

Sametingsvalg

Tilhørighet, deltakelse og partipolitikk

Jo Saglie, Mikkel Berg-Nordlie
og Torunn Pettersen (red.)

Sametingsvalg

Jo Saglie, Mikkel Berg-Nordlie og
Torunn Pettersen (Red.)

Sametingsvalg

TILHØRIGHET, DELTAKELSE, PARTIPOLITIKK

CAPPELEN DAMM AKADEMISK

© 2021 Jo Saglie, Mikkel Berg-Nordlie, Torunn Pettersen, Johannes Bergh, Eva Josefsen, Aslak Owren, Per Selle, Eli Skogerbø og Kristin Strømsnes.

Dette verket omfattes av bestemmelsene i Lov om opphavsretten til åndsverk m.v. av 1961. Verket utgis Open Access under betingelsene i Creative Commons-lisensen CC BY-NC-ND 4.0. Denne lisensen lar andre kopiere, distribuere og spre verket i hvilket som helst medium eller format, under forutsetning av at det oppgis korrekt kreditering og lenke til lisens. Dette kan gjøres på enhver rimelig måte, men uten at det kan forstås slik at lisensgiver bifaller deg eller din bruk av verket. Materialet kan ikke benyttes til kommersielle formål. Dersom du remixer, bearbeider eller bygger på materialet, kan du ikke distribuere det endrede materialet.

Lisensvilkår: <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/deed.no>

Bildene i kapittel 9 er ikke omfattet av bokens lisens og kan ikke gjenbrukes uten særskilt tillatelse fra rettighetsopphavere.

Boka er utgitt med støtte fra Sametinget.

ISBN trykt bok: 978-82-02-72735-2

ISBN PDF: 978-82-02-69705-1

ISBN EPUB: 978-82-02-72736-9

ISBN HTML: 978-82-02-73019-2

ISBN XML: 978-82-02-73020-8

DOI: <https://doi.org/10.23865/noasp.137>

Dette er en fagfelleverdert antologi.

Omslagsdesign: Cappelen Damm AS

Omslagsfoto: Jon Eeg / NTB (Scanpix)

Cappelen Damm Akademisk/NOASP

noasp@cappelendamm.no

Innhold

Forord	9
---------------------	----------

Kapittel 1 Sametingsvalget 2017: Velgere, kretser, partier og politikk .....

Mikkel Berg-Nordlie og Jo Saglie

Introduksjon.....	11
Valgordning, valgkretser og valgmanntall	13
Partityper og partier i sametingspolitikken	17
Historiebaserte inndelinger.....	18
Virksomhetsbaserte inndelinger.....	19
Partifloraen: To store og mange mindre.....	20
Hva skjedde før og under valget i 2017?	24
Situasjonen på Sametinget forut for valget.....	24
Kandidater og partier.....	25
Resultater og situasjon på Sametinget etter valget	26
Data og metode	28
Om kapitlene i boka.....	30
Avslutning: Det samiske demokratiet.....	34
Referanser	37

Kapittel 2 Valgt av og blant samer - og enkelte andre? Ulike velgergruppers holdninger til kriteriene for å delta ved sametingsvalg i Norge .....

Torunn Pettersen og Jo Saglie

Introduksjon.....	42
Stemmerett ved sametingsvalg i Norge - kriterier, prosedyrer, grenser	44
Sametingets valgmanntall som velgerregister	45
Valgmanntallets omfang og grenser	47
Analyser.....	51
Holdninger blant alle manntallsførte i 2017 sammenlignet med i 2013.....	52
Holdninger til innmeldingskriteriene generelt - blant ulike velgergrupper i 2017	54
Holdningsendringer i utvalgte velgergrupper	59
Holdninger hos utvalgte velgergrupper til to eventuelle nye innmeldingskvalifikasjoner	60
Diskusjon.....	61
Referanser	64

**Kapittel 3 De uregistrerte. Mennesker med samisk tilknytning
utenfor Sametingets valgmanntall 67**

Mikkel Berg-Nordlie og Torunn Pettersen

Introduksjon.....	68
Urfolkstilhørighet og samisk tilknytning.....	69
Data og metode.....	73
Ulike forståelser av valgmanntallet	74
Valgmanntallet sett som velgerregister	75
Valgmanntallet sett som samemanntall - en identitetsmarkør.....	75
Valgmanntallet sett som «insider-liste» - fordeler og ulemper.....	77
De aktivt uregistrerte	79
Sametinget sett som konfliktskapende	79
Sametinget sett som usamisk.....	80
Sametinget sett som irrelevant	83
De passivt uregistrerte og de med usikker registreringsstatus	85
Passiv ikke-registrering - å melde seg inn er ei aktiv handling	85
Usikker registreringsstatus - å melde seg inn krever kunnskap	86
De med usikker samiskhet.....	87
Det subjektive - er min samiske identitet tilstrekkelig?.....	87
Det objektive - er slekta mi samisk?.....	88
De lovbestemt uregistrerte.....	89
Greit å stå utenfor.....	89
Leit å stå utenfor	90
Diskusjon: Flere bør med - men hvem og hvordan?.....	92
Lovbestemt uregistrerte	92
Usikker samiskhet.....	94
Aktivt, passivt og usikkert uregistrerte - de som kunne vært med.....	94
Avslutning	97
Referanser	98

**Kapittel 4 Det samiske sivilsamfunnet i Sametinget
og i samepolitikken.....101**

Per Selle og Kristin Strømsnes

Introduksjon.....	102
Det viktige forholdet mellom partier og sivilsamfunn	104
Sivilsamfunnets styrke gir demokratiet karakter	104
Strukturelle særtrekk ved det samiske sivilsamfunnet.....	106
Datatilfang.....	109
Det samiske organisasjonssamfunnets struktur og den individuelle deltakelsen	112
Trekke ved det samiske sivilsamfunnet	112
Individuell samisk deltakelse i sivilsamfunnet.....	113
Sametingsrepresentantene og sivilsamfunnet	119
Representantenes forhold til organiserte interesser i og utenfor Sametinget.....	119

Hva sier sivilsamfunnsorganisasjonene selv om forholdet til Sametinget?	125
Diskusjon og konklusjon	127
Referanser	132
Appendiks A: Organisasjoner inkludert i organisasjonssurveyen	135
Tillegg: Organisasjoner som det ikke ble oppnådd kontakt med	136
Appendiks B: Liste over intervjuer	138

Kapittel 5 En valgordning til besvær? U30-regelens innvirkning på deltagelsen ved sametingsvalg 139

Aslak Owren

Introduksjon.....	140
Perspektiver på valgdeltagelse.....	142
Hva vet vi om deltagelse i sametingsvalg?	143
Datamaterialet	145
Det magiske tallet? Forskjeller i valgdeltagelse mellom O30- og U30-kommuner	149
Hva er det ved U30-regelen, og hva innebærer den for de stemmeberettigede?	150
Tilværelsen i U30-kommunene	156
Konklusjoner	160
Referanser	163

Kapittel 6 Passive innmeldte: Om hjemmesitterne ved sametingsvalg 165

Johannes Bergh og Jo Saglie

Introduksjon.....	166
Hva vet vi fra før?	167
Data og metode	170
Analyser.....	171
Hva vet vi om hjemmesitterne?	176
Referanser	178

Kapittel 7 Politisk avstand ved sametingsvalg: En kartlegging av det samiske ideologiske landskapet i Norge 181

Johannes Bergh og Jo Saglie

Introduksjon.....	182
Skillelinjer ved sametingsvalg: Tidligere forskning	184
Ideologiske og politiske forskjeller i samepolitikken	187
Liker/likes ikke	193
Velgeroverganger	196
Avslutning: Det samepolitiske landskapet.....	198
Referanser	201
Appendiks	203

Kapittel 8 Mediebruk og medietillit	205
<i>Eva Josefsen og Eli Skogerbø</i>	
Introduksjon.....	206
Ulikheter i mediebruk	207
Tillit	208
Informasjonskilder over tid	209
Valgkrets	211
Alder og kjønn.....	213
Språk	215
Har velgerne tillit til sine informasjonskilder?	217
Viktighet og tillit til medier	220
Konklusjon.....	222
Referanser	224
Kapittel 9 Sametingsvalg på sørnorsk. Valgkamp i en utfordrende valgkrets	227
<i>Mikkel Berg-Nordlie og Eli Skogerbø</i>	
Introduksjon: Hvorfor er det vanskelig å nå velgere i Sør-Norge?	228
Metode	229
Kretsen, kandidatene og resultatet.....	231
Valgkretsen og dens utfordringer	231
Nyhetsmedienes dekning av valgkrets Sør-Norge	233
Kandidater og resultat	234
Dekning i nyhetsmedia	235
Målrettet visuell stil	239
Sosiale medier	241
Fysiske møter	244
Mønstring av sine «egne».....	250
Postlegging.....	251
Oppsummering: Diskusjon av funn og resultater	252
Strategier.....	252
Kan valgkretsens utfordringer gjøres noe med?	257
Sluttord	258
Referanser	259
Appendiks: Eksempler på visuell stil	262
Om forfatterne	265

Forord

Denne boka er et resultat av forskningsprosjektet *Sametingsvalgundersøkelsen 2017*. Prosjektet er det tredje i rekken av undersøkelser av same-tingsvalg i Norge. Denne valgforskningen har helt siden starten vært et samarbeid mellom forskere med lang erfaring fra valgforskning på den ene siden, og forskere med bred kjennskap til samisk samfunn og politikk på den andre. Dette har vært et godt og lærerikt samarbeid for alle parter. Prosjektgruppen ved 2017-undersøkelsen har bestått av forskere fra Institutt for samfunnsforskning i Oslo (som har hatt prosjektledelsen), Sámi allaskuvla, UiT Norges arktiske universitet, Universitetet i Bergen, Universitetet i Oslo og By- og regionforskningsinstituttet NIBR ved Oslo-Met. Gjennom diskusjoner av ideer og førsteutkast til kapitler på et prosjektmøte i Oslo i januar 2020 har hele forskergruppen bidratt til den ferdige boka.

Kjernen i *Sametingsvalgundersøkelsen 2017* er en velgerundersøkelse basert på et representativt utvalg trukket fra Sametingets valgmann-tall, men prosjektet omfatter i tillegg flere kvalitative studier basert på intervjuer av velgere og kandidater, samt analyser av tekster fra bl.a. media. Vi vil takke Sametinget for å ha initiert og finansiert prosjektet og dessuten gitt tillatelse til trekning av utvalg fra Sametingets valgmann-tall. Vi takker også Norges forskningsråd for finansiering av prosjektet «Samepolitikkens grenser», som danner grunnlaget for bokas kapittel 3.

Flere skal takkes for innsatsen med å samle inn bokas grunnlagsmateriale. Kantar TNS ved Martin Svedman og Gunnar Vogt sto for den praktiske gjennomføringen av velgerundersøkelsen. En særlig takk går til alle de som har brukt av sin tid til å svare på spørsmål i velgerundersøkelsen, eller til å delta i kvalitative intervjuer i ulike delprosjekter. Uten dere ville det ikke blitt noen bok!

Sist, men ikke minst, takker vi våre redaktører i Cappelen Damm Akademisk, Ann Kristin Gresaker, Katia Stieglitz og Simon Aase, for godt samarbeid i forbindelse med utgivelsen av boken, samt den anonyme fagfellen for konstruktive tilbakemeldinger på kapitlene.

Oslo/Oslove og Guovdageaidnu/Kautokeino, april 2021
Jo Saglie, Mikkel Berg-Nordlie og Torunn Pettersen

KAPITTEL 1

Sametingsvalget 2017: Velgere, kretser, partier og politikk

Mikkel Berg-Nordlie

NIBR, OsloMet – Storrágávpotuniversitehta

Jo Saglie

Institutt for samfunnsforskning

Abstract: In this introductory chapter, we present the foundations for the analyses of the main chapters. We first present some basic features of the Sámi political system in Norway: the electoral roll, the constituencies, and how the number of registered voters has increased in the different constituencies. Next, the parties and lists that participate in Sámi elections are presented. We then describe the political situation before the 2017 elections, and the outcome of this election. We then turn to the data and methods used in the book, before we present the chapters of the book and discuss some overarching conclusions.

Keywords: 2017 Sámi parliament election, Sámi electoral roll, Sámi parliament constituencies, Sámi parties

Introduksjon

Da Sametinget i Norge ble åpnet i 1989, var dette en nyskapende begivenhet i Norges politiske historie. Den nye institusjonen innebar at Norge anerkjente at samene skulle være representert som et folk innenfor det norske politiske systemet, og ikke bare som enkeltstående velgere. Dette skapte nye vilkår for samisk politikk, men også noe annet prinsipielt nytt i norsk politikk: et folkevalgt, representativt organ hvis virkeområde går på tvers av den eksisterende inndelingen av landet i fylker og kommuner.

Sitering av denne artikkelen: Berg-Nordlie, M. & Saglie, J. (2021). Sametingsvalget 2017: Velgere, kretser, partier og politikk. I J. Saglie, M. Berg-Nordlie & T. Pettersen (Red.), *Sametingsvalg: Tilhørighet, deltakelse, partipolitikk* (Kap. 1, s. 11–40). Cappelen Damm Akademisk. <https://doi.org/10.23865/noasp.137.ch1>
Lisens: CC BY-NC-ND 4.0

Med et nytt politisk organ oppstår også et behov for kunnskap om hvordan det fungerer. De første årene Sametinget eksisterte ble det gjort lite forskning om sametingsvalg og Sametingets plass i samisk og norsk politikk, skjønt serien *Sametinget i navn og tall* (Hætta, 1992, 1994, 1998, 2002) sørget for at valgresultater, data om Sametingets sammensetning o.l. ble samla og presentert. Et analytisk pionerarbeid ble gjort i regi av Makt- og demokratiutredningen (Bjerkli & Selle, 2003). Dette var utgangspunktet da den første sametingsvalgundersøkelsen i Norge ble gjennomført ved valget i 2009. Siden har en slik undersøkelse blitt utført ved begge de to påfølgende sametingsvalgene, og det planlegges en tilsvarende ved 2021-valget.

Velgerundersøkelsene blir først og fremst gjennomført fordi samene selv har behov for kunnskap om sitt eget system for å kunne diskutere og videreutvikle det samiske demokratiet. Samtidig er det også stort behov for informasjon om Sametinget og sametingsvalg i det øvrige samfunnet, der kunnskapen om samiske forhold er mangelfull.

Valgforskning har et bredere perspektiv enn bare å studere valgkamp og valgresultater. En av grunnleggerne av både norsk og internasjonal valgforskning, Stein Rokkan, skrev i 1964 at valgforskning var interessant «fordi variabler fra alle samfunnssektorer må trekkes inn, og fordi analysen derfor reiser spørsmål om *de store sammenhenger i samfunnet*» (sitert fra Bjørklund, 1999, s. 11). Dette er også vår ambisjon: Undersøkelser av sametingsvalg skal kunne peke ut over selve valget, og bidra til å si noe om det samiske samfunnet mer generelt. Sametingsvalgforskningen skal derfor ikke sees isolert – den føyer seg inn i et bredere forskningsfelt om samisk politikk og demokrati.

Grunnstammen i forskningsprosjektet er en spørreundersøkelse blant et utvalg av manntallsførte velgere, men ved hver valgundersøkelse er denne kvantitative studien supplert med forskjellige kvalitative undersøkelser. Undersøkelsene startet som et samarbeid mellom valgforskningsmiljøet i Oslo og forskningsmiljøer i Finnmark med kjennskap til samisk samfunn og politikk. Hovedresultatene fra den første undersøkelsen ble publisert i en bok (Josefsen & Saglie, 2011). Ved neste valg ble samarbeidet utvidet over landegrensene. I 2013 ble det gjennomført en tilsvarende undersøkelse ved sametingsvalget i Sverige, og forskningsmiljøene på norsk og svensk side utga en sammenlignende bok (Josefsen

et al., 2017). Sammenligningen viste at selv om begge land har organisert samisk representasjon gjennom et sameting, er det store forskjeller mellom de to landene. Det gjelder ikke bare de samepolitiske institusjonene og partisystemene, men også velgernes atferd og holdninger. Resultater fra valgforskningsprosjektet er også publisert i norske og engelskspråklige artikler og bokkapitler (f.eks. Bergh et al., 2018; Josefsen, 2019; Petersen & Saglie, 2019; Saglie et al., 2020; Skogerbø et al., 2018). Sametinget har etter hvert blitt et etablert forskningstema også utenom valgforskningsprosjektet. Blant annet er Bjerkli og Selles (2003) bok fra Makt- og demokratiutredningen fulgt opp i en rekke nyere arbeider med brede perspektiver på samisk politikk og forvaltning (f.eks. Bjerkli & Selle, 2015; Falch & Selle, 2018; Selle et al., 2015).

I dette innledningskapitlet begynner vi med en omtale av noen grunnleggende forhold ved sametingsvalg, som valgkretsinnndelingen, valgmanntallet og partisystemet, før vi går nærmere inn på begivenhetene i og rundt valget i 2017. Disse beskrivelsene skal dels stå på egne bein, som en innføring i sametingspolitikk generelt og 2017-valget spesielt, men også fungere som bakgrunnsinformasjon for resten av boka. Deretter følger en kort presentasjon av datamateriale og metoder som er brukt i flere av bokas kapitler, før vi avrunder med en omtale av hvert enkelt kapittel i boka og noen konklusjoner fra boka som helhet.

Valgordning, valgkretser og valgmanntall

Sametingsvalg i Norge holdes hvert fjerde år, samtidig med stortingsvalget. For å kunne stemme ved sametingsvalg må velgere ha registrert seg i Sametingets valgmanntall. For å registrere seg som velger må en person erklære at man oppfatter seg som same, og dessuten må en selv eller en forelder, besteforelder eller oldeforelder ha hatt samisk som hjemmespråk. I tillegg kan barn av innmeldte registrere seg (se nærmere omtale av disse kriteriene i kapittel 2 og 3).

Sametinget består av 39 representanter. Valget holdes som forholdstallsvalg, og finner sted i sju valgkretser (se figur 1.1). Antall mandater i hver valgkrets avgjøres av antall manntallsførte velgere i kretsen, og revideres foran hvert valg. Alle valgkretser får i utgangspunktet to mandater,

Figur 1.1 Valgkretsene ved sametingsvalg

Kilde: Sametinget

før resten av mandatene fordeles forholdsmessig ut fra hvor mange manntallsførte velgere kretsen hadde per 30. juni to år før det aktuelle valget. I motsetning til ved stortingsvalg, er det ikke utjevningsmandater ved sametingsvalg.

Som det går fram av tabell 1.1, varierte antall registrerte velgere i de ulike kretsene forut for valget i 2017 mellom litt i overkant av 1000 i Sør-Sápmi og nærmere 4000 i Ávjovárri. Det er ellers verdt å merke seg at valgkretsen Sør-Norge – som dekker Norge sør for Sápmi – var den nest største kretsen.

I kommuner der under 30 personer har registrert seg i valgmanntallet, kan ikke velgerne stemme på valgdagen, men må forhåndsstemme (jf. kapittel 5). Som tabell 1.1 viser, varierer antall velgere som bor i disse «U30-kommunene» sterkt mellom kretsene. Ser man bort fra østkretsen er mønsteret at det var flere slike «U30-velgere» jo lenger sør i landet man kommer. Sør-Norges U30-velgere utgjorde en større andel av den totale velgermassen enn alle velgerne i valgkrets Sør-Sápmi til sammen.

Tabell 1.1 viser videre en markant forskjell på valgkretsenes *samepolitiske tetthet*, det vil si hvor stor andel av den totale stemmeberettigede befolkninga som var innmeldt i Sametingets valgmanntall (Pettersen,

Tabell 1.1 Valgkretsene anno 2017: Manntallsførte og mandater

Valgkrets	Antall valgmanntalls-registrerte (hvorav i U30-kommuner) ^a	Samepolitisk tetthet ^b	Kommuner med over 200 i valgmanntallet	Antall mandater (endring fra forrige valg)
Østkretsen/ Nuortaguovlu	2303 (53)	0,116	Deatnu-Tana (864), Sør-Varanger (439), Unjárga-Nesseby (368), Vadsø (312)	5 (-1)
Ávjovárri	3738 (0)	0,513	Guovdageaidnu-Kautokeino (1572), Kárášjohka-Karasjok (1393), Porsángu-Porsanger-Porsanki (773)	8
Nordkretsen/ Davveguovlu	2540 (0)	0,075	Alta (1321), Hammerfest (335), Nordreisa (230)	6 (+1)
Gáisi	2547 (36)	0,022	Tromsø (1404), Gáivuotna-Kåfjord (367), Lyngen (221)	5 (-1)
Vesthavet/ Viesttarmearra/ Viestarmerra	1788 (262)	0,012	Divtasvuodna-Tysfjord (284), Bodø (224)	5 (+1)
Sør-Sápmi/ Áarjel-Sapmie	1148 (372)	0,003	Trondheim (259)	4
Sør-Norge/ Lulli-Norga	2894 (1174)	0,001	Oslo (848)	6

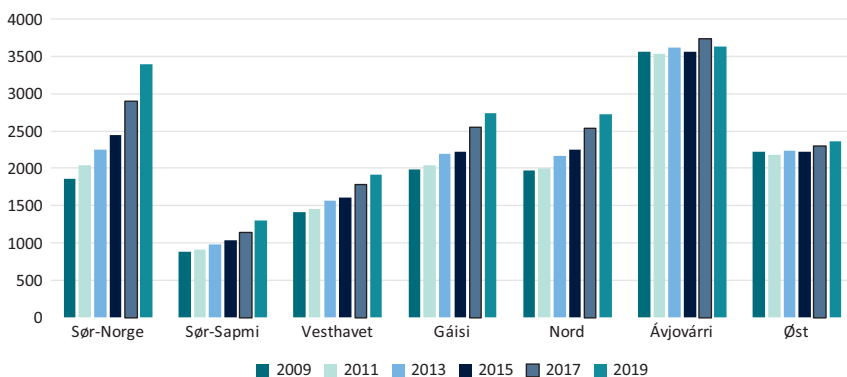
a) Kommuner med under 30 innførte i valgmanntallet

b) Antall innførte i Sametingets valgmanntall delt på antall stemmeberettigede i stortingsvalg

2011). Samepolitisk tetthet sier noe om hvor stort det samiske innslaget er i samfunnet som helhet, og indikerer dermed også noe om samepolitikkenes synlighet i samfunnet. Dette har betydning både for velgere som skal orientere seg i det samepolitiske landskapet, og for partier og lister som skal drive valgkamp – som vi skal se utover i denne boka.

Med hensyn til samepolitisk tetthet er Ávjovárri og Sør-Norge de ekstreme motpolene. I førstnevnte, som består av tre rurale kommuner i Finnmark, var over halvparten av de stemmeberettigede innmeldt i valgmannstallet. Dette er høyt, men når man tenker på i hvilken grad dette er et såkalt kjernesamisk område så er det kanskje mer uventa at tallet ikke er høyere. Selv Kautokeino kommunes samepolitiske tetthet var ikke høyere enn 0,726, altså ca. 73 % av innbyggerne i kommunen som var stemmeberettiget til stortingsvalget. I Sør-Norge hadde derimot kun én promille av de stemmeberettigede til stortingsvalg registrert seg i Sametingets valgmannstall.

Valgkretsene er også ulike med tanke på i hvilken grad de domineres av enkeltkommuner eller har en mer jevnt fordelt velgermasse. Som tabell 1.1 viser, hadde de sørligere valgkretsene i 2017 færre kommuner med over 200 velgere, og disse er gjerne byer. Også i Nordkretsen og Gáisi stakk visse urbane kommuner seg ut med et større antall sametingsvelgere.

Figur 1.2 Utvikling i antall manntallsførte i valgkretsene 2009–2019

Kilde 2009–2011: Aslaksen (2012). Kilde 2013–2019: Samediggi.no (2021)

Det tallmessige styrkeforholdet mellom valgkretsene har endret seg over tid, noe som påvirker den kretsvisе mandatfordelingа. Figur 1.2

viser hvordan valgmanntallets størrelse per krets har utviklet seg ulikt over tid: I to av kretsene har veksten flatet ut, mens de andre kretsene har vokst mye – spesielt Sør-Norge. Det er verdt å merke seg at de to kretsene med minst vekst, Østkretsen og Ávjovárri, er de som hadde høyest samepolitisk tetthet i 2017 (jf. tabell 1.1). Begge er uten større urbane vekstområder.

Situasjonen i 2017 er mest relevant for denne boka, men vi kan nevne at utviklinga beskrevet over har fortsatt.¹ I 2019-opptellinga seilte bykommunen Tromsø i Gáisi opp som landets største valgmanntallskommune, og henviste Guovdageaidnu-Kautokeino til andreplass, mens Finnmarks største by, Alta i Nordkretsen, passerte Kárášjohka-Karasjok og ble tredje størst. Helt konkret medførte endringene at Ávjovárri tapte et mandat til Gáisi i mandatfordelinga foran neste valg. I 2021-opptellinga gikk Sør-Norge forbi Ávjovárri (Ságat 2021), så sametingsvalgets største krets er nå Norge utenfor Sápmi, skjønt det må understrekes at likevel bor en stor majoritet av velgerne (over 3/4) i Sápmi. Disse forskyvningene i valgmanntallet illustrerer godt den pågående urbaniseringa av samefolket som det etter hvert har blitt skrevet en del om (Berg-Nordlie, 2018a; Berg-Nordlie et al., under utgivelse; Dankertsen, 2018; Heikkilä et al., 2019; Nyseth & Pedersen, 2014, 2015; Pettersen & Saglie, 2019).

Partityper og partier i sametingspolitikken

Mens partienes politikk og avstandene mellom dem er hovedtema for kapittel 7, vil vi her i introduksjonen ta for oss hva som kan sies å være de grunnleggende strukturelle skillene mellom ulike typer partier som stiller til sametingsvalg. Vi vil også kort introdusere hvert av partiene som ble representert etter valget i 2017.

De politiske partiene og listene som deltar i sametingsvalg kan klassifiseres på ulike måter. I samepolitisk sammenheng brukes ofte begrepene «samiske partier» og «norske partier».² Hva som utgjør det definitoriske

1 Endringer i valgmanntallet fra 2017 til 2021: Østkretsen +211 personer, Ávjovárri +7, Nordkretsen +494, Gáisi +501, Vesthavet +323, Sør-Sápmi +317 og Sør-Norge +1194.

2 Det finnes også andre måter å dele inn partifloraen på Sametinget, for eksempel i registrerte samepolitiske organisasjoner og frie lister (se Josefsen, 2019).

skillet mellom disse, er imidlertid ikke alltid like klart. «Norske partier» kan også oppfattes som en ikke-nøytral beskrivelse av noen av partiene som stiller til sametingsvalg, noe som gjør at betegnelsen ikke nødvendigvis er ideell for å beskrive partilandskapet objektivt. Vi vil derfor diskutere denne partiinndelingen nærmere, samtidig som vi foreslår to alternativer, nemlig *historiebaserte inndelinger* og *virksomhetsbaserte inndelinger*.

Historiebaserte inndelinger

Ei historiebasert inndeling baserer seg på partienes forhistorie mer enn deres nåtidige trekk. Dette har den fordel at partier ikke kan skifte kategori over tid; uansett hvordan partienes virksomhet endrer seg forblir deres forhistorie den samme. Ei historiebasert inndeling kan for eksempel ta utgangspunkt i hvorvidt partiene fra starten av har vært sametingspartier, eller først var virksomme på andre demokratiske arenaer og senere ekspanderte sin virksomhet til å også stille sametingslister.

Da det samiske parlamentet ble etablert i 1989 skjedde ikke dette i et samepolitisk vakuum, tvert imot ble institusjonen plassert inn i sentrum av et allerede eksisterende samepolitisk landskap med lang historie. Siden forrige århundreskifte hadde samer stiftet egne organisasjoner med både kulturelle og politiske formål, og dessuten deltatt i det norske valgdemokratiet via både egne valglister og storsamfunnets politiske partier (Berg-Nordlie & Gaski, 2019; Henriksen, 1976; Johansen, 2015; Zachariassen, 2012). Mange samer var politisk aktive, og hadde erfaringer fra eksisterende partier og sivilsamfunnsorganisasjoner. Flere av disse gruppene kastet seg nå inn i den nyetablerte sametingspolitikken, med det resultatet at man fikk et partisystem der det både deltok partier som man ellers fant i norsk rikspolitikk og partier som kun var virksomme på Sametinget. På dette punktet skiller det norsk-samiske partisystemet seg markant fra det svensk-samiske, der ingen av riksdagspartiene stiller til sametingsvalg, og ikke minst situasjonen i finsk sametingspolitikk der det ikke finnes partier.

Man kan oppsummert snakke om at det historisk sett finnes to grunnleggende partityper: med opprinnelse *innenfor* eller *utenfor* Sametinget. I

disse to kategoriene vil man stort sett finne de samme partiene som man vanligvis kaller henholdsvis «samiske partier» og «norske partier», med ett unntak: Samefolkets Parti (*SáB*), som nok vil regnes av de fleste som et «samisk parti», har sin opprinnelse utenfor Sametinget, og har først senere ekspandert sin virksomhet til også å stille til sametingsvalg.³

Virksomhetsbaserte inndelinger

En annen mulig tilnærming er å legge til grunn en virksomhetsbasert inndeling. Ett alternativ er å trekke opp et grunnleggende skille mellom partier som kun stiller til sametingsvalg og partier som også stiller til andre valg: *sametings-eksklusive partier* og *sametings-inklusive partier*. En del av de partiene som ofte kalles «samiske partier» er faktisk ikke sametings-eksklusive: i tillegg til sametingsvalg stiller de også til kommunestyre- og fylkestingsvalg. Av partiene på Sametinget 2017–2021 gjelder dette Árja, Flyttsamelist, Fastboendes liste, Nordkalottfolket og Samefolkets Parti, mens kun NSR og Áarjel-Saemiej Gielh faktisk er sametings-eksklusive partier.

En annen type virksomhetsbasert inndeling kan basere seg på hva som er hovedfokuset til partiene som sådan: det samiske urfolkssamfunnet eller det norske storsamfunnet? Man kan definere partiorganisasjoner som *samisk-sentrerte partier* hvis de (a) i all hovedsak vier sin oppmerksomhet til sametingsvalg og sametingsaktiviteter, eller hvis de (b) begrunner sin eksistens med at det skal jobbe for det samiske folket eller ei bestemt undergruppe av det samiske folket (f.eks. en geografisk eller næringsbasert samisk gruppe, eller en intern språklig-kulturell minoritet). Samisk-sentrerte partier kan selvfølgelig stille til valg både til Sametinget og andre demokratiske organer i Norge.

Som motsats til samisk-sentrerte partier kan man definere andre partiorganisasjoner som *samisk-inklusive partier* hvis de har et samisk organisasjonsledd og/eller deltar i sametingsvalg, men (a) samla sett vier sin

3 Samefolkets parti (*SáB*) ble formelt stiftet i 1999 og stilte det året til fylkestingvalg (Statistisk sentralbyrå, 2004). I 2001 stilte de både til sametingsvalg og stortingsvalg (NSD, u.å.a) Partiet trekker selv sin historie tilbake til Samefolkets Liste i Karasjok, som ble stiftet i 1961 og var aktiv i kommune- og fylkespolitikk (Eldorado, u.å.; NSD, u.å.b).

oppmerksomhet mer til andre demokratiske arenaer enn Sametinget, eller (b) begrunner sin eksistens ikke primært med å jobbe for det samiske samfunnet, men for en større gruppe mennesker som også omfatter hele eller deler av samefolket i Norge. Dette er altså partier som etter all sannsynlighet ville ha eksistert selv om Sametinget ikke fantes og som har en grunnleggende visjon som ikke er utelukkende samiskorientert, men som har inkludert det samiske i sin virksomhet likevel. I praksis er sistnevnte i dag partier som er representert på Stortinget, og det er dermed mulig å pragmatisk henviser til dem med betegnelsen «stortingspartier».

For analysene i denne boka er skillet mellom samisk-sentrerte og samisk-inklusive partier trolig det viktigste. Disse to begrepene sammenfaller i praksis med det man stort sett kaller «samiske partier» og «norske partier», men har den fordelen at de er klarere definert og at man unngår å bruke begreper som kan oppfattes som ikke-nøytrale. Skillet mellom samisk-sentrerte og samisk-inklusive partier er relevant for hvordan partiene arbeider og er organisert, noe vi kommer tilbake til flere steder i denne boka. At en samisk bevegelse er del av en hovedorganisasjon som har sitt primære virke i det norske storsamfunnet, kan føre med seg både fordeler (for eksempel støtte og ressurser når man driver valgkamp) og ulemper (for eksempel mulig konflikt mellom samepolitisk enhet og hovedorganisasjon), og vil i alle tilfelle påvirke hvordan denne typen partier fungerer innenfor sametingspolitikken.

Partifloraen: To store og mange mindre

Tabell 1.2 gir oversikt over alle partiene som stilte liste ved sametingsvalget i 2017. Her bruker vi skillet mellom samisk-inklusive og samisk-sentrerte partier, men deler også sistnevnte i to: de som stilte liste i flere kretser og de som stilte i kun én. Sistnevnte er lister som ofte er innstilt på å representere bestemte grupper innad i det samiske samfunnet.

Mandatkolonnene i tabell 1.2 viser at selv om et mangfold av lister stiler til valg, har to partier dominert sametingspolitikken: Norske Samers Riksforbund (*Norgga Sámiid Riikkasearvi*, NSR) og Arbeiderpartiet (*Bargiidbellodat*). Disse to hovedkonkurrentene startet med helt ulik historisk bakgrunn, jf. f.eks. Mellingen (2004) og Gaski (2008). Selv om

Tabell 1.2 Listestillere ved sametingsvalget 2017 – antall valg deltatt, antall mandater totalt ved valgene 1989–2017, antall lister ved hvert av valgene 2009–2017

Listestillere 2017	Antall valg deltatt	Man-dater 1989–2017	Man-dater i 2017	Antall lister 2009	Antall lister 2013	Antall lister 2017
Samisk-inklusive partier («stortingspartier»)						
Arbeiderpartiet – Bargiidbellodat	8	92	9	7	7	7
Senterpartiet – Guovddášbellodat	4	10	2	6	6	7
Høyre – Olgeš	4	5	1	5	6	7
Fremskrittspartiet – Ovddádusbellodat	3	6	1	5	6	7
Sosialistisk Venstreparti – Sosialistalaš Gurutbellodat ^{##}	3	-	-	1	-	1
Samisk-sentrerte partier med lister i flere kretser						
Norske Samers Riksforbund (NSR) – Norgga Sámiid Riikkasearvi*	8	131	16	6 (7)	6 (7)	6 (7)
Samenes Folkeforbund – Sámiid Álbmotlihttu**	6	5	-	6	-	3
Samefolkets parti – Sámeálbmot bellodat*	5	3	1	2 (2)	1 (2)	2 (3)
<i>Fellesliste:</i> NSR/Samefolkets parti*	4	8	2		1	1
Nordkalottfolket [#]	4	8	3	1	2	4
Árja	3	8	1	5	5	6
Šiella***	1	-	-	-	-	5 (6)
<i>Fellesliste:</i> Samedemokratene – Sámedemokrátat/Šiella****	1	-	-	-	-	1
Samisk-sentrerte partier med lister i én krets						
Fastboendes liste på Sametinget – Dáloniid listu Sámediggis ^{###}	8	5	-	1	1	1
Guovdageainnu Dálon searvi [<i>Kautokeino fastboendes liste</i>] ^{###}	1	###	1	###	###	1
Johttisápmelaččaid listu [Flyttsamelistu]	7	7	1	1	1	1
Áarjel-Saemiej Gielh [<i>Sørsamisk stemme</i>]	3	4	1	1	1	1
Sámieana [<i>Sameland</i>]	1	-	-	-	-	1
Jiehkkevárri [<i>navnet på et fjell</i>]	1	-	-	-	-	1

Kilde: Pettersen & Saglie, 2019, s. 135

*NSR og Samefolkets parti har stilt lister både alene og i form av fellesliste NSR/Samefolkets parti.

**Het *Samenes valgforbund – Sámiid válgalihttu* før 2005.

***Stilte liste både alene og sammen med Samedemokratene. Sistnevnte deltok i 2017 kun med fellesliste, men har tidligere stilt egen liste i 1989, 1993 og 1997.

[#]Har gått fra å delta i én krets i 2009 til å delta i fire kretser i 2017.

^{##}*Sosialistisk Venstreparti – Sosialistalaš gurutbellodat* stilte lister i flere kretser i 2005. Siden har det ved to valg (2009 og 2017) blitt stilt lokale SV-lister, hver gang i kun én krets.

^{###}Liste 1) het *Fastboendes liste – Dáloniid listu* i 2009–2013. Nominasjonsstrid førte til at liste 2) brøt ut av liste 1) før valget i 2017. Den innvalgte kandidaten fra liste 2) var den samme som har vært innvalgt for liste 1) fem ganger.

begge partiene har vært med i Sametinget fra starten av, representerer de ulike typer sametingspartier i henhold til alle inndelingsmåter presentert over: som politisk parti har NSR sin opprinnelse innenfor Sametinget (skjønt selve organisasjonen er langt eldre), det er sametings-eksklusivt og samisk-sentrert. Ap har sin opprinnelse som parti utenfor Sametinget, dets virksomhet er på ingen måte eksklusiv til Sametinget, og det er samisk-inklusivt i stedet for at hele partiorganisasjonen har et samisk fokus i sin virksomhet.

I Arbeiderpartiet deltok samiske aktivister i partiet fra tidlig 1900-tall, selv om det også i denne tidlige fasen av partiets historie var brytninger mellom ulike politikere i samepolitiske spørsmål. Den første samiske stortingsrepresentanten, Isak Saba, var representant for Arbeiderpartiet (Henriksen, 1976; Zachariassen, 2012). NSR ble stiftet i 1968, både som en kulturorganisasjon og en bevegelse som arbeidet for samiske rettigheter og revitalisering av samisk identitet. Organisasjonen oppstod ved sammenslutning av flere lokale samiske organisasjoner (*sámi searvvit*), hvorav den eldste var Oslo Sameforening (stifta i 1948). NSR har videreført en organisasjonsstruktur med sterke lokalforeninger, som ofte er sentrale samiske kulturaktører i sine lokalsamfunn (Berg-Nordlie, 2018a, 2018b; Henriksen, 1976).

Da NSR ble stiftet var det ikke som en rivaliserende organisasjon til Arbeiderpartiet; f.eks. var Ap-politikeren Per Fokstad med på NSRs stiftelsesmøte. Motsetninger mellom krefter i Arbeiderpartiet og NSR vokste imidlertid fram i løpet av Alta-saken, der NSR og deres leder Ole Henrik Magga hadde en ledende rolle i kampen mot en utbyggingssak der Arbeiderpartiets politikere ofte stod på motsatt side. Ved etableringa av Sametinget kan man si at rifta mellom de to ble komplett: Da det første Sametinget trådte sammen, dannet NSR med samarbeidspartnere sametingsråd (på den tiden ble kalt «styre») uten Arbeiderpartiet, noe sistnevnte reagerte sterkt negativt på. Arbeiderpartiets leder på Sametinget, Steinar Pedersen, meldte seg da ut av NSR (NTB, 1989). Det ble slutt på medlemsoverlapp mellom Ap og NSR.

Hva som er de politiske forskjellene mellom de to store partiene på Sametinget, har variert og har i en periode framstått som gradvis mindre. Tidvis har det kunnet virke som at de to beveget seg mot hverandre.

Denne tilnærminga har imidlertid også ført til motreaksjoner internt i Arbeiderpartiet, og det har vært gnisninger både innad i samisk Ap og mellom partiets samepolitikere og hovedorganisasjon. Dette kan være greit å ha i bakhodet når vi ser på splittelsen i partiet som åpenbarte seg i 2016, og ledet til at partiet Šiella ble stiftet og stilte til valg i 2017 (se nærmere omtale nedenfor).

Øvrige stortingspartier som har vært – og fortsatt er – representert på Sametinget, er Fremskrittspartiet (*Ovddádusbellodat*), Senterpartiet (*Guovddášbellodat*) og Høyre (*Olgeš*). Mens Fremskrittspartiet deltok i sametingsvalg for første gang i 2005, har Senterpartiet og Høyre lang fartstid – de har stilt lister allerede fra det første sametingsvalget i 1989. Fremskrittspartiets samepolitikk skiller seg radikalt fra konkurrentenes, ved at partiet vil legge ned Sametinget.

Andre stortingspartier har deltatt i enkelte tidligere valg, men forblitt urepresentert. Sosialistisk Venstreparti (*Sosialistálaš gurutbellodat*) stilte eksempelvis liste i flere kretser i 2005, mens det ved to andre valg har hatt lister i enkeltkretser – 2009 i Nordkretsen og 2017 i Ávjovárri. Også Venstre (*Gurutbellodat*), Kristelig Folkeparti (*Kristtalaš Álbmotbellodat*) og Rødt (*Ruoksat*) har stilt lister uten å nå opp.

Samefolkets parti (*Sámeálbmot bellodat*) inngikk i utgangspunktet i en slags arbeidsdeling med NSR; et samarbeid der Samefolkets parti stilte til norske valg og NSR til sametingsvalg. Situasjonen utviklet seg imidlertid slik at Samefolkets parti også stiller lister ved sametingsvalg – noen steder på felleliste med NSR, andre steder i konkurranse med dem. SáB er altså et parti som historisk sett har begynt på utsida av Sametinget og deretter utvida sin virksomhet i inn i det, selv om de definitivt er et samisk-sentrert parti.

Nordkalottfolket var opprinnelig forankret på kysten av Finnmark. Partiet ønsker å representere blandingen mellom de tre folkene på Nordkalotten – samer, kvener og nordmenn – heller enn det spesifikt samiske. De har etter hvert utvida sitt geografiske nedslagsfelt og er nå også representert fra Sør-Norge krets. I 2019 opphørte de å være et sametings-eksklusivt parti, da de stilte liste til Troms og Finnmarks fylkesting og fikk valgt inn en representant dit. Nordkalottfolket har et sterkt fokus på det samiske, men samtidig er partiet uttalt på at det ikke kun representerer

det samiske, og det kan dermed være vanskelig å kategorisere det som enten samisk-sentrert eller samisk-inkludert.

Blant de samisk-sentrerte partiene er Árja det som utenom NSR har hatt størst velgeroppslutning. Da Árja ble grunnlagt i 2009 talte det primært for samiske bygdesamfunn, men denne profilen er etter hvert tonet ned (Pettersen & Saglie, 2019). Også Árja har hatt ambisjoner utenfor sametingspolitikken, da de stilte liste til kommunevalget i Karasjok i 2019.

Blant de lokale listene har Flyttsamelista (*Johttisápmelaččaid listu*) og forskjellige lister for fastboende vært representert over lengre tid. Begge har sitt opphav i Kautokeino kommune i Ávjovárri valgkrets. Selv om de er samisk-sentrerte partier, har de lenge deltatt i kommunepolitikken. Flyttsamelista var representert i kommunestyret allerede før Sametinget ble opprettet, og har dermed altså sin historiske opprinnelse utenfor sametingssystemet.

Áarjel-Saemiej Gielh har hatt en langvarig representasjon fra den sørsamiske kretsen Áarjel-Saepmie (Sør-Sápmi). De representerer en tradisjon med egne lister som har sitt tyngdepunkt i sørsamisk kultur og samfunn. Partiet er skapt for å delta i sametingsvalg, og er eksklusivt til stede på Sametinget.

Hva skjedde før og under valget i 2017?

Situasjonen på Sametinget forut for valget

Valget i 2017 ble avholdt etter en turbulent periode på Sametinget. Ved valget i 2013 hadde NSR og Ap beholdt sine posisjoner som tingets to dominante partier, men ingen av dem hadde flertall alene. Árja hadde gått fra tre til fire representanter, og Nordkalottfolket hadde gått fra én til tre representanter. Det kom ikke i stand noen «koalisjonsregjering», i stedet styrte NSR Sametinget gjennom et «mindretallsråd» i nesten hele perioden (Berg-Nordlie, 2019).

I denne parlamentariske situasjonen oppstod det noen gnisninger. Blant de mindre partiene var det noen som etter hvert opplevde situasjonen som at NSR ikke ga dem innflytelse og roller som gjenspeilte det faktum at NSR var avhengig av dem for å oppnå flertall. NSR-mindretallsrådet

overlevde et mistillitsforslag i 2015, blant anna pga. støtte fra Árja. Det var etter dette en forventning i Árja om å bli tatt mer aktivt med i politisk styring, men de opplevde ikke dette i en grad de fant tilfredsstillende. I 2016 ble NSRs budsjettforslag stemt ned, og et alternativt forslag fra Ap, Árja og Høyre ble i stedet vedtatt. Da NSR tilbød seg å styre videre på det vedtatte budsjettet, reiste Ap mistillitsforslag mot dem, og dette fikk støtte av flertallet i salen (High North News, 2016; Kristoffersen, 2015; Ságat, 2016a).

At Arbeiderpartiet deltok i å felle NSRs mindretallsråd skjedde ikke uten intern konflikt. Blant annet oppfatta noen i partiet det som strategisk uklokt å under valgkampen ha styringsansvar over et sameting som hadde få midler på budsjettet til å drive en politikk som gjør velgerne fornøyde – og at det kunne være vel så bra om hovedmotstanderen NSR fikk fortsette å sitte med det ansvaret. Helga Pedersen var en av de som uttrykte klarest motstand mot å felle rådet. Pedersen var på det tidspunkt partiets kandidat til sametingspresidentvervet ved det kommende valget, men var ikke selv innvalgt på Sametinget. Arbeiderpartiets sametingsgruppe ble i stedet ledet av Vibeke Larsen. Konflikten som bygde seg opp på Sametinget bidro også til å aktivere latente konflikter innad i Arbeiderpartiet. Larsen, sammen med Pedersens visepresidentkandidat Ronny Wilhelmsen, gikk inn for at sametingsgruppa skulle felle NSR-rådet – i strid med Pedersens vilje. Dette gjorde at Pedersen trakk seg som Aps presidentkandidat. Ap inngikk deretter en styrende koalisjon sammen med Árja og Høyre, med Vibeke Larsen som president og Ronny Wilhelmsen som visepresident (Berg-Nordlie, 2020; Holte, 2016; Isaksen, 2016).

Kandidater og partier

Den politiske turbulensen var imidlertid ikke over. Da Ap skulle velge ny presidentkandidat, stilte visepresident Wilhelmsen mot den sittende presidenten fra sitt eget parti – og vant. Dette førte til at Larsen meldte seg ut av Arbeiderpartiet, sparket sin visepresident og ble sittende som Sametingets første partiløse president. Larsens sametingsråd bestod av representanter fra Arbeiderpartiet, Árja og Høyre. Den sittende presidenten stilte seg etter hvert i bresjen for et nystifta samisk sosialdemokratisk

parti – Šiella – og stilte som presidentkandidat med dette partiet som base. Árja stilte med sametingsrådsmedlem Inger Eline Eriksen som presidentkandidat, Nordkalottfolket stilte med Torill Bakken Kåven og NSRs kandidat forble tidligere president Aili Keskitalo.

I den politiske debatten om begivenhetene på Sametinget i 2016 var det uenighet om hvem som skulle sies å ha «skyld» for krisen, eller for den saks skyld om det i det hele tatt skulle oppfattes som en «krise» at en mindretallsregjering må gå fordi den mister tillit i parlamentet (Ságat, 2016a, 2016b). Etter at maktskiftet var gjennomført fortsatte likevel den politiske konflikten, nå internt i den nye styringsgruppa, eller mer konkret: innad i Ap. Arbeiderpartiet gikk inn i valgkampen etter en «borgerkrig» som det åpenlyst fortsatt pågikk etterdønninger etter, og med ansvaret for et maktskifte som etter hvert ble bredt ansett som begynnelsen på en kaotisk periode for både partiet og sametingspolitikken.

Resultater og situasjon på Sametinget etter valget

Valgresultatet fra 2017 er presentert i tabell 1.3. Et hovedtrekk ved dette valget var at det gikk svært godt for NSR, som økte oppslutningen fra 28,9 til 32,3 prosent og endte opp med å være kun to mandater fra å ha flertall alene.⁴ Et annet hovedtrekk var at Arbeiderpartiet gikk sterkt tilbake – fra 21,1 til 17 prosent – og mistet ett mandat. Presidentens nystiftede parti, Šiella, kom ikke inn på Sametinget. Árja gikk, som Arbeiderpartiet, sterkt ned, fra 11,5 til 7,7 prosent. Det forble det tredje mest populære partiet på landsbasis, men mistet likevel nesten alle sine mandater. Valget kan i noen grad anses som velgernes dom over maktovertakelsen i 2016 og de langsiktige konsekvensene av disse, skjønt man på ingen måte kan tilskrive hele valgresultatet kun til «2016-turbulensen».

Partiet med tredje flest mandater på Sametinget etter 2017-valget var Nordkalottfolket. De fikk mindre prosentuttelling enn Árja på landsbasis, men valgkretsinnndelinga var til NKFs fordel og Árjas ulempe. Partiet med fjerde størst antall mandater ble Senterpartiet, som gjorde et svært godt 2017-valg også på Sametinget (fra ingen til to mandater). I prosent

---

4 Her er felleslister mellom NSR og Samefolkets parti inkludert.

Tabell 1.3 Valgresultat fra sametingsvalget 2017

Listestillere	Resultat i prosent		Mandatfordeling		
	2017	Endring fra 2013	2017	Endring fra 2013	Etter over-ganger**
Samisk-inklusive partier («stortingspartier»)					
Arbeiderpartiet – Bargiidbellodat	17,0	–4,1	9	–1	7
Senterpartiet – Guovddášbellodat	7,6	2,8	2	+2	4
Høyre – Olgeš	6,4	–0,6	1	–1	1
Fremskrittspartiet – Ovddádusbellodat	7,5	–1,5	1	–1	1
Sosialistisk Venstreparti – Sosialistalaš Gurutbellodat	0,2	0,2	-	-	-
Samisk-sentrerte partier med lister i flere kretser					
Norske Samers Riksforbund (NSR) – Norgga Sámiid Riikkasearvi	28,1	3,9	16	+5	16
Samenes Folkeforbund – Sámiid Álbmotlihttu	1,7	1,7	-	-	-
Samefolkets parti – Sámeálbmot bellodat	2,0	0,2	1	+1	1
Fellesliste: NSR/Samefolkets parti	4,2	–0,5	2	-	2
Nordkalottfolket	6,6	2,2	3	-	2
Árja	7,7	–3,8	1	–3	1
Šiella	2,3	2,3	-	-	-
Fellesliste: Samedemokratene – Sámedemokrátat/Šiella	1,0	1,0	-	-	-
Samisk-sentrerte partier med lister i én krets					
Fastboendes liste på Sametinget – Dáloniid listu Sámediggis *	0,6	–2,0	-	–1	-
Guovdageainnu Dálon searvi [<i>Kautokeino fastboendes liste</i>]*	1,5	1,5	1	+1	1
Johttisápmelaččaid listu [<i>Flyttsamelist</i>]	2,5	–0,9	1	-	1
Áarjel-Saemiej Gielh [<i>Sørsamisk stemme</i>]	1,7	–0,4	1	–1	1
Sámieana [<i>Sameland</i>]	0,7	0,7	-	-	-
Jiehkkevárri [<i>navnet på et fjell</i>]	0,7	0,7	-	-	-

Kilde: www.valgresultat.no

*Liste 1) het *Fastboendes liste – Dáloniid listu* i 2009–2013. Nominasjonsstrid førte til at liste 2) brøt ut av liste 1) før valget i 2017. Den innvalgte kandidaten fra liste 2) var den samme som har vært innvalgt for liste 1) fem ganger.

**Etter overganger er det også én uavhengig representant.

var Fremskrittspartiet jevnstort med Árja og Senterpartiet (henholdsvis 7,5, 7,7 og 7,6 prosent på landsbasis), men i likhet med Árja led de under valgkretsinndeling og fikk kun ett mandat på tinget.

At sametingsvalg i Norge har flere valgkretser men ingen utjevningsmandater, slo altså negativt ut for mange av de mindre sametingspartiene: Når et partis stemmer er spredt jevnt ut over mange kretser, og partiet ikke når opp til mandatplass i de fleste av disse kretsene, får partiet få mandater for stemmene sine. I 2017 rammet dette bl.a. Árja, Fremskrittspartiet og Høyre. Når stemmene er konsentrert i færre kretser gir de bedre uttelling i mandater, noe blant annet Nordkalottfolket tjente på.

I forlengelsen av konfliktene internt i Arbeiderpartiet har to av deres innvalgte forlatt partiet etter 2017-valget. Én av dem ble uavhengig representant, mens den andre gikk inn i Senterpartiets gruppe. Nordkalottfolkets overgang fra et eksklusivt sametingsparti til et parti som også er aktivt i fylkestinget, slo ut i et annet partibytte på Sametinget: Det ble etter hvert problematisk at en som var innvalgt på Sametinget fra Nordkalottfolket, samtidig var aktiv i Senterpartiet i sin hjemkommune. Vedkommende gikk etter hvert, via status som uavhengig, over til Senterpartiets sametingsgruppe (Berg-Nordlie, 2020).

Etter valget danna NSR en flertallskoalisjon sammen med Senterpartiet, Flyttsamelista og Áarjel-Saemiej Gielh. NSRs Aili Keskitalo ble valgt til sametingspresident, og NSR fikk tre av de øvrige fire plassene i sameingsrådet. Den femte plassen i rådet skulle etter avtalen deles mellom Flyttsamelista og ÅSG, slik at Flyttsamelista skulle ha vervet de første to årene av perioden og ÅSG de to siste. Senterpartiet fikk en politisk rådgiverstilling. I praksis ble det imidlertid slik at ÅSG ikke tiltrådte sameingsrådet i 2019, fordi den tiltenkte kandidaten Ellinor Marita Jáma i stedet ønsket å fortsette som leder for Norske Reindriftssamers Landsforbund. Flyttsamelistas rådsrepresentant ble i stedet erstatta av en ny rådsrepresentant fra Senterpartiet (Boine, 2019).

Data og metode

I 2017 ble det, som i 2009 og 2013, gjennomført en representativ spørreundersøkelse blant et utvalg trukket fra Sametingets valgmannstall, etter tillatelse fra Sametinget og tilråding fra personvernombudet ved NSD (Norsk senter for forskningsdata). Utvalget var på 5000 personer. Datainnsamlingen ble gjennomført av Kantar TNS i perioden

umiddelbart etter sametingsvalget, i perioden fra 12. september til 30. november 2017. Undersøkelsen ble sendt ut som brevpost, med mulighet til å svare enten på web eller på det tilsendte spørreskjemaet. Spørreskjemaet forelå på norsk, nordsamisk, lulesamisk og sørsamisk. Respondentene fikk tilsendt skjema på norsk og det av de samiske språkene som er mest relevant der de bor. Det ble sendt ut puring postalt og på web. De som ikke hadde svart etter fire uker, ble purret på telefon, og det var også mulig å svare på telefon. Det kom inn 1066 svar (682 på papirskjema, 327 på web og 57 på telefon). Dette ga en svarprosent på 21,3.⁵

Undersøkelsen inneholder en rekke spørsmål om stemmegivning, tillit, identitet, holdninger til politiske spørsmål, sosial bakgrunn med mer. Sju partier hadde mange nok respondenter i materialet til å bli inkludert i analysene: NSR, Arbeiderpartiet, Árja, Senterpartiet, Fremskrittspartiet, Nordkalottfolket og Høyre. I analysene er materialet vektet etter kjønn, alder og valgkrets, for å korrigere skjevheter på grunn av frafall. I en del analyser brukes også data fra velgerundersøkelsen i 2013, som ble gjennomført på samme måte. Svarprosenten i 2013 var på 28,5 (1426 svar).

I flere av bokas kapitler brukes også kvalitativt intervjumateriale fra flere ulike forskningsprosjekter. Kapittel 3 er basert på prosjektet «Samepolitikkens grenser», som er finansiert av Norges forskningsråds program for samisk forskning. I dette prosjektet har personer i hele Norge blitt intervjuet i tidsrommet 2018–2020, for å kartlegge ulike typer tilknytninger til samefolket og til samepolitikken. I kapittel 5 brukes intervjuer med stemmeberettigede i Sør-Norge valgkrets, som ble gjennomført som en del av Aslak Owrens masteroppgave i statsvitenskap. I kapitlene 4 og 9 er intervjuene gjennomført innenfor rammen av valgforskningsprosjektet. I kapittel 4 er det gjort intervjuer med ledere og andre sentrale representanter for partiene og listene som er representert på Sametinget. Kapittel 9 er basert på intervjuer med listetopper og andre politikere i valgkrets Sør-Norge, gjennomført i 2017–2018. Intervjuene har vært semistrukturerte, med det siktemål at informanter skal få anledning til å ikke bare svare på spørsmål fra forsker, men også komme med informasjon de selv mener

---

5 Nærmere opplysninger finnes i dokumentasjonsnotatet *Frafallanalyse. Sametingsvalget 2017*. Kantar TNS, 2018.

er relevant. Intervjuene er anonymisert, med unntak av kapittel 4, der kun politiske ledere er intervjuet. Bortsett fra i kapittel 5 ble intervjuer tatt opp på bånd når dette ble godkjent av informant. Ut over dette har det blitt tatt notater fra intervjuer. Ulike forfattere i denne boka har ulike praksiser, men i mange tilfeller har informanter også fått anledning til å lese gjennom sine sitater og blitt gitt muligheten til å endre på dem slik at deres intensjoner og meninger kommer fram på en måte som er gjenkjennelig for dem selv.

I enkelte kapitler er også andre datakilder brukt. Dette gjelder blant annet kapittel 5, som bygger på data fra valgprotokollene fra valgstyrene i de ulike valgkretsene. I kapittel 9 har det også blitt gjennomført en mediestudie.

Etiske aspekter ved forskning på urfolk er også relevante for denne boka. Problemstillinger rundt dominante gruppers forskning på urfolk er bredt debattert: Forskninga kan inneholde mistolkninger som skyldes manglende kulturinnsikt, eller være prega av problemstillinger og holdninger som kan anklages for å være i strid med gruppas egne interesser (Berg-Nordlie, 2017; Olsen, 2016). Slike etiske utfordringer er i noe mindre grad til stede her: Noen av bidragsyterne tilhører selv urfolket det forskes på, og selve forskningsprosjektet er initiert av urfolkets demokratisk valgte organ – som altså selv har ansett prosjektet som nyttig for folket de representerer. Vi har vært påpasselige med å sikre at intervjuobjekter får god informasjon om hva slags forskning intervjuene skal brukes til, at de er informert om muligheten til å trekke sine intervjuer når som helst før publisering, og at de kan gå i dialog med forskerne om sine bidrag når som helst. Det er et ønske fra oss at urfolksinformanter skal oppleve at deres erfaringer og synspunkter er gjengitt på en måte de kan kjenne seg igjen i.

Om kapitlene i boka

Bokas påfølgende åtte kapitler belyser fem hovedtemaer. Det første temaet er selve grunnlaget for samepolitikken: *samisk identitet og forholdet til valgmanntallet*. Hva skal til for å regnes som samisk? Når er man «samisk nok» til at man burde kunne melde seg inn i valgmanntallet?

Disse spørsmålene er grunnleggende fordi de dreier seg om hvem som til syvende og sist skal få lov til å velge representanter på vegne av samefolket. Det andre temaet er *det samiske sivilsamfunnet*: I tillegg til den statsbaserte kanalen for representasjon som Sametinget utgjør, eksisterer det et samisk sivilsamfunn som også innebærer urfolksrepresentasjon og er av fundamental viktighet for samisk kultur- og samfunnsliv. Hvordan forholder dette organiserte samiske sivilsamfunnet seg til Sametinget? Det tredje temaet er *valgdeltakelse*. Hvordan kan man forklare hjemmesitting i et system der man – i motsetning til andre valg i Norge – aktivt må registrere seg som velger? Bidrar U30-regelen – det at velgere i kommuner med færre enn 30 manntallsførte må forhåndsstemme – fortsatt til å trekke ned valgdeltakelsen? Det fjerde temaet er *det partipolitiske landskapet*. Hva skiller velgerne til de ulike partiene som stiller til valg? Er det tydelige forskjeller som gjør det lett for velgerne å se forskjell på partiene? Det femte temaet er *valgkampen og velgernes informasjon*. Hvor henter velgerne sin informasjon om valget fra? Vi ser spesifikt på hvordan partier og velgere finner hverandre i Sør-Norge, en valgkrets der samsamingsvalget nesten ikke dekkes i mediene.

Det første temaet, *identitet og valgmanntall*, belyses i kapittel 2 og 3. I kapittel 2 undersøker Torunn Pettersen og Jo Saglie hva ulike velgergrupper mener om kriteriene for innmelding i valgmanntallet. Velgerundersøkelsene fra 2013 og 2017 viser begge at rundt to tredeler var fornøyd med gjeldende manntallskriterier. Blant dem som ønsket endring, ville flere utvide enn innsnevre kriteriene. Ekteskap med en manntallsført og langvarig tilknytning til et samisk miljø var de utvidelseskriteriene som fikk størst oppslutning som potensiell utvidelsesgrunn. En svak holdningsendring i restriktiv retning fant sted, men innenfor enkelte grupper var holdningsendringene større. I 2013 skilte spørsmålet om utvidelse de ulike partienes velgergrupper fra hverandre. I 2017 var Arbeiderpartiets velgere blitt mer restriktive og nærmet seg NSRs velgere. Derimot økte forskjellene i holdninger til innsnevring, slik at det i første rekke var de med ulike former for en sterk samisk tilknytning som ønsket strengere kriterier.

I kapittel 3 ser Mikkel Berg-Nordlie og Torunn Pettersen nærmere på personer med samisk tilknytning som ikke står i Sametingets

valgmanntall, med utgangspunkt i en serie kvalitative intervjuer. Forfatterne introduserer et begrepsapparat for å kunne kategorisere ulike grunner til å ikke stå i valgmanntallet. De presenterer også ulike forståelser av hva Sametingets valgmanntall er, og formidler ulike grunner folk oppgir til å ikke stå i valgmanntallet eller tvile på om det er riktig av dem å stå der. Det kommer fram at det trengs ei kunnskapsheving om hvordan man melder seg inn i valgmanntallet, og om hva manntallet er og ikke er. Det framgår også at det kan virke mobiliserende for registrering og forhindre utmelding hvis det blir tydeliggjort at Sametinget er en arena for kamp mellom ulike politiske idéer og prioriteringer, der valgdeltakelse kan føre til politisk kursendring. Kapitlet tar også for seg oppfatninger hos mennesker med samisk tilknytning som ikke oppfyller kravene til å stå i Sametingets valgmanntall, og videreformidler noen av deres forslag til mulige ordninger for å inkludere dem.

Det andre temaet, *det samiske sivilsamfunnet*, belyses i kapittel 4. Her utforsker Per Selle og Kristin Strømsnes forholdet mellom Sametinget og det samiske sivilsamfunnet sett fra både sametingspartienes, sivilsamfunnsorganisasjonenes og velgernes synsvinkel. Generelt deltar samer i sivilsamfunnet på linje med resten av befolkningen, når man ser på allmenne og spesifikt samiske organisasjoner under ett. Sametingspolitikkerne og de samiske organisasjonene forteller likevel om en forholdsvis begrenset kontakt, som først og fremst handler om at organisasjonene kontakter Sametinget – i hovedsak administrasjonen – for å få informasjon og økonomisk støtte, og i mindre utstrekning for å fremme politiske saker. Sametinget har dermed i liten grad et spesifikt samisk organisasjonssamfunn som en aktiv motpart. Ut fra sivilsamfunnets rolle som motvekt til folkevalgte organer, kan dette være problematisk for det samiske demokratiet.

Det tredje temaet, *valgdeltakelse*, behandles i kapittel 5 og 6. I kapittel 5 analyserer Aslak Owren konsekvensene av ordningen der stemmeberettigede i kommuner med færre enn 30 manntallsførte velgere må forhåndsstemme, ved hjelp av data fra valgprotokollene og kvalitative intervjuer. Hovedfunnet er at ordningen fortsatt har en klart negativ effekt på valgdeltakelsen i kommunene der man ikke kan stemme på valgdagen, selv om denne regelen nå er blitt brukt i tre valg. Dessuten viser tallene at

mens valgdeltakelsen i O30-kommunene er høyest i valgkretsene lengst nord, er tendensen motsatt for U30-kommunene. I kapittel 6 viderefører Johannes Bergh og Jo Saglie analysen av hjemmesitterne med data fra velgerundersøkelsen. Ved siden av å bekrefte betydningen av U30-regelen, finner de at både ressurser (som utdanning) og motivasjon (som politisk – og særlig samepolitisk – interesse) har betydning for valgdeltakelse. Grunner for innmelding i manntallet påvirker også seinere valgdeltakelse. Men selv om de som meldte seg inn for å påvirke samepolitikken sjelden var hjemmesittere, var ikke såkalt ekspressive motiver – å registrere seg i valgmanntallet for å uttrykke en samisk identitet – noe hinder for å delta.

Det fjerde temaet, *det partipolitiske landskapet*, utforskes i kapittel 7. Her ser Johannes Bergh og Jo Saglie på det ideologiske landskapet i norsk sametingspolitikk, ved å se på hva som skiller de ulike partienes velgere. Ved hjelp av velgerundersøkelsene beskriver de et samepolitisk landskap med små politiske forskjeller, der først og fremst Fremskrittspartiets velgere skiller seg ut. Sistnevnte står langt fra de andre partienes velgere i det sentrale spørsmålet om samisk selvbestemmelse, og det er et gjensidig kjølig forhold mellom FrP-velgerne og de andre velgerne. I noen spørsmål befinner Høyres velgere seg mellom FrP og hovedtyngden av partier, og Nordkalottfolkets velgere har også en noe avvikende profil i noen saker. Derimot er det vanskeligere å se den politiske avstanden mellom velgerne til hovedtyngden av partier og lister, inkludert de to hovedmotstanderne Arbeiderpartiet og NSR. De politiske avstandene som er målt i denne undersøkelsen, kan heller ikke forklare mønstrene for koalisjonsdannelse i samepolitikken.

De to siste kapitlene tar for seg det femte temaet, *valgkamp og velgernes informasjon*. I kapittel 8 bruker Eva Josefsen og Eli Skogerbø velgerundersøkelsen til å analysere sametingsvelgernes bruk av og tillit til ulike informasjonskilder. De tradisjonelle nyhetsmedienes posisjon er blitt svekket over tid, mens personlige kommunikasjonskanaler og sosiale medier er blitt viktigere – noe som gir en mer fragmentert samisk offentlighet. De som behersker samisk språk oppfatter de fleste informasjonskildene som viktigere enn det de med mindre samiskkompetanse gjør – også norsk-språklige medier. For tillit til mediene er mønsteret annerledes: De som

behersker samisk språk har lavere tillit til de tradisjonelle norskspråklige mediene, sammenlignet med de med dårligere ferdigheter. I kapittel 9 går Mikkel Berg-Nordlie og Eli Skogerbø dypere inn i valgkretsen Sør-Norge. Studier av mediedekning har vist at tradisjonelle nyhetsmedier i liten grad dekker sametingsvalgkampen her. Valgkretsen er geografisk stor med sametingsvelgere som bor svært spredt, og i Oslo-området – som faktisk har en velgerkonsentrasjon – blir det likevel vanskelig å «finne» sametingsvelgerne i den mye større majoritetsbefolkninga. Intervjuer med toppkandidater avdekker en rekke strategier for å nå fram til velgere. Utsending av valgmateriell til registrerte velgere prioriteres. Partier som har en større medlemsmasse å dra på har en klar fordel fordi de kan mobilisere sine egne. Partier som allerede er godt etablerte i velgeres bevissthet, eller har kandidater som er kjente, får også en fordel i en slik krets. En godt organisert tilstedeværelse i sosiale medier er ekstra viktig i kretser hvor det er vanskelig å få til fysiske møter med velgere. Kapitlet ser også på billedspråk og retoriske grep ulike partier har benyttet seg av, som spiller på ulike verdier og identiteter i velgermassen.

Avslutning: Det samiske demokratiet

Hva kan så disse kapitlene si oss om tilstanden i det samiske demokratiet i Norge? Flere bidrag i boka peker på utfordringer, både for systemet som sådan og for den enkelte sametingsvelger. Én problematikk er knyttet til registrering i valgmanntallet. At velgerne selv må registrere seg skiller sametingsvalg fra andre valg i Norge, men er likevel ikke helt uvanlig i internasjonalt perspektiv. Én spesialutfordring ligger imidlertid i at registreringen er knyttet til samisk identitet og oppfyllelse av bestemte objektive kriterier, noe som reiser potensielt vanskelige spørsmål om hvem som i både subjektiv og objektiv forstand, er «samisk nok» til å delta i det samiske demokratiet. Problemet skal ikke overdrives: Det er ganske stor oppslutning om de gjeldende kriteriene for å registrere seg, og de partipolitiske motsetningene om spørsmålet ser ut til å svekkes, skjønt det er en stabilt stor minoritet som støtter inklusjon av ektefeller i valgmanntallet. Ser vi ut over Norges grenser, ser vi raskt at slike spørsmål har skapt mer strid andre steder. Men selv om systemet for velgerregistrering i store

trekk har legitimitet, kan grensdragningen likevel oppleves vanskelig for enkeltmennesker.

Andre utfordringer når det gjelder valgmanntallet har å gjøre med menneskers usikkerhet om hvorvidt de oppfyller kriteriene til innmelding, og manglende kunnskap om hvordan man melder seg inn. Det første har å gjøre med etterdønninger av fornorskingspolitikken – det andre med generell kunnskapsmangel om det samiske demokratiet. Mange samer lever i sterkt majoritetsdominerte områder, og får ikke nødvendigvis så mye annen informasjon om det samiske politiske samfunnet enn den majoriteten får. Det er vanskelig å nå disse samene med informasjon uten å «sikte» på hele befolkninga i Norge.

Kommunikasjon med potensielle velgere er generelt ei utfordring både for Sametinget som sådan og for partiene. I et demokrati skal velgerne kunne sette seg inn i politikken til de ulike politiske alternativene, for så å gjøre et begrunnet valg. Dette krever for det første at velgerne får informasjon om partiene. Dette er ikke alltid enkelt, i og med at samepolitikk dekkes dårlig av de etablerte riksmediene. Andre kanaler, som sosiale medier og personlig kommunikasjon, kan bøte på dette, men kan til gjengjeld gi en fragmentert offentlighet – en mangel på felles arenaer der viktige spørsmål diskuteres. Ikke minst kan mediesituasjonen skape geografiske ulikheter ved at velgerne i de sørligste valgkretsene, og særlig Sør-Norge, har dårligere informasjonstilgang. Det gjelder ikke bare informasjon om de samepolitiske partiene, men også om selve sameTINGSVALGET og velgerregistreringen.

Selv om informasjonstilgangen hadde vært bedre, gjenstår likevel et problem: Hvordan skal velgerne skille mellom partiene? Til tross for at noen mindre partier har avvikende standpunkter, tegner analysene av velgernes holdninger et bilde av forholdsvis små politiske avstander mellom hovedtyngden av partier. På den ene siden har dette i og for seg mange positive sider. En polarisering med dype kløfter mellom alternativene er ikke nødvendigvis ideelt. Enighet utad og jevnt over stø kurs er en fordel for Sametinget i kommunikasjon med ytre krefter, og en stor del av Sametingets rolle er jo nettopp å representere samene utad mot ikke-samiske deler av det norske statsapparatet. På den andre siden er det et problem hvis velgerne har vansker med å se forskjell på partiene. Og

hvis politiske konflikter framstår som at de handler om andre ting enn uenighet om sak, stiller man seg lett åpen for anklager om politisk spill og personmotsetninger.

Dette bringer oss over på nok en utfordring vi ser tegn til i det samiske politiske landskapet, nemlig at noen oppfatter Sametinget som en institusjon man ikke kan påvirke over stemmeseddelen. I politisk diskusjon er det sjelden et klart skille mellom Sametinget som parlament, Sametingsrådet og Sametingets administrasjon – alt er «Sametinget», litt som om Norges utenriksdepartement, regjering og parlament skulle kalles «Stortinget» på folkemunne. Våre kvalitative intervjuer tyder på at noen oppfatter «Sametinget» som en enhetlig og byråkratisk struktur med ei fastlåst politisk linje som ikke vil endre seg uansett hva man stemmer. Dette forsterkes nok av den ovennevnte situasjonen med partier som langt på vei er temmelig like. Disse to forholdene kan føre til en demobilisering av noen velgere – ikke bare i form av hjemmesitting, men også manglende innmeldinger i og aktive utmeldinger fra valgmanntallet.

Boka peker også på at det organiserte, spesifikt samiske sivilsamfunnet ikke er så sterkt. Dette er ikke nødvendigvis et så stort problem som man kunne trodd: Samiske individer kan jobbe for å få realisert en god del av sine politiske ønsker gjennom å engasjere seg i storsamfunnets organisasjoner heller enn i foreninger som er spesifikt samiske. Men hvis man oppfatter et organisert sivilsamfunn som en viktig aktør i et demokratisk system, så blir dette en utfordring på systemnivået. Det kan også argumenteres for at et solid samisk sivilsamfunn er viktig for å få samiske stemmer fram i spesielt lokal- og regionalpolitikk. Sametinget har ikke kapasitet til å representere samer i enhver sak som angår samer på ethvert nivå av det norske politiske systemet. For å sikre at samiske interesser blir hørt lokalt er det derfor viktig med lokale samiske foreninger, både mer generelle foreninger og foreninger som har spesialisert seg på å være en samisk stemme i bestemte typer politiske saker. Det finnes en del slike samiske foreninger, men det er ennå ikke mulig å si at dette organisasjonslandskapet framstår som sterkt nok til å fullt utfylle sin mulige rolle i samisk samfunnsliv.

På den positive siden er det mest iøynefallende den kraftige veksten i valgmanntallet siden Sametinget ble etablert i 1989, noe som har ført til at

flere velgere har blitt integrert i sametingspolitikken. Veksten kan skyldes at flere samer oppfatter Sametinget som et relevant politisk organ, men en årsak kan også være at flere oppfyller kriteriene for registrering ved at de er blitt bevisst sin samiske slektsbakgrunn og identitet, og at de bruker valgmanntallet som en formalisering av sin samiske status. Det har vært en hypotese hos noen at tilsiget av nye velgere kanskje kan føre til at den politiske sammensetninga i velgermassen endres, siden en god del av de nye velgerne har en løsere tilknytning til de rurale områdene der samisk språk og kultur står sterkt – mange bor i byene, og en god del utenfor Sápmi, i Sør-Norge. Våre analyser tyder imidlertid på at det ikke har oppstått noen større endring i velgermassens meninger. Ser vi på endringene i holdninger mellom 2013 og 2017 – et tidsrom med tydelig vekst i manntallet, og markert omfordeling av velgermassen fra by til land, og fra nord-øst mot sørvest – har verken oppslutningen om samisk selvbestemmelse minsket eller ønsket om mer liberale kriterier for manntallsregistrering økt, i noen grad faktisk tvert imot. Nye velgerne kan likevel ha vansker med å orientere seg i det samepolitiske landskapet, og derfor oftere bli hjemmesittere. Dermed er det rimelig å vente at den prosentvise valgdeltakelsen synker når flere nye velgere registrerer seg, og slik var det også i flere år. I 2017 så vi derimot at valgdeltakelsen økte, også målt i prosent, selv om det ble flere registrerte velgere. Med andre ord ser det faktisk ut til at de nye velgerne blir godt integrert i velgerskaren.

Referanser

- Aslaksen, E. A. (2012, 6. mars) Byene kan ta over makta. *NRK Sápmi*. <https://www.nrk.no/sapmi/samemakta-forflytter-seg-1.7979951>
- Berg-Nordlie, M. (2017). *Fighting to be heard – in Russia and in Sápmi. Russian Sámi representation in Russian and pan-Sámi politics, 1992–2014* [Doktoravhandling, UiT–Norges arktiske universitet). UiT Munin. <https://hdl.handle.net/10037/11405>
- Berg-Nordlie, M. (2018a). The governance of urban Indigenous spaces. *Acta Borealia*, 35(1), 49–72. <https://doi.org/10.1080/08003831.2018.1457316>
- Berg-Nordlie, M. (2018b). Norske Samers Riksforbund. I *Store norske leksikon*. https://snl.no/Norske_Samers_Riksforbund
- Berg-Nordlie, M. (2019). Sametingsvalget i 2013. I *Store norske leksikon*. https://snl.no/Sametingsvalget_2013

- Berg-Nordlie, M. (2020). Sametingsvalget i 2017. I *Store norske leksikon*. https://snl.no/Sametingsvalget_2017
- Berg-Nordlie, M. & Gaski, H. (2019). Samisk organisering i Norge. I *Store Norske Leksikon*. https://snl.no/samisk_organisering_i_Norge
- Berg-Nordlie, M., Dankertsen, A. & Winsvold, M. S. (Red.). (under utgivelse). *An urban future for Sápmi? Indigenous urbanization in the Nordic states and Russia*. Berghahn.
- Bergh, J., Dahlberg, S., Mörkenstam, U. & Saglie, J. (2018). Participation in Indigenous democracy: Voter turnout in Sámi parliamentary elections in Norway and Sweden. *Scandinavian Political Studies*, 41(4), 263–287. <https://doi.org/10.1111/1467-9477.12129>
- Bjerkli, B. & Selle, P. (Red.). (2003). *Samer, makt og demokrati*. Gyldendal Akademisk.
- Bjerkli, B. & Selle, P. (Red.). (2015). *Samepolitikkenes utvikling*. Gyldendal Akademisk.
- Bjørklund, T. (1999). *Et lokalvalg i perspektiv*. Tano Aschehoug.
- Boine, M. (2019, 4. oktober). Guovddášbellodat sámediggeráddái. *NRK*. https://www.nrk.no/sapmi/guovdda_bellodat-samediggera__ai-1.14729284
- Dankertsen, A. (2018). Samisk ungdom og norske byer – kulturer i endring. I B. Skorstad, E. Pettersen & G. Wollan (Red.), *Vårt lille land: Små samfunn, store utfordringer* (s. 61–89). Orkana.
- Eldorado. (u.å.). *Samefolkets parti* [Nettartikkel]. <http://www.eldo.no/tingvalg/sametingsvalget/samefolkets-parti>
- Falch, T. & Selle, P. (2018). *Sametinget. Institusjonalisering av en ny samepolitikk*. Gyldendal Akademisk.
- Gaski, L. (2008). Contesting the Sami polity: Discursive representations in the Sami electoral campaign in 2005. *Acta Borealia*, 25(1), 1–21. <https://doi.org/10.1080/08003830802302836>
- Henriksen, H. J. (1976). Sameforeninger i første del av 1900-tallet. *Ottar*, 32(88), 9–18. https://www.nb.no/items/URN:NBN:no-nb_digibok_2012021605025?page=15
- Heikkilä, L., Laiti-Hedemäki, E. & Mieltunen, T. (Red.). (2019). *Buorre eallin gávpogis. Saamelaisten hyvä elämä ja hyvinvointipalvelut kaupungissa*. Lapin yliopisto.
- High North News. (2016). Maktskifte på Sametinget. Keskitalo måtte gå. *High North News*. <https://www.highnorthnews.com/nb/maktskifte-pa-sametinget-keskitalo-matte-ga>
- Holte, M. A. (2016, 9. desember) Helga Pedersen trekker seg som Arbeiderpartiets presidentkandidat til Sametinget. *iFinnmark*. <https://www.ifinnmark.no/arbeiderpartiet/politikk/sametinget/helga-pedersen-trekker-seg-som-aps-presidentkandidat-til-sametinget/s/5-81-389852>

- Hætta, O. M. (1992). *Sametinget i navn og tall. Høsten 1989–høsten 1993*. Sametinget.
- Hætta, O. M. (1994). *Sametinget i navn og tall. Høsten 1993–høsten 1997*. Sametinget.
- Hætta, O. M. (1998) *Sametinget i navn og tall. Høsten 1997–høsten 2001*. Sametinget.
- Hætta, O. M. (2002) *Sametinget i navn og tall. Høsten 2001–høsten 2005*. Sametinget.
- Isaksen, O. (2016, 20. november). Helga Pedersen valgt som presidentkandidat. *Nordlys*. <https://www.nordlys.no/helga-pedersen-valgt-som-presidentkandidat/s/5-34-518680>
- Johansen, S. B. (2015). *Elsa Laula Renberg. Historien om samefolkets store Minerva*. ČálliidLágádus.
- Josefsen, E. (2019). Sametingsvalg i Norge – betydningen av valgsystemets utforming. *Norsk statsvitenskapelig tidsskrift*, 35(2), 92–108. <https://doi.org/10.18261/issn.1504-2936-2019-02-03>
- Josefsen, E., Mörkenstam, U., Nilsson, R. & Saglie, J. (Red.). (2017). *Ett folk, ulike valg. Sametingsvalg i Norge og Sverige*. Gyldendal Akademisk.
- Josefsen, E. & Saglie, J. (Red.). (2011). *Sametingsvalg: Velgere, partier, medier*. Abstrakt.
- Kristoffersen, T. K. (2015, 4. mars). Regjeringen på Sametinget berget livet. *Nordlys*. <https://www.nordlys.no/regjeringen-pa-sametinget-berget-livet/s/5-34-103478>
- Mellingen, H. K. (2004). *Rett og politikk. En studie av NSR og Ap på Sametinget 1998–2004* [Masteroppgave, Universitetet i Bergen]. BORA. <https://hdl.handle.net/1956/1499>
- NSD. (u.å.a). *Valglistearkivet: Valglistor for sametingsvalg – 2001*. <https://www.nsd.no/polsys/data/parti/sametingsvalg/?aar=2001&fid=3&pid=237>
- NSD. (u.å.b). *Oslosámeálbmot bellodat/Oslo samefolkets parti – til kommunestyrevalget 2003*. <https://www.nsd.no/polsys/data/filer/parti/H7770.html>
- NTB. (1989, 10. oktober). Regjeringen vil lytte til Sametinget. *NTBtekst*.
- Nyseth, T. & Pedersen, P. (2014). Urban Sámi identities in Scandinavia: Hybridities, ambivalences and cultural innovation. *Acta Borealia*, 31(2), 131–151. <https://doi.org/10.1080/08003831.2014.967976>
- Nyseth, T. & Pedersen, P. (Red.). (2015). *City-Saami: Same i byen eller bysame? Skandinaviske byer i et samisk perspektiv*. ČálliidLágádus.
- Olsen, T. A. (2016). Responsibility, reciprocity and respect. On the ethics of (self) representation and advocacy in Indigenous studies. I A.-L. Drugge (Red.), *Ethics in Indigenous research. Past experiences – future challenges* (s. 25–44). Vaartoe.
- Pettersen, T. (2011). Valgmanntall og valgdeltakelse 1989–2009: Grunnlag, utvikling og hovedtendenser. I E. Josefsen & J. Saglie (Red.), *Sametingsvalg: Velgere, partier, medier* (s. 56–84). Abstrakt.
- Pettersen, T. & Saglie, J. (2019). Hand i hand? Om bysamer som tema i valgprogram ved sametingsvalg i Norge 2009–2017. *Norsk statsvitenskapelig tidsskrift*, 35(3), 115–140. <https://doi.org/10.18261/issn.1504-2936-2019-03-01>

- Ságat. (2016a). Vars til angrep på Keskitalo: Gjør mistilliten til en personlig sak. *Ságat*. <https://www.sagat.no/nyheter/gjor-mistilliten-til-en-personlig-sak/19.5761>
- Ságat. (2016b). – Kastet hun Sametinget inn i krise fordi hun er fornærmet? *Ságat*. <https://www.sagat.no/kastet-hun-sametinget-inn-i-krise-fordi-hun-er-fornarmet/19.5762>
- Ságat. (2021). Nå har Sametingets valgmanntall over 20.000 personer registrert. *Ságat*. <https://www.sagat.no/nyheter/na-har-sametingets-valgmanntall-over-20-000-personer-registrert/19.28212>
- Saglie, J., Mörkenstam, U. & Bergh, J. (2020). Political cleavages in Indigenous representation: The case of the Norwegian and Swedish *Sámediggi*. *Nationalism and Ethnic Politics*, 26(2), 105–125. <https://doi.org/10.1080/13537113.2020.1754555>
- Samediggi (2021). Sámedikki valgajienastuslohku 1989–2019. *Samediggi.no*. <https://sametinget.no/politihkka/valga/samedikki-valgajienastuslohku/samedikki-valgajienastuslohku-2009-2019/?sprak=12>
- Selle, P., Semb, A. J., Strømsnes, K. & Nordø, Å. D. (2015). *Den samiske medborgeren*. Cappelen Damm Akademisk.
- Skogerbø, E., Josefsen, E. & Fjellström, A.-M. (2018). Indigenous political journalism in the Norwegian and Swedish public service broadcasters. *Journalism Studies*, 20(7), 991–1008. <https://doi.org/10.1080/1461670X.2018.1477550>
- Statistisk sentralbyrå. (2004, 24. juni). *Fylkestingsvalgene 1999–2003*. <https://www.ssb.no/a/kortnavn/kommvalg/arkiv/tab-2004-04-05-03.html>
- Zachariassen, K. (2012). *Samiske nasjonale strategar. Samepolitikk og nasjonsbygging 1900–1940*. Isak Saba, Anders Larsen og Per Fokstad. ČálliidLágadus.

KAPITTEL 2

Valgt av og blant samer – og enkelte andre? Ulike velgergruppers holdninger til kriteriene for å delta ved sametingsvalg i Norge

Torunn Pettersen

Sámi allaskuvla / Samisk høgskole

Jo Saglie

Institutt for samfunnsforskning

Abstract: Self-determination for Indigenous peoples requires boundaries between those who are entitled to take part in the processes of self-determination and those who are not. In Norway, the registration criteria of the Sámi Parliament's electoral roll constitute such boundaries. These criteria have not caused as much conflict in Norway as in other Nordic countries with Sámi Parliaments, but some debate has taken place. Some have argued for wider criteria, to allow certain groups without a Sámi ethnic background to register, while others prefer more narrow criteria to ensure that the registered voters have sufficient Sámi roots and cultural competence. In this chapter, we analyse attitudes towards the registration criteria within the registered Sámi electorate. The 2013 and 2017 voter surveys show essentially the same picture. About two-thirds were satisfied with the current criteria on both occasions. Among those who wanted a change, the majority were for expansion rather than limitation. Marriage to a registered voter and long-term connection to a Sámi community received the most support among the potential extension criteria. Attitudes became slightly more restrictive from 2013 to 2017, but the changes were larger within certain groups. In 2013, the question of expansion was to some extent party polarized. By 2017, these party differences had decreased: Labour Party voters had moved towards the more restrictive NSR voters. Also, some differences in attitudes to limitation appeared in 2017, when those who wanted stricter criteria were found

Sitering av denne artikkelen: Pettersen, T. & Saglie, J. (2021). Valgt av og blant samer – og enkelte andre? Ulike velgergruppers holdninger til kriteriene for å delta ved sametingsvalg i Norge. I J. Saglie, M. Berg-Nordlie & T. Pettersen (Red.), *Sametingsvalg: Tilhørighet, deltakelse, partipolitikk* (Kap. 2, s. 41–66). Cappelen Damm Akademisk. <https://doi.org/10.23865/noasp.137.ch2>
Lisens: CC BY-NC-ND 4.0

primarily among those who had high scores on various measures of ties to the Sámi community.

Keywords: Sámi elections, Sámi voters, electoral roll, voter registration

Introduksjon

Et grunnleggende trekk ved demokratisk valgte forsamlinger er at det må fastsettes regler for hvem som utgjør det aktuelle demos og således har stemmerett når valg skal avholdes. I stater med demokratisk styreform er det vanlig å legge til grunn at alle som berøres av et gitt politisk organs beslutninger, bør kunne delta ved valg til organet og dermed være med på å påvirke dets beslutninger. Såkalt allmenn stemmerett innebærer at ingen eller svært få grupper nektes å stemme – dog likevel begrenset av visse regler om bl.a. alder og geografi: man må for eksempel ha en minimumsalder og man må ha vært bosatt en viss tid i det området hvor stemmen skal avgis og/eller er nedslagsfeltet for det valgte organets beslutninger. For Sametingets del – hvor hovedpremisset er at forsamlingen skal velges av og blant samer – er det, nødvendigvis, også fastsatt visse samiskrelaterte kriterier for retten til valgdeltakelse. For at en person skal kunne *utøve* denne retten, må vedkommende dessuten aktivt ha krevd seg innført og rent faktisk være blitt registrert i et særskilt manntall (jf. sameloven § 2–6). Dette ble opprinnelig kalt *samemanntallet*, men betegnelsen ble i 2008 endret til *Sametingets valgmanntall*. Hensikten var å fremheve at det ikke dreier seg om en oversikt over alle landets samer, men at det er et register for ett konkret formål: å være et dokumentasjonsredskap til bruk ved gjennomføring av sametingsvalg i Norge (Selle et al., 2007).

Både før og etter at Norges samelov ble vedtatt i 1987, har det særskilte valgmanntallet vært gjenstand for oppmerksomhet og debatt (Ot.prp. nr. 33 (1986–87); Selle et al., 2007; Pettersen, 2011, 2017). Én tematikk har vært hvor mange som potensielt kunne ha valgt å la seg innføre i manntallet, samt hvordan manntallsveksten fordeler seg geografisk. En annen tematikk har vært selve kriteriene for retten til å delta ved sametingsvalg. Sistnevnte har oftest dreid seg om hvorvidt visse kategorier av ikke-samer bør gis anledning til slik deltagelse, men det har også blitt tatt opp

hvorvidt deltakelseskriteriene er for vide til å resultere i manntallsførte med tilstrekkelig samisk forankring og kulturkompetanse. I tillegg har enkelte stilt spørsmål ved om registreringsprosedyrene er gode nok til å sikre at personer ikke blir urettmessig innført – eller urettmessig avvist.

Mens de som uttaler seg offentlig om aspekter ved Sametingets valgmanntall gjerne har sterke synspunkter, var det lenge ukjent hvilke holdninger den jevne manntallsregistrerte same har til dette redskapet. En komparativ studie av meninger om manntallet i henholdsvis Norge og Sverige har imidlertid fylt noe av dette kunnskapshullet (Pettersen, 2017). Studien var basert på velgerundersøkelser utført i etterkant av de to landenes sametingsvalg i 2013. For Norges del viste den at to tredeler av respondentene sa seg tilfreds med gjeldende kriterier for å kunne delta ved sametingsvalg. Blant den tredelen som mente at kriteriene bør endres, var det et klart flertall som sa at de bør utvides slik at flere kan melde seg inn. Det fremgikk også at en slik rett i så fall først og fremst bør utløses av ekteskap med en same, og dernest av sterk og langvarig tilknytning og tilhørighet til et samisk miljø. Studien avdekket dessuten et klart ønske om bedre kontroll med at de innmeldte oppfyller kriteriene for innføring i valgmanntallet.

I den sammenlignende studien var det holdninger blant de manntallsførte som sådan som ble undersøkt; det var ikke rom for å se på hvorvidt holdningene varierte mellom velgergrupper når disse defineres på grunnlag av ulike generelle eller samisk-relaterte karakteristika. Hensikten med den foreliggende studien er derfor å gå et skritt videre og undersøke nettopp dette, men da avgrenset til Norge. Analysene er hovedsakelig basert på surveydata fra velgerundersøkelsen fra høsten 2017 (se kapittel 1 for nærmere omtale av undersøkelsen), og sammenligner dessuten 2017-undersøkelsen med den tilsvarende undersøkelsen fra 2013. Kapitulets to hovedspørsmål er: Hva mener gitte velgergrupper om gjeldende kriterier for retten til å delta ved sametingsvalg, og har dette har endret seg siden forrige velgerundersøkelse i 2013? Og – hvordan forholder disse gruppene seg til spørsmålet om hvem som bør kunne innføres i Sametingets valgmanntall dersom denne retten skulle utvides? Innledningsvis ser vi imidlertid på holdninger til valgmanntallet blant de manntallsførte sett under ett.

I det følgende gis først et riss av hovedtrekkene ved Sametingets valgmanntall i Norge som valgreddskap, samt av noen utfordringer og uenigheter vedrørende dette. Deretter blir resultatene av de statistiske analysene presentert og så diskutert.

Stemmerett ved sametingsvalg i Norge – kriterier, prosedyrer, grenser¹

Et fellestrekk når urfolk skal velge representanter til politiske organer, er at det tilkommer noen utfordringer knyttet til at det ikke uten videre er gitt hvor grensen mellom urfolk og andre skal eller bør trekkes på individnivå. Stephen Cornell (2015, s. 12) uttrykker det slik:

Those who identify with a nation may not agree on just where the boundary of that identity lies or what it is founded on: kinship, cultural practice, history, commitment, or something else. However, until they attempt to enact it as an organized phenomenon, their disagreement has limited effect [...] Once the political idea has to be translated into organization and action, boundaries loom large. Who is part of the nation and who is not? Who should have a voice?

Globalt viser praksis at det varierer fra urfolk til urfolk akkurat hvilke kriterier som legges til grunn for å avgjøre hvem som tilkjennes «en stemme». Det er likevel ifølge de Costa (2015) tre kriteriegrunnlag som er mest utbredt, nemlig avstamning, kultur og selv-definisjon (se også kapittel 3 for en mer omfattende diskusjon om slike kriterier). Kriteriene benyttes dels alene og dels i ulike kombinasjoner. Samtidig viser praksis også at berørte enkeltindivider kan se ulikt på hvordan kriteriene for tilhørighet til et gitt urfolk skal forstås og forvaltes – både blant dem som i utgangspunktet identifiserer seg og/eller identifiseres med et bestemt folk, og blant dem som ikke gjør det.

Slike utfordringer gjelder også for valg til Sametinget i Norge. På den ene sida fastslår sameloven at det skal finnes et landsomfattende sameting valgt av og blant samene, hvor samer kan drøfte og gjøre vedtak om saker som særlig berører dem som kollektiv (1987, §§ 1–2 og 1–6). På den andre

---

¹ Denne delen bygger i stor grad på Pettersen (2017).

sida har det gjennom tidene slett ikke vært gitt akkurat hvem som «er» same, hvordan det fastsettes og hvem som avgjør dette (se f.eks. Aubert, 1978; Hansen & Evjen, 2008; Hansen & Olsen, 2004, kap. 2). Sametingets tilkomst som et supplement til Norges politiske system gjorde det uansett nødvendig både å fastsette og formalisere samisk-relaterte kriterier for selve retten til valgdeltakelse, samt å tilrettelegge for hensiktsmessig dokumentasjon av hvem som kan utøve denne retten. Nedenfor gis en oversikt over de mest sentrale kriteriene og prosedyrene i så måte, etterfulgt av en gjennomgang av aktuelle problemstillinger vedrørende grenseoppganger for valgdeltakelse.

Sametingets valgmannntall som velgerregister

I Norge er aldersgrensen for allmenn stemmerett ved politiske valg generelt satt til fylte 18 år i løpet av valgåret, mens kravet til botid varierer noe mellom ulike valgtyper. Viktigst i dette kapittelets kontekst er imidlertid at selve *velgerregistreringen* ved både stortings- og lokalvalg skjer automatisk. Utgangspunktet er Folkeregisteret, hvor informasjon om blant annet navn, fødselsdato og adresse for alle som er bosatt i landet, *skal* være innført (jf. folkeregisterloven). På et fastsatt tidspunkt i forkant av hvert valg benyttes Folkeregisteret til å produsere et manntall over dem som i henhold til regelverket er berettiget til å delta ved det aktuelle valget. Manntallet sorteres så kommunevis og legges ut til offentlig ettersyn per kommune til og med valgdagen. Personer som mener at en selv eller noen annen uriktig er innført eller utelatt, kan kreve at feilen rettes opp ved å henvende seg skriftlig til valgstyret i kommunen.

For sametingsvalg har imidlertid stemmerettskriteriene så langt vært utformet med betingelser som umuliggjør automatisk velgerregistrering. I stedet er det lovfestet et særskilt valgmannntall hvor de som mener seg kvalifisert selv må initiere egen innmelding. Per dato har de aktuelle lovparagrafene i sameloven følgende ordlyd:

§ 2–5. Stemmerett. Stemmerett ved valg til Sametinget har alle som har stemmerett ved kommunestyrevalg i kretsen, og som på valgdagen står innført i Sametingets valgmannntall i kretsen. (jf. § 2–6)

§ 2–6. **Sametingets valgmanntall.** Alle som avgir erklæring om at de oppfatter seg selv som same, og som enten a) har samisk som hjemmespråk, eller b) har eller har hatt forelder, besteforelder eller oldeforelder med samisk som hjemmespråk, eller c) er barn av person som står eller har stått i Sametingets valgmanntall, kan kreve seg innført i Sametingets valgmanntall.

Som det fremgår er hovedprinsippet for innføring at en person må oppfylle *både* et kriterium om selvidentifikasjon som same (subjektivt), og et kriterium om tilknytning til samisk språk (objektivt) – spesifisert som språk i hjemmet under oppveksten for enten personen selv eller for minst én forelder, besteforelder eller oldeforelder.² I tillegg har barn av en person som er/har vært oppført i Sametingets valgmanntall, rett til å be seg innmeldt. For øvrig gjelder den generelle regelen om stemmerettsalder på 18 år, samt nærmere spesifiserte krav om bosted og statsborgerskap. Det er ellers et poeng at i motsetning til ved øvrige valg, hvor registrering som velger gjelder så lenge informasjonen i Folkeregisteret tilsier dette, kan velgerregistrerte i Sametingets valgmanntall når som helst be seg eksplisitt strøket.³

Det subjektive kriteriet impliserer at innmelding i Sametingets valgmanntall *må* være selvbestemt: hvorvidt en person oppfatter seg som same kan bare avgjøres av vedkommende selv. Det objektive kriteriet om tilknytning til samisk språk må på sin side i prinsippet kunne etterprøves av andre – og betinger dermed tilgang til tilfredsstillende muntlige eller skriftlige kilder. Når en person i familietreet oppgis som samisk språkforbindelse, skal vedkommendes navn, bosted og fødselsdato spesifiseres på det aktuelle innmeldingsskjemaet.⁴ Utfylte skjema behandles av Sametingets administrasjon. Av kapasitetshensyn blir skjema imidlertid vanligvis bare sett nærmere på dersom det senere kommer inn klager på

2 Oldeforeldregenerasjonen er en utvidelse gjort gjeldende fra og med valget i 1997 (Selle et al., 2007).

3 Dette fremgår implisitt av sameloven § 2–6: når det er opp til den enkelte å kreve seg innført i valgmanntallet, må det også være opp til den enkelte å (kunne) kreve seg utført.

4 Selve skjemaet finnes på https://sametinget.no/_f/p1/ie1dbf4b3-e7e7-4040-9a78-fc9bafa4b12e/innmeldingsskjema-nordsamisk-norsk.pdf

en spesifikk innførelse: «Vi må stole på at folk gir riktige opplysninger når de fyller ut skjemaet».⁵

Innmeldingsskjema mottatt innen en fastsatt tidsfrist, utgjør grunnlaget for å sammenstille Sametingets valgmanntall på gitte datoer annet hvert år: i år med sametingsvalg og i år med lokal- og regionalvalg.⁶ Det opprettes først en foreløpig versjon som legges til offentlig ettersyn/granskning. For at det endelige valgmanntallet skal bli så korrekt som mulig, finnes egne bestemmelser om klage- og ankesmuligheter dersom det oppstår uenighet om utfall av søknadsbehandlinger. Klager kan gjelde både en selv og andre personer (Forskrift om valg til Sametinget, 2008, § 76a). I sum er det altså eksplisitt lagt opp til at Sametingets valgmanntall kan og skal være gjenstand for kontroll.

Tilsvarende løsninger er for øvrig valgt også for sametingene i Sverige og Finland. Også der har sametingene sine egne valgmanntall, med kriterier som ved første øyekast ligner på de som gjelder på norsk side av grensene. Praksis er likevel noe ulik, og særlig i Finland er spørsmålet om hvem som rettmessig skal tas inn i manntallet blitt svært omstridt, blant annet med en organisert gruppe mennesker som selv oppfatter seg som samer, men som ikke har/gis adgang til å registrere seg (se f.eks. Berg-Nordlie, 2015; Valkonen et al., 2017). Sametinget i Norge har derimot hatt en relativt tillitsbasert praksis, og selve velgerregistreringen har i liten grad vært et stridsspørsmål.

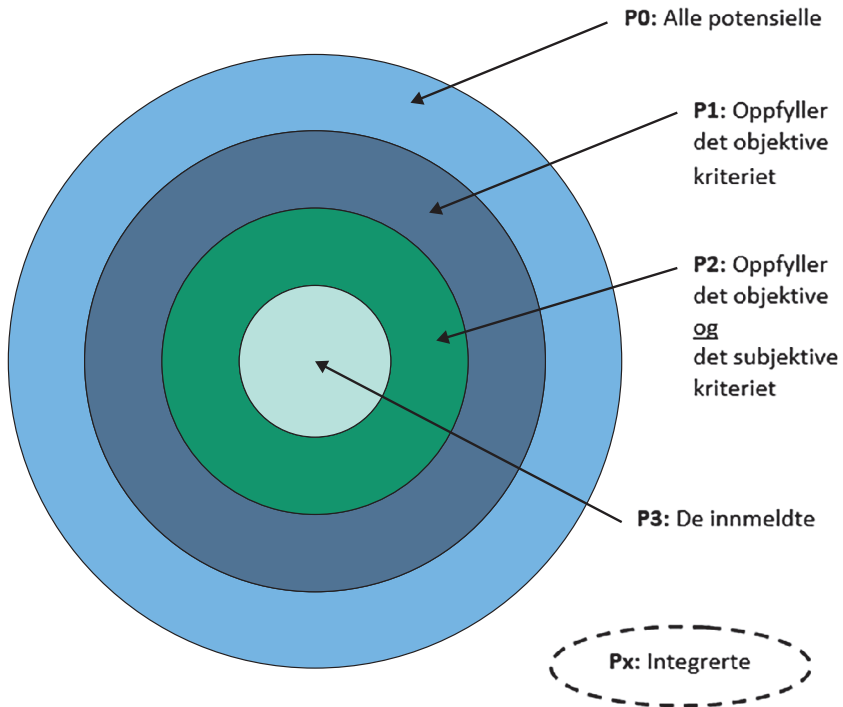
Valgmanntallets omfang og grenser

I 2017 hadde Sametingets valgmanntall i Norge omlag 17 000 registrerte. Selv om dette er en markant økning fra 5 500 ved det første valget i 1989, omfatter Sametingets valgmanntall relativt få personer både i absolutt forstand og sett som andel av Norges totale folketall. Samtidig er det allment erkjent at et vesentlig antall personer som er eller kunne ha vært

5 Uttalt i et intervju med NRK Sápmi (Pulk & Rasmus, 2013) av den som da var ansvarlig for arbeidet.

6 Sistnevnte ble innført i 2009 etter en lovendring om at antall mandater per valgkrets skal relatere til antall innmeldte i valgmanntallet i kretsen på dette tidspunkt (Selle et al., 2007).

kvalifisert for innmelding i dette manntallet, mer eller mindre bevisst avstår fra å la seg registrere (se kapittel 3). Det er imidlertid ikke mulig å tallfeste akkurat hvor mange dette gjelder. Pettersen (2011, 2017) har beskrevet og diskutert denne situasjonen med basis i et sett skjematisk populasjoner, her gjengitt som figur 2.1.

Figur 2.1 Skjematiske populasjoner relatert til kriteriene for å ha stemmerett ved sametingsvalg Etter Pettersen (2011)

I figur 2.1 illustrerer den ytterste sirkelen i hovedstrukturen en skjematisk utgangspopulasjon kalt *Po: Alle potensielle*. *Po* omfatter enhver person med *de facto* tilknytning til samisk språk – spesifisert som språk i hjemmet under oppveksten for enten personen selv eller for minst én forfader/moder innen et gitt antall generasjoner, uavhengig av om personen selv er (gjort) kjent med denne språktilknytningen eller ikke. Når disse her omtales som «potensielle», er idéen at samisk språktilknytning er selve det som i valgmanntallssammenheng gir potensiale for å oppfatte seg selv som same. Størrelsen på *Po* vil imidlertid for alltid forbli ukjent på grunn

av mangel på relevante historiske språkdata (se f.eks. NOU 1984: 18, kap. 3.5).

Figurens nest ytterste sirkel illustrerer en populasjon kalt *P1: Oppfyller det objektive kriteriet*. Her inngår kun de som kan navngi minst én samisk språktilknytning i den form dette kreves på skjemaet for innføring i Sametingets valgmanntall. Samtidig er det allmennkunnskap at blant dem med samisk språkforbindelse à la P1, er det langt fra alle som oppfatter seg selv som same og dermed oppfyller valgmanntallets subjektive innmeldingskriterium. Heller ikke her finnes data som kan indikere noe om omfanget av de respektive posisjonene, men den andel av P1 som til enhver tid har en selvidentifikasjon som same, konstituerer uansett den nest innerste populasjonen kalt *P2: Oppfyller det objektive og det subjektive kriteriet*. Den tallmessig ukjente P2 omfatter altså alle som til enhver tid er i posisjon til å *kunne* kreve seg innført i sametingets valgmanntall. Til slutt gjenstår den innerste sirkelpopulasjonen som består av dem som faktisk er blitt registrert i dette manntallet, nemlig *P3: De innmeldte*. Om P3 fins det, som den eneste av de skjematiske populasjonene i figur 2.1, et fortløpende datagrunnlag for fakta om størrelse og sammensetning.

En teoretisk idealsituasjon ville vært at det ikke skjedde noen avskaling fra den skjematiske populasjonen *P0* via *P1* og *P2* til *P3*, forstått som at alle i stemmerettsalder med en *de facto* samisk språkforbindelse både hadde vært kjent med denne, oppfattet seg selv som same og latt seg innføre i Sametingets valgmanntall. At så ikke er tilfelle, skyldes flere og ulike forhold. Det må likevel først og fremst ses i lys av at (arven fra) statens politikk ovenfor samene over tid ikke bare har bidratt til at stadig færre har blitt lært eller har valgt samisk som et språk i hjemmet, men òg til at selve samebegrepet til tider har blitt innsnevret, stereotypisert og dels påført negative konnotasjoner av en slik art at mange ikke ønsket eller ønsker å identifisere seg / bli identifisert som same.⁷

Implisitt illustrerer sirkelstrukturen i figur 2.1 også hvordan kombinasjon av det subjektive og det objektive kriteriet ser bort fra at

7 Denne politikken og arven etter den er veldokumentert og det oppgis derfor ikke referanser her. Se ev. Pettersen (2017) for en mer spesifisert gjennomgang av manntallsrelaterte aspekter ved dagens samiske språk- og identitetssituasjon.

livsomstendigheter skulle kunne medføre at noen opplever seg som *same uten* å ha en samisk språkforbindelse – det være seg for egen del eller i eget slektstre, slik dette er definert i betingelsene for manntallsinnføring: Den subjektivt avgrensede populasjonen P2 skal utgå fra språkpopulasjonen P1.

Samtidig inneholder figur 2.1 en «tilleggspopulasjon» plassert utenfor sirkelstrukturen i form av en stiplet oval nederst til høyre. Denne populasjonen – *Px: Integrerte* – er ment å illustrere at helt fra idéen om et samisk folkevalgt organ ble lansert, har et tilbakevendende tema vært om det bør åpnes for å gi stemmerett til personer som ikke er av samisk opprinnelse, men som er gift med samer og/eller integrert i et samisk miljø gjennom oppvekst eller bosted og derfor oppleves som en del av et samisk fellesskap (NOU 1984: 18, kap. 11.12).

Selv om idéer om stemmerett til visse grupper av ikke-samer ble avvist i prosessen frem mot vedtaket av sameloven i 1987, fortsatte diskusjonene om dette. Allerede på det første Sametingets første ordinære plenumsmøte i 1990 fremsatte Arbeiderpartiets gruppe ønske om å se nærmere på manntallskriteriene, herunder ektefellers rett til innføring i manntallet, samt andres rett til slik innføring (Sametinget, 1990). I 1995, i en sak om reglene for sametingsvalg, kom samme gruppe med et konkret forslag som lød: «I tillegg bør det utredes om ektefeller og andre med nær tilknytning til samisk kultur og samfunnsliv bør ha lovfestet rett til innføring i valgmanntallet for Sametinget». Forslaget ble nedstemt, men to år senere foreslo Arbeiderpartiets gruppe igjen å utrede dette (Sametinget, 1995, 1997). Siden har problemstillingen eksplisitt blitt reist i forbindelse med to større gjennomganger av Sametingets valgregler, uten at forslag om slik utvidelse har blitt tatt til følge (Sametinget, 2001; Selle et al., 2007). Også etter dette har det vært debatt rundt spørsmålet, der gjerne representanter for Arbeiderpartiet har vært positive til en slik utvidelse, mens NSR-politikere har vært mer skeptiske. Et utbredt argument for utvidelse til ektefeller har vært at dagens manntallsregler skaper kunstige skiller innenfor den enheten som en familie utgjør. Sametingspolitikeren John Kappfjell (Ap) sa det slik: «Man kan ikke lage en skillelinje midt i ektesenga» (Aslaksen, 2012; se også Guttorm & Rasmus, 2013).

Mens diskusjoner om valgmanntallet lenge først og fremst handlet om å øke innmeldingsraten blant nåværende kvalifiserte, og dernest om det

å eventuelt utvide innmeldingskriteriene til å omfatte visse grupper av ikke-samer, har enkelte de senere år stilt spørsmål ved om kriteriene slik de nå er utformet og praktiseres, er *for vide*, slik at det manntallsføres personer som, etter sigende, ikke har tilstrekkelig samisk forankring og kulturkompetanse. Debatter om dette foregår primært i sosiale media, men er i noen grad tatt opp i faglitteraturen. Eksempelvis har Ivar Bjørklund (2016a, 2016b) diskutert hvorvidt dagens innmeldingsregime kan gi en «utvannet» velgermasse og dermed usikkerhet med hensyn til hvorvidt Sametinget ivaretar samenes kollektive ferdigheter og interesser. Bjørklund (2016b) spurte om Sametinget kunne bli en «trojansk hest», og argumenterte slik: «De vide manntallsreglene åpner opp for mange interesser som ikke nødvendigvis er i samsvar med Sametingets formål og samisk språk ser etter hvert ut til å bli en salderingspost ved Sametingsvalgene.»

Det særskilte valgmanntallet som ble etablert som et definatorisk og registreringsmessig redskap for gjennomføring av sametingsvalg, er altså ikke uten utfordringer. I de følgende analysene tar vi opp tråden fra velgerundersøkelsen i 2013 (Pettersen, 2017) ved å undersøke noen holdninger til dette redskapet per 2017 – dels som sådan og dels sammenlignet med 2013, men først og fremst hvorvidt holdninger varierer mellom visse definerte velgergrupper.

Analyser

Kapittelet bygger på data fra velgerundersøkelsen ved sametingsvalget i 2017 (jf. kap. 1), og den tilsvarende undersøkelsen i 2013. Holdningene som utforskes er av to slag: til a) gjeldende kriterier for retten til å delta ved sametingsvalg i Norge, og til b) hvilke av visse grupper ikke-samer som bør kunne delta ved sametingsvalg *dersom* kriteriene for dette skulle endres slik at flere får denne retten. De sistnevnte spørsmålene bygger på forslag som, i større eller mindre grad, over tid har vært diskutert i offentligheten. Felles for disse mulige utvidelsene av kriteriene er at de bygger på ulike former for kulturell tilhørighet. Slike utvidelser vil dermed bety at de to andre kriterietypene som de Costa (2015) nevner – avstamning og selvdefinering – får mindre tyngde.

Holdninger blant alle manntallsførte i 2017 sammenlignet med i 2013

Vi begynner med å sammenligne de to holdningstypene blant alle de manntallsførte i 2017 med tilsvarende holdninger i 2013 – og da først synet på gjeldende innmeldingskriterier generelt (tabell 2.1).

Tabell 2.1 Holdninger til gjeldende kriterier for retten til å delta ved sametingsvalg i Norge (prosent), i 2013 og i 2017

	2013	2017
Kriteriene bør endres slik at flere kan melde seg inn	26	22*
Kriteriene er bra som de er	65	69
Kriteriene bør endres slik at færre kan melde seg inn	9	10
N (ikke vektet)	1353	1025

*Forskjellen er statistisk signifikant på femprosentnivå.

Spørsmål: «Det har vært en del debatt om kriteriene for å melde seg inn i Sametingets valgmanntall. Hva er din mening om disse kriteriene?». Spørsmålet var uten «Vet ikke» som svaralternativ. I 2013 og 2017 utgjorde oppgitt N henholdsvis 95 og 96 prosent av respondentene.

Tabellen viser i hovedsak små endringer fra 2013 til 2017. Flertallet støtter dagens kriterier, og blant dem som ønsker endring, er det flere som vil utvide kriteriene enn innsnevre dem. Godt og vel to tredeler av respondentene i 2017 (69 prosent) mener kriteriene er bra som de er. Dette er litt opp siden 2013, men endringen er ikke statistisk signifikant. Samtidig har det vært en svak, men statistisk signifikant *nedgang* i andelen som mener kriteriene bør endres slik at flere kan melde seg inn – fra om lag en fjerdedel til litt over en femtedel. Med andre ord kan det anes en holdningsendring i restriktiv retning. Andelen som mener kriteriene bør innsnevres ligger stabilt med om lag 10 prosent på begge tidspunkt.

I tabell 2.2 sammenlignes 2013- og 2017-holdningene til hvilke av visse grupper ikke-samer som bør kunne melde seg inn *dersom* innmeldingskriteriene skulle utvides. Oppsettet av de gitte gruppene benevnes både i tabellen og i det videre som innmeldingskvalifikasjonene «Ekteskap», «Samboerskap», «Foreldreskap», «Fellesskap», og «Bosatt i forvaltningsområdet»⁸ (se tabell 2.2 for en presis forklaring til hver kvalifikasjon). For hvert

8 Forvaltningsområdet består av kommuner hvor det er lovfestet visse rettigheter til å bruke samisk språk i gitte kontekster. I 2013 inngikk ti kommuner: Nesseby, Tana, Karasjok, Kautokeino,

av årene presenteres to resultatsett: ett for alle respondentene i utvalget, og ett for dem som faktisk ga uttrykk for at kriteriene bør utvides. Tallene betegner andelen som svarte «Ja» til å utvide med den aktuelle gruppen.

Tabell 2.2 Andeler som er positiv til at visse grupper ikke-samer bør kunne delta ved sametingsvalg dersom kriteriene for dette skulle endres slik at flere får denne retten (prosent), i 2013 og i 2017

	2013 - hele utvalget	2013 - kun de som vil utvide	2017 - hele utvalget	2017 - kun de som vil utvide
A) Ekteskap	45	79	42	73
B) Fellesskap	45	74	40*	67
C) Foreldreskap	33	61	28*	51*
D) Bosatt i forvaltningsområdet	29	55	23*	48
E) Samboerskap	25	53	22	47
Minste N (ikke vektet)	1335	332	1017	213

*Forskjellen er statistisk signifikant på femprosentnivå.

Spørsmål: «Dersom kriteriene for Sametingets valgmanntall skulle endres slik at flere får rett til å melde seg inn, synes du følgende grupper bør kunne melde seg inn?» For hver foreslått gruppe kunne respondenten svare «Ja», «Nei» eller «Vet ikke». Foreslåtte grupper var:

A) *Ekteskap* = ikke-samer som er gift/registrert partner med manntallsførte

B) *Fellesskap* = ikke-samer som opplever sterk tilknytning til den samiske befolkning ved at de har langvarig tilhørighet til et samisk miljø eller lokalsamfunn

C) *Foreldreskap* = ikke-samiske foreldre som har barn med manntallsførte

D) *Bosatt i forvaltningsområdet* = alle som er bosatt i en kommune i forvaltningsområdet for samisk språk

E) *Samboerskap* = ikke-samer som er samboende med manntallsførte

Tabell 2.2 viser først og fremst at to kvalifikasjoner skiller seg ut. På begge tidspunkter mente rundt 40–45 prosent av utvalget som sådan at henholdsvis *ekteskap* og *fellesskap* – forstått som sterk tilknytning til den samiske befolkningen ved langvarig tilhørighet til et samisk miljø eller lokalsamfunn – burde kvalifisere til innmelding. Det var lavere oppslutning om de tre andre foreslåtte kvalifikasjonene, hvorav samboerskap skårer lavest med vel 20 prosents oppslutning.

Hvis vi begrenser oss til å se på kun de som faktisk ga uttrykk for at innmeldingskriteriene *bør* endres slik at flere kan melde seg inn, blir de ulike andelene gjennomgående langt større. Rangeringen av de fem foreslåtte kvalifikasjonene er likevel den samme. I 2017 ville nesten tre fjerdedeler av dem som ville utvide kriteriene at dette skulle gjelde ekteskap, mens knapt halvparten mente at samboerskap skulle kvalifisere.

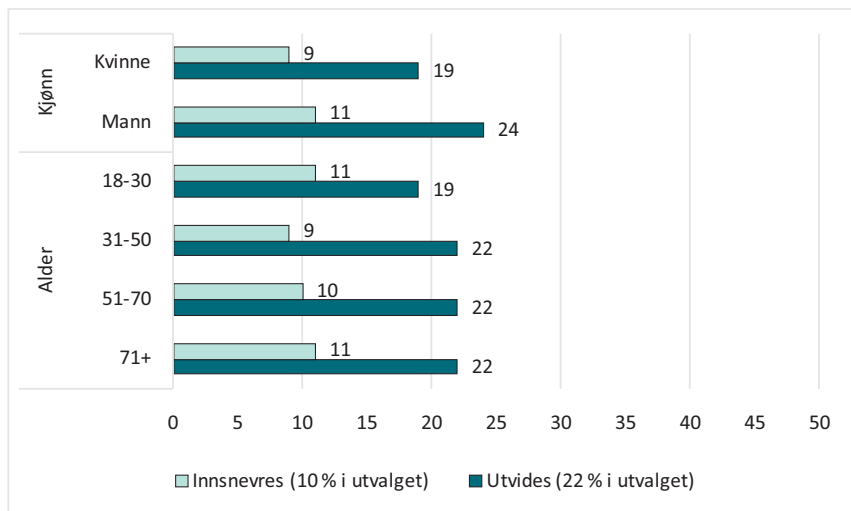

Porsanger, Kåfjord, Lavangen, Tysfjord, Snåsa og Røyrvik. I 2017 var også Hattfjelldal kommet med. Siden 2017-valget har også kommunene Tjeldsund, Hamarøy og Røros blitt med.

Tabell 2.2 bekrefter samtidig tendensen til en noe mer restriktiv holdning til kriterieutvidelse som anes i tabell 2.1: Alle de ikke-samiske innmeldingskvalifikasjonene får en noe lavere oppslutning i 2017 enn i 2013. Imidlertid er nedgangen ganske svak for de fleste av dem, og ikke alle endringene er statistisk signifikante.

Holdninger til innmeldingskriteriene generelt – blant ulike velgergrupper i 2017

For å undersøke om holdninger til valgmanntallets kriterier varierer med velgerkarakteristika, ser vi først på de generelle demografiske variablene kjønn og alder (figur 2.2), samt geografisk tilhørighet (figur 2.3). Deretter ser vi på tre utvalgte samiskrelaterte variabler (figur 2.4). Til slutt tar vi for oss partivalg (figur 2.5). I disse analysene konsentrerer vi oss om undersøkelsen fra 2017, men på noen utvalgte variabler går vi også nærmere inn på endringer fra 2013.

Figur 2.2 Holdninger til å innsnevre eller utvide gjeldende kriterier for retten til å delta ved sametingsvalg (prosent), etter kjønn og alder, 2017

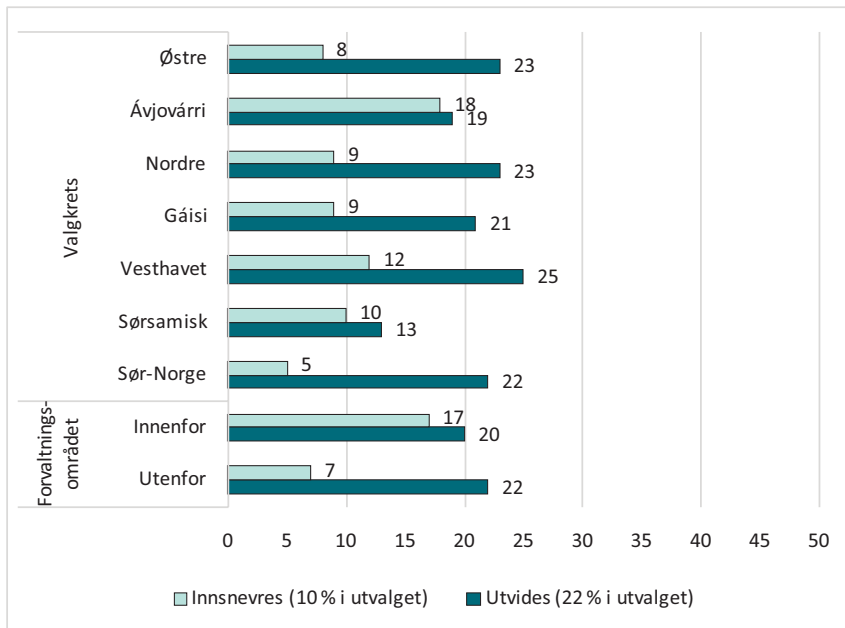
Se tabell 2.1 for den aktuelle spørsmålsformuleringen.

N (ikke vektet): kvinner 540; menn 485; 18-30 108; 31-50 350; 51-70 449; 71+ 118.

I utgangspunktet er det varierende grunnlag for å forvente holdningsforskjeller mellom ulike demografiske grupper. For kjønn er grunnlaget lite, men vi ser at menn er noe mer tilbøyelige enn kvinner til å ville

andre kriteriene slik at flere kan melde seg inn (24 versus 19 prosent). For alder vet vi at de eldre generasjonene er vokst opp i en tid med et annet samepolitisk klima, noe som kunne tenkes å ha betydning for synet på manntallskriteriene. Figur 2.2 viser imidlertid ingen vesentlige forskjeller mellom de aldersgruppene som vi har tatt for oss.

Hvor i landet man bor, kan også tenkes å påvirke holdningene. Det å inkludere personer med langvarig tilknytning til et samisk lokalsamfunn vil trolig være mest aktuelt i nord, og særlig i Indre Finnmark, som har de mest utpregede samiske lokalsamfunnene.⁹ Tilsvarende kan det virke mer nærliggende å inkludere ektefeller når paret bor i et tydelig samisk miljø. På den annen side kan det tenkes at det nettopp er i de mest utpregede samiske lokalsamfunnene at det er størst bekymring for «utvanning» av Sametinget.

Figur 2.3 Holdninger til å innsnevre eller utvide gjeldende kriterier for retten til å delta ved sametingsvalg (prosent), etter valgkrets og bosted i språkforvaltningsområdet, 2017

Se tabell 2.1 for den aktuelle spørsmålsformuleringen.

N (ikke vektet): Østre 151; Ávjovárri 174; Nordre 144; Gáisi 167; Vesthavet 108; Sørsamisk 73; Sør-Norge 208; innenfor språkforvaltningsområdet 289; utenfor 736.

9 Et mulig mål på dette er såkalt *samepolitisk tetthet*, nemlig hvor stor andel antall innmeldte i Sametingets valgmanntall i et gitt område utgjorde av antall stemmeberettigede ved valget til Stortinget samme år (Pettersen, 2011).

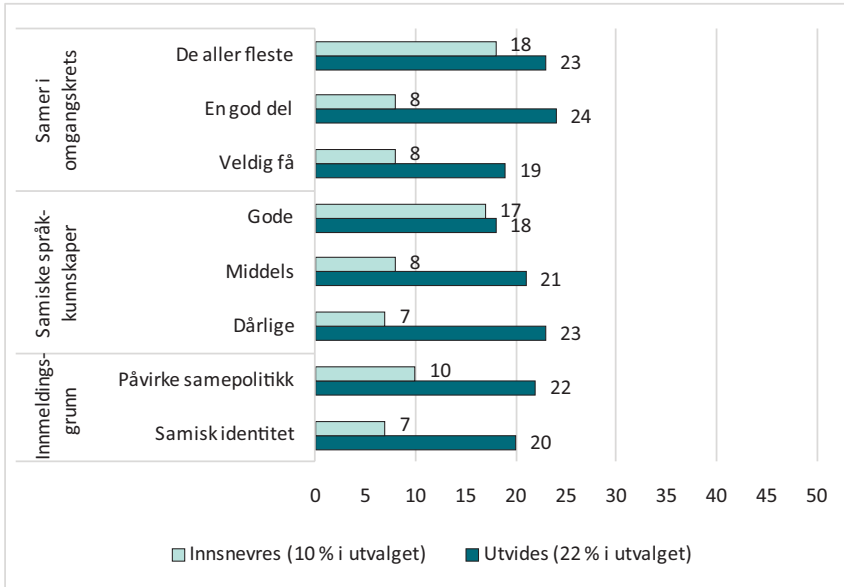
I figur 2.3 presenteres først hvordan holdningene fordeler seg mellom valgkretsene, og deretter hvordan de fordeler seg mellom kommunene som er henholdsvis innenfor og utenfor det samiske språkforvaltningsområdet. For valgkretsene ser vi lite geografisk variasjon i andel som kan tenke seg *utvidede* kriterier, med unntak av sørsamekretsen hvor denne andelen er lavere.¹⁰ Derimot fremtrer klare geografiske skiller i ønsket om *strammere* kriterier: 18 prosent i Ávjovárri kunne tenke seg å innsnevre kriteriene, mot bare 5 prosent i Sør-Norge.

Det samme ser vi for kommunene innenfor språkforvaltningsområdet: her ville 17 prosent stramme inn, mot 7 prosent i resten av landet. Med andre ord var gruppene som ville utvide og innsnevre omtrent jevnstore både i Ávjovárri og språkforvaltningsområdet som helhet, men i resten av landet var det klart flere som ville utvide. I sum indikerer dette et geografisk skille primært mellom klart samiske lokalsamfunn og resten av landet.

De samiskrelaterte variablene i velgerundersøkelsen er av mange slag. I denne studien har vi valgt ut tre av dem: hovedmotivasjon for innmelding i valgmannallet, omfanget av samer i ens daglige omgangskrets, samt samisk språkkompetanse. De to sistnevnte kan tenkes å indikere noe om hvor sterkt integrert man er i et samisk miljø. I så fall kan det være grunn til å vente lignende resultater som dem vi fant ovenfor om klart samiske lokalsamfunn, selv om samiske miljøer også finnes i ulike valgkretser og både i og utenfor språkforvaltningsområdet. Hovedmotivasjon for innmelding i manntallet er et annerledes aspekt. Her kan det være grunn til å tro at de som melder seg inn for å påvirke politikken har klarere politiske holdninger, og kanskje sterkere meninger om manntallet, enn de som melder seg inn for å uttrykke en samisk identitet. Resultatene er samlet i figur 2.4.

---

¹⁰ I sørsamekretsen er utvalget mindre, og beregningene dermed mer usikre. Kretsen skilte seg heller ikke ut på denne måten i 2013.

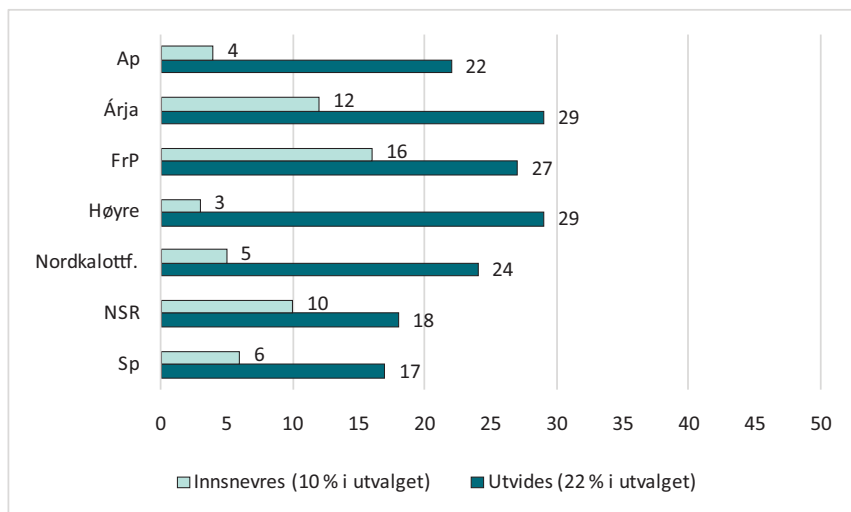

Figur 2.4 Holdninger til å innsnevre eller utvide gjeldende kriterier for retten til å delta ved sametingsvalg i Norge (prosent), etter samisk omgangskrets, samiske språkferdigheter og manntallsinnmeldingsgrunn, 2017

Se tabell 2.1 for spørsmålsformuleringen om manntallskriterier. Øvrige spørsmål: 1) «Blant dem du omgås daglig, vil du si at de aller fleste, en god del eller veldig få av dem er samer?» Det kunne krysses av for «De aller fleste», «En god del», «Veldig få» eller «Vet ikke»; sistnevnte er ikke med i figuren. 2) Språkkunnskaper er målt med en indeks som bygger på tre spørsmål: «Hvor godt snakker du selv samisk?», «Hvor godt leser du selv samisk?» og «Hvor godt forstår du muntlig samisk». Alle tre spørsmål har fire svaralternativer, fra ingen kunnskap til flytende. Verdiene på de tre spørsmålene er slått sammen, og vi har her skilt ut de tre høyeste verdiene som «gode», de tre laveste som «dårlige», og de fire midtkategoriene som «middels». 3) «Hva vil du si var den viktigste grunnen til at du meldte deg inn i Sametingets valgmanntall?» Svaralternativene var: «Å kunne påvirke samepolitikken», «Å gi uttrykk for en samisk identitet», «Å sikre at mine barn skal kunne få stemme», «En annen grunn er viktigere», samt «Vet ikke»; de tre sistnevnte er ikke tatt med. N (ikke vektet): de aller fleste 207; en god del 256; veldig få 539; gode språkkunnskaper 253; middels språkkunnskaper 236; dårlige språkkunnskaper 521; påvirke samepolitikk 374; samisk identitet 462.

Det første å legge merke til i figur 2.4 er at variablene *samer i omgangskretsen* og *samiske språkkunnskaper* gjenspeiler funnene for språkforvaltningsområdet i figur 2.3. Det var små forskjeller mellom gruppene i synet på *utvidelse* av manntallskriteriene, mens det å eventuelt *innsnevre* kriteriene først og fremst fikk tilslutning blant dem med gode språkkunnskaper og mange samer i omgangskretsen. Hovedmotivasjonen for innmelding i valgmanntallet hadde derimot mindre betydning for disse holdningene. Blant dem som oppga det å kunne påvirke samepolitikken som viktigste innmeldingsgrunn, var det likevel noen flere som ønsker å endre kriteriene – både ved å utvide og innsnevre dagens ordning.

Så til spørsmålet om holdninger til manntallsreglene skiller mellom de ulike partienes velgere. Som nevnt ovenfor har Arbeiderpartiet på flere tidspunkt tatt til orde for å utvide kriteriene, mens NSR har vært mer skeptiske til dette. Det er derfor grunn til å vente at dette spørsmålet skiller disse to partienes velgere. For andre partier kan eksempelvis Nordkalottfolkets politiske grunnlag – hvor vekten ligger på å representere den blandingen av folk som bor i nord – gi grunn til å anta at deres velgere heller vil utvide enn innsnevre manntallskriteriene.

Figur 2.5 Holdninger til å innsnevre eller utvide gjeldende kriterier for retten til å delta ved sametingsvalg i Norge (prosent), etter stemmegivning ved sametingsvalget 2017

Se tabell 2.1 for den aktuelle spørsmålsformuleringen. Tallene for NSR inkluderer også fellelista for NSR og Samefolkets parti i Østre krets.

N (ikke vektet): Ap 145; Årja 56; FrP 57; H 34; Nordkalottfolket 75; NSR 359; Sp 43.

Resultatene er presentert i figur 2.5. Vi understreker her at det må tas høyde for at tallene for de minste partiene bygger på færre respondenter og dermed blir mer usikre. Mens figuren viser klare forskjeller mellom partienes velgere både når det gjelder utvidelse og innsnevring, er forskjellene likevel ikke slik vi forventet. Spesielt gjelder dette en forholdsvis liten avstand mellom NSRs og Arbeiderpartiets velgere i synet på utvidelse. Videre ser vi at blant velgere til så vel Nordkalottfolket som Høyre, var det forholdsvis mange som ville utvide kriteriene og få som ville innsnevre. Fremskrittspartiet markerte seg ved å ha *både* forholdsvis mange

velgere som ville utvide kriteriene og mange som ville innsnevre dem. Ønsket om å utvide var svakest hos NSRs og Senterpartiets velgere, men alle partier hadde flere velgere som ville utvide enn innsnevre.

Holdningsendringer i utvalgte velgergrupper

I tabell 2.1 så vi at det har vært en svak nedgang i andelen som ønsker å utvide kriteriene, men at endringene i det store og hele er små. Endringen kan likevel ha vært større innenfor enkelte velgergrupper. I tabell 2.3 har vi valgt ut to forhold hvor vi fant forskjeller mellom ulike grupper i 2017-materialet, for en nærmere kartlegging av endringer over tid. Dette er *geografi*, definert som bosatt innenfor eller utenfor språkforvaltningsområdet, samt *partivalg*.

Tabell 2.3 Holdninger til gjeldende kriterier for retten til å delta ved sametingsvalg i Norge (prosent), etter bosted i språkforvaltningsområdet og stemmegivning, 2013 og i 2017

	Utvide 2013	Utvide 2017	Innsnevre 2013	Innsnevre 2017	N 2013	N 2017
Innenfor forvaltningsområdet	22	20	11	17	429	289
Utenfor forvaltningsområdet	27	22*	8	7	924	736
Ap	35	22*	5	4	224	145
Årja	22	29	6	12	108	56
FrP	44	27*	13	16	71	57
Høyre	37	29	6	3	49	34
Nordkalottfolket	34	24	6	5	66	75
NSR	17	18	8	10	344	359
Sp	26	17	5	6	43	43

*Forskjellen er statistisk signifikant på femprosentnivå.

Se tabell 2.1 for den aktuelle spørsmålsformuleringen. Tallene for NSR inkluderer også felleslista for NSR og Samefolkets parti i Østre krets.

Tabell 2.3 viser for det første at de geografiske forskjellene har endret karakter. Utenfor språkforvaltningsområdet er det blitt færre som ønsker å *utvide* kriteriene, slik at forskjellen mellom manntallsførte innenfor og utenfor området er mindre i 2017 enn den var i 2013. For ønsket om å *innsnevre* kriteriene er derimot forskjellene blitt større ved at innenfor forvaltningsområdet er ønsket om innsnevring blitt sterkere. Denne økningen er så vidt ikke statistisk signifikant. Det er likevel slik

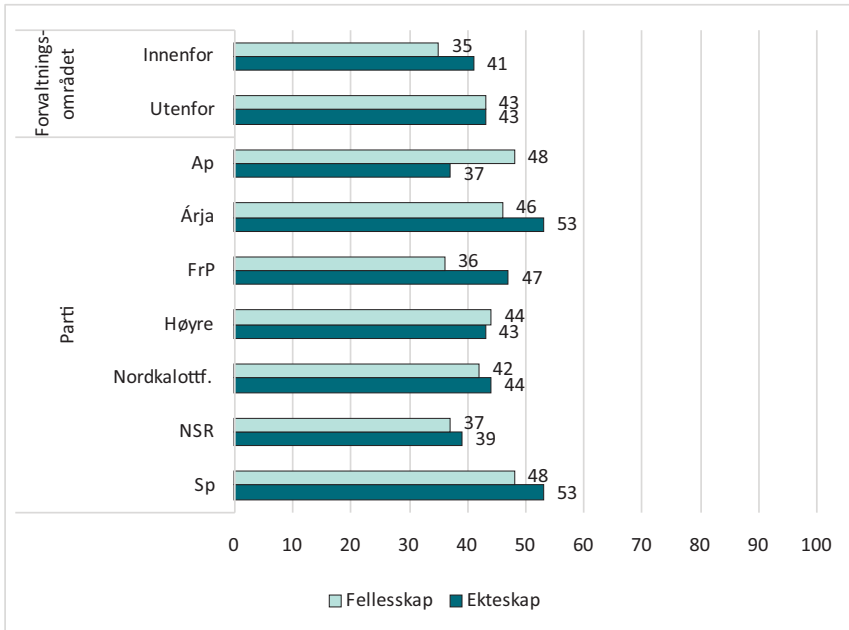
at forskjellen som vi også så i figur 2.3 – 17 prosent i forvaltningsområdet ønsket en innsnevring i 2017, mot 7 prosent utenfor – er statistisk signifikant. I 2013 var forskjellen mellom de to områdene ubetydelig.

Tabell 2.3 viser videre at det også blant partienes velgere har skjedd endringer. For ønske om innsnevring er ingen av endringene statistisk signifikante, men for ønske om utvidelse var partiforskjellene klart mindre i 2017 enn de var ved valget i 2013. I 2013 var det iøynefallende hvordan holdninger til manntallskriteriene varierte med stemmegivning. Per 2017 er ønsket om utvidelse blitt svekket der det var sterkest i 2013, særlig i Arbeiderpartiet og Fremskrittspartiet. Siden Arbeiderpartiet gikk tilbake ved dette valget, kunne man ha ventet at de gjenværende velgerne hadde en mer partitypisk profil – men vårt materiale viser altså noe annet. Blant NSRs velgere er det derimot ingen endring mellom de to valgene, og partiforskjellene – og særlig avstanden mellom hovedkonkurrentene NSR og Ap – er dermed blitt mindre skarpe.

Holdninger hos utvalgte velgergrupper til to eventuelle nye innmeldingskvalifikasjoner

De to forholdene som over tid oftest har blitt løftet frem som mulige grunner til å kunne bli inkludert i Sametingets valgmanntall i Norge, er *ekteskap* – det å være gift/registrert partner med en manntallsført, og *felleskap* – det å oppleve sterk tilknytning til den samiske befolkning ved å ha langvarig tilhørighet til et samisk miljø eller lokalsamfunn. Som vist i tabell 2.2 er det også dette som størst andeler av de manntallsførte kan tenke seg som eventuelle nye innmeldingskvalifikasjoner. I den foreliggende studien ser vi derfor litt nærmere på hvordan holdningene til å åpne opp for akkurat disse to kategoriene av ikke-samer, varierer hos de samme to velgergruppene som vi studerte ovenfor (tabell 2.3), altså én gruppe konstituert ut fra geografi (innenfor vs. utenfor språkforvaltningsområdet) og én gruppe konstituert ut fra stemmegiving ved siste sametingsvalg. Resultatene presenteres i figur 2.6.

Figur 2.6 viser at blant velgerne henholdsvis i eller utenfor språkforvaltningskommunene, er det små forskjeller i synet på de to innmeldingskvalifikasjonene. Det er likevel et unntak: De som bodde innenfor

Figur 2.6 Andeler som er positiv til innmeldingskvalifikasjonene ekteskap og fellesskap (prosent), etter bosted i språkforvaltningsområdet og stemmegivning, 2017

Se tabell 2.2 for den aktuelle spørsmålsformuleringen.

Minste N (ikke vektet): innenfor 292; utenfor 736; Ap 145; Árja 54; FrP 56; H 34; Nordkalottfolket 76; NSR 362; Sp 43.

området var noe mindre tilbøyelige til å godta fellesskap som kvalifikasjonskriterium. Holdningsforskjellene er også relativt små blant de ulike partienes velgere. Når begge kvalifikasjonene ses under ett, var likevel NSR-velgerne mer skeptiske til å åpne for disse kategoriene av ikke-samer. Jevnt over vurderte de fleste velgergruppene de to kriteriene omtrent likt, men Ap-velgerne var klart mer positive til fellesskap som kriterium enn til ekteskap, mens det var omvendt i FrP.

Diskusjon

I det store og hele viser velgerundersøkelsene fra 2013 og 2017 et relativt ensartet bilde når det gjelder velgernes syn på kriteriene for retten til å delta ved sametingsvalg i Norge. På begge tidspunkt var rundt to tredeler fornøyd med gjeldende manntallskriterier, og blant dem som ønsket endring, var det flere som ville utvide enn innsnevre kriteriene. Blant fem

foreslåtte potensielle nye innmeldingskvalifikasjoner knyttet til kulturell tilhørighet var det størst oppslutning om alternativene *ekteskap* med en manntallsført, og *fellesskap* gjennom langvarig tilknytning til et samisk miljø. Fra 2013 til 2017 så vi en svak holdningsendring i restriktiv retning, med noe mindre ønske om å utvide kriteriene slik at flere kan melde seg inn, og noe lavere tilslutning til visse mulige utvidelseskriterier. Dette rokker likevel ikke ved hovedinntrykket av et nokså stabilt holdningsmønster.

Samtidig fant vi at stabilitet på overflaten dekker over noen endringer innen enkelte grupper. Én endring gjelder spørsmålet om å eventuelt utvide kriteriene. Mens de ulike partienes velgergrupper her skilte seg fra hverandre i 2013, var disse forskjellene krympet i 2017. Særlig hadde oppslutningen om å utvide kriteriene falt blant Arbeiderpartiets velgere, slik at avstanden til NSR-velgerne ble mindre. Et annet funn er at det i 2017 var skjedd en dreining mot at det i første rekke var de med ulike former for sterk samisk tilknytning som ønsket innsnevring. Slik tilknytning knyttes da an til en eller flere av faktorene a) å være bosatt innenfor språkforvaltningsområdet, b) å være bosatt i Ávjovárri valgkrets, c) å ha mange samer i omgangskretsen, samt d) beherske samisk språk. I sum synes altså synet på manntallskriteriene å ha blitt noe mindre av et partipolitisk skille, og noe mer av et spørsmål om tilknytning til et samisk miljø.

Endringene som avdekkes kan trolig ha noe å gjøre med at den offentlige debatten om manntallsreglene har hatt ulikt fokus over tid. Vi har ikke gjennomført noen systematisk analyse av innholdet i denne debatten, men det er grunn til å tro at manntallsholdninger dels formes av hvilke tema som på gitte tidspunkt løftes frem i og/eller frontes i offentligheten. Eksempelvis var det før valget i 2013 flere medieoppslag hvor talspersoner for Arbeiderpartiet argumenterte for å utvide kriteriene (jamfør sitatet fra Kappfjell ovenfor), mens representanter for NSR var mer tilbakeholdne. Ved det neste valget, i 2017, var det mer offentlig oppmerksomhet rundt bekymringer om at (for) vide grenser for manntallsinnskrivning kunne føre til et sameting som i mindre grad ivaretok samiske kjerneinteresser, inkludert det samiske språket.

Folks oppfatninger om manntallskriteriene kan altså være preget av aktuell debatt, og alle har ikke nødvendigvis like dypt rotfestede

holdninger til saken. Dette er velkjent fra opinionsforskningen. For eksempel har John Zaller (1992) pekt på at folk sjelden har ferdiglagde holdninger til alle mulige saker. Få av oss kan hente frem ferdigskrevne svar fra en skuff i hjernen når vi svarer på spørreundersøkelser. Vi må ofte konstruere holdninger på sparket i det vi konfronteres med gitte spørsmål. Da trekker vi gjerne veksler på argumenter som allerede er langt framme i bevisstheten – eksempelvis slike som har vært i mediebildet. Hvis det er slik at mediedebatten – og dermed debatten ute blant folk – skiftet fokus fra det å ha «skillelinje midt i ektesenga» før valget i 2013, til idéer om «Sametinget som trojansk hest» før valget i 2017, kan dette ha betydning for svarene om manntallskriteriene i de to velgersurveyene. På den annen side skal vi ikke overdrive slike mulige effekter. Som nevnt er de fleste tilfredse med kriteriene, og de samlede endringene fra 2013 til 2017 var begrensede.

Sametingets valgmanntall er først og fremst etablert som et redskap for å knytte den enkelte same til Sametinget som folkevalgt institusjon og således vise «hvem som kan utøve makt på en noenlunde representativ og legitim måte på vegne av den samiske befolkningen» (Bjerkli & Selle, 2015, s. 25). Eventuelle endringer i gjeldende kriterier for retten til innføring i dette manntallet, vil i seg selv ikke endre på denne forbindelsen – det være seg utvidelser som medfører at ikke alle innmeldte er samer slik dagens kriterier definerer dette, eller innsnevring som medfører at noen som oppfatter seg selv som same, avskjæres fra å melde seg inn. Sameetingets valgmanntall er uansett nettopp dét: et *valg*manntall, og ikke et manntall over alle samer.

I løpet av de par-tre første årene etter valget i 2017, har selve valgmanntallskriteriene i liten grad vært gjenstand for offentlige ordskifter. Derimot har debatter knyttet til Sametingets behandling av to saker som begge berører eventuell registrering av samisk etnisitet i offentlige registre til bruk i samisk helseforskning (Sametinget, 2018, 2019), implisitt vist at mens det å registerfeste informasjon om samisk tilhørighet for noen vurderes som selvsagt og kunnskapsfremmende, er dette for andre ennå i dag forbundet med prinsipiell skepsis og/eller personlig utrygghet. Dette indikerer at det registerbaserte valgregskap som Sametingets valgmanntall nå har vært i om lag 30 år, kan hende ikke oppleves som

fullt så ukomplisert som man kunne anta – selv uten å blande inn eventuelle endringer i den ene eller andre retning? Sametingets valgmanntall er uansett en sentral faktor for og i moderne samepolitikk. Både dets utforming og dets oppslutning vil derfor også i fremtida være vesentlige tema for videre utforskning.

Én tilnærming til slik utforskning vil være å videreføre analyser av holdninger til manntallskriteriene i kommende velgerundersøkelser. I tillegg kan det være aktuelt å supplere disse med kvalitative studier hvor siktemålet er å gå dypere inn i tankegang og begrunnelser som ligger bak ulike holdninger til manntallskriteriene. Et annet moment er at det ligger i velgerundersøkelsenes natur at de er avgrenset til allerede manntallsregistrerte samer. For å få kunnskap om synspunkter og posisjoner blant mennesker med samisk tilknytning som av ulike grunner *ikke* er innmeldt i Sametingets valgmanntall, må nødvendige data innsamles på annet vis. I neste kapittel følger et eksempel i så måte, nemlig en analyse som er basert på kvalitative intervjuer med ulike kategorier av ikke-registrerte.

Referanser

- Aslaksen, E. (2012, 28. oktober). – Harald Hårfagre kunne stått i samemanntallet. *NRK Sápmi*. <https://www.nrk.no/sapmi/vil-apne-sametinget-for-ikke-samer-1.8375257>
- Aubert, V. (1978). *Den samiske befolkning i Nord-Norge*. Statistisk sentralbyrå.
- Berg-Nordlie, M. (2015). Representativitet i Sápmi. Fire stater, fire tilnærminger til inklusjon av urfolk. I B. Bjerkli & P. Selle (Red.), *Samepolitikkenes utvikling* (s. 388–418). Gyldendal Akademisk.
- Bjerkli, B. & Selle, P. (2015). Den samepolitiske utviklingen etter århundreskiftet. I B. Bjerkli & P. Selle (Red.), *Samepolitikkenes utvikling* (s. 15–39). Gyldendal Akademisk.
- Bjørklund, I. (2016a). «Er ikke blodet mitt bra nok?» Om etniske konstruksjoner og identitetsforvaltning i Sápmi. *Nytt norsk tidsskrift*, 33(1–2), 8–20. <https://doi.org/10.18261/issn.1504-3053-2016-01-02-02>
- Bjørklund, I. (2016b, 29. november). Sametinget – en trojansk hest? [Leserinnlegg]. *Sáogat*. <https://www.sogat.no/mening/sametinget-en-trojansk-hest/19.5547>
- Cornell, S. (2015). Processes of Native nationhood: The Indigenous politics of self-government. *International Indigenous Policy Journal*, 6(4). <https://doi.org/10.18584/iipj.2015.6.4.4>

- de Costa, R. (2015). States' definitions of Indigenous peoples. I M. Berg-Nordlie, J. Saglie & A. Sullivan (Red.), *Indigenous politics: Institutions, representation, mobilisation* (s. 25–60). ECPR Press.
- Forskrift om valg til Sametinget. (2008). *Forskrift om valg til Sametinget* (FOR-2008-12-19-1480). Lovdata. <https://lovdata.no/forskrift/2008-12-19-1480>
- Guttorm, K. A. & Rasmus, J. (2013, 7. april). Vil ha ektefeller i valgmanntallet. *NRK Sápmi*. <https://www.nrk.no/sapmi/vil-ha-ektefeller-i-valgmanntallet-1.10976461>
- Hansen, L. I. & Evjen, B. (2008). Kjært barn – mange navn. Om forskjellige betegnelser på den samiske befolkningen i Nordland gjennom århundrene. I B. Evjen & L. I. Hansen (Red.), *Nordlands kulturelle mangfold. Etniske relasjoner i historisk perspektiv* (s. 17–46). Pax.
- Hansen, L. I. & Olsen, B. (2004). *Samenes historie fram til 1750*. Cappelen Akademisk.
- NOU 1984: 18. (1984). *Om samenes rettsstilling*. Justisdepartementet.
- Ot.prp. nr. 33 (1986–87). *Om lov om Sametinget og andre samiske rettsforhold (sameloven)*. Justis- og politidepartementet.
- Pettersen, T. (2011). Valgmanntall og valgdeltakelse 1989–2009: Grunnlag, utvikling og hovedtendenser. I E. Josefsen & J. Saglie (Red.), *Sametingsvalg. Velgere, partier, medier* (s. 56–84). Abstrakt.
- Pettersen, T. (2017). Hvem skal med? Holdninger til kriteriene for registrering i sametingenes valgmanntall i Norge og Sverige. I E. Josefsen, U. Mörkenstam, R. Nilsson & J. Saglie (Red.), *Ett folk, ulike valg. Sametingsvalg i Norge og Sverige* (s. 147–177). Gyldendal Akademisk.
- Pulk, Å. & Rasmus, J. (2013, 3. april). Testet Sametingets valgmanntall. *NRK Sápmi*. <https://www.nrk.no/sapmi/ikke-same-i-sametingsvalgmanntall-1.10971949>
- Sameloven. (1987). *Lov om Sametinget og andre samiske rettsforhold* (LOV-1987-05-12-56). Lovdata. <https://lovdata.no/lov/1987-06-12-56>
- Sametinget. (1990). *Sametingets plenum. Møtebok 1/90, Sak 15/90*.
- Sametinget. (1995). *Sametingets plenum. Møtebok 3/95, Sak 31/95*.
- Sametinget. (1997). *Sametingets plenum. Møtebok 1/97, Sak 5/97*.
- Sametinget. (2001). *Sametingets valgregelutvalg. Rapport av 30.09.01*. Karasjøk.
- Sametinget. (2018). *Etiske retningslinjer for samisk helseforskning. Plenumssak 68/18, 06.12.18*. <https://innsyn.onacos.no/sametinget/mote/norsk/wfdocument.ashx?journalpostid=2018029312&dokid=834916&versjon=4&variant=P&>
- Sametinget. (2019). *Etiske retningslinjer og kollektiv samtykke innenfor samisk helseforskning. Plenumssak 23/19, 05.06.19*. <https://innsyn.onacos.no/sametinget/mote/norsk/wfdocument.ashx?journalpostid=2019012947&dokid=875235&versjon=5&variant=P&>
- Selle, P., Pettersen, T., Josefsen, E., Rasch, B. E. & Oskal, N. (2007). *Ny valgordning til Sametinget. Fagutvalgets rapport 4. april 2007*. Sametinget.

<https://innsyn.onacos.no/sametinget/mote/norsk/wfdocument.ashx?journalpostid=2007016979&dokid=97940&versjon=26&variant=A&>

Valkonen, J., Valkonen, S. & Koivurova, T. (2017). Groupism and the politics of indigeneity: A case study on the Sámi debate in Finland. *Ethnicities*, 17(4), 526–545. <https://doi.org/10.1177/1468796816654175>

Zaller, J. R. (1992). *The nature and origins of mass opinion*. Cambridge University Press.

KAPITTEL 3

De uregistrerte. Mennesker med samisk tilknytning utenfor Sametingets valgmanntall

Mikkel Berg-Nordlie

NIBR, OsloMet – Storrådgávpotuniversitehta

Torunn Pettersen

Sámi allaskuvla / Samisk høgskole

Abstract: An unknown number of people with a relevant connection to the Sámi nation in terms of culture, identity, or social integration, are not registered in the Sámediggi Electoral Roll (SER). This chapter develops a conceptual framework to describe different categories of people who, for various reasons, remain unregistered. The framework is explored empirically, using qualitative interviews. We first discuss how different people with a Sámi connection perceive the role and function of the SER. Secondly, we look into reasons why some people who meet both subjective and objective criteria for registration actively chose not to register, or to deregister. Thirdly, we look at a category of people who have no aversion to joining SER but remain passively unregistered, and people who are unsure whether or not they are registered. Fourthly, we discuss people who are uncertain whether they meet the subjective or the objective criteria: are they “Sámi enough” to register? Finally, we discuss how people who do not fulfil SER registration criteria but nevertheless have a relevant connection to the Sámi nation consider the criteria and their own situation. The chapter comments on some possible ways to expand possibilities for SER membership; argues the necessity for better information to the general public about what SER is and how to register; and argues that if the Sámediggi is perceived more as a political arena where voting can lead to political change, it may spur SER registration and prevent deregistration.

Keywords: ethnic identity; Indigenous politics; Sámi electoral roll; Sámi identity; voter registration

Sitering av denne artikkelen: Berg-Nordlie, M. & Pettersen, T. (2021). De uregistrerte. Mennesker med samisk tilknytning utenfor Sametingets valgmanntall. I J. Saglie, M. Berg-Nordlie & T. Pettersen (Red.), *Sametingsvalg: Tilhørighet, deltakelse, partipolitikk* (Kap. 3, s. 67–100). Cappelen Damm Akademisk. <https://doi.org/10.23865/noasp.137.ch3>
Lisens: CC BY-NC-ND 4.0

Introduksjon

For å kunne delta ved sametingsvalg må man ha registrert seg i Sametingets valgmanntall (jf. sameloven § 2-5, se også kapittel 2). Å registrere seg er en aktiv handling der man skriver under på at man oppfyller to krav. Det ene kravet er at man oppfatter seg selv som same, det såkalte *subjektive kriteriet*. Det er opp til den enkelte å definere hva som ligger i å «oppfatte seg selv som same». Det andre kravet er at man oppfyller minst en av tre innmeldingskvalifikasjoner som er listet opp på skjemaet, ofte omtalt som de *objektive kriteriene*. Det første av disse er knyttet til *personens eget språk*: hen må ha vokst opp med samisk som et av språkene i hjemmet. De to øvrige går på *personens avstamning*: hen må enten ha hatt (minst) en forelder, besteforelder eller oldeforelder med samisk som hjemmespråk, eller være barn av en person som selv står eller har stått i valgmanntallet.

De lovfestede bestemmelsene om Sametingets valgmanntall drar opp formelle grenser mellom dem som har eller kan ha rett til å delta ved sametingsvalg, og dem som verken har eller kan ha denne retten. Det er av både allmenn og faglig interesse hvordan de aktuelle kriteriene er utformet og blir vurdert og håndtert i praksis. Interessen gjenspeiles både i tilbakevendende hel- og halvoffentlige debatter og i faglitteraturen (se f.eks. Berg-Nordlie, 2015; Bjørklund, 2016; Falch & Selle, 2018, kap. 5; Pedersen, 2015; Pettersen, 2015, 2017; Pettersen & Saglie, 2019; Selle et al., 2015, kap. 5). Litteraturen dekker flere aspekter ved valgmanntallet, inkludert dets normative grunnlag, utvikling i antall innmeldte på ulike geografiske nivå, samt hva valgmanntallsregistrerte samer mener om de gjeldende innmeldingskriteriene (jf. kapittel 2). Så langt finnes det imidlertid lite systematisk kunnskap om hva ulike kategorier av mennesker med samisk tilknytning som *ikke* er innmeldt i Sametingets valgmanntall, tenker om manntallet og sin egen status i forhold til det. Hensikten med vårt kapittel er å bøte på denne kunnskapsmangelen.

Vi benytter begrepet *samisk tilknytning* for å henvise til hele bredden av personer som på ulikt vis har noe med det samiske å gjøre. Denne kategorien, *de samisktilknyttede*, favner både registrerte og uregistrerte i Sametingets valgmanntall, folk som oppfyller og ikke oppfyller de objektive innmeldingskriteriene, og folk som med tanke på det subjektive kriteriet befinner seg over hele spekteret fra å ha klar identitet som same til

å ha andre typer samisk identitetstilknytning. Kategorien avgrenser seg mot personer som *ikke* har noen samiske berøringspunkter – det være seg i form av identitet, språk og andre kulturelle trekk, slekts- eller familietilknytning, eller sosial integrasjon i samiske miljøer/samfunn.

Vårt kapittel dreier seg om samisktilknyttede som er *uregistrert* i Sametingets valgmanntall. En hovedambisjon er å bidra til et mer «fin-slipt» begrepsapparat for å snakke om denne uensartede gruppa. Kapitlet har ellers et sterkt empirisk fokus: Vi legger vekt på å løfte frem stemmer som representerer ulike typer uregistrerte samisktilknyttede. Vår primære målsetting er å klarlegge tenkemåter og situasjoner som kan ligge til grunn for ikke-registrering blant personer som oppfyller eller kan oppfylle gjeldende krav til innmelding i valgmanntallet. I tillegg presenteres synspunkter fra et utvalg samisktilknyttede informanter som etter dagens kriterier helt klart ikke har rett til å stå i valgmanntallet, men som ut fra sin livssituasjon kanskje kunne ha tenkt seg å gjøre det.

Kapitlet har ikke et komparativt siktemål, men liknende problematikk gjør seg gjeldende hos andre urfolk. Neste avsnitt ser derfor litt nærmere på formelle definisjoner av urfolkstilhørighet som fenomen, og munner ut i en mer fyldig gjennomgang av begrepene vi bruker om samisk tilknytning og valgmanntallsregistrering. Etter dette gjør vi rede for ulike syn på valgmanntallets rolle og funksjon. Dernest tar vi for oss ulike analytiske kategorier av uregistrerte samisktilknyttede personer, og ser på hva som kan ligge til grunn for at de ikke er innmeldt. Til slutt tar vi for oss hvordan de vi kaller «lovbestemt uregistrerte» opplever sin situasjon. Vi runder av med å se nærmere på ulike mulige tiltak som kan gjøres med tanke på de ulike kategoriene av uregistrerte, med henvisning til både annen litteratur og de empiriske data som har blitt vist til i kapitlet.

Urfolkstilhørighet og samisk tilknytning

Spørsmål rundt kriterier og praksis når det kommer til registrering i Sametingets valgmanntall kan sees i sammenheng med et bredere globalt fenomen: debatter om hvem som kan sies å være en del av et urfolk. I denne debatten må man skille mellom *uformell* vs. *formell* aksept som urfolksmedlem – sosial aksept for ens etniske identitet vs. registrering

som medlem av urfolket. Kriterier for formell registrering og sosiale terskler for uformell aksept påvirker hverandre og debattene om de to fenomenene er ofte sammenvevd, men likevel er dette grunnleggende settet ulike fenomener (Berg-Nordlie, 2021). Dette kapitlet handler om formell aksept. Sametingets valgmanntall er for så vidt *ikke* tiltenkt å være noe totalregister over samer, kun en selvvalgt mulighet for samer til å delta i den samiske representasjonsprosessen, men er likevel det nærmeste vi har et register over medlemmer av urfolket i Norge.

Det varierer fra stat til stat og folk til folk hva status som registrert medlem av en urfolksgruppe medfører av rettigheter eller plikter, og kriteriene varierer likeså. De Costa (2015) har identifisert tre grunnleggende kriterietyper for formell registrering av urfolksstatus. Disse brukes gjerne samtidig, i ulike kombinasjoner: *avstamning*, *kultur* og *selv-definering*. «Avstammingskriterier» dreier seg om ulike genetiske eller genealogiske kriterier. Vi må være oppmerksomme på at de to ikke er det samme: *genetisk avstamning* handler om biologisk arv, mens *genealogisk avstamning* inkluderer adopterte, og handler dermed dypest sett om sosial og kulturell arv. «Kulturkriterier» er hos de Costa så bredt definert at det omfatter både sosial integrasjon, livsførsel og kulturelle særtrekk. «Selv-definering» betegner at urfolkssamfunnet selv har innflytelse eller kontroll på medlemskapskriteriene.

Regelverkene i de tre statene med sameting er noe forskjellige (se f.eks. Berg-Nordlie, 2015), men vi kan skimte de Costas kriterietyper i alle. De objektive kriteriene som går på språk, er kulturelt baserte, og dessuten er alle de objektive kriteriene direkte eller indirekte avstammingsbaserte. Kriteriene som handler om å ha aner med samisk som hjemmespråk eller med registrering som samer er *direkte genealogiske*, mens kriteriet om eget hjemmespråk kan sies å være *indirekte genealogisk*: hvis du har hatt samisk som hjemmespråk i oppveksten må noen ha snakket samisk med deg, og det vil vanligvis ha vært en forelder.

Genealogiske kriterier innebærer at man ikke kan opparbeide seg erfaringer og tilknytninger gjennom livsløpet som medfører at man kan melde seg inn på kulturelt eller sosialt grunnlag. At det finnes slike valgmanntallskriterier betyr imidlertid ikke at man må oppfylle slike genealogiske krav for å legitimt kunne ha en samisk identitet: Sameloven

begrenser ikke hvem som kan anse seg som same, kun hvem som kan delta i sametingsvalg. Den genealogiske begrensinga kan oppfattes som en «sikkerhetsventil» for å hindre at personer uten meningsfull forbindelse med urfolksnasjonen får formelt medborgerskap. I boka *Native American DNA* behandler Kim TallBear (2013) dette når hun sammenfatter Melissa Meyer sitt syn på anvendelsen av genealogi som kriterium for formelt medlemskap i amerikanske urfolksnasjoner. Praksiser og diskurser rundt «blood» i USA skiller seg fra sametingsvalgmanntallenes bruk av genealogiske kriterier, men man kan spore et visst slektskap mellom fenomenene.

... rather than tribes dumbly thinking that the material substance of blood equals culture, today they are using tribal-citizenship criteria involving blood that in fact strive «to reflect some sort of valid cultural affiliation». She credits tribes with understanding that blood is no guarantor of cultural affiliation and that some people with «legitimate cultural ties will be eliminated». But tribes assume that higher blood degree will increase the odds of true affiliation ... (TallBear, 2013: 61)

Genealogiske kriterier er ifølge denne tankegangen et pragmatisk tiltak: man vurderer det slik at nær genealogisk forbindelse øker sannsynligheten for at kulturelle og samfunnsmessige bånd er til stede. Nasjonen ønsker å forhindre for stort innslipp av personer med svak kulturell eller sosial tilknytning, men stenger dermed ute de som er integrert i urfolksnasjonen uten å oppfylle genealogiske kriterier. Ifølge Hugh Beach (2007) er også Sametingets valgmanntallsregler, i hans tilfelle det svenske, pragmatiske – «good enough for us now and for the time being» som han siterer en anonymisert «samisk leder» i Sverige. De er ikke henta fra uformelle, tradisjonelle samiske kriterier for hvem som regnes som same – de har blitt skapt i nyere tid med det mål for øye å gi innpass til så mange som mulig av de som samer flest mener det er rimelig å anse som samer, uten å slippe inn for mange andre.

Hvorvidt dagens regler klarer å forhindre at for mange «uintegrerte» registrerer seg, er en egen diskusjon som vi ikke går videre med her – ut over å fastslå at diskusjonen er mye «heitere» i Finland og delvis Sverige, enn i Norge (Aikio & Åhrén, 2014; Heikki, 2015; Joonas, 2015; Junka-Aikio,

2016; Laakso, 2016; Päiviö i Nutti et al., 2016). Her nøyer vi oss med å oppsummere at spørsmål knytta til urfolkstilhørighet generelt kan være krevende både på kollektivt og individuelt nivå, og spesielt krevende kan det bli når man trenger å *formelt* definere hvem som i en bestemt sammenheng er «innenfor» eller «utenfor».

Vi omtaler samisktilknyttede uten formell registrering enkelt og greit som *uregistrerte samisktilknyttede*. Vi anser at de hovedsakelig består av to ulike grupper: (1) Personer som oppfyller *både* det subjektive kriteriet og minst ett objektivt kriterium, og (2) personer som *ikke* oppfyller kriteriene. For å tydeliggjøre hvor komplekse begge hovedgruppene er, har vi delt dem inn i flere underposisjoner, jf. tabell 3.1.

Tabell 3.1 Ulike posisjoner blant samisktilknyttede som ikke er registrert i Sametingets valgmanntall

1) Oppfyller både det subjektive kriteriet og minst ett objektivt kriterium
1a) Aktivt uregistrerte
1b) Passivt uregistrerte
1c) Usikker registreringsstatus
2) Oppfyller ikke begge de to kriterietypene
2a) Usikker samiskhet
2a-1) Subjektivt kriterium uklart
2a-2) Objektive kriterier uklart
2b) Lovbestemt uregistrerte

Analytisk er den første hovedgruppa – de som oppfyller begge kriteriene – inndelt i tre underkategorier: personer som er *aktivt uregistrerte* ønsker ikke å stå i valgmanntallet; personer som er *passivt uregistrerte* utviser ikke noe bestemt ønske om å stå utenfor, men har ikke aktivt meldt seg inn; personer med *usikker registreringsstatus* vet ikke om de står i valgmanntallet.

Den andre hovedgruppa – de som ikke oppfyller begge eller noen av kriteriene – kan på sin side deles i to underkategorier: personer med *usikker samiskhet* og personer som er *lovbestemt uregistrert*. De med *usikker samiskhet* kan igjen være av to typer. Én type er de som *vet* at de oppfyller objektive kriterier, men er usikre på om deres samiske identitet er sterk nok til at det er riktig av dem å skrive under på det subjektive kriteriet.

Den andre typen er de som *ikke vet* om de oppfyller objektive kriteriene fordi de er usikre på egen slektsbakgrunn.

Når det gjelder *lovbestemt uregistrerte* er dette vår betegnelse på personer som til tross for at de rent faktisk ikke oppfyller noen av de objektive manntallskriteriene, opplever å ha en sterk samisk tilknytning. For noen av disse er tilknytningen så sterk at det samiske preger deres identitet på en grunnleggende måte, og noen av dem kunne ha krysset av på det subjektive kriteriet. Begrepet «lovbestemt uregistrert» er valgt fordi disse personene, uavhengig av hva de selv mener om retten til innmelding, har til felles at de ikke har noe valg: Loven tilsier at de må stå utenfor.

Denne typologien gir en pekepinn på hvor mange ulikheter og nyanser det kan være både med hensyn til samisk tilknytning og grunner til å være uregistrert. Behovet for å vise mangfoldet blant de uregistrerte og skape et mer «finslipt» begrepsapparat for å snakke om dem er en hovedmotivasjon bak dette kapitlet, i tillegg til å løfte frem stemmer som representerer disse kategoriene.

Data og metode

Forskning på holdninger blant valgmanntallets innmeldte kan bruke valgmanntallet som datakilde, men studier på uregistrertes holdninger må åpenbart ha et annet datagrunnlag. Dette kapitlet bygger på kvalitative intervjudata. Informantene utgjør selvfølgelig ikke et representativt utvalg av alle de uregistrerte samisktilknyttede i landet, men vårt formål er heller ikke å tallfeste forekomsten av ulike holdninger. Vi ønsker å demonstrere variasjonen av holdninger og bakgrunner, for å bidra til dypere forståelser av ulike tilknytningsformer og holdninger til valgmanntallet. Vi har derfor valgt en presentasjonsform hvor det gis mye rom for informantenes egne stemmer i form av direkte sitater.

Intervjuene ble gjennomført i forbindelse med forskningsprosjektet *Samepolitikkenes grenser* (2017–2019) som skulle kartlegge og analysere grenser for inklusjon i samepolitikken.¹ Prosjektet sendte ut informa-

---

¹ Intervjudata til prosjektet ble samla inn av Berg-Nordlie ved NIBR – OsloMet og Eva Josefsen ved UiT – Norges arktiske universitet. Analyse og skriving er utført av de to artikkelforfatterne.

sjon om behov for informanter via sosiale medier og i pressemeldinger til samiske og lokale nyhetsmedier. I utgangspunktet hadde prosjektet valgt ut tre steder for innsamling av intervjudata. Disse stedene lå i Indre Finnmark, på kysten av Finnmark, og i Norge sør for Sápmi. Imidlertid tok flere personer fra andre steder i Norge kontakt, og intervjuer ble til slutt gjennomført uavhengig av bosted. Prosjektet søkte i utgangspunktet informanter som var aktivt eller lovbestemt uregistrerte, men det meldte seg personer som hadde et bredt spekter av tilknytninger til valgmann-tallet – inklusiv noen registrerte som hadde erfaringer å dele om det å være uregistrert, og registrerte som vurderte å melde seg ut. Prosjektet valgte å intervju alle. Totalt ble det utført trettiseks intervjuer. Informantene fikk selv velge intervjuets form: intervju på et av de tre opprin-nelige casestedene, telefon, videochat eller å levere skriftlige svar på åpne spørsmål.

De intervjuede ble lovet anonymitet og ble informert om at de kunne trekke tilbake intervjuet når som helst. De fikk også informasjon om pro-sjektet ved flere anledninger. Når de siteres i dette kapitlet oppgis kun valgkretsen de bor i, samt en kode som forteller om deres status med tanke på valgmann-tallet. I koden står *K* for «oppfyller kriterier» (det subjektive og minst ett objektivt) og *R* står for «er registrert». Verdien *1-0-?* står for henholdsvis ja, nei og usikker. I visse tilfeller har vi markert verdien *K?* med tilføyelsen *-s*, noe som indikerer at personen oppfyller objektive kriterier, men uttrykker usikkerhet rundt hvorvidt hen kan eller burde anse seg som samisk nok til å stå i valgmann-tallet.

Ulike forståelser av valgmann-tallet

I sameloven ble Sametingets valgmann-tall opprinnelig benevnt som *samemann-tallet*. Endring til dagens betegnelse skjedde i 2008, etter for-slag fra et fagutvalg nedsatt av Sametinget i 2005 for å gjennomgå davæ-rende valgordning. Begrunnelsen var at

det må framgå tydeligere at samemann-tallet ikke er et register over den samiske befolkning, men et valgmann-tall til bruk for de som ønsker å gjøre sin samiske identitet politisk relevant ved sametingsvalg. (Ot.prp. nr. 43 (2007–2008))

Selv om valgmanntallet eksplisitt er et redskap til bruk ved sametingsvalg, viser det seg at ulike mennesker forstår og vektlegger manntallet og dets funksjon på ulike måter. Nedenfor presenterer vi tre hovedtyper i så måte.

Valgmanntallet sett som velgerregister

Det var utbredt blant informantene at de først og fremst anså valgmanntallet nettopp som et velgerregister for sametingsvalg. Vi belyser ikke denne «forventede» holdningen med sitater, men man kan merke seg at enkelte knyttet valgmanntallet så sterkt til Sametinget at de omtalte det å være valgmanntallsregistrert som å «være med i Sametinget» eller «være medlem i Sametinget». Denne betegnelsen kan anses som en diskursiv motpol til noe annet som var relativt utbredt, nemlig å omtale valgmanntallet med den opprinnelige betegnelsen «samemanntallet». Der «med i Sametinget» knytter manntallet tett til institusjonen Sametinget, kan bruken av «samemanntallet» indikere at personen først og fremst vektlegger valgmanntallets uformelle identitetsbekreftende aspekt.

Valgmanntallet sett som samemanntall – en identitetsmarkør

På folkemunne og i media lever betegnelsen *samemanntallet* videre i aller høyeste grad. En grunn til dette kan være at mennesker ofte fortsetter å bruke de betegnelse de er vant til fra gammelt av, spesielt når den gamle betegnelsen er kortere. Det er imidlertid med en påfallende «seighet» at denne betegnelsen har overlevd, og mest sannsynlig skyldes dette delvis ei utbredt oppfatning om at valgmanntallet *er* et generelt «sameregister». Også hos noen som vet at det er et velgerregister, framgår det at det politiske aspektet oppleves som sekundært:

Det å stå i manntallet, det er mer politisk enn å være i et vanlig manntall. Det hører med til politikken. Hvorfor det er sånn, det vet jeg ikke. Kanskje det bare er jeg som tenker på det sånn? (K?R0, Ávjovárri, 2018)

Forskning har vist at mange melder seg inn i valgmanntallet som en identitetserklæring heller enn for å kunne delta i valg (Bergh & Saglie, 2011; Selle et al., 2015, s. 152–154). Det var derfor ikke uventa at flere informanter nevnte dette aspektet. Følgende sitat er fra en person oppvokst i en fornorska samisk familie på kysten, som fant tilbake til det samiske via en kombinasjon av sosial og kulturell integrering, utforskning av egne aner, samt samtaler med egen slekt om familiens samiskhet. Selv om hen altså hadde opparbeidet en kulturell og sosial forankring i tillegg til den rent genealogiske, ble det likevel oppfatta som noe i nærheten av en endelig bekreftelse på hens samiskhet når søknaden til valgmanntallet ble godkjent.

Når jeg da fikk det der brevet fra Sametinget at jeg var akseptert... At det var ikke bare en fornemmelse jeg hadde, det var sånn det var, at jeg er same – det var så rett. Det var som om noe kom på plass inni meg, det var en fysisk følelse. Det er så rart at man kan få en sånn følelse av å få et brev fra han stat. Så fra da var jeg same. På min måte. Før var jeg mer sånn ydmyk, mer ærbødig, men nå vil jeg ha lov til å være same på mitt vis. (K1R1, Vesthavet, 2019)

Informanten anerkjenner eksplisitt – og i bevisst ironiske ordelag – at manntallet i bunn og grunn er en rent byråkratisk sak («et brev fra han stat»), men understreker likevel at å motta den formelle bekreftelsen hadde ei emosjonell betydning som ikke kan underkjennes. Noe av det samme kan spores i et sitat fra en person av fornorska slekt bosatt i Sør-Norge:

Jeg vet jo at valgmanntallet er jo ikke ment som en liste over hvem som er same, men for meg så var det sånn at det ble en slags offentlig godkjennelse av at jeg kunne føle meg samisk. Da hadde jeg på en måte mitt på det tørre hvis du skjønner hva jeg mener. [...] en ting var jo det å synliggjøre at nå er jeg samisk, en annen ting er at det at man kan melde seg inn i manntallet er en bekreftelse fra omverdenen på at man kan anse seg som samisk. Selv om det ikke er ment til å ha den funksjonen, så hadde det det for meg. (K1R1, Sør-Norge, 2019)

I intervjuene framkom også eksempler på at det å melde seg inn i valgmanntallet kan anses ikke bare som ei identitetserklæring, men også som ei mulig protesthandling mot myndighetenes tidligere fornorsking av ens familie, og mot skammen over det samiske.

På den andre sia er det resultat av fornorskingspolitikken at jeg føler det på den måten [svak samisk identitet]. Jeg kunne meldt meg inn som en protest. Det er ikke mitt ansvar at jeg føler det sånn. Noen har frarøvet familien min kultur, og å melde seg inn kan være et slags motsvar på det. (K?-sR0, Sør-Norge, 2019)

Noen informanter var bevisst på at Sametingets valgmanntall iblant brukes i offentlig debatt som om det virkelig er et totalregister over alle samer, og da gjerne retorisk for å framstille samene som mer fåtallige enn de er. Noen vurderte å melde seg inn rett og slett for å hindre «underrapportering».

Hvis man bare ser på manntallet så er jo ikke jeg der. Hvis det er sånn at noen plutselig sier at det er samemanntallet som er alle samene så er det jo dumt at ikke alle står der. Hva om noen vil gjøre noe negativt, legge ned Sametinget eller ditt eller datt. Så kan de si at så få samer er det jo, at det nesten ikke er noen. Fordi de ser på manntallet. Derfor tenkte jeg at man må melde seg inn så man kan se at det også er mange samer i [bosted]. Jeg føler at det nesten er som en slags underskriftskampanje, at det at jeg står der er som en støtte. (K1R0, Nordkretsen, 2018)

Valgmanntallet sett som «insider-liste» – fordeler og ulemper

Intervjumaterialet viste at noen anså at registrering i valgmanntallet kan gi fordeler og ulemper ut over muligheten til å delta i sametingsvalg. Utenom retten til å delta ved sametingsvalg, er det ingen individuelle rettigheter knytta til det å være innmeldt. Derimot ligger det noen muligheter i det å *kunne* melde seg inn. For eksempel legges innmeldingskriterier til grunn for hvem som kan spille for Samisk Fotballforbund (Pettersen, 2011) og hvem som kan merke egenprodusert *duodji* (samisk kunsthåndverk) med varemerkeetiketten *Sámi duodji* (Skogvang, 2017). Et tredje eksempel gjelder retten til samiskopplæring: utenfor forvaltningsområdet for samisk språk gjelder retten, i henhold til opplæringsloven, for (barn av) samer – og sistnevnte er videre definert i loven som at man oppfyller kriteriene for å stå i Sametingets valgmanntall. Det er ikke et krav å faktisk *være registrert*, men noen har den oppfatninga.

Jeg vil at mine barn skal få språkopplæring, det har de jo krav på, når jeg er i manntallet. (K1R1, Sør-Norge, 2019)

At også myndighetene bruker valgmanntallet til noe annet enn det er tiltenkt, er sannsynligvis med på å bidra til misforståelser om valgmanntallets funksjon. Opplæringsloven benytter sågar det nå utdaterte begrepet «samemanntallet» (§ 6.1).

Enkelte antok også at valgmanntallsmedlemskap kan gi politiske fordeler utenom deltakelse i sametingsvalg.

Man må melde seg inn [i manntallet] for å ha muligheten til å komme med protester mot forskjellige ting. Jeg har inntrykket av at hvis man er innenfor de samiske organisasjonene, at man kan hevde saker og ting, da har man større gjennomslagskraft enn de her kommunestyrene, som er såkalt «norske» da. (K1R0, Sør-Norge, 2019)

Noen andre informanter mente at å stå fram som utmeldt kunne medføre både sosialt stigma og andre negative konsekvenser.

... her så blir det et spørsmål hvis man melder seg ut: er ikke du lojal mot det samiske, er du en forræder, er du blitt norsk nå siden du ikke er i samemanntallet. [...] Jeg har ikke sagt det til noen [at har meldt seg ut av valgmanntallet]. [...] hvis det ryktes på bygda kan jeg si at det stemmer ikke. [...] Det må jeg også si, at andre er redd for at hvis de melder seg ut så får de ikke støtte fra Sametinget neste gang de trenger det. Det vet jeg konkret folk er redd for. Så derfor tør de ikke si det offentlig at de tenker på å melde seg ut. (K1R0, Ávjovárri, 2018)

I tillegg til at å kunne bli ansett som illojal, poengterte informanten at å være offentlig utmeldt kunne forsure sosiale forhold til slekt og bekjente som støtter opp om eller har en profesjonell forbindelse til Sametinget. Dessuten kunne man anklages for å svekke valgkretsen sin representasjon på Sametinget ved å melde seg ut (jf. Berg-Nordlie og Saglie i kap. 1 – mandatfordelinga mellom valgkretsene justeres regelmessig ut fra kretsens antall valgmanntallsregistrerte).

For en annen informant hadde derimot opplevelsen av «gruppepress» gjort det *mindre* attraktivt å skrive seg inn:

[At hen ikke står i valgmanntallet] Det er latskap kombinert med at samiske bekjentskaper reagerer med at «står du ikke i manntallet? Pell deg inn!». Så nå er det blitt en kuriositet å være «inne» i Sápmi og holde på med [samisk kultur-næring] og ikke stå i manntallet. (K1R0, Nordkretsen, 2018)

Et av de tydeligste utsagnene om at å stå i valgmanntallet er en sosial plikt, kom fra en person som er født og oppvokst i et samisk miljø, men er lovbestemt uregistrert. Hen satte også spørsmålsteget ved sin egne manglende mulighet til å skrive seg inn:

Dersom man ønsker at det samiske ikke skal forsvinne, så handler det om å samle alle krefter – om så det bare er i tall. At man står litt sterkere. Det er en samfunnsplikt! Det er veldig egoistisk å si at man ikke har behov. Dersom man skal kunne kreve sin rett, så må man vise at man er en del av denne retten. (K0R0, Ávjovárri, 2019)

De aktivt uregistrerte

En del av informantene oppfylte både subjektive og objektive kriterier, men hadde tatt et valg om å ikke melde seg inn i valgmanntallet, eller valgt å melde seg ut. Disse kaller vi *aktivt uregistrerte*. Informantenes begrunnelser for å være aktivt uregistrert kan grovdeles i tre typer syn på Sametinget, nemlig at de anser institusjonen som *konfliktskapende*, *usamisk* eller *irrelevant*.

Sametinget sett som konfliktskapende

Noen informanter oppfatta Sametinget i noen grad som et konfliktskapende organ – dels samiskinternt og dels mellom samer og andre.

På den andre siden så synes jeg at å lage systemer som handler som etnisitet ... det synes jeg er kinkig, sånn med tanke på andre samfunn og sånt som har skjedd opp gjennom historien. (K1R0, Nordkretsen, 2018)

Grunnleggende skepsis til etnisk baserte politiske organer kan springe ut fra en prinsipiell tro på verdien av formell likebehandling av mennesker uavhengig av deres situasjon (prosedural likhet). En slik overbevisning

kan skyldes at man assosierer etnisk baserte politiske organer med regimer der dominante etniske grupper har undertrykt andre. Sametinget er det motsatte – et organ som representerer en etnisk minoritet som er kulturelt og politisk marginalisert, og historisk undertrykt. Selve konseptet «etnisk politisk organ» synes imidlertid for noen å ha blitt besudlet av dominante grupperes maktmisbruk.

Andre fryktet at sametingsmodellen fører til mer interetnisk konflikt eller eventuelt mer etnisk diskriminering mot samer. Tankegangen rundt det sistnevnte var at Sametingets fokus på urfolksrettigheter, eller rett og slett institusjonens blotte eksistens, kan provosere den norske majoriteten og dermed gjøre det vanskeligere å være same:

For meg er det ikke viktig i det hele og det store. Når jeg hørte om Sametinget så tenkte jeg jo bare at «herregud, nå blir vi bare enda mer sett ned på». Så var det opp til meg, så hadde man jo bare ... Jeg synes mange ganger de her diskusjonene er, de kommer med så mye rare diskusjoner: «Vi har krav på det og det.» Jeg tror at det er med på å gjøre at det norske folk, de som allerede hater samer, de ... De tenker at samene de krever alt, og de kan gjøre alt, og jeg tenker at det blir bare enda mere hat til samer. (K1R?, Nordkretsen, 2018)

Noen ga uttrykk for at måten Sametinget fungerer på kan øke det *interne* samiske konfliktnivået, fordi samiske grupper som opplever å ha interessemotsetninger organiserer seg mot hverandre i partier heller enn å stå sammen.

Intervjuer: Konflikt- og hierarkitenkninga [mellom ulike typer samer, nevnt tidligere av informant], kom den med Sametinget?
 Informant: Nei, den har nok alltid vært der. Men den ble mer synlig når folk går inn i politiske partier og ressursorienterte partier.
 (K1R0, Nordkretsen, 2018)

Sametinget sett som usamisk

Vi fant også enkelte som anså Sametinget som preget av «usamiskhet» eller en for dem fremmed samiskhet. Eksempelvis uttrykte en informant at Sametinget brøt med hens forventninger om at det samiske skal være forbundet med en naturnær livsstil.

De har ikke kontakt med folket og de har ikke kontakt med naturen. [...] Det er i hodet at du må ha flere år på skolen og så må du ha stillingstittel. Det er det som gjelder. [...] De misbruker samekultur for å ha makt og tjene penger, og så går de rundt i kofte og påstår de er urfolk. Det hadde vært greit hvis de hadde jobbet for naturfolk, for urfolk. Men vi mister våre rettigheter mer enn noensinne før. (K1R0, Ávjovárri, 2018)

I denne kritikken kan vi spore en skuffelse over at Sametinget ikke er mer politisk relevant – at opprettelsen ikke har ført til bedre beskyttelse for samisk kulturs naturgrunnlag. Vi ser imidlertid også at det gis uttrykk for ei oppfatning av det samiske som så grunnleggende knytta til livet i og med naturen at den moderne politiske institusjonen som Sametinget er, oppleves som usamisk. En annen informant, som var aktivt utmeldt, fremhevet samisk språk som det helt sentrale i det å være same, og mente at Sametinget feilet både med hensyn til å ha fokus på de områdene der samisk språk stod sterkt, og til det å selv bruke samisk språk godt.

Fornorskinga den skjer nå innad, i stedet for at myndighetene og kirka står for den som før i tida. Både fra Sametinget si side og fra innad i samfunnet. [...] Språket er forsvunnet på kysten. Og nå skal Sametinget fornorske resten av det som er igjen av det samiske. [...] man snakker samisk, men med norsk tankegang og norsk syntaks. Man fornorsker seg selv med tenkemåte, hvordan man prater, matvaner, levemåte. [...] de flyr så høyt oppe i den byråkratiske og akademiske verden, de ser høyt opp og snakker om paragrafer og lovendringer, og urfolk ... De snakker om urfolk fra et vestlig synspunkt og ikke innenifra. De ser på det samiske utenfra, ikke innenifra. (K1R0, Ávjovárri, 2018)

I disse utsagnene kan vi spore et syn på Sametinget som at det representerer en indre elite i det samiske samfunnet, som har mista forbindelsen med det som informantene anser som det samiske «folk flest» – som de definerer geografisk, språklig, eller med basis i andre kulturelle kjennetegn. Liknende kritikk fant man hos en annen informant, som representerer et slags speilbilde av det å være passivt uregistrert – nemlig å mene man kanskje burde å ha meldt seg *ut*:

Jeg står der, men jeg har tenkt å melde meg ut. Jeg vet ikke om det har noe for seg. Hva de gjør for oss. Det virker så ... amatørmessig. Og det er så mye

byråkrati. Det er mange som har jobb der, og det er jo bra. Men for min del spiller det ingen rolle hva Sametinget gjør. [...] Det er ikke godt å si hva de skulle gjort. De hadde ikke trengt å være så store. (K1R1, Ávjovárri, 2019)

Den ovenfor siterte personen stod i valgmannstallet, men uttrykte ei fremmedgjøring overfor sametingssystemet som gjør at frafall gjennom aktiv utmelding ikke er usannsynlig på lengre sikt. Sametinget står i fare for å miste velgere med denne typen holdninger, med mindre tilliten til institusjonen gjenoprettes eller velgerne finner partier/kandidater som kan uttrykke deres mistillit.

Noen informanter kjente ikke igjen sin egen samegruppe i den samiskheten som de mente Sametinget vektla. Her kan vi peke på ei interessant «speiling» av kritikk fra kyst og innland i Finnmark: Mens noen på innlandet mente Sametinget først og fremst representerer kysten og de ikke-samiskspråklige, mente noen på kysten at Sametinget først og fremst representerer innlandet og de samiskspråklige.

... de samiske kjerneområdene de er jo helt glemt. [...] Den samisktalende delen er jo en samisk minoritet nå. Hvem som ville trodd det! Majoriteten overkjører minoriteten. Ikke bare språk, men hvilke områder får støtte. Hvor opprettes senter, og sånne ting? Det meste av støtten går ut til kysten og den norsktalende befolkninga har jeg inntrykk av, fordi de sitter i majoritet. [bosted] er for samisk for Sametinget. Det er for samisk til at de på Sametinget kan identifisere seg med det. De identifiserer seg med samfunn som er mer lik der hvor de kommer fra. (K1R0, Ávjovárri, 2018)

... de sitter der på innlandet og skal bestemme hva som er det samiske. Jeg gjenkjenner meg ikke i det de sitter og sier. At de sier dette er det samiske, og det her fokuset på rein! [...] Jeg ser dette med reindriftssamer og sjøsamene. Den fornorskninga var så sterk at identiteten vår er ikke klar og tydelig. I media og på Sametinget har reindriftssamene mye mer makt enn hva sjøsamene har. [...] Når de snakker på Sametinget blir jeg sint, fordi de glemmer oss der ute. Dem har svikta. De ser oss ikke. [...] mange av oss på kysten føler at dette manntallet, det er noe stort som er langt der borte. (K?-sR0, Nordkretsen, 2018)

Den oppfatninga at Sametinget legger for mye vekt på reindrift kunne også høres hos noen på innlandet, da uttrykt som at Sametinget heller

burde satse på andre næringer på innlandet som gir arbeidsplasser til fastboende.

Det er merkbart at informanter som sterkt mener at den gruppa samer de selv føler tilknytning til, har lav status innenfor det samiske samfunnet, de mener også gjerne at Sametinget prioriterer deres gruppe for lavt – og det de anser som sin samiske «motpol» tilsvarende høyt.

Sametinget sett som irrelevant

En ytterligere variant blant informantenes synspunkter var forventninger om at Sametinget i langt større grad burde engasjere seg – og ha gjennomslagskraft – i lokalpolitiske saker, da gjerne innen sosial-, helse- og næringspolitikk. Noen kontrasterte dette med andre saker som de mente at Sametinget hadde vist stort engasjement for, blant annet småskala tradisjonell kulturutøvelse og småskala næringsvirksomhet.

De er ikke opptatt av å lage bra inntekter og arbeidsplasser utenom tinget. De gir jo støtte til sånn småbedrifter, sånne som vil starte bedrift, men det blir jo bare småforetak. De støtter folk som vil drive fiske og sånn. De burde engasjert seg mer i at fiskebåtene burde levert mer til Finnmark. (K1R1, Ávjovárri, 2018)

Saken om etablering av sykehus i Alta ble brakt opp av flere informanter i Finnmark som mente at Sametinget sviktet når det ikke engasjerte seg tungt som tilhenger av dette. I anledning den saken ble det sågar levert noe så sjeldent som en offentlig utmeldelse: et innlegg i Altaposten der signatøren, fra Ávjovárri, vektla Sametingets manglende støtte til sykehus i Alta som dråpen i begeret: «De verner bare gamle tufter, gammer, landområder og døde ting. Helse og levende menneskers ve og vel er de ikke særlig opptatt av» (Bueng, 2018).

Når sykehussaken ble nevnt av flere informanter kan det delvis være fordi dette avisinnlegget var godt kjent. Men det uttrykker nok også at det faktisk oppfattes som provoserende for personer i visse deler av Finnmark at Sametinget ikke har engasjert seg sterkt for sykehus i Alta. Denne saken går rett i kjernen av hva noen mener at Sametinget *bør* gjøre, men som Sametinget kanskje ikke *kan* gjøre – i og med at institusjonen selvfølgelig verken har myndighet eller kapital til å få på plass et sykehus. Det kan i tillegg være

utfordrende for Sametinget å ta stiling i lokaliseringsspørsmål der det finnes samer på begge sider – og den betente saken om sykehus i Alta er nettopp en slik sak. Sametinget er i en «Catch 22»-situasjon: de kan provosere fram negative reaksjoner fra velgere både ved å ta stilling og ved å ikke gjøre det.

Noen informanternes misnøye med Sametinget i saken kan ha å gjøre med at Kautokeino befinner seg i det geografiske nedslagsfeltet for et eventuelt Alta-sykehus. Deres misnøye gjenspeiler en tanke om at Kautokeino er det kulturelle og befolkningsmessige sentrum for Sápmi i en slik grad at befolkninga der bør merke ekstra mye til at Sametinget finnes og er til nytte for dem.

De fleste bor her i Kautokeino og Karasjok. Dette er kjerneområdet. Men det er ikke nok medlemmer på Sametinget herfra. Hvis kjerneområdene dør ut – ordføreren sier at flere og flere flytter ut, og da mister barna morsmålet – det blir jo et luftslokk til slutt. Man trenger noe håndfast. Hvis det her blir pulverisert, da er det slutt. (K1R0, Ávjovárri, 2018)

Den motsatte holdninga eksisterer imidlertid også: at det samiske i Indre Finnmark klarer seg bra uten Sametinget, og at Sametinget derfor må satse hardere på steder der samisk kultur og språk er i en mer prekær situasjon.

Perspektivet at Sametinget er irrelevant for lokale samiske forhold der man bor, ble også tilkjennegitt av informanter på kysten, samt av en informant som representerer en stor og voksende samebefolkning, nemlig de som bor i større byer:

Det føles ikke som at de taler min sak, som halvveis bysame, som ikke bor i Finnmark, og ikke er vokst opp i en samisk kultur. (K1R0, Sør-Norge, 2019)

Andre informanter var mer grunnleggende i sin kritikk: de mente at Sametinget som sådan er irrelevant, uansett hvor man bor og hvordan type same man er. Noen mente det først og fremst er den norske statens skyld at Sametinget har for lite makt, men at Sametinget derfor i praksis fungerer som skalkeskjul for manglende urfolksselvstyre i Norge.

Sametinget blir et slags alibi for regjeringa. «Vi har jo gitt dem et eget parlament.» De har det mot det internasjonale samfunnet, at «sånn gjør Norge med sitt urfolk – eget parlament som er et rådgivende organ». Men de bryr seg ikke om de rådene. Fylkestinget har mer makt enn Sametinget. Fylkestinget kan

gjøre vedtak som faktisk endrer på ting. Sametinget kan gjøre så mange vedtak som de vil, men det endrer ingenting. De får en slump med penger som de skal fordele histen og pisten, og det er den makta de har. Så Sametinget er blitt sånn der, et organ som på en måte lurer verden til å tro at Norge tar godt vare på sin urbefolkning. (K1R0, Ávjovárri, 2018)

Andre mente skylda for Sametingets situasjon dypest sett var å finne hos Sametinget selv:

Sametinget i dag det er folk som ikke har visjon. Man har gått i den fella at man tror det er samepolitikk å tildele penger og klage på bevilgninger. Det kan fylkesmannen og fylkeskommunen gjøre like godt. Det er bare administrasjonsarbeid [...] Behøver vi niogtredve folkevalgte for å behandle støttesøknader? Nei. Sametinget har ingen reell politisk makt i dag. Og det ser ikke ut til at de vil ta mer makt heller. Legg merke til at jeg sier «ta». Du får ikke makt. Du får ikke myndighet. Den må du ta. Men det har man glemt. (K1R0, utlandet, 2019)

De passivt uregistrerte og de med usikker registreringsstatus

Det kan være lett å se på fravær av registrering i Sametingets valgmannstall som et aktivt valg, men intervjuene viste at det blant dem som oppfylte både subjektive og objektive kriterier, også er noen som kan kalles *passivt* uregistrerte. Intervjuene avdekket dessuten eksempler på at noen rett og slett opplevde *usikkerhet* rundt hvorvidt de var innmeldt.

Passiv ikke-registrering – å melde seg inn er ei aktiv handling

Flere informanter kunne melde at de oppfylte kriteriene og de hadde ikke noe mot å stå i valgmannstallet, men de hadde likevel ikke gått til det aktive skritt å melde seg inn:

Har mange ganger tenkt at jeg skal gjøre det. Det er som når man er på Coop: «Har du medlemskort?» «Jo jeg har det, men ååå, har det ikke med.» «Du kan jo laste med appen.» «Jaaaa, huff.» Jeg har sagt hundre ganger at jeg skal gjøre det, men blir aldri. (K1R0, Nordkretsen, 2019)

Enkelte informanter i kategorien *passivt uregistrerte* oppga at de før var usikre på egen samiskhet: de har stilt spørsmål ved hvorvidt de er same «nok» eller «på riktig måte». Når de nå har nådd sluttfasen i en prosess med å oppnå den tryggheten i sin samiske identitet som skal til for å skrive seg inn, er grunnen til å være uregistrert borte: kun det aktive valget om innmelding gjenstår. Andre virket imidlertid å aldri ha hatt noe uavklart forhold til egen samiskhet, men var likevel passivt uregistrert. I slike tilfeller kan situasjonen kanskje bunne i at man ser Sametinget kun som et velgerregister, og ikke er spesielt politisk interessert. Det kan også komme av at man ikke anser Sametingets aktivitet som spesielt relevant for ens eget liv.

Usikker registreringsstatus – å melde seg inn krever kunnskap

En noe uventa kategori som trådte frem fra datamaterialet var de med *usikker registreringsstatus*: personer som ikke helt visste om de sto i valgmanntallet. Noen mente at de kanskje hadde blitt registrert for lenge sia, i «samemanntallets» barndom, men nå kunne de ikke lenger huske.

Jeg står der i manntallet, jeg går ut fra at jeg står der. Jeg kan ha meldt meg inn i forbindelse med noe tilskudd. Når det var nyoppstarta. I forbindelse med noe [næringsvirksomhet]. Jeg trur man ble registrert i manntallet i forbindelse med det. [...] Jeg trur nok det var en fordel at man var registrert for å få tilskudd til det prosjektet. Men jeg husker ikke om jeg meldte meg inn. (K1R?, Ávjovárri, 2018)

Dette sitatet er også eksempel på den ovennevnte troen på at valgmannstallsmedlemskap medfører fordeler ut over stemmerett. Flere intervjuer demonstrerte at det er behov for mer informasjon om hvordan innmelding foregår. Noen lurte på om man kunne bli skrevet inn av andre. En person oppga at hen tidligere hadde trodd at hen stod i manntallet, men hadde misforstått hva som er «samemanntallets» formelle navn og hvordan man går fram for å melde seg inn.

... det var etter dét at jeg prøvde å melde meg inn i samemanntallet. Men jeg gjorde det feil. Jeg meldte meg inn i Norske Samers Riksforbund. Det hørtes så nasjonalt ut. Jeg har betalt kontingent i tre-fire år. (K1R0, Sør-Norge, 2018)

Kunnskap om valgmanntallet er mindre utbredt enn hva man kanskje tror når man forholder seg til samepolitikken via yrke eller verv. Informasjonsmangel angående hva valgmanntallet formelt heter, hva slags funksjon det har og hvordan man melder seg inn, kan man finne hos ulike typer mennesker – både hos høyt og lavt utdannede, og både fra de språklige kjerneområder i Finnmark og fra den samiske «periferien» i Sør-Norge.

De med usikker samiskhet

Det subjektive – er min samiske identitet tilstrekkelig?

Usikker samisk identitet kan oppleves på ulike måter og føre fram til ulike endestasjoner. Noen går gjennom en personlig reise som begynner med at de overhodet ikke vet om sin samiske bakgrunn, mens andre alltid har visst at det er noe samisk der. Noen melder seg etter en lang prosess inn i «samemanntallet» med en følelse av katarsis og entusiasme, mens for andre er det en mer avdempa følelse av at det er tross alt riktigst å være med. Andre igjen blir stående fast i å ikke ha noen klar konklusjon rundt sin samiske identitet, eller hvorvidt de burde registrere seg. Dette kan bero på at de ikke oppfyller sitt eget bilde av hva en same er, eller at de tror andre vil mene at de ikke er samisk nok. En av informantene uttrykte at hen frykta å «bli sett på som en dårlig same» hvis hen gikk til det skrittet å erklære seg som same, og hen var derfor skeptisk til å ta det steget (K?-sRo, Nordkretsen, 2018). Det er ikke så attraktivt å melde seg inn i ei gruppe der man mistenker at man vil bli ansett som andrerangs.

Noen informanter var svært bevisst på at deres etniske identitet er mangefasettert, og spurte seg om de egentlig oppfylte det subjektive kriteriet hvis de både anså seg som same og som noe annet. Én informant mente at man kanskje fornektet det ikke-samiske i seg selv hvis man formelt skrev under på at man oppfatter seg som same.

Jeg har jo mulighet. Jo, kunne jo ha gjort det. Men jeg føler at det blir feil, for betyr det at jeg er bare samisk da? Er jeg bare samisk? [...] Jeg vil gå på akkord med det jeg har inni meg. Og da blir det motsatt av fornorskning. Da er vi plutselig alle samisk, og så har vi glemt alt det som er imellom her. [...] Jeg kan

ikke velge. Det ville være som å ha tre unger og bare velge den ene. (K?-sR0, Nordkretsen, 2018)

En av informantene nevnte det som en frigjørende opplevelse å oppdage artikkelen «Det tredje alternativ» (Høgmo, 1986), fordi hen der fant støtte for sin tanke om at det gikk an å være både same og norsk.

... da husker jeg at jeg fant at det går faktisk an: Det er ikke noe enten-eller, du har begge deler. Det er mulig. (K1R0, Nordkretsen, 2018)

For noen blir løsninga å konkludere med at det å oppfatte seg som same, tilsvarer rett og slett det å være bevisst på at man har samisk bakgrunn. Man definerer tross alt selv hvordan det subjektive kriteriet skal tolkes.

Det er jo på en måte et tullekriterie, for hvem kan si hva det er å føle seg som same? På den andre sida er det viktig, for da må du faktisk si det. Det kan aldri følges opp eller ettergås, men du legger litt ansvar på de som sier det. Du må skrive under på det. (K0R0, Sør-Norge, 2019)

Det subjektive kriteriet er fleksibelt, men altså ikke uvesentlig. Vi vil anta at mennesker stort sett ikke skriver under på at de anser seg som samer – på en eller annen måte – hvis de ikke kan stå inne for det.

Det objektive – er slekta mi samisk?

Når det gjelder de som ikke er sikre på om de oppfyller objektive kriterier, så har fornorskingspolitikken medført at det samiske er godt skjult i en del familier. Det kan være vanskelig å nøste opp nok detaljer til at man føler seg sikker. Noen kan også oppleve direkte motstand hvis de prøver å nøste opp i slektsbakgrunnen. Deres frihet til å registrere seg blir begrenset av at de har familiemedlemmer som ikke vil assosieres med det samiske. En utmeldt forteller om en uinnmeldt bekjent at

... han var same [...] Men han skulle ikke plage familien så mye...

Intervjuer: Hva mente han med det?

Informant: Nei de har jo brukt to-tre generasjoner på å bli oppfatta som norsk. Og så når de endelig har blitt akseptert som norsk, så er

det en i familien som melder seg inn i samemantallet! Og hvis én i søskenflokket er samisk, så er jo alle det, de er jo søsken, de har jo samme foreldre. (K1R0, utlandet, 2019)

Dette utsagnet gjenspeiler et syn på samiskhet som setter likhet mellom det å være av samisk ætt og det å være same, uavhengig av identitet. Et slikt syn er ikke nødvendigvis utbredt, men det er absolutt til stede både i samisk og ikke-samisk befolkning (Berg-Nordlie, 2021). Dette kan hindre noen i å erklære sin samiskhet i form av det å melde seg inn i valgmann-tallet, fordi det kan komme negative reaksjoner fra personer i slekta som da vil føle seg «outa» som samer.

De lovbestemt uregistrerte

Det er flere måter å havne i en posisjon hvor man opplever sterk samisk tilknytning uten å oppfylle valgmann-tallets objektive innmeldingskriterier (jf. også Pettersen og Saglie i kap. 2). Man kan leve sitt liv i en samisk familie som følge av ekteskap eller samboerskap. Man kan ha barn som er samiske. Man kan være oppfostra i en samisk familie uten å ha blitt formelt adoptert. Alle slike familiemessige forbindelser gir rom for å utvikle sosial eller kulturell samisk tilknytning. I visse områder kan personer uten samisk familie bli sosialt eller kulturelt integrert i et samisk miljø i løpet av lang botid. Andre er etterkommere av innflyttere til samiske lokalsamfunn og er blitt kulturelt og sosialt integrerte ved å ha hatt hele sin oppvekst i dette miljøet.

Det er uvisst hvor mange som er i slike posisjoner, men siden forhold mellom samer og ikke-samer og flytting til samiskdominerte områder er og har vært utbredt, dreier det seg potensielt om et ikke så lite antall mennesker. Samtidig er det slett ikke alle som er i denne typen posisjoner som utvikler samisk tilknytning, eller blir særlig kulturelt eller sosialt integrert. Uansett, blant de dette gjelder er det noen som ser det som problematisk å være avskåret fra å delta ved sametingsvalg, mens andre synes det er på sin plass.

Greit å stå utenfor

Flere av de intervjuede mente at stemmerett ved sametingsvalg er noe de kanskje ikke bør ha. De kunne diskutere regelverket kritisk, men mente

likevel at det måtte finnes noen grenser for å hindre «fullt innslipp», og at disse grensene kanskje nødvendigjorde at de stod utenfor.

Nei altså det at jeg ikke kan være med det viser vel kanskje at det er noe riktig der. Ellers kunne hvem som helst lært seg samisk og kommet med. Gitt premisene vi har i dag er det feil. Og så tror jeg at vi kan ikke lage de perfekte kriteriene. Det blir alltid noen som ikke får være med. Det blir vanskelig, for det er ikke ei klar greie. (KOR0, Sør-Norge, 2019)

... hvis man åpner for meg ... Så åpner man kanskje for ei utvanning. Som ikke er tenkt. [...] Jeg kan bidra på så mange andre måter enn å stå i manntallet. Jeg kunne nok bidratt bra der og ... Men jeg er ikke sikker på om det er nødvendig for Sápmi at sånne som meg står i manntallet. (KOR0, Sør-Norge, 2019)

Leit å stå utenfor

Andre informanter snakket mer om at det samiske samfunnet kan risikere å ekskludere personer som har mye å bidra med hvis det ikke gir «samiskintegrerte» muligheten til å oppleve den typen full inklusjon som både faktisk og symbolsk ligger i retten til å stå i valgmanntallet:

Meningen med Sametinget er vel at det samiske samfunnet skal styrkes. Men det kan vel ikke styrkes hvis det skjer en ekskludering av folk som er på å styrke samfunnet. Da svekkes det. (KOR0, Ávjovárri, 2019)

Holdningene til de informantene som var mest kritiske i denne sammenhengen kan grovdeles i (a) misnøye med *manglende mulighet til å påvirke*, og (b) misnøye med *symbolsk utestengelse*. Følgende sitat belyser begge deler, og problematiserer samtidig i hvilken grad alle som faktisk *har* rett til å melde seg inn, egentlig er tilstrekkelig integrert i samisk kultur og samfunn:

... jeg vet om folk som bor i [by sørpå] og som har funnet ut at de har en ol-demor. De har aldri vært i Finnmark eller i samiske områder for øvrig og har ingen tilhørighet til det samiske. Har ikke behov for å bruke kofta, det handler ikke om finne tilbake til sine røtter. Det handler bare om at «åja, det er jo kult».

Hva er det for noe tull? At du bor i [by sørpå] og har en samisk familie, og dette er halmstrået for ikke å miste sin identitet ... Selvfølgelig skal du kunne være fullverdig same. Men når du er født og vokst opp her, og har tenkt å bo her resten av mitt liv, det betyr at alt som berører det samiske samfunnet, det berører meg. Og jeg er et engasjert menneske så jeg vil gjerne bidra både samfunnsmessig, i dugnad og i næringsliv. Men jeg har ingenting å si fordi jeg ikke kan stemme til Sametinget og står ikke i manntallet. Nå vet jeg ikke hvor mye det har å si, for jeg vet ikke hvor mye Sametinget har å si, men som et prinsipp så synes jeg ikke det er riktig. Fordi mine barn, som snakker flytende samisk og føler seg mer samisk i hjertet enn norsk, ikke kan stemme til sametingsvalget. (KOR0, Ávjovárri, 2019)

Enkelte foreslo løsninger for å komme visse kategorier av lovbestemt uregistrerte i møte uten å utvide de objektive kriteriene. Ett forslag er å ha en egen samisk «medborgerskapsprøve».

Når man har lært seg språket, tatt test, hatt sju års botid, tatt samfunnskunnskap, da kan du bli statsborger, og bli på alle måter norsk. Ville det ikke vært rimelig i forhold til integrering også i det samiske samfunnet også skulle ha noe lignende, også politisk? [...] Rett og slett en prøve i samisk samfunnskunnskap. Og den prøven måtte man ta på samisk. Så ville det være nokså parallelt til at prøven i norsk samfunnskunnskap for innvandrere, den må man ta på norsk. Og de som består den, de kan få innskriving i valgmanntallet. (KOR0, Ávjovárri, 2018).

En slik modell ville gitt mulighet for «innvandring» uten å fire på krav til verken kulturkunnskap eller sosial integrasjon. Et spørsmål som da melder seg er imidlertid hvilke områder som skal regnes som samiske nok til at botid gir grunnlag for å ta testen. Her kan man fort ende opp med å få den samme debatten om hva som er å være tilstrekkelig samisk, bare på lokalsamfunnsnivå i stedet for individnivå. Et alternativt forslag er en *søknadsbasert tilleggsmulighet* for ekstraordinært opptak i valgmanntallet.

Man burde fått lov å søke med utdypende forklaring om hvorfor du ønsker å være i valgmanntallet og hvorfor du burde være med. Men samtidig – noen må da bestemme om søknaden ... Men det burde vært mulig. Noen sier at «send

nå en søknad, det går sikkert fint». Men da burde det stå det, da: «Hvis du føler at du ikke kommer inn under kriteriene, ta gjerne kontakt så tar vi en prat». (KORO, Ávjovárri, 2018)

Diskusjon: Flere bør med – men hvem og hvordan?

Helt siden Sametinget ble etablert har det vært kampanjer for å få flere til å melde seg inn i valgmanntallet, ut fra antakelsen om at det finnes et vesentlig antall personer som ikke har registrert seg. Formålet med dette kapitlet har vært å presentere en første utforskning av hva ulike kategorier av personer med samisk tilknytning som ikke er innmeldt i Sametingets valgmanntall tenker om dette manntallet og egen status i så måte. Vår hensikt har ikke vært å komme med konklusjoner om hvorvidt dagens manntallsregler er rettferdige, men å løfte fram ulike posisjoner og stemmer som gir grunnlag for videre diskusjoner om hvordan det samiske fellesskapet kan forholde seg til «de uregistrerte».

Lovbestemt uregistrerte

Blant de lovbestemt uregistrerte finnes både de som mener det er helt riktig at de ikke kan registrere seg, og de som ønsker å kunne det. Blant sistnevnte savner noen den påvirkningsmulighet i eget samfunn som valgmanntallsregistrering gir, mens for andre er opplevelsen av symbolsk utestengelse det viktigste. Dels er følelsen av symbolsk utestengelse en konsekvens av at man opplever å ikke ha fulle rettigheter i et samfunn man er en del av, dels er det forbundet med det utbredte synet på valgmanntallet som et «samemanntall». Sistnevnte er som forklart ovenfor en misforståelse, men det er ikke rart at denne misforståelsen finnes når både organisasjoner og lovverk benytter seg av valgmanntallets kriterier for å definere samiskhet, samtidig som det ikke finnes noen annen måte å registrere sin samiskhet på enn via valgmanntallet. Folkeregisteret har siden 2019 gitt mulighet til å registrere én form for samisk tilknytning – språkkunnskap, men heller ikke dette vil fange opp alle de lovbestemt

uregistrerte, og mangelen på mulighet til å delta i valg vil nok likevel oppleves som et utenforskap av noen.

I faglig sammenheng har antropologen Hugh Beach (2007) påpekt at det per i dag er mulig for samiske familier å «fase ut» av det samepolitiske samfunnet ved at personer som kan registrere seg avstår fra å gjøre det, mens deres barn ikke kan registrere seg fordi de er på feil side av de kultur- og avstammingsbaserte kriterienes genealogiske «terskel». Hvis det ikke finnes en tilsvarende «innfasingsmekanisme» kan dette på sikt svekke samefolket tallmessig. Beach skisserer en mulig «innfasingsmodell» slik: I første omgang kan en person født som ikke-same oppnå en slags mellomstatus som integrert same uten samisk avstamning. I praksis kan man tenke seg at dette gjøres ved å dokumentere at man oppfyller det de Costa (2015) ville kalt kulturelle kriterier (sosial integrasjon, livsførsel, kulturelle særtrekk). Videre skisserer Beach at i senere slektsledd kan etterkommere av en «integrert same» få full status som samisk av avstamning og kultur, der den samiske anen man refererer til er en integrert same. Beachs innfasingsmodell kan faktisk sies å være lovfesta allerede, i alle fall hvis det kulturelle kriteriet man snakker om er språklæring: Samelovens bokstav gir rom for at en person uten samiske aner lærer seg samisk som voksen og snakker samisk til sine barn under deres oppvekst. Barna kan dermed slippe inn i valgmanntallet ved å krysse av på det objektive kriteriet «samisk som hjemmespråk».

Det finnes også tenkbare modeller der førstegenerasjons integrerte slippes direkte inn i valgmanntallet. Som det fremgår av Pettersen og Saglies kapittel 2 støtter ikke majoriteten av de allerede valgmanntallsinnmeldte per i dag noen utvidelse av valgmanntallskriteriene, og det er ulike meninger om hvilke grupper som burde slippe inn hvis kriteriene skulle utvides: de gruppene som anses mest aktuelle å inkludere er *ektefeller/registrerte partnere* av valgmanntallsførte og personer med *langvarig tilhørighet til samisk miljø* eller lokalsamfunn. Disse kriteriene faller innenfor den delen av de Costas kulturbegrep som handler om sosial integrasjon – men kan også tolkes som at respondentene anser samliv og bosted som brukbare indikatorer på annen kulturell tilknytning, jf. TallBears (2013) syn på «blood» som pragmatisk kriterium som indikerer kulturtilhørighet. Et anna forslag er å tilby en samisk *medborgerskapstest*

der man kan dokumentere bestemte former for kulturell integrasjon. Et tredje forslag er å innføre mulighet for *individuell søknad* hvis man ikke passer inn i de gjeldende kriteriene. Disse to siste alternativene har i mindre grad vært gjenstand for offentlig debatt i det samiske samfunnet.

Hvis man skal gjøre endringer i valgmanntallets regler må det uansett være opp til det samiske samfunnet selv – og det betinger en større samfunnsdebatt i forkant.

Usikker samiskhet

Det kan være vanskelig å vite om man er av samisk avstamning, da dette er fortiet i mange slekter. I Norge er mange eldre folketellinger digitalt tilgjengeliggjort, men slett ikke alle vet om dette eller besitter kunnskap nok til å finne ut hvordan etnisitet og språk er registrert, og folketellingsdata er dessuten ikke alltid korrekte. Det er et åpent spørsmål om Sametinget kan gi folk i denne kategorien hjelp til å «finne tilbake», eller om det overhodet er Sametingets rolle. Andre vet at de oppfyller de avstammingsbaserte objektive kriteriene, men er usikre på om deres samiske *identitet* er sterk nok eller godt nok begrunnet. Til syvende og sist handler dette ofte om en følelse av å for svakt oppfylle de Costas (2015) kulturelle kriterier. Det er mange som anser at genealogisk forbindelse må til for å kunne kalles same, men det er også utbredt å anse at noen form for kulturell forbindelse er nødvendig (Berg-Nordlie, 2021). For de som selv mener at «blodet» deres ikke er nok, er det viktig å få økt mulighet til å styrke sin samiske kulturelle eller samfunnsmessig integrasjon, slik at identiteten deres blir sterk nok til at de føler det er rimelig å registrere seg. Ulike typer tiltak som gjør at denne kategorien mennesker kan tilegne seg mer samisk-kulturell kompetanse kan være et viktig bidrag i så måte.

Aktivt, passivt og usikkert uregistrerte – de som kunne vært med

Hva med de som oppfyller både subjektive og objektive kriterier, men likevel ikke har registrert seg, eller har meldt seg ut? Beach (2007) poengterer at politisk «apati» kan hindre personer i å registrere seg, men Bergh & Saglie

(2011) har påpekt at mange uansett melder seg inn som en ren identitets-erklæring, og som dette kapitlet viser lever navnet «samemanttallet» med alt det innebærer videre på folkemunne. Pedersen (2015) har argumentert for at andelen uregistrerte samer vil krympe etter hvert som skammen forbundet med det samiske avtar og samisk identitet styrkes. Imidlertid, som dette kapitlet har belyst, finnes det flere mekanismer enn skam, svak identitet eller fravær av politisk interesse som gjør at noen står utenfor.

For å unngå usikker registreringsstatus og visse typer passiv ikke-registrering, trengs mer generell informasjon om Sametinget og dets valgmannstall. Mange som er aktuelle for valgmannstallet vokser opp og lever i miljøer der kunnskap om samisk politikk ikke tilflyter dem «naturlig» via sosiale nettverk eller yrke. Dette gjelder kanskje spesielt i Sør-Norge og i de deler av Sápmi som har særlig stor norsk majoritet, men det gjelder faktisk også i samiskspråklige kjerneområder. Et stort antall av potensielle samiske velgere lever i situasjoner som gjør at for å «treffe» dem med informasjon om samisk politikk, må man «sikte» på hele samfunnet. Med andre ord: Hvis man vil nå hele den samiske befolkninga, er det trolig behov for å radikalt heve kunnskapen om samisk politikk i *hele* befolkninga.

Blant de aktivt uregistrerte finner vi blant anna mennesker som ikke kjenner seg igjen i Sametinget eller ikke anser dets virksomhet som relevant. Noen ser på institusjonen som «usamisk» ut fra et syn på samiskhet som knytta til primærnæring og natur. Et slikt syn på urfolk er ikke uvanlig. Mange urfolk har i perioder med sterkt assimileringsspress hatt sine viktigste kulturelle bolverk i rurale områder, og identiteten har blitt knytta til det rurale. Når urfolk urbaniserer seg og danner moderne organisasjoner og institusjoner, oppstår brytninger mellom ulike idéer om hva urfolk er, også internt i folket (Berg-Nordlie et al., under utgivelse; Dorries et al., 2020; Pedersen & Nyseth, 2015; Peters & Andersen, 2014).

Andre utviser ei holdning til Sametinget som gjenspeiler en mer generell mistillit til den politiske og byråkratiske klassen i eget samfunn. Slik mistillit er ikke unik for det samiske samfunnet, tvert imot kan man se likhetstrekk med andre samfunn. Slike måter å omtale Sametinget på har trekk av det Brubaker kaller politikkens *populistiske repertoar* (2017, se også Berg-Nordlie og Skogerbø i kap. 9): Man snakker om det samiske samfunnet som delt i «elite» og «folk», der førstnevnte har mista sin

tilknytning til sistnevnte. Man uttrykker skepsis til «elitens» forståelse av det virkelige livet «på bakken», og at det politiske systemet er forvokst, ineffektivt og egennyttig. At slik mistro til demokratiske organer også vokser fram i andre samfunn gjør ikke utfordringa mindre for det samiske samfunnet, men det gir mulighet til å studere tiltak og diskusjoner andre samfunn gjør seg rundt det å minske gapet som noen opplever mellom folket og samfunnets demokratiske institusjoner.

Blant informantene finner vi også de som mener at Sametinget ikke representerer deres distrikt eller samegruppe godt nok. Flere kommuniserer en følelse av at det generelt ikke gjøres nok for den typen samer de selv tilhører (samiskspråklige, ikke-samiskspråklige, kyst, innland, bygd, by osv.), og man holder Sametinget ansvarlig. I noen tilfeller er informasjonsmangel også her et problem, for iblant arbeider faktisk Sametinget med nettopp den type saker som informantene etterlyser, men de vet det ikke. Sametinget har ei utfordring, men også en plikt, til å nå ut til dem som ikke selv aktivt søker informasjon om politikk. Også disse personene er en del av velgermassen.

I andre tilfeller er de uregistrerte svært velinformerte, men uenige med Sametingets prioriteringer eller aktiviteter. I noen av tilfellene har Sametinget ikke myndighet eller kapasitet til å oppfylle deres ønsker, og her kan det hende at informasjonen som trengs nettopp er hva Sametingets begrensinger er, og hvordan Sametinget eventuelt arbeider for færre begrensinger. Men også dette er kjent stoff for noen, og misnøyen går da på at Sametinget ikke har klart å skaffe seg mer innflytelse. Sametingets innflytelsesgrad er imidlertid i seg selv ei politisk skillelinje blant samiske velgere (jf. Bergh og Saglie i kap. 7), så for noen velgere kan det også være fremmedgjørende dersom de som har makta på Sametinget vektlegger sterkt at de kjemper for mer innflytelse. Sametinget er i den posisjonen at det straffes uansett hva det gjør: Uansett hvem som prioriteres vil det være noen samer som ikke ble prioritert. Hvis Sametinget holder seg utenfor kan det anklages for å vise unnfalighet, og hvis det involverer seg, kan det bli anklaget for å gå inn i flere prosesser enn det burde.

Et grunnleggende spørsmål er imidlertid hvorfor misfornøyde velgere kanaliserte sin misnøye mot Sametinget *som sådan* og ikke mot partiene som styrer Sametinget. I norsk politikk får misnøye gjerne utløp i uttrykt

fiendtlighet til visse partier og støtte til andre – mens i samisk politikk blir «Sametinget» ofte omtalt som en enhetlig aktør, ikke en forsamling sammensatt av flere politiske partier. Dette kan ha sammenheng med flere ting.

For det første må Sametinget ofte framstå nettopp som en enhetlig aktør i møte med den norske statens øvrige organer. Parlamentets flertall taler legitimt på vegne av urfolksnasjonen, og intern meningsvariasjon skal ikke kommuniseres bredt til andre aktører. Samtidig kan dette virke fremmedgjørende på samiske velgere som ikke støtter flertallet.

For det andre er det begrepsmessig forvirring rundt Sametinget som parlament (plenum), Sametingets regjering (Sametingsrådet) og Sametingets administrasjon. Ofte blir alt dette monolittisk referert til som «Sametinget» – som om staten Norges folkevalgte parlament og regjering, samt alle departement, kollektivt skulle omtales som «Stortinget». Her har kanskje først og fremst mediene ansvar for større klarhet vedrørende hva man til enhver tid snakker om. Sammenblandinga kan imidlertid også henge sammen med at mange menneskers direkte kontakt med Sametinget, og fortellinger de hører om andres kontakt med Sametinget, dreier seg om møter med den byråkratiske delen av institusjonen – som også bare blir kalt «Sametinget».

Et tredje forhold som kan bidra til at Sametinget oppfattes som enhetlig, er en utvikling mot små forskjeller mellom mange av partiene, noe som kan virke demobiliserende (jf. Bergh og Saglie i kap. 7). Ytterligere polarisering mellom de større partiene kan dermed virke mobiliserende, likeså eksistensen av partier med standpunkter utenfor det politiske sentrum, eller som i noen grad benytter seg av et populistisk repertoar (se Berg-Nordlie og Skogerbø i kap. 9). Tydelig mangfold i meninger og retorikk vil vise at Sametinget er en arena for meningsbrytning, med representasjon av ulike typer samer, som kan bidra til å redusere mengden av folk som aktivt eller passivt står utenfor valgmannallet.

Avslutning

I dette kapitlet har vi gjort streiftog blant meninger og holdninger hos mennesker som på ulike måter befinner seg i randsonen av det politiske

Sápmi i Norge – selvvalgt eller uvalgt. I ønsket om å bidra til dypere forståelser av bredden i tilknytningsformer og tilhørende holdninger, har vi gitt kapitlet en form med mye rom for informantenes egne stemmer ved bruk av direkte sitater. Vi har gitt innblikk i ulike syn på valgmanntallet, på grunner til å være med eller ikke være med. I materialet finner vi igjen flere aspekter som er kjent fra den generelle litteraturen om urfolkstilhørighet, som usikkerhet om ens egen subjektive og objektive samiskhet. Innmelding i valgmanntallet er likevel substansielt forskjellig fra samisk tilhørighet på et helt uformelt plan, fordi det også handler om tilknytning til et politisk organ. Dermed kommer andre avveininger inn i bildet.

Vi har påpekt at det ikke er spesielt vanskelig å finne folk som står *passivt utenfor*. Disse representerer et potensiale for det samiske demokratiet, og er en gruppe som Sametinget har en demokratisk plikt til å arbeide for å få aktivt med. Vi har også gitt eksempler på folk som står *aktivt utenfor*, og dessuten belyst at det finnes velgere med oppfatninger som gjør at de kun trenger å mobiliseres til aktiv utmelding før de forsvinner og kanskje aldri kommer tilbake.

I sum fremtrer et bilde av et stort informasjonsbehov. Det må skapes økt bevissthet om at uenighet med Sametingets politikk eller gitte prioriteringer, er grunn til å bli *mer* engasjert, ikke *mindre* – at uenighet er en grunn til å stå i valgmanntallet. Reelle forskjeller i partienes programmer bør løftes frem, og det må skapes forståelse for de ulike rollene til henholdsvis Sametingets plenum, Sametingsrådet og Sametingets administrasjon. Det er selvfølgelig utfordrende å skulle bevisstgjøre om denne flertydigheten og samtidig klargjøre Sametingets rolle som et enhetlig talerør for samene: Det er ikke lett å skulle opptre som parlament, innenriksdepartement og utenriksdepartement på én og samme tid.

Referanser

- Aikio, A. & Åhrén, M. (2014). A reply to calls for an extension of the definition of Sámi in Finland. *Arctic Review on Law and Politics*, 5(1), 123–143.
- Beach, H. (2007). Self-determining the self: Aspects of Saami identity management in Sweden. *Acta Borealia*, 24(1), 1–25. <https://doi.org/10.1080/08003830701411605>

- Berg-Nordlie, M. (2015). Representativitet i Sápmi. Fire stater, fire tilnærminger til inklusjon av urfolk. I B. Bjerkli & P. Selle (Red.), *Samepolitikkenes utvikling* (s. 388–418). Gyldendal.
- Berg-Nordlie, M. (2021). «Sámi in the heart»: Kinship, culture, and community as foundations for indigenous Sámi identity in Norway. *Ethnopolitics*. <https://doi.org/10.1080/17449057.2021.1932116>
- Berg-Nordlie, M., Dankertsen, A. & Winsvold, M. S. (Red.). (under utgivelse). *An urban future for Sápmi? Indigenous urbanization in the Nordic states and Russia*. Berghahn.
- Bergh, J. & Saglie, J. (2011). Valgdeltakelsen ved sametingsvalg: Hvor viktig er tilgjengelighet? I E. Josefsen & J. Saglie (Red.), *Sametingsvalg: Velgere, partier, medier* (s. 85–112). Abstrakt.
- Bjørklund, I. (2016). «Er ikke blodet mitt bra nok?» Om etniske konstruksjoner og identitetsforvaltning i Sápmi. *Nytt norsk tidsskrift*, 33(1–2), 8–20. <https://doi.org/10.18261/issn.1504-3053-2016-01-02-02>
- Bueng, J. K. (2018, 3. mars). – Sametinget lot seg kjøpe av helseminister Høie [Leserinlegg]. Altaposten. <https://www.altaposten.no/meninger/2018/03/02/%E2%80%93-Sametinget-lot-seg-kj%C3%B8pe-av-helseminister-H%C3%B8ie-16196602.ece>
- Brubaker, R. (2017). Why populism? *Theory and Society*, 46, 357–385. <https://doi.org/10.1007/s11186-017-9301-7>
- de Costa, R. (2015). States' definitions of Indigenous peoples: A survey of practices. I M. Berg-Nordlie, J. Saglie & A. Sullivan (Red.), *Indigenous politics. Institutions, representation, mobilisation* (s. 25–60). ECPR Press.
- Dorries, H., Henry, R., Hugill, D., McCreary, T. & Tomiak, J. (Red.). (2020). *Settler city limits. Indigenous resurgence and colonial violence in the urban prairie West*. University of Manitoba Press.
- Falch, T. & Selle, P. (2018). *Sametinget – institusjonalisering av en ny samepolitikk*. Gyldendal.
- Heikki, J. (2015, 1. oktober). Ex-presidenten säger upp sin rösträtt i Sametinget. *Sameradion & SVT Sápmi*. <https://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=2327&artikel=6268385>
- Høgmo, A. (1986). Det tredje alternativ. Barns læring av identitetsforvaltning i samisk-norske samfunn preget av identitetsskifte. *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 27, 395–416.
- Joona, T. (2015). The definition of a Saami person in Finland and its application. I C. Allard & S. F. Skogvang (Red.), *Indigenous rights in Scandinavia. Autonomous Sami law*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315588353>

- Junka-Aikio, L. (2016). Can the Sámi speak now? Deconstructive research ethos and the debate on who is a Sámi in Finland. *Cultural Studies*, 30(2), 205–233. <https://doi.org/10.1080/09502386.2014.978803>
- Laakso, A. M. (2016). Critical review: Antti Aikio and Mattias Åhrén (2014). A reply to calls for an extension of the definition of Sámi in Finland. *Arctic Review on Law and Politics*, 5, 123–143. *Arctic Review on Law and Politics*, 7(1), 101–106. <https://doi.org/10.17585/arctic.v7.419>
- Nutti, H., Sarri, T. & Marakatt, L.-O. (2015, 19. oktober). Forskare: Sametinget styrs av försvenskade samer. *Sameradion & SVT Sápmi*. <https://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=2327&artikel=6543807>
- Ot.prp. nr. 43 (2007–2008). *Om lov om endringer i sameloven*. Arbeids- og sosialdepartementet. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/otprp-nr-43-2007-2008-/id504667/>
- Pedersen, P. (2015). Veksten i den samiske velgerbefolkningen og endringer i det samiske bosetningsmønsteret. I P. Pedersen & T. Nyseth (Red.), *City-Saami: Same i byen eller bysame? Skandinaviske byer i et samisk perspektiv*. ČálliidLágádus.
- Pedersen, P. & Nyseth, T. (Red.). (2015). *City-Saami: Same i byen eller bysame? Skandinaviske byer i et samisk perspektiv*. ČálliidLágádus.
- Peters, E. & C. Andersen (Red.). (2014). *Indigenous in the city. Contemporary identities and cultural innovation*. UBC Press.
- Pettersen, T. (2011). Out of the backwater? Prospects for contemporary Sami demography in Norway. I P. Axelsson & P. Sköld (Red.), *Indigenous peoples and demography. The complex relation between identity and statistics*. Berghahn.
- Pettersen, T. (2015). The Sámediggi Electoral Roll in Norway: Framework, growth, and geographical shifts, 1989–2009. I M. Berg-Nordlie, J. Saglie & A. Sullivan (Red.), *Indigenous politics. Institutions, representation, mobilisation* (s. 165–190). ECPR Press.
- Pettersen, T. (2017). Hvem skal med? Holdninger til kriteriene for registrering i sametingenes valgmannstall i Norge og Sverige. I E. Josefsen, U. Mörkenstam, R. Nilsson & J. Saglie (Red.), *Ett folk, ulike valg* (s. 147–177). Gyldendal.
- Pettersen, T. & Saglie, J. (2019). Hand i hand? Om bysamer som tema i valgprogram ved sametingsvalg i Norge 2009–2017. *Norsk statsvitenskapelig tidsskrift*, 35(3), 115–150. <https://doi.org/10.18261/issn.1504-2936-2019-03-01>
- Selle, P., Semb, A. J., Strømsnes, K. & Nordø, Å. D (2015). *Den samiske medborgeren*. Cappelen Damm Akademisk.
- Skogvang, S. F. (2017). *Samerett* (3. utg.). Universitetsforlaget.
- TallBear, K. (2013). *Native American DNA: Tribal belonging and the false promise of genetic science*. University of Minnesota Press.

KAPITTEL 4

Det samiske sivilsamfunnet i Sametinget og i samepolitikken¹

Per Selle

Universitetet i Bergen

Kristin Strømsnes

Universitetet i Bergen

Abstract: A vibrant civil society is important in a democratic system, and society's contact with, opposition to and control of the political system is crucial for the democratic system to survive. In this chapter we look at the relationship between the Sámi Parliament and Sámi civil society from several perspectives: those of the party leaders and representatives, the civil society organizations, and the voters. We find that Sámi interest and participation in civil society is at the same level as that of the population at large when we measure participation in Sámi and Norwegian organizations combined. We also find that the level and type of contact between the parties represented in the Sámi Parliament and Sámi civil society organizations is limited, and that little points to these organizations having an important advocacy role. Their control and opposition role is weak. We conclude that the political role of Sámi civil society is weak and challenging for the Sámi political system and democracy.

Keywords: Sámi parliament; Sámi civil society; voluntary organizations; Sámi elected representatives; indigenous politics

---

1 I tillegg til redaktørene av denne boken, vil vi takke Johannes Bergh, Torvald Falch, Bjarte Folkestad og Eli Skogerbø for kommentarer. Kapitlet har tidligere blitt presentert i arbeidsgruppen «Politisk adferd» på Nasjonal fagkonferanse i statsvitenskap i Tromsø 6.–8. januar 2020 og for forskningsgruppen «Politikk, demokrati, sivilsamfunn» ved Institutt for samfunnsforskning i Oslo 23. januar 2020.

Introduksjon

Sametinget i Norge ble opprettet i 1989 som et representativt organ valgt av og blant samer. Samtidig er Sametinget et forvaltningsorgan innenfor det norske politiske system. Med sine folkevalgte og sitt byråkrati minner Sametinget i sin form om det øvrige politiske systemet i Norge. Dette forsterkes av at Sametinget ikke springer ut av tidligere spesifikt samiske styringsordninger, men er bygd opp med vekt på partier og valg og styres etter det parlamentariske prinsipp. Det er heller ikke bare særegne samiske partier som stiller til valg, men også tradisjonelle norske partier.² Sametinget er dessuten et organ hvor det er enkelt å stille til valg, noe som har resultert i et demokratisk politisk system hvor svært mange partier og lister er eller har vært representert (Bergh & Saglie, 2015; Pettersen, 2011).

For at et politisk system skal fungere er det imidlertid ikke bare de politiske grupperingene og partiene som er viktige, men også andre organisasjoner og grupper i sivilsamfunnet som bidrar til å knytte individer til sentrale samfunnsprosesser – og som gjerne også utfordrer de gruppene som stiller til valg. Slike sivilsamfunnsgrupper kan være relativt autonome i forhold til de politiske grupperingene, men de kan også i varierende grad være knyttet til enkelte eller flere partier og lister. Mens sterke sivilsamfunn er viktige for å sikre lydhøre demokratiske styrings-systemer generelt, er de kanskje spesielt viktige i samisk sammenheng. Dette er fordi samepolitikken opererer innenfor den norske enhetsstaten, der spenningen mellom samisk autonomi og integrering inn i det norske er systemisk og der presset i retning av økt kooptering hele tiden er til stede (Falch & Selle, 2018).

Målet med dette kapitlet er å se på forholdet mellom de gruppene som stiller til valg til Sametinget, og resten av det samiske sivilsamfunnet. Vi legger primært vekt på det organiserte og formaliserte organisasjons-samfunnet, som er den delen av sivilsamfunnet som har de beste forutsetningene for kontakt med Sametinget. Rollen til det mer uformelle samiske sivilsamfunnet vil også bli kommentert. Vi spør: I hvilken grad

---

² I motsetning til det som er tilfelle i Sverige (og i Finland, hvor det er personvalg).

eksisterer det et eget organisert samisk sivilsamfunn som noe mer enn de gruppene og interessene som stiller til valg? Hvor nært er forholdet mellom grupper som stiller til valg og andre grupper innenfor samisk sivilsamfunn? Finner vi alternative samiske stemmer helt på utsiden av systemet, og som i liten grad er representert? Dette er viktige spørsmål fordi de også handler om betingelsene for et sidestilt samisk demokrati innenfor det norske politiske systemet, og dermed om betingelsene for samisk selvbestemmelse. Selv om vi mangler direkte sammenlignbare data mellom samiske og norske forhold, og må basere oss på en mer overordnet sammenligning med utgangspunkt i den generelle kunnskapen om norsk sivilsamfunn (Enjolras & Strømsnes, 2018; Henriksen et al., 2019), så gir materialet vi har et bredt grunnlag for å se nærmere på de viktige relasjonene som eksisterer mellom Sametinget og sivilsamfunnet.

Først diskuterer vi forholdet mellom partier og sivilsamfunn med vekt på den viktige rollen sivilsamfunnet spiller innenfor et demokratisk styringssystem. Her vil vi også framheve strukturelle likheter og forskjeller mellom det norske og det særegne samiske sivilsamfunnet.³ Etter å ha presentert datatilfanget kapitlet bygger på, ser vi på hvilket syn den gjennomsnittlige same har på rollen de frivillige organisasjonene spiller for samfunnet, for den enkelte og for Sametinget og på individuell samisk deltakelse i sivilsamfunnet med vekt på hvilke typer organisasjoner den enkelte deltar i og omfanget av deltakelse (tidsbruk). Videre retter vi oppmerksomheten mot sametingsrepresentantenes kontakt med sivilsamfunnet og mot hvordan denne kontakten blir sett fra organisasjonenes synspunkt, der også den viktige rollen til Sametingets administrasjon blir understreket. Samlet gir dette et uvanlig bredt inntak til å forstå det viktige forholdet mellom Sametinget og sivilsamfunnet for samisk demokrati.

---

3 Når vi i dette kapitlet snakker om det norske sivilsamfunnet og norske organisasjoner, snakker vi om sivilsamfunn og organisasjoner i det norske samfunnet, der også samer naturligvis kan delta aktivt og spille en viktig rolle. Det samme gjelder når vi snakker om de norske partiene.

Det viktige forholdet mellom partier og sivilsamfunn

Sivilsamfunnets styrke gir demokratiet karakter

Det er ikke bare partier og valg som er viktig i et politisk system. Svært sentral er også organisasjonskanalen, og de sivilsamfunnsaktørene som befinner seg både på innsiden og utsiden av valgkanalen. Sivilsamfunnets karakter og styrke er avgjørende i demokratisammenheng, og i samisk sammenheng forteller det oss noe viktig om betingelsene for samisk autonomi og grad av selvstyre innenfor det norske statssystemet. Hvilken type sivilsamfunn man har, dets omfang og mobiliseringsstyrke er viktig i enhver nasjonsbyggingsprosess og innvirker på et politisk system og dets karakter. Det sier oss noe vesentlig om hvordan den enkelte medborger og velger er påkoblet det politiske systemet som noe mer enn bare deltaker ved valg. Det handler om i hvilken grad og hvordan en kan bygge fellesskap på tvers av geografi og av kulturelle og sosiale grupper.

Det norske politiske systemet har vært kjennetegnet av en nær relasjon mellom stat og sivilsamfunn, der organisasjonene gjennom offentlige komiteer, utvalg og høringsinnspill har blitt tatt med i og vært en del av utformingen av ny politikk. Knyttet til dette er det også en tradisjon for nærhet mellom sivilsamfunnsorganisasjoner og partier, om enn i ulik grad for ulike typer av partier og organisasjoner (Allern & Hansen, 2019; Selle, 1997).⁴ Sivilsamfunnsorganisasjonenes nærhet til både stat og partisystem impliserer at de også har ivaretatt viktige roller og påvirket politikens innhold i et såpass åpent politisk system som det norske (Enjolras & Strømsnes, 2018). Det kan gjelde overordnede politiske utfordringer, men det gjelder også mer spesifikke interesser innenfor ulike policyområder, som for eksempel velferd, utdanning og samferdsel. Historisk har denne nærheten vært knyttet til utviklingen av det som ble til et systemtrekk i Norge, nemlig korporative ordninger (komiteer, utvalg, etc.), som

---

4 I sivilsamfunnsforskningen er det ulike syn på i hvilken grad partiene også utgjør en del av sivilsamfunnet. Jo mer partiene er blitt profesjonaliserte og del av statsstrukturen (se f.eks. Allern et al., 2019; Demker et al., 2019), jo svakere står argumentet om at de gjør det. Men selv om medlemskap i partiene er gått tilbake, er det fortsatt snakk om medlemsorganisasjoner som er demokratisk oppbygde, altså i samsvar med det typiske for norske sivilsamfunnsorganisasjoner (Enjolras & Strømsnes, 2018).

nå stadig mer blir utfordret av mer lobbypregede former for påvirkning. Her er en ikke like mye på innsiden av beslutningssystemet, men kan likevel ha avgjørende innflytelse (Rommetvedt, 2017). Et viktig element er også rollen til rene saksorienterte, mer tidsavgrensede og ad hoc-pregede former for påvirkning, og det er sentralt å se i hvilken grad alternative stemmer, stemmer som ikke er representert gjennom valgsystemet, også kommer til orde gjennom denne typen organisasjoner.

Når det gjelder nærheten mellom partier og sivilsamfunnsorganisasjoner, er det flere sentrale dimensjoner. For det første er det viktig å ta utgangspunkt i den sentrale rollen sosiale massebevegelser (lekmannsbevegelsen, avholdsbevegelsen, bondebevegelsen, arbeiderbevegelsen, m.m.) spilte for partidannelse i Norge. Selv om disse bevegelsene, som jo også bygde sterke organisasjonsnettverk gjennom spesialisering og profesjonalisering, inkludert partier, ikke har den samme posisjonen nå, vet vi at partier som Ap, Sp og KrF, men også andre partier (H i forhold til arbeidslivsorganisasjoner, SV i forhold til ulike politiske bevegelser og nettverk), har et nært og omfattende organisatorisk omland den dag i dag. Noen relasjoner er av formell art (f.eks. at organisasjonene har en viss representasjon i partienes styreordninger). Slike relasjoner har det blitt mindre av over tid (Allern & Hansen, 2019; Selle, 1997), men uansett kan det være snakk om betydelig ideologisk – og interessepolitisk – nærhet og overlapp. Hvor sterke slike forbindelser er, er selvsagt viktig for styrken og autonomien til de ulike partiene og sivilsamfunnsorganisasjonene. Det handler generelt om kontakt og nærhet av en mer permanent karakter, men der det likevel skjer endringer i relasjonene og styrken i disse mellom partier og organisasjoner over tid.

Andre typer organisasjoner, enten sektorbaserte interesseorganisasjoner eller mer generelle sivilsamfunnsorganisasjoner, har også kontakt med partiene og deres representanter på ulike forvaltningsnivå. Ofte kan slik kontakt være mer saksorientert og dermed også mindre permanent, og trenger ikke å ha noe som helst å gjøre med ideologisk overlapp. Slik kontakt er likevel bred og betydelig, og det er interessant i seg selv å analysere hvor bred kontakten er, altså om organisasjoner som egentlig står langt fra et politisk parti i posisjon, utgjør sterke stemmer som tar kontakt for å informere og påvirke (Uhre & Rommetvedt, 2019).

Strukturelle særtrekk ved det samiske sivilsamfunnet

Det er avgjørende, ikke minst på lengre sikt, å ha et omfattende og differensiert sivilsamfunn som er i stand til å påvirke politisk innhold, kontrollere at lover og regler følges, samt være en alternativ stemme som gjerne også kan representere et sted hvor nye ideer oppstår og utvikles. Et dynamisk samisk sivilsamfunn er avgjørende for det samiske demokratiets overlevingssevne og kan hindre politisk byråkratisering og institusjonell tilstivning som vil sette samisk selvbestemmelse under press (Falch & Selle, 2018). Mer generelt handler det om i hvilken grad organisatoriske interesser arbeider for å påvirke gjennom å støtte representanter som deler ens synspunkter, eller om en også arbeider for å overtale motstandere, eller i alle fall gjøre egen posisjon synlig ut over det å be Sametinget om finansiell støtte og informasjon og hjelp i konkrete saker av interesse for organisasjonene. Dersom det er mest av den siste type kontakt vil den, uavhengig av omfang, ikke kunne ivareta sivilsamfunnets kontrollfunksjoner i forhold til Sametinget. I alle slike saker handler det også om kontakt begge veier, altså i hvilken grad partiene blir kontaktet av sivilsamfunnsorganisasjonene og om partiene selv kontakter organisasjonene.

Mens forholdet mellom de gruppene som stiller til valg og resten av det organiserte sivilsamfunnet er et problemfelt som generelt er utfordrende innenfor studiet av interesserepresentasjon, kan dette være særlig utfordrende i samisk sammenheng, hvor det er snakk om et lite politisk system og et lite institusjonalisert sivilsamfunn. I tillegg kan grensene mellom det formelle og det mer uformelle være vanskelige å dra. Det er heller ikke entydig hvilke organisasjoner som skal defineres som samiske (se innledningskapitlet). Vi skal under legge vekt på skillelinjer og kontraster mellom det norske og det samepolitiske systemets forhold til sivilsamfunnet. Dette er trekk som innvirker på sivilsamfunnets omfang og hvilken type og grad av kontakt mellom partier og sivilsamfunn en har og kan forvente å ha.⁵

---

5 Det er snakk om faktorer som springer ut av ulike varianter av korporativ teori, lobbygruppeteori og interessegruppeteori mer generelt, uten at vi kan gå dypt inn i disse teoriene her (se Allern & Hansen, 2019; Rommetvedt, 2017).

Et første trekk som må nevnes, er det samiske samfunnets størrelse. Antall registrerte i Sametingets valgmannstall var om lag 17 000 ved valget i 2017, og selv om et ukjent antall samer ikke har meldt seg inn der, er det ingen stor befolkning det er snakk om. Dette peker i seg selv i retning av et begrenset organisert samisk sivilsamfunn med hensyn til omfang, og dermed også differensiering. Liten skala resulterer gjerne i at mange organisasjoner har lave medlemstall, der institusjonaliseringsgraden er lav og personavhengigheten stor, samtidig som det også åpner for at mer profesjoniserte organisasjoner som ikke bygger på individuelt medlemskap, kan spille en viktig rolle i den samiske offentligheten. Generelt virker størrelse også inn på stabiliteten i sivilsamfunnet, der særlig mindre organisasjoner kan ligge nede i perioder, eller til og med bli borte, uten at dette nødvendigvis blir registrert (Wollebæk, 2009).

Et annet trekk er at samer i stor grad er integrerte i det norske samfunnsmaskineriet, det være seg gjennom kommuneinstitusjonen, frivillige organisasjoner, partier og lag. Samer deltar generelt i det norske politiske systemet på linje med befolkningen ellers (Selle et al., 2015). Denne systemiske dobbeltheten – et eget samisk politisk system og sivilsamfunn og samtidig full deltakelse i det norske sivilsamfunnet – innvirker betydelig på betingelsene for et eget samisk sivilsamfunn av og for samer. Integreringen i det norske sivilsamfunnet, sammen med at medlemspotensialet er såpass svakt, virker begrensende både på forutsetningene for samisk organisasjonsdannelse og for organisatorisk og individuell aktivitet.

Samtidig må det understrekes at deltakelse i norske sivilsamfunnsorganisasjoner kan være samisk deltakelse lokalt. Dette gjør det viktig å skille mellom det individuelle og det organisatoriske nivået. Spesielt i områder hvor det bor mange samer kan organisasjoner (f.eks. idrettsorganisasjoner) anses som «samiske» organisasjoner lokalt, selv om disse formelt sett er en integrert del av og institusjonelt tilknyttet det norske organisasjonslandskapet med sterke forbindelseslinjer opp mot det sentrale nivået (Skille & Brock, 2019). Dette forholdet – som ikke kan utdypes her⁶ – kompliserer hva som forstås med samiske organisasjoner, samisk organisasjonsdeltakelse og det samiske sivilsamfunn.

---

6 Se Selle & Strømsnes (2015) og Falch & Selle (2018).

I tillegg til det organiserte sivilsamfunnet, finnes det også en rekke mer eller mindre formaliserte nettverk og møteplasser som vi skal se har lite eller ingen kontakt med sametingssystemet; slik som bygdelag, foreldrenettverk, skole- og ungdomslag, samt mer avgrensede og gjerne også relativt nydannede organisasjoner og møteplasser i byer. Disse kan være preget av høy aktivitet, uten å være en *allment* synlig del av den nye samiske offentligheten som har vokst fram i forbindelse med sametings-systemet. Slike nettverk er ofte vanskeligere å få oversikt over, men det er ingenting i tidligere studier som tyder på at det er mer omfattende deltakelse i denne typen nettverk innenfor det samiske samfunnet sammenliknet med det som er tilfelle for den gjennomsnittlige norske medborger (Selle et al., 2015). Vi skal uansett her ha oppmerksomheten rettet mot det organiserte samiske sivilsamfunnet.

I sum peker tidligere forskning mot et samisk sivilsamfunn som er relativt begrenset og lite differensiert. Det er med andre ord snakk om særtrekk som skiller seg klart fra det norske sivilsamfunnet, som i komparativ sammenheng er uvanlig omfattende både organisatorisk og med hensyn til individuell deltakelse (Enjolras & Strømsnes, 2018; Henriksen et al., 2019). Det norske sivilsamfunnet er også preget av et nært forhold mellom organisasjoner og stat, men likevel med stor grad av organisasjonsautonomi. Det står i kontrast til situasjonen i mange nye demokratier, der en hovedutfordring ofte er at partiene har svært liten tillit og blir sett på som korrupte av sivilsamfunnsorganisasjoner som ønsker endring (Svåsand & Tostensen, 2020). Som vi senere skal se, kan skillet mellom sivilsamfunn og politisk system være vanskeligere å dra i samisk enn norsk sammenheng, siden Sametinget i så stor grad er selve omdreingspunktet for det samiske sivilsamfunnet (Selle & Strømsnes, 2015).

Tidligere forskning om forholdet mellom det samiske sivilsamfunnet og Sametinget har vektlagt det begrensede omfanget til det samiske sivilsamfunnet og dets begrensede rolle i relasjon til Sametinget som dominerende institusjon innenfor den nye samiske offentligheten. Argumentet har vært at Sametinget fungerer som «støvsuger» som gjennom sin posisjon og styrke suger til seg svært mye av det samiske omlandet, og særlig det som er politisk i karakter (Selle et al., 2015, kap. 6; Selle & Strømsnes, 2015), noe som skaper utfordringer for det

samiske sivilsamfunnets «input» inn i og kontroll med det som skjer i sametingssystemet (Falch & Selle, 2018). Mye sivilsamfunnskontakt med Sametinget handler *ikke* om en slik kontrollerende rolle, men, som vi skal se, mer om hva en selv som organisasjon kan få ut av dette systemet. Om bildet av Sametinget som «støvsuger» stemmer, representerer det en stor utfordring for det samiske demokratiet og dets autonomi og selvbestemmelsesrolle, og fører til at mye av det som skjer i det daglige blir veldig internt («på huset») og derfor mindre koblet til dynamiske prosesser i samfunnet rundt. Dette underbygger også en mer generell oppfatning som kommer til uttrykk i deler av media av Sametinget som en institusjon «fjernt» fra folket og som synes å ha mer enn nok med seg selv (Falch & Selle, 2018). Som vi skal se, er det en oppfatning som ikke er helt uforståelig for sametingsrepresentantene selv.⁷

Datatilfang

Kapitlet bygger på flere ulike datakilder. For å få et overblikk over sentrale aktører i det organiserte samiske sivilsamfunn, kartla vi innledningsvis dette organisasjonslandskapet. Kartleggingen tok utgangspunkt i en liste over organisasjoner som søker økonomisk støtte fra Sametinget, som deretter ble supplert med informasjon tilgjengelig på internett. Med dette grepet har vi en bredere forståelse av sivilsamfunn enn det som er vanlig, ved at vi inkluderer aktører som kan være mer profesjonaliserte enn typiske frivillige organisasjoner som bygger på individuelt medlemskap. Selv om profesjonaliserte organisasjoner er et viktig trekk også ved det norske sivilsamfunnet (Enjolras & Strømsnes, 2018), er det særlig framtrædende innenfor det samiske sivilsamfunnet. Dette skyldes dels kapasitetsutfordringer knyttet til størrelse, og dels viktigheten av et eget samisk offentlig rom i tillegg til det norske, det være seg medlemsbasert eller ikke (Falch & Selle, 2018; Selle & Strømsnes, 2015). Fordi Sametinget ikke er en autonom institusjon i betydningen av å være et parlament i en egen

---

7 Det kan også være at media mer enn samiske sivilsamfunnsorganisasjoner ivaretar et ytre blikk på Sametinget som også kan ha en kontrollerende funksjon (NRK Sápmi, Nordlys, Ávvir, Ságat m.fl.). Medias rolle er likevel ikke del av problemstillingen her.

stat med et eget territorium, men er en samisk demokratisk institusjon som har hele landet som virkeområde og som samtidig er et offentlig forvaltningsorgan, inntar vi en pragmatisk tilnærming til hva offentlighet og sivilsamfunn er i samisk sammenheng: Vi anser alle typer av institusjoner, organisasjoner og nettverk som utgjør den samiske offentligheten som sentrale i et offentlighets- og utvidet sivilsamfunnsperspektiv. Dette medfører at noen av de sivilsamfunnsaktører som er inkludert i vårt datagrunnlag, er profesjonelle, halv-offentlige samiske institusjoner mer enn typiske frivillige organisasjoner. Eksempler er språksentre, kompetansesentre, kulturhus, museer og virksomheter som forlag og medieinstitusjoner. Alle disse er institusjoner som helt, eller langt på vei, er finansiert av Sametinget og/eller norsk offentlig sektor.

Det at vi har brukt Sametinget som hovedkilde for kartleggingen av organisasjonslandskapet kan ha medført at vi i mindre grad fanger opp alternative stemmer på utsiden av systemet, ikke minst i det mer uformelle samiske sivilsamfunnet. Det er selvsagt sentralt å også ha oversikt over denne delen av sivilsamfunnet, men samtidig er det viktig å understreke at det nettopp er sivilsamfunnets forhold til Sametinget som er det primære i studien. Dermed blir de organisasjonene som har kontakt med Sametinget særlig viktige. Vår fremgangsmåte gjør oss også rimelig sikre på at vi har å gjøre med faktiske organisasjoner der det også er en viss grad av aktivitet, tydeliggjort gjennom Sametingets kontroll med penge støtte (Falch & Selle, 2018).

Basert på den innledende kartleggingen gjennomførte vi en web-basert survey blant 57 samiske sivilsamfunnsaktører. Spørreskjemaet ble sendt ut 22. februar 2019. Etter flere purrerunder fikk vi inn svar fra 33 organisasjoner.⁸ Vi var særlig interessert i hvordan organisasjonene forholder seg til Sametinget, og hvorvidt de primært søker innflytelse gjennom partiene og politikerne på Sametinget eller gjennom administrasjonen, som jo er sentral i det daglige arbeidet på Sametinget og besitter profesjonell kunnskap og sakskompetanse.

---

8 I appendiks A finnes en liste over organisasjonene som besvarte undersøkelsen, inkludert en kort beskrivelse av deres hovedarbeidsfelt slik det fremgår av deres hjemmesider. I tillegg finnes en liste over de organisasjonene som fikk tilsendt spørreskjema, men som ikke svarte.

En tredje datakilde er Sametingsvalgundersøkelsen 2017 (se kapittel 1). Her var det en egen avdeling med spørsmål om individuelt medlemskap og deltakelse i ulike typer frivillige organisasjoner, interesseorganisasjoner og partier, samt holdninger til frivillig engasjement i den (mantallsregistrerte) samiske befolkningen. Dette gir oss informasjon om hvilket forhold de samiske velgerne har til ulike aktører i sivilsamfunnet.

Videre gjennomførte vi personlige intervjuer med ledere og sentralt plasserte representanter fra så godt som alle partiene og listene som er representert på Sametinget etter valget i 2017.⁹ Vi intervjuet to representanter fra Norske Samers Riksforbund (NSR), Arbeiderpartiet (Ap), Árja og Nordkalottfolket, som er særlig interessante aktører i sametingssystemet (se innledningskapitlet). Fra de øvrige listene intervjuet vi én. Ofte var dette partiets eller listens eneste representant. I intervjuene var vi særlig interessert i hvordan gruppene som er representert på Sametinget forholder seg til andre grupperinger i og utenfor Sametinget: Hvem samarbeider en med, hvem kontakter hvem, hvilke organisasjonsnettverk er en tilknyttet, og hvilke aktører tar kontakt for å påvirke? Alt i alt ble det gjennomført 14 intervjuer.¹⁰

Som et supplement til intervjuene har vi data som gir oss mulighet til å sammenligne sametingsrepresentanters kontakt med frivillige organisasjoner med tilsvarende data om representanter i andre norske representative organer (kommunestyre-, fylkestings- og stortingsrepresentanter). Disse dataene er hentet fra *Representantpanelet*, en web-basert undersøkelse av folkevalgte i Norge som gjennomføres en gang i året. Her ble det i 2019-undersøkelsen spesielt spurt om omfanget av kontakt som representantene har med ulike typer frivillige organisasjoner. Antallet sametingsrepresentanter som er med i undersøkelsen er i seg selv lavt (N=14), men omfatter likevel en relativt høy andel av Sametingets totalt 39 representanter (svarprosent på 36).

9 Det var kun Kautokeino fastboendes forening vi ikke fikk gjennomført intervju med.

10 Liste over intervjuede finnes i appendiks B. Intervjuene fant sted 29. mai–2. juni 2018 i tilknytning til Sametingets plenums møte. Hvert intervju varte 1–1 ½ time.

Det samiske organisasjonssamfunnets struktur og den individuelle deltakelsen

Trekk ved det samiske sivilsamfunnet

I hvilken grad eksisterer det et eget samisk sivilsamfunn ut over de gruppene og interessene som stiller til valg? Her er det interessant både å se på kartleggingen av hvilke typer organisasjoner som finnes, hvilke interesser som er representert og på velgernes engasjement i ulike typer frivillige organisasjoner – norske og samiske.

Om vi starter med kartleggingen, så trer det frem noen klare trekk som på viktige områder skiller seg fra det norske organisasjonslandskapet. For det første finner vi ikke et særlig omfattende formelt organisert samisk sivilsamfunn. Det er også et relativt ensidig sivilsamfunn, i stor utstrekning konsentrert om språk og kultur – slik som museer, forlag, medier, utøvende kunst, festivaler og utstillinger. Selv om kunst- og kulturfeltet også er viktig innenfor det norske organisasjonssamfunnet (Sivesind et al., 2018), så har feltet en langt sterkere dominans i samisk sammenheng. Videre finnes relativt få samiske organisasjoner knyttet til næring og innen helse- og velferdsfeltet. Det samme gjelder for religiøst orienterte organisasjoner, en organisasjonskategori som, selv om den er avtagende, fortsatt utgjør en viktig gruppe organisasjoner innenfor norsk frivillig sektor. Heller ikke typiske bygdelag er det mange av. Mye tyder dessuten på at de bygdelagene som finnes, ofte er personavhengige og mindre institusjonaliserte og synlige enn det som er vanlig innenfor norsk kontekst. De inngår for eksempel ikke i noen paraplyorganisasjon, slik de ofte gjør i norsk sammenheng, og, som vi skal se, har de liten eller ingen kontakt med Sametinget.

Det er ingen større og bredere samiske sivilsamfunnsorganisasjoner som er kommet til etter at Sametinget ble grunnlagt (Selle & Strømsnes, 2015). Dette illustrerer argumentet om Sametingets «støvsuger-funksjon», der det som finnes av politisk engasjement lett blir trukket inn i samsamfunnet og der det oppleves som unødvendig og for kapasitetskrevenende å danne nye eksterne politiske organisasjoner – ikke minst innenfor et system der det å stille lister til valg er såpass lett, samtidig som Norske

Samers Riksforbund (NSR) har en slik dominerende posisjon både som bred kulturorganisasjon og som politisk organisasjon (Selle & Strømsnes, 2015).

I hovedsak er det et innover-rettet samisk sivilsamfunn som trer frem, der organisasjonene i sitt arbeid er rettet mot det spesifikt samiske heller enn mot å se det samiske i forhold til samfunnet rundt. Vi finner én bistandsorganisasjon (som ikke har svart på undersøkelsen vår), og ellers svært få politisk orienterte organisasjoner eller interesseorganisasjoner. Eksempelvis finnes det ikke noen egne samiske natur- og miljøorganisasjoner. Men, som vi skal se, det er samtidig mange av sametingsrepresentantene som forteller om kontakt med de norske natur- og miljøvernorganisasjonene – Naturvernforbundet, Natur og Ungdom og Greenpeace Norge – der det gjerne også kan være betydelig samisk individuell deltakelse. Dette illustrerer nettopp det tette forholdet til det norske sivilsamfunnet, der det ikke alltid er åpenbart hva som er samisk engasjement og hva som er norsk. Dette er som nevnt et vanskelig skille som vi verken har som intensjon eller har detaljerte nok data til å gå dypt inn i her. Slike avgrensingsproblemer tydeliggjør også hvor viktig det er å skille mellom det organisatoriske og det individuelle nivået i forståelsen av det samiske sivilsamfunnet og samisk deltakelse. Samer er aktive langt utover det som foregår i det særegne samiske sivilsamfunnet. Før vi ser nærmere på organisasjonenes deltakelse og rolle, er det derfor avgjørende å ha kunnskap om den individuelle samiske deltakelsen.

Individuell samisk deltakelse i sivilsamfunnet

For bedre å forstå betingelsene både for organisasjonsdannelse og individuell deltakelse, er interesse og motivasjon viktig. Vi skal derfor starte med å se på hvilke holdninger samiske velgere har til de frivillige organisasjonene og den rollen de spiller i samfunnet og for dem selv med utgangspunkt i *Sametingsvalgundersøkelsen 2017* (tabell 4.1). Respondentene ble her bedt om å ta stilling til tre påstander om betydningen til de frivillige organisasjonene – for samfunnet, for en selv og for Sametinget – og der svarene angis på en skala fra 0 til 10.

Tabell 4.1 Påstander om frivillige organisasjoners rolle. Gjennomsnittlig plassering på skala fra 0 til 10

I hvilken grad er du enig eller uenig i følgende påstander?	Gjennomsnitt på 0-10 skala
Frivillige organisasjoner spiller en viktig rolle i samfunnet	8,4
Frivillige organisasjoner spiller ingen rolle for meg personlig	2,9
Et levende samisk organisasjonssamfunn er viktig for Sametingets arbeid	7,7

Kilde: Sametingsvalgundersøkelsen 2017 (N = 1066)

Den første påstanden er en generell påstand om at frivillige organisasjoner spiller en viktig rolle i samfunnet, og hvor det ikke er skilt mellom norske og samiske organisasjoner. Dette er en påstand som det er stor enighet om blant respondentene, med en gjennomsnittsplassering på 8,4 på skalaen. De fleste mener også at frivillige organisasjoner er viktige for dem personlig. Denne påstanden er formulert negativt – som at frivillige organisasjoner *ikke* spiller noen rolle for den enkelte – og gjennomsnittsplasseringen på skalaen er på 2,9. Den siste påstanden går mer direkte på viktigheten av et samisk organisasjonssamfunn, og er formulert som en påstand om at et levende samisk sivilsamfunn er viktig for Sametingets arbeid. Dette er et synspunkt de fleste støtter, med en gjennomsnittsplassering på 7,7 på skalaen. Samlet gir svarene på de tre påstandene oss et bilde av at frivillige organisasjoner blir oppfattet som svært viktige for de samiske velgerne – både generelt, for den enkelte og for Sametingets arbeid.

Om vi går over til å se på deltakelse, finner vi med utgangspunkt i Sametingsvalgundersøkelsen 2017 at den jevne samiske velger er medlem av i gjennomsnitt to frivillige organisasjoner.¹¹ Dette er på linje med Norges befolkning generelt (Arnesen et al., 2016; Selle et al., 2019). Når vi spør hvor mange av disse organisasjonene respondenten vil regne som samiske, er snittet 0,5. Samer er med andre ord medlemmer i frivillige organisasjoner på linje med befolkningen generelt, men tre fjerdedeler av deres medlemskap er i det de selv oppfatter som ikke-samiske organisasjoner. Hvilken type organisasjoner er så velgerne medlem av? Tabell 4.2 gir en oversikt over det.

¹¹ Da er de som ikke har svart på dette spørsmålet (23 personer) gitt verdien 0. Dersom vi i stedet ekskluderer de som ikke har svart fra materialet, får vi en gjennomsnittsverdi på 2,2.

Tabell 4.2 Andel som er medlem i ulike typer frivillige organisasjoner, i prosent

Organisasjon	Prosent
Idrettsorganisasjon	35,0
Sosial/humanitær organisasjon	32,9
Kulturorganisasjon	29,7
Politisk parti	27,5
Jakt-/friluftsgeselskap	26,3
Annen type organisasjon	22,5
Nærings-/økonomisk organisasjon/fagforening	21,1
Miljøvern-/dyrevernerorganisasjon	10,5
Internasjonal organisasjon	9,8
Religiøs organisasjon/trossamfunn	9,7
Annen politisk organisasjon	8,1
Organisasjon som primært eksisterer på internett	3,1
Spontan aksjonsgruppe/ad hoc-organisasjon	2,1

Kilde: Sametingsvalgundersøkelsen 2017 (N = 1066)

Den organisasjonstypen flest oppgir å være medlem av, er idrettsorganisasjoner, etterfulgt av sosiale- og humanitære organisasjoner og kulturorganisasjoner. Selv om vi ikke fant så mange rene idrettsorganisasjoner i kartleggingen vår av det samiske organisasjonssamfunnet, er den sterke dominansen av medlemskap i idrettsorganisasjoner ikke overraskende. Det samsvarer med funn fra studier av sivilsamfunnet i Norge generelt (Enjolras & Strømsnes, 2018), og av organisasjonssamfunnet i Finnmark spesielt (Pettersen & Selle, 1987). At 33 prosent svarer at de er medlemmer i sosiale og humanitære organisasjoner er kanskje også flere enn man ville forvente med utgangspunkt i kartleggingen av det samiske organisasjonslandskapet, hvor vi fant relativt få slike organisasjoner. På den annen side finnes det innenfor denne organisasjonskategorien store nasjonale organisasjoner med høye medlemstall, som Røde Kors, Nasjonalforeningen for folkehelsen, Norske Kvinners Sanitetsforening og Norsk Folkehjelp, som selvsagt samer også er medlemmer av og deltar i.

Kulturorganisasjoner – som vi ovenfor presenterte som dominerende i det samiske organisasjonslandskapet – er også viktige når vi ser på individuelt medlemskap. Det er ikke så unaturlig i og med at slike organisasjoner oftest representerer noe essensielt samisk og gjerne kan bygge på og vise til samiske historiske særtrekk. Grensedragning mot det norske

er enklere her enn innenfor andre samfunnsfelt, og kulturorganisasjonene blir dermed et slags friområde der integreringsmekanismene og presset inn i det norske er svakere. For andre organisasjonstyper, som for eksempel idrettslag, er grensedragning mot det norske vanskeligere, og her spiller også størrelse mer direkte inn (Skille & Fahlén, 2019). Selv om det finnes samiske idrettsorganisasjoner og lag, er det vanskelig å lage en egen serie i fotball, håndball eller andre idretter bare for samiske lag, og utøverne må dermed søke inn i den norske idrettsbevegelsen for å kunne delta (Selle & Strømsnes, 2015).

Et særskilt forhold når det gjelder kulturorganisasjoner er Norske Samers Riksforbund (NSR) sin sentrale rolle som både et dominerende politisk parti på Sametinget, og den viktigste kulturorganisasjonen i det samiske samfunn, med et høyt antall medlemmer. NSR ble etablert i 1968 og har spilt en helt avgjørende rolle i framveksten av sametingssystemet (Falch & Selle, 2018). Det er en bred og politisk orientert kulturorganisasjon som er bygd opp med en rekke lokallag/bygdslag i ulike deler av landet. I 2020 har organisasjonen 24 lokallag med til sammen 1049 medlemmer (Solaas, 2020). Om det finnes en organisasjon som kan kalles en samisk folkebevegelse, så er det NSR. På Sametinget har NSR hatt presidenten i alle år siden 1989, utenom syv år med Ap. NSRs dobbeltrolle kan bidra til å forklare både det at svært mange svarer at de er medlem i en kulturorganisasjon, og den svært høye andelen som sier at de er medlem i et politisk parti (henholdsvis 30 og 28 prosent). I og med at NSR har et høyt medlemstall i samisk sammenheng, vil det virke inn på resultatet om den enkelte forstår NSR primært som en kulturorganisasjon eller som et politisk parti, eller eventuelt begge deler, når en svarer på dette spørsmålet. Det skal også tas med i betraktningen at deltakerne i valgundersøkelsen er trukket fra Sametingets valgmannstall, hvor det er en viss overrepresentasjon av de mest politisk interesserte og aktive (Selle et al., 2015). Det er uansett høye tall vi har med å gjøre. Samtidig stemmer dette godt med funn i andre undersøkelser, nemlig at samene er en befolkningsgruppe som er politisk aktiv og godt integrert i det politiske liv, både det samiske og det norske (Selle et al., 2015; Selle & Strømsnes, 2010).

På den andre siden er det ikke mer enn 5 prosent i valgundersøkelsen som oppgir at de er del av mer uformelle og spontane nettverk i form av

organisasjoner som primært eksisterer på internett (3 prosent) og spontane aksjonsgrupper og ad hoc-aksjoner (2 prosent). Også dette stemmer godt overens med funn i tidligere undersøkelser (Selle et al., 2015), og indikerer at deltakelse i et slikt uformelt organisasjonsliv ikke ser ut til å være særlig omfattende, at institusjonaliseringen rundt sametingssystemet er svært sterk og at den organiserte motstanden mot sametingssystemet er svak.

Men hvor aktiv er den enkelte selv i organisasjonslivet? Medlemskap alene sier ikke så mye om den enkeltes aktivitetsnivå i frivillige organisasjoner, og vi vet at passive medlemskap er relativt omfattende, og viktig, i Norge (Selle & Strømsnes, 2001; Wollebæk & Selle, 2003). Passive medlemskap kan være helt avgjørende for en organisasjons overlevelsessevne, ikke minst økonomisk, og spiller også en viktig rolle for hvordan den enkelte er påkoblet sivilsamfunnet, der mange gjerne går inn og ut av organisasjoner avhengig av livssituasjon og interesse. Tabell 4.3 viser hvor mye tid den enkelte oppgir å bruke på aktiviteter i frivillige organisasjoner i en vanlig uke når man tenker på det siste året sett under ett. «Aktiviteter» kan her være mye forskjellig, og spørsmålet skiller ikke mellom det å delta som medlem i en organisasjon og det å for eksempel bidra med frivillig arbeid eller tilrettelegging for andres deltakelse uten nødvendigvis å være medlem selv.

Tabell 4.3 Tid brukt på aktiviteter i frivillige organisasjoner en vanlig uke, prosent

	Prosent
Mindre enn en halv time	33,9
Mellom en halvtime og en time	10,9
En til to timer	13,5
To til fem timer	13,0
Mer enn fem timer	11,4
Ikke sikker	10,0
Ubesvart	7,2

Kilde: Sametingsvalgundersøkelsen 2017 (N=1066). Spørsmål: «Om du tenker på det siste året under ett, omtrent hvor mye tid brukte du en vanlig uke på aktiviteter i frivillige organisasjoner?»

Vi ser at 11 prosent av respondentene svarer at de bruker mer enn fem timer i uken på aktiviteter i frivillige organisasjoner. Siden det i spørsmålet ikke er skilt mellom deltakelse i ulike aktiviteter i regi av

organisasjonene og frivillig arbeid for organisasjonene, har vi ikke data som er direkte sammenlignbare for det som er situasjonen i Norge generelt sett. Vi har imidlertid data for Norge som helhet om tidsbruk knyttet til frivillig arbeid, der gjennomsnittet blant de frivillige (som inkluderer mer enn 60 prosent av befolkningen) ligger på 14–15 timer i måneden (Fladmoe et al., 2019; Folkestad et al., 2015). I Sametingsvalgundersøkelsen 2017 svarer om lag en tredjedel av de spurte at de bruker mindre enn en halvtime i uken på aktiviteter i frivillige organisasjoner. Siden dette spørsmålet er stilt til alle som deltok i denne undersøkelsen, og ikke bare til de som har svart at de er organisasjonsmedlemmer eller deltar som frivillige, fanger vi nok opp her en stor andel som ikke deltar i det hele tatt. Av de resterende, har de fleste enten svart at de bruker «en til to timer» eller «to til fem timer» i uken på aktiviteter i frivillige organisasjoner. Det er umulig å sammenligne direkte med tallene for Norge som helhet, men om vi summerer den gjennomsnittlige ukentlige deltakelsen opp til et «månedlig gjennomsnitt», peker svarene i retning av en noe lavere tidsbruk blant respondentene i Sametingsvalgundersøkelsen 2017.

Hovedbildet er likevel at sametingsvelgere har et deltakelsesnivå på linje med befolkningen generelt, og at de ser på de frivillige organisasjonenes rolle i samfunnet som viktig, både generelt og for Sametinget spesielt. Det som i størst grad skiller seg ut, er det høye antallet medlemmer, særlig i partier, men også innenfor språk- og kulturfeltet (se tabell 4.2). Dette stemmer samtidig godt overens med det som er kjent fra andre undersøkelser (Selle et al., 2015; Selle & Strømsnes, 2015), nemlig betydelig samisk individuell deltakelse i sivilsamfunnet generelt, selv om det spesifikt samiske organisasjonssamfunnet er størrelsesmessig begrenset. Individuell samisk interesse for og deltakelse i sivilsamfunnet er med andre ord langt større enn det som det egne samiske organisasjonssamfunnet kan tilby.

Med denne viktige informasjonen om den enkeltes vurdering av og deltakelse i organisasjonssamfunnet som bakgrunn, skal vi nå gå over til det organisatoriske nivået, hvor vi skal se nærmere på den kontakten sametingsrepresentantene har med ulike aktører i sivilsamfunnet.

Sametingsrepresentantene og sivilsamfunnet

Representantenes forhold til organiserte interesser i og utenfor Sametinget

Hvor nært er forholdet mellom sametingsrepresentantene og de samiske og norske sivilsamfunnsorganisasjonene? For å besvare dette baserer vi oss primært på intervjuer gjennomført med ledende representanter for partiene og gruppene i Sametinget. Men først skal vi ramme inn feltet ved hjelp av Representantpanelet og se om, og eventuelt hvordan, same-tingsrepresentantenes kontakt med organisasjoner i sivilsamfunnet skiller seg fra tilsvarende kontakt blant valgte representanter i andre norske politiske organer. I dette panelet er respondentene spurt om hvor ofte de har hatt kontakt med ulike typer organisasjoner i løpet av det siste året, uten at det er spesifisert hvem som har tatt kontakt med hvem eller hva kontakten har dreid seg om. Svarene presenteres i tabell 4.4.

Tabell 4.4 Kontakt med organisasjoner i løpet av det siste året. Gjennomsnitt på skala fra 1 til 5

	Kommunestyre (N = 3786-3854)	Fylkesting (N = 202-220)	Storting (N = 55-58)	Sameting (N = 13-14)
Ungdoms- og studentorganisasjon	1,9	2,2	2,8	2,3
Organisasjon for eldre	1,9	1,8	2,1	1,9
Arbeidstakerorganisasjon	2,1	2,6	3,2	1,6
Arbeidsgiverorganisasjon	1,7	2,1	2,9	1,4
Kvinneorganisasjon	1,5	1,6	2,0	1,8
Organisasjon for etniske minoriteter	1,6	1,7	2,2	2,9
Landbruks- og fiskeriorganisasjon	1,7	2,0	2,5	2,1
Pasientorganisasjon	1,5	1,5	2,1	1,6
Hjelpeorganisasjon	1,8	1,8	2,2	2,0
Gjennomsnitt	1,7	1,9	2,4	2,0

Kilde: Representantpanelet 2019. Svarkategoriene er «Ingen» (1), «1-6 ganger» (2), «7-12 ganger» (3), «Minst en gang i måneden» (4) og «Minst en gang i uken» (5).

Vi ser at sametingsrepresentantene i gjennomsnitt har kontakt med organisasjoner 1-6 ganger i løpet av et år. Dette er omtrent på nivå med fylkestingsrepresentantenes snitt, mens det ligger litt over kommunestyrerepresentantenes og litt under stortingsrepresentantenes. Spesielt når

det gjelder kontakt med organisasjoner for etniske minoriteter skiller sametingsrepresentantene seg ut med hyppig kontakt, noe som ikke er så uventet siden ulike samiske organisasjoner naturlig vil regnes inn her. Vi ser også at kontakt med arbeidsgiver- og arbeidstakerorganisasjoner er mindre innenfor sametingssystemet enn innenfor de øvrige representative organene, men alt i alt viser tallene stor grad av likhet mellom de ulike representative organene i landet når spørsmålet er stilt så generelt som det er her.

For å få grundigere innblikk i kontakten som eksisterer mellom same-tingsrepresentantene og organisasjonene, skal vi se nærmere på hva intervjudataene forteller. I denne gjennomgangen deler vi partiene og gruppene som er representert på Sametinget i tre kategorier. For det første står Norske Samers Riksforbund (NSR) i en særstilling ved at de i vår sammenheng befinner seg på begge sider av sametingssystemet: de er både et parti/liste og den mest sentrale samiske kulturorganisasjonen etter at Samenes Landsforbund (SLF) ble betydelig svekket ved Sametingets fremvekst (Falch & Selle, 2018). Organisasjonen har senere skiftet navn til Samenes Folkeforbund (SFF) og er, sammen med NSR, fremdeles en av de to såkalte samiske hovedorganisasjonene og den nest største av de samiske organisasjonene. Selv om organisasjonen stiller til valg er den uten representasjon i Sametinget og, som vi skal se, i svært liten grad i kontakt med sametingsrepresentantene. Det er et svært interessant trekk at en slik, i samisk sammenheng, stor og bred sivilsamfunnsorganisasjon kan være så politisk marginalisert, noe som tydeliggjør den helt avgjørende rollen til Sametinget i den samiske offentligheten.¹²

I vår studie reflekteres NSRs spesielle rolle i at organisasjonen inngår både i intervjumaterialet som en politisk aktør representert i Sametinget (18 representanter innvalgt i 2017) og i organisasjonssurveyen. Den andre kategorien av partier og lister på Sametinget, er de norske partiene. I 2017 ble Arbeiderpartiet, Senterpartiet, Høyre og Fremskrittspartiet

---

12 Samenes Folkeforbund (SFF) – tidligere Samenes Landsforbund (SLF) – brøt i sin tid ut av NSR på grunn av Alta-aksjonen fordi de ønsket en mindre radikal linje. De var mot opprettelsen av Sametinget og ble politisk marginalisert fordi de koblet seg av institusjonaliseringen av den moderne samepolitikken via denne institusjonen. Selv om SFF senere har prøvd å komme tilbake og ved noen valg har blitt representert på Sametinget, har de aldri klart å få nytt politisk fotfeste (se Falch & Selle, 2018). Organisasjonen har i 2020 14 lokallag og 626 medlemmer (Solaas, 2020).

representert med henholdsvis 7, 3, 1 og 1 representant(er). Kategori nummer tre er de særegne samiske listene (antall innvalgte i parentes): Árja (2), Nordkalottfolket (2), Samefolkets parti (1), Áarjel-Saemiej Gielh (1), Flyttsamelista (1) og Kautokeino fastboendes forening (1). Nedenfor presenteres hovedbildet som intervjuene gir.

Norske Samers Riksforbund (NSR)

Vi har tidligere kommentert NSRs tilblivelse og struktur. Begge deler medfører at NSR ikke fungerer som et sentralisert parti. Det er lokalavdelingene innenfor de ulike valgkretsene som stiller lister, og deretter slår en seg sammen til en gruppe i Sametinget etter valget. Denne oppbygningen gjør at NSR hele tiden får innspill fra de lokale foreningene (fra «grasrota»), og mange av sametingsrepresentantene har også møter med «sine» lokale foreninger i forkant av Sametingets plenumsmøter. NSR-representantenes brede kontaktnettverk med det som rører seg i det samiske samfunnet er noe som skiller seg fra situasjonen til mange andre lister, som i tillegg gjerne er langt mindre institusjonaliserte. NSRs oppbygging ser ut til å redusere behovet for kontakt med andre typer sivilsamfunnsaktører da en selv utgjør en så stor del av det samiske omlandet og har «nok med seg selv». På Sametinget har NSR-representantene begrenset kontakt med samiske organisasjoner, samtidig som de mer indirekte har omfattende generell kontakt med lokalsamfunn gjennom sin egen sivilsamfunnsorganisasjon. Blant de organisasjoner som NSRs representanter har direkte kontakt med, nevnes fiskerlaget Bivdi, miljøorganisasjoner (Naturvernforbundet og Natur og Ungdom) og Norske Reindriftsamers Landsforbund (NRL). Organisasjonen har også kontakt med internasjonale urfolksgrupper, og med Greenpeace internasjonalt. Kontakten skjer stort sett fra sak til sak og kontinuiteten framstår som lav.

Utfordringen med den måten NSR er organisert på er de mulige rollekonfliktene knyttet til NSR som både en kulturorganisasjon og en politisk aktør og bevilgende myndighet på Sametinget. Dette medfører at den sivile og den offentlige (/politiske) delen av organisasjonen noen ganger møtes på begge sider av bordet i Sametinget. Særlig utfordrende kan habilitetsutfordringene bli når samme person innehar flere verv, for eksempel både som organisasjonsleder og gruppeleder i Sametinget.

Det pekes da også i intervjuene på problemer med mange inhabile i budsjettbehandlinger, noe som ofte løses med at representanter fratrer andre verv de har for å kunne delta i budsjettforhandlingene. Det er uansett en utfordrende situasjon i et såpass lite politisk system, der NSR har stor makt.

De norske partiene i Sametinget

De norske partiene skiller seg ut gjennom sin kontakt med og særlige nærhet til det norske politiske systemet. Partiene har en hovedorganisasjon og lokale organisasjonsledd, og sametingsrepresentantene er dermed tilknyttet slike organisasjonsnettverk gjennom partiene de representerer. Effekten av dette går begge veier. Det handler ikke bare om at sametingsrepresentantene får innspill gjennom hovedorganisasjonen, men også om å gi samepolitiske innspill til kommune- og fylkespartiene, eller til partiet sentralt. Mange av representantene er også på ulikt vis knyttet til kommunestyre, fylkesstyre og Stortinget. For eksempel er Senterpartiets representant første vara på Stortinget for Finnmark, i tillegg til å sitte i fylkestyret. Det vanlige er også å ha observatørstatus i sentralstyret til partiet, og tale- og forslagsrett på landsmøtet. Ut over det nyter partiene, gjennom sine moderpartier, godt av ressurser som sekretærer og rådgivere. Senterpartiet, for eksempel, forteller om et såpass nært forhold mellom de to organene at de i 2017 samkjørte valgkampen, slik at de som sto på stand representerte både sametingsgruppen og stortingsgruppen. Dette tydeliggjør også integreringen av det samiske og det norske, der grensene kan være flytende.

De norske partiene i Sametinget har ulik grad av autonomi i relasjon til moderpartiet. Arbeiderpartiet, som lenge fremsto med begrenset samisk autonomi (se Falch & Selle, 2018), vektlegger nå at partiet over tid har utviklet stor grad av autonomi, mens det for Høyre er slik at det er Høyres sentralstyre som godkjenner sametingsprogrammet. Senterpartiet sier at det er viktig at det som gjøres på Sametinget er gjenkjennbart i forhold til det som gjøres på Stortinget, og FrPs representant understreker at han «driver FrP-politikk på Sametinget», med andre ord arbeider for å legge ned hele sametingssystemet.

Selv om det ikke er helt parallelt til situasjonen i NSR, særlig siden kontaktnettverket mot det nasjonale nivået er et helt annet, så ser vi at litt av den samme logikken gjelder for denne gruppen partier: Siden partiene har lokale partigrupper som de henter innspill fra, ser de ikke alltid så stort behov for å søke kontakt med lokale samiske organisasjoner og vil i varierende grad være koblet mot samiske lokalsamfunn. Alt i alt er det også få organisasjoner som kontakter de norske partiene i Sametinget,¹³ og partiene understreker at det meste handler om at organisasjonene holder kontakt for å få bevilgninger eller innhente saksinformasjon. Det er derfor også få ikke-samiske organisasjoner som tar kontakt, siden det for dem ikke er noen støtte å hente og saksrelevansen i tillegg kan være begrenset. Det er dessuten flere som peker på at Sametinget fremstår som mer «lukket inne» enn før ved at det er færre som tar kontakt nå, noe som antas å ha sammenheng med at Sametinget har mindre penger å fordele enn tidligere. Intervjuene med sametingsrepresentantene tydeliggjør at sivilsamfunnets kontrollfunksjon er svært begrenset.

Det at disse partiene er så sterkt knyttet til eksterne nettverk gjennom moderpartiene gjør også at de ofte har nære kontakter til det nasjonale politiske systemet og til stortingsrepresentanter, statssekretærer osv. Partiene blir en kanal til Stortinget: De bidrar til å bringe samepolitikken inn i Stortinget og den nasjonale politikken, og de bistår moderpartiene med komitearbeid, taler osv. Dette gir også sametingspolitikkerne mulighet til å drive påvirkning og lobbyvirksomhet mot Stortinget og departementene. Sametinget er med andre ord ikke bare et samisk demokratisk organ og et offentlig forvaltningsorgan, men fremstår tidvis selv som en sivilsamfunnsinstitusjon som arbeider for å fremme samiske interesser overfor den norske staten. Her står de norske partiene i en særstilling. NSR kan, til tross for sin dominerende stilling, ikke ivareta denne viktige rollen på samme måte, og vil være mer avhengig av å drive lobbyvirksomhet opp mot sentrale styresmakter. Det er snakk om nettverk av en annen karakter, selv om NSR-representanter også kan være knyttet til norske partier og organisasjoner.

---

13 Mer konkret nevner Arbeiderpartiet NRL, NSR, idrettsforeninger og fiskerforeninger. Senterpartiet nevner NRL, fiskerforeninger og Naturvernforbundet, mens Høyre og FrP nevner Etnisk Demokratisk Likeverd (EDL) (som de mener tar kontakt med alle).

De samiske partiene og listene

De særegne samiske listene står i en helt annen posisjon enn både NSR og de norske partiene gjennom at de uttrykker genuine og gjerne mer avgrensede samiske interesser både tematisk og geografisk. Disse listene kan være veldig personorienterte, ikke minst når de oppstår ved at personer som ikke nådde opp i nominasjonen i andre partier, stiller egen liste. De har i liten grad noe lokalt – eller sentralt – organisasjonsnettverk rundt seg, og framstår derfor oftest som lite institusjonaliserte selv om institusjonaliseringsgraden kan variere. Man skulle derfor anta at behovet for å holde kontakt med ulike organisasjoner i sivilsamfunnet var større. Intervjuene med representanter fra disse listene peker likevel ikke i den retning, og underbygger det generelle inntrykket av at det samiske samfunnet i begrenset grad er formelt organisert, og at sametingsrepresentantene har relativt lite direkte kontakt med samiske organisasjoner og lokalsamfunn. Der det tas kontakt, gjelder det oftest uformell kontakt, gjerne fra enkeltpersoner, om konkrete saker.¹⁴

For de samiske listene er det også andre mekanismer som gjelder enn for NSR og de norske partiene på Sametinget. I og med at hver av disse listene har få representanter på Sametinget (oftest en, kanskje to), så har de på grunn av manglende organisasjonsnettverk også mindre kapasitet til å opprettholde denne typen kontakt. Interessant er likevel Árja og Nordkalottfolkets forsøk på å nå ut og bli til bredere organisasjoner – dels innholdsmessig, men ikke minst geografisk. Med utgangspunkt i intervjuene kan det virke som om Árja i de første årene var på offensiven, mens dette nå ser ut til å ha stoppet opp, mens Nordkalottfolket er inne i en periode med institusjonell oppbygging og ekspansjon også ut over Finnmark og Nord-Troms, gjort tydelig gjennom antallet lister en stiller til valget i 2021. Det vi her ser, er interessante forsøk på å bygge opp og institusjonalisere tidligere mer begrensede «lister» til å bli reelle partier i konkurranse med dominerende partier som NSR og Ap. Lykkes en, vil resultatet være en viktig politisk differensiering av samepolitikken.

---

14 En slik uformell og direkte kontakt dokumenteres også i tidligere undersøkelse (Selle et al., 2015, kapittel 6).

Hva sier sivilsamfunnsorganisasjonene selv om forholdet til Sametinget?

Det generelle bildet som vokser fram ovenfor er at det er begrenset direkte kontakt mellom sametingsrepresentanter og sivilsamfunnsorganisasjoner, men at mange av representantene og partiene likevel har omfattende kontakt med samfunnet rundt. Særlig gjelder det NSR og de norske partiene. Hvordan ser så dette ut sett fra de samiske *organisasjonenes* side? Hvordan arbeider organisasjonene opp mot sametingssystemet, og i hvilken grad finner vi alternative samiske stemmer som også ivaretar sivilsamfunnets viktige kontrollfunksjon overfor Sametinget? For å svare på dette benytter vi data fra organisasjonssurveyen.

Et svært viktig funn her er at Sametingets administrasjon er et avgjort viktigere kontaktpunkt for organisasjonene enn det partiene og deres representanter er. Av organisasjonene som deltok i surveyen sier 74 prosent at kontakten med administrasjonen er «Svært viktig» og 21 prosent sier at den er «Ganske viktig». Ingen sier at den er «Lite» eller «Ikke» viktig. Tilsvarende svarer 29 prosent av organisasjonene at kontakten med de politiske partiene på Sametinget er «Svært viktig», og en like stor andel sier at den er «Ganske viktig». Her er det, på den annen side, 7 prosent som sier at kontakten er «Lite viktig» og 13 prosent som sier at den «Ikke er viktig». Forskjellen er med andre ord betydelig, og viser at Sametingets administrasjon spiller en helt sentral rolle for kontakten med sivilsamfunnet. Sametinget som sådan fremstår dermed mer som et informasjons- og serviceorgan for organisasjonene enn en institusjon som organisasjonene vil påvirke og kontrollere.¹⁵

På spørsmålet «Kontakter organisasjonen vanligvis administrasjonen eller politiske partier på Sametinget?» svarer 70 prosent «Administrasjonen» og 30 prosent «Begge». Interessant nok er det ingen som kun svarer «Partier». På spørsmål om hvem en vanligvis kontakter *først* av partiene og administrasjonen, svarer 94 prosent administrasjonen. Igjen tydeliggjøres sametingsadministrasjonens sentrale rolle i kontakten med det samiske sivilsamfunnet, mens kontakten med partier og lister er langt mer

15 Dette er et svært viktig funn som trenger videre forskning, og der det vil være interessant å se på hvordan administrasjonen i Sametingets ulike avdelinger arbeider opp mot det samiske organisasjonssamfunnet.

begrenset. Dette er som forventet ut fra hva representantene selv uttalte i intervjuene, og er et svært viktig funn. Her må en heller ikke glemme at politikerne (stort sett) ikke er fulltidspolitikere og at de bare møtes noen uker i året, samtidig som administrasjonen sitter med kontinuiteten og oversikten over saksutviklingen på ulike felt. Det virker ellers som om kontakten med Sametinget langt på vei er uformell og basert på personlig kjennskap. Som en organisasjon svarer: «Vi vet ikke alltid hva de heter, de avdelinger eller seksjoner vi er i kontakt med fordi vi kontakter person eller fagområde». Det snakkes også mye om «uformelle kontaktpunkter» og «direkte kontakt med saksbehandlere» for å fremme synspunkter og få informasjon.

Funnene tydeliggjør at det ikke er den politiske dimensjonen som er den viktigste i forholdet mellom sivilsamfunnsorganisasjonene og Sametinget. Kontakten med administrasjonen handler svært ofte om finansiering, budsjetter og rapportering, men organisasjonene tar også ofte kontakt fordi administrasjonen sitter med fagekspertise på mange felt og dermed kan gi råd i konkrete spørsmål. Organisasjonene søker råd fra administrasjonen om hvilke satsninger og strategier de bør legge opp til, de søker penger fra Sametinget og de rapporterer tilbake om hva de driver med. Også kontakten med politikerne handler ofte om de økonomiske rammevilkårene for organisasjonen, samt synliggjøring og påvirkningsarbeid knyttet til de enkelte organisasjonenes saksfelt. Alt i alt reflekterer organisasjonssurveyen i liten grad et sivilsamfunn på utsiden av og i opposisjon til Sametinget, og snarere et samhandlingsmønster der administrasjonen spiller en helt sentral rolle i kontakten med organisasjonssamfunnet. Blant de 33 organisasjonene som besvarte surveyen er det bare et fåtall (strengt tatt bare én organisasjon) som klart forteller om arbeidet de gjør for å endre Sametingets politikk og prioriteringer.

At organisasjonene er opptatt av egne saker og egen finansiering i kontakten med Sametinget, skulle ikke stå i veien for at de også kunne drive politisk påvirkningsarbeid rettet mot Sametinget. Innenfor norsk, og skandinavisk, sivilsamfunnstradisjon er det i liten grad slik at nærhet til, og gjerne også finansiell avhengighet av, staten legger begrensninger på organisasjonenes autonomi og føringer på hva organisasjonene kan beskjeftige seg med, også når det gjelder kritikk mot statlige organ og den politikken staten fører (Enjolras & Strømsnes, 2018; Kuhnle & Selle,

1992). I samisk kontekst finner vi imidlertid i liten grad et politisk orientert sivilsamfunn på utsiden av og i opposisjon til det som går for seg på Sametinget, og det kan se ut som om det meste som finnes av alternative syn og politisk opposisjon trekkes inn i sametingssystemet gjennom de mange partiene og listene som er representert. Dette underbygges også av tidligere forskning (Selle & Strømsnes, 2015).

Også her er den dominerende rollen til NSR, som både den viktigste sivilsamfunnsorganisasjonen og en hovedaktør på Sametinget, viktig for å forstå de begrensede forsøkene på politisk påvirkning. Når en allerede er «innenfor», minker behovet for denne type påvirkning. Skillet mellom å være sivilsamfunnsorganisasjon og politisk aktør i Sametinget blir borte, og nærheten nærmest altomfattende. Dette er en svært interessant situasjon med demokratiske implikasjoner. Siden så mye – ikke bare av det politiske rommet, men også av det kulturelle rommet – er tatt av NSR, handler kontakten med Sametinget for store deler av sivilsamfunnsorganisasjonene mest om konkrete saker organisasjonene er opptatt av, i tillegg til et ønske om finansiering. Det er ikke rollen som vaktbikkje og kontrollør av Sametingets arbeid som er i sentrum, men derimot service-rollen, tydeliggjort gjennom den viktige rollen Sametingets administrasjon spiller i sivilsamfunnets møte med Sametinget.

Diskusjon og konklusjon

Bildet som de ulike datakildene våre gir av relasjonen mellom Sametinget og det samiske sivilsamfunnet viser et relativt lite differensiert samisk organisasjonssamfunn, med høy grad av konsentrasjon om spesialiserte kunst- og kulturorganisasjoner som gjerne bygger på et nokså tydelig skille mellom det samiske og det norske. Målt i antall er det et begrenset organisert sivilsamfunn vi har med å gjøre, og der organisasjonene i betydelig grad er avhengige av den støtten de kan hente fra Sametinget. Samtidig er samene svært aktive i det norske organisasjonssamfunnet, slik at det ikke er snakk om manglende individuell deltakelse, men en deltakelse på linje med det en ellers finner i samfunnet (Selle et al., 2015).¹⁶

16 Dette spennende og utfordrende samspillet mellom samisk deltakelse i samiske og norske organisasjoner er noe vi vet for lite om.

Mye tyder på at sterke inkluderingsmekanismer knyttet til Sametingets helt sentrale posisjon i den samiske offentligheten har bidratt til at stadig mer av det som skjer i samisk offentlighet har sitt utspring og institusjonelle omdreiningspunkt i sametingsystemet. Det gir viktige strukturelle føringer, men med utgangspunkt i intervju og organisasjonssurvey kan vi nå se denne «innelukkingen» i en bredere sammenheng. Det som står fast er at både direkte press på og direkte kontakt med sametingsrepresentantene fra organisasjonene utenfra er begrenset. Samtidig er kontakten med administrasjonen og betydningen av administrasjonen for organisasjonene avgjørende for relasjonen mellom organisasjonssamfunnet og Sametinget, der Sametinget framstår som et viktig serviceorgan for organisasjonene.

Men om Sametinget selv kan framstå som «lukket» og den direkte kontakten mellom organisasjonene og det politiske nivået på Sametinget er begrenset, så betyr ikke dette at representantene ikke er påkoblet samfunnet og sivilsamfunnet utenfor. Når det gjelder Arbeiderpartiet, Senterpartiet, Høyre og Fremskrittspartiet, så er representantene del av et bredere organisasjonsnettverk og med kunnskap om det som foregår der. En representant fra Senterpartiet kan for eksempel også være tilknyttet Norges Bondelag og/eller andre organisasjoner nært knyttet til Senterpartiet. I tillegg sitter en gjerne i kommunestyre eller fylkesting, eller er aktiv innenfor andre typer av organisasjoner og institusjoner, samiske som norske. Men kanskje aller viktigst er det at en inngår som del av partiets interne nettverk. Alle de norske partiene, med delvis unntak av Ap, sier da også at det som skjer i Sametinget blir utviklet i nært samarbeid med moderpartiet, og at denne integreringen er avgjørende for den jobben en gjør i Sametinget. Også i Ap er en selvsagt en del av det indre partinettverket, men her understrekes det likevel at politikken på Sametinget langt på vei blir utviklet uten sterk partiinvolvering fra andre nivåer i partiet.¹⁷

Dette peker i retning av stor grad av politisk og organisatorisk autonomi, noe som er viktig siden det er snakk om den mest sentrale aktøren

---

17 Forholdet mellom Ap sentralt og den samepolitiske delen av Ap er i seg selv et høyst interessant forskningsfelt.

i sametingssystemet om en ser bort fra NSR. Samtidig framstår Arbeiderpartiets representanter langt fra «isolert», og knytter det de gjør på Sametinget til prosesser som forgår utenfor sametingssystemet. Generelt tydeliggjør dette også den sterke graden av integrering og involvering i det norske samfunnet, der en ikke bare framstår som et alternativ til det norske, men mer som sideordnet der en operer i to ulike «sfærer» uten at disse nødvendigvis framstår som særlig konkurrerende. Partirepresentantene melder da også generelt at moderpartiene er mer interesserte i det som foregår i samepolitikken og at kontakten, og dermed integreringen mellom det samiske og det norske, har økt. Det kan peke i retning av at samepolitikken ikke bare framstår som viktig i et lokalt og regionalt perspektiv, men i økende grad også i et nasjonalt perspektiv.

Det å være knyttet til andre typer organisasjoner og å være representert i andre typer politiske organ gjelder selvsagt også for representanter for særegne samiske lister og partier – fra store NSR, som kan forstås som en samisk folkebevegelse, til de nokså små og lite institusjonaliserte listene der skillet mellom «partifunksjonen» på Sametinget og sivilsamfunnsfunksjonen er vanskelig å dra. Både i kraft av sin historie, sin størrelse og sin organisering står NSR, etter mer enn 30 år med Sametinget, i en absolutt særstilling og spiller fremdeles en dominerende rolle både på Sametinget og som samisk kultur- og sivilsamfunnsorganisasjon. Likevel er det nok slik at organisasjonen har endret karakter: Den samepolitiske delen av NSRs virksomhet har styrket seg, og Sametinget er blitt omdreiningpunktet for mye av det som skjer i organisasjonen (Falch & Selle, 2018).¹⁸

At NSR stiller til valg med utspring i NSR som kulturorganisasjon betyr selvsagt at representantene for NSR har omfattende kontakt med egen hovedorganisasjon, selv om intervjuene avdekker at dette ikke alltid er to sider av samme sak, og at det fremdeles er slik at mye aktivitet i NSR ikke er innom sametingssystemet. Det framgår også at NSR har en så dominerende rolle at en ofte ikke ser det nødvendig å samarbeide

---

18 Falch & Selle (2018) argumenterer for at NSR (på samme måte som NRL og SFF) er svekket som kulturorganisasjon ettersom sametingssystemet fester seg og Sametinget inntar en stadig viktigere rolle i den samiske offentligheten. Stadig mer av NSRs arbeid har sitt utgangspunkt i Sametinget.

nært med andre aktører, og der andre tidvis opplever NSR som i overkant «arrogante» i sin tilnærming. Flere representanter fra andre partier og lister understreket dessuten at den dominerende rollen til NSR er en viktig grunn til at det er et så lite differensiert og tallrikt sivilsamfunn der ute. Selv om det er interne spenninger i NSR og dermed idémessig variasjon, tar organisasjonen fremdeles en svært stor del av det politiske og kulturelle rommet. Vi merker oss ellers at den andre historisk store og brede samiske kultur- og medlemsorganisasjonen, Samenes Folkeforbund (SFF), som også er klart politisk i karakter, verken er representert i Sametinget eller har omfattende kontakt med representantene der. Kontakt med SFF ble faktisk ikke nevnt i noen av intervjuene. Siden SFF er den nest største samiske organisasjonen, er denne politiske marginaliseringen svært interessant og trenger nærmere forklaring.¹⁹

Interessant er også forholdet mellom NSR og Samefolkets parti. Sistnevnte sprang ut av NSR og skulle opprinnelig kun delta ved kommune- og fylkestingsvalg. Etter hvert valgte partiet å også delta ved valg til Sametinget, dels i samarbeid med og dels i konkurranse med NSR. Dette har skapt brytninger både internt i NSR og internt i Samefolkets parti, og det er i dag lite dekkende å se partiet som NSRs forlengede arm, selv om mange av de som er med har bakgrunn i NSR. Partiet står likevel såpass svakt at det ikke setter press på NSRs dominerende rolle.

Hovedpoenget her er at den dominerende posisjonen til NSR har avgjørende innvirkning på formen og dynamikken i kommunikasjonen mellom Sametinget og sivilsamfunnet. NSRs dominerende posisjon siden starten, og dermed begrenset organisasjonsdifferensiering, gjør relasjonen mellom sivilsamfunnet og partiene/listene svært forskjellig fra hva vi finner i norsk sammenheng. I kombinasjon med Aps sterke rolle kan denne dominansen sees som en styrke for det helt avgjørende forholdet til staten, og dermed for samisk selvbestemmelse; men om det er en god situasjon for utviklingen av det samiske sivilsamfunnet og det samiske demokratiet, er en helt annen sak. Derfor er det da også svært interessant

---

¹⁹ Det er ellers verdt å bemerke at verken medlemstallene til NSR eller SFF er særlig høye. Om vi for enkelthets skyld opererer med medlemstall på 1000 og 600, utgjør medlemmene bare 1/18 og 1/30 av de ca. 18 000 manntallsregistrerte i 2020 (og som langt fra inkluderer hele den samiske befolkningen).

å se i hvilken grad partier som Árja og Nordkalottfolket lykkes med organisatorisk ekspansjon.

Det er dessuten et viktig utviklingstrekk at representantene – både for de norske partiene og de andre partiene og listene på Sametinget – uttrykker at kontakten med kommuner og fylkeskommuner har økt, selv om det kan være vanskelig å si hva det mer konkret betyr for Sametingets posisjon i forhold til andre forvaltningsnivå. Om det er et uttrykk for økt makt vet vi så langt ikke, men det er uansett et tegn på økt synlighet og relevans.

Et annet forhold som må nevnes gjelder rollen til samiske lokalsamfunns- og bygdelag. Disse er gjerne til en viss grad organiserte, men i praksis ofte nokså uformelle og personavhengige institusjoner som er uttrykk for den sterke lokalorienteringen i samiske samfunn (Falch & Selle, 2018). Det er særlig Árja som i intervjuene vektlegger betydningen til slike lokale bygdelag, der en samtidig understreker at mange av dem har problemer med stabilitet og med å framstå med kraft. Siden slike lag blir lite nevnt av andre partier på Sametinget, betyr det at kontaktnettverk og kapasitet er begrenset, selv om valgte representanter kan være del av og ha kontakt med og kunnskap om disse i det området de selv kommer fra. Det må understrekes at dette er en annen type av frivillighet, som er mer lokal og gjerne også mindre formalisert enn den som springer ut av frivillige organisasjoner som er ment å representere ideer og interesser som er felles på tvers av lokalsamfunn og geografi. Ut fra størrelse og deltakelse er det mange lag som ikke er interessert i eller i stand til å ivareta den viktige demokratirollen som ligger i en slik felles representasjon, og som er helt sentral for å kunne bygge en felles samisk identitet på tvers av geografi (Falch & Selle, 2018). Vi ser en tydelig spenning mellom det felles og det mer lokale innebygd både i det samiske sivilsamfunnet og i partipolitikken.

Et siste forhold vi vil trekke fram, gjelder relasjonen mellom de norske frivillige organisasjonene – hvor samer kan spille en vesentlig rolle, særlig lokalt og spesielt der de utgjør en stor del av befolkningen – og de rent samiske organisasjonene. Vi har tidligere påpekt den store betydningen av samenes integrering inn i det norske systemet, både allment og ikke minst når det gjelder sivilsamfunnsorganisering og deltakelse, og den

«dobbeltheten» og samtidig kapasitetsutfordringen det medfører siden det samiske befolkningsgrunnlaget er så begrenset.

Strukturelle forhold som nevnt ovenfor har viktige implikasjoner for forholdet mellom partiene og listene i Sametinget og det samiske sivilsamfunnet, der hovedkonklusjonen er at den direkte kontakten er begrenset begge veier, men at dette langt fra trenger å bety at partiledere og representanter nødvendigvis er «isolerte» fra samfunnet utenfor. Partienes svar på hvorfor kontakten er såpass begrenset, varierer fra tids- og pengemangel og at ideene er blitt borte til at mange lever vel med å være «innelukket», der det ikke er opplevd som noen presserende oppgave å øke kontakten med sivilsamfunnet. Samtidig er sivilsamfunnsorganisasjonene selv mer opptatt av Sametinget som serviceinstitusjon enn som den sentrale politiske institusjonen en ønsker å påvirke, endre og kontrollere. Samlet kan dette sees som en betydelig utfordring for et samisk demokratisk system som trenger kontakt, opposisjon og engasjement fra et organisert og sterkt sivilsamfunn for å sikre autonomi og selvbestemmelse i forhold til det norske politiske systemet.

Referanser

- Allern, E. H. & Hansen, V. W. (2019). Organiserede interesser: Hvem har tilgang til partiene? I E. H. Allern, J. Saglie & Ø. Østerud (Red.), *Makt og opposisjon. De politiske partiene som demokratisk paradoks* (s. 161–175). Universitetsforlaget.
- Allern, E. H., Saglie, J. & Østerud, Ø. (Red.). (2019). *Makt og opposisjon. De politiske partiene som demokratisk paradoks*. Universitetsforlaget.
- Arnesen, D., Sivesind, K. H. & Gulbrandsen, T. (2016). *Fra medlemsbaserte organisasjoner til koordinert frivillighet? Det norske organisasjonssamfunnet fra 1980 til 2013* (Rapport 2016:3). <http://hdl.handle.net/11250/2442823>
- Bergh, J. & Saglie, J. (2015). Partisystem og skillelinjer i samepolitikken. I B. Bjerkli & P. Selle (Red.), *Samepolitikken utvikling* (s. 225–248). Gyldendal Akademisk.
- Demker, M., Heidar, K. & Pedersen, K. K. (2019). *Nordic party members. Linkages in troubled times*. Rowman & Littlefield.
- Enjolras, B. & Strømsnes, K. (2018). *Scandinavian civil society and social transformations: The case of Norway*. Springer. <https://doi.org/10.1007/978-3-319-77264-6>
- Falch, T. & Selle, P. (2018). *Sametinget. Institusjonalisering av en ny samepolitikk*. Gyldendal Akademisk.

- Fladmoe, A., Eimhjellen, I., Sivesind, K. H. & Arnesen, S. (2019). *Frivillighetens grunnfjell. Hvem gir mest tid og penger til frivillige organisasjoner?* (Rapport 2019:1). <http://hdl.handle.net/11250/2583167>
- Folkestad, B., Christensen, D. A., Strømsnes, K. & Selle, P. (2015). *Frivillig innsats i Norge 1998–2014. Kva kjenneteikner dei frivillige og kva har endra seg?* (Rapport 2015:4). <http://hdl.handle.net/11250/2445372>
- Henriksen, L. S., Strømsnes, K. & Svedberg, L. (Red.). (2019). *Civic engagement in Scandinavia. Volunteering, informal help and giving in Denmark, Norway and Sweden*. Springer. <https://doi.org/10.1007/978-3-319-98717-0>
- Kuhnle, S. & Selle, P. (1992). Government and voluntary organizations. A relational perspective. I S. Kuhnle & P. Selle (Red.), *Government and voluntary organizations. A relational perspective* (s. 1–33). Avebury.
- Pettersen, B. & Selle, P. (1987). *Organisasjonane i Finnmark 1986/1987*. FFD: 7/87.
- Pettersen, T. (2011). Fem valg i tretten kretser. Det sametingspolitiske landskapet i Norge 1989–2005. I E. Josefsen & J. Saglie (Red.), *Sametingsvalg. Velgere, partier, medier* (s. 113–137). Abstrakt forlag.
- Rommetvedt, H. (2017). *Politikkens allmenngjøring. Stortinget, regjeringen og de organiserte interessene i et nypluralistisk demokrati*. Fagbokforlaget.
- Selle, P. (1997). Parties and voluntary organizations: Strong or weak ties? I K. Strøm & L. Svåsand (Red.), *Challenges to political parties: The case of Norway* (s. 149–166). University of Michigan Press.
- Selle, P., Semb, A. J., Strømsnes, K. & Nordø, Å. D. (2015). *Den samiske medborgeren*. Cappelen Damm Akademisk.
- Selle, P. & Strømsnes, K. (2001). Membership and democracy: Should we take passive support seriously? I P. Dekker & E. M. Uslaner (Red.), *Social capital and politics in everyday life* (s. 134–147). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203451571>
- Selle, P. & Strømsnes, K. (2010). Sámi citizenship: Marginalisation or integration? *Acta Borealia*, 27(1), 66–90. <https://doi.org/10.1080/08003831.2010.486926>
- Selle, P. & Strømsnes, K. (2015). Sivilsamfunnet og Sametinget som 'støvsuger'. I B. Bjerkli & P. Selle (Red.), *Samepolitikken utvikling* (s. 274–308). Gyldendal Akademisk.
- Selle, P., Strømsnes, K., Svedberg, L., Ibsen, B. & Henriksen, L. S. (2019). The Scandinavian organizational landscape: Extensive and different. I L. S. Henriksen, K. Strømsnes & L. Svedberg (Red.), *Civic engagement in Scandinavia. Volunteering, informal help and giving in Denmark, Norway and Sweden* (s. 33–66). Springer. <https://doi.org/10.1007/978-3-319-98717-0>
- Sivesind, K. H., Arnesen, D., Gulbrandsen, T., Nordø, Å. D. & Enjolras, B. (2018). An organizational landscape in transformation. I B. Enjolras & K. Strømsnes (Red.), *Scandinavian civil society and social transformations: The case of Norway* (s. 67–116). Springer. <https://doi.org/10.1007/978-3-319-77264-6>

- Skille, E. Å. & Broch, T. B. (2019). Sámi sport in the Nordic civil sphere. Assimilation, multiculturalism, and multiple axes of membership. I J. C. Alexander, A. Lund & A. Voyer (Red.), *The Nordic civil sphere* (s. 151–173). Polity Press.
- Skille, E. Å. & Fahlén, J. (2019). The role of sports organizations for local and national community – the case of Sámi sport organizations. *European Sport Management Quarterly*, 20(2), 239–254. <https://doi.org/10.1080/16184742.2019.1610784>
- Solaas, S. (2020, 10. august). NSR fikk en halv million mer enn SFF. *Sáogat*.
- Svåsand, L. & Tostensen, A. (2020). Non-state actors and democratic consolidation. I B. Chinsinga & L. Svåsand (Red.), *Democratic consolidation in Malawi*, upublisert manuskript.
- Uhre, A. N. & Rommetvedt, H. (2019). Civil associations and interest groups in the policy-making process: Pluralization and generalization of interests. *Interest Groups & Advocacy*, 8(2), 233–253. <https://doi.org/10.1057/s41309-019-00049-w>
- Wollebæk, D. & Selle, P. (2003). The importance of passive membership for social capital formation. I M. Hooghe & D. Stolle (Red.), *Generating social capital. Civil society and institutions in comparative perspective* (s. 67–88). Palgrave Macmillan.
- Wollebæk, D. (2009). *Change in local voluntary associations* [Doktorgradsavhandling, Universitetet i Bergen]. BORA. <https://hdl.handle.net/1956/3509>

Appendiks A: Organisasjoner inkludert i organisasjonssurveyen

Navn	Hovedarbeidsfelt
Internasjonalt Samisk Filminstitutt	Film
Davvi álbmogiid guovddáš OS/Senter for nordlige folk AS	Senteret skal utvikle og formidle sjøsamisk språk, kunst, kultur og samfunnsliv, og kunnskap om urfolk i nordområdene
SEG/Tana samiske språksenter	Samisk språk, kultur og næring
Duoddara Rafe (DR)	Pitesamisk språk og kultur
Oslove Noereh	Møteplass for samisk ungdom
Várdbáiki samisk senter	Språk, kultur, museum, barnehage, tilrettelagte tilbud for eldre
SHL – Sámi Heargevuodjinlihttu	Organisere reinkappkjøring og lassokasting
Árran lulesamisk senter	Museum, kulturhus, språksenter, barnehage m.m.
Samisk hus Oslo AS	Kulturhus for samer og andre interesserte i samisk språk og kultur
Stiftelsen Tana og Varanger Museumssiida	Museumsdrift
Stiftelsen Lásságámmi	Ta vare på og fremme den kunstneriske arven etter Nils-Aslak Valkeapää
Sápmi Næringshage AS	Bedrifts- og næringsutvikling
Riddu Riđđu Festivála	Festivalavvikling
Samisk senter for samtidskunst – Sámi Dáiddaguovddáš	Kunstutstillinger
Samenes Folkeforbund	Samisk kultur og politikk
NSR	Frivillig samfunnsarbeid over et bredt samisk interessefelt: å opprettholde og utvikle samiske tilbud i det samiske samfunnet.
ABC-Company E-skuvla AS	Språk
Márkomeannu festivalen	Márkomeannu er en samisk festival. Festivalen har en klar samisk profil, og Márkomeannu presenterer samiske artister, kunstnere og kulturutøvere fra hele Sápmi på festivalen.
Sjeltie – Samisk kulturpark	Samisk kultur, språk, kulturelle arenaer
Sijti Jarngje – Samisk språk- og kultursenter i Hattfjelldal	Samisk kultur og språk
Opplæringskontoret i Reindrift og Duodji	Fagopplæring innen reindrift og duodji
Sámi Našunálateahter Beaivváš	Teater
Davvi Girji AS	Forlagsvirksomhet og språktjenester
Álttá sámi giellaguovddáš	Samisk språk og kultur
Stiftelsen Midnight Sun Marathon	Arrangerer kultur og idrettsarrangement
Raasten rastah	Festivalarrangør

Navn	Hovedarbeidsfelt
RiddoDuottarMuseat	Museum/kultur
Stiftelsen Duodjeinstituhtta	Samisk håndverk
Mearrasiida	Tradisjonell kunnskap
ČállidLágádus	Forlag
Stiftelsen Samisk Musikkfestival i Kautokeino	Samisk Musikkfestival, fremmer samisk musikk kunst og kultur fra hele Sápmi
SNF Sámi NissonForum Samisk KvinneForum	Øke samekvinners deltagelse og innflytelse
Åarjelhaemien Teatere AS	Kultur og teater

Tillegg: Organisasjoner som det ikke ble oppnådd kontakt med

1. Sámi Allaskuvla -SÁMI LOHKANGUOVDDÁŠ
Senter for samisk i opplæringa
2. SAMENES IDRETTSFORBUND – NORGE
Idrettsorganisasjon med basis i den samiske kulturarven
3. STIFTELSEN PROTECT SÁPMI
Ivaretar samiske arealinteresser. Stiftet av NRL (i Norge og Sverige)
4. SÁMI DÁIDDÁRÁÐÐI – SAMISK KUNSTNERRÅD
Organisasjon for samiske kunstnerorganisasjoner
5. NUORTTANASTE
Kristent blad
6. BESKÁNLUOSSAROCK AS
Musikkfestival
7. ÁLTTA SIIDA AS
Kulturhus og samisk barnehage. Fremme samisk språk og kultur.
8. FA SÁPMI
Samelandslaget (fotball)
9. MAMA SARA EDUCATION FOUNDATION FOR MAASAI CHILDREN
Hjelper Maasaibarn i Tanzania med skolegang. Fadderorganisasjon.
10. KNUT SIVERTSEN – DÁLLÁGADDEN
Samiske kulturminner
11. STIFTELSEN SAEMIEN SIJTE
Sørsamisk museum og kultursenter
12. SJØSAMISK TUN
Boplass
13. FESTIVALER KÁRÁŠJOHKA
Påskefestivalen i Karasjok

14. DSJ DOAJMMA SIEBRRE JULEV SABME
Lulesamisk barne- og ungdomsorganisasjon
15. SAMISK MUSEUMSLAG/ SÁMI MUSEASEARVI
Organisasjon for samiske museer
16. IÐUT AS
Forlag
17. NUORAJTV AS
Nett-TV for lulesamisk ungdom
18. GUOVDAGEAINNU LAGASRADIO
Lokalradio i Kautokeino
19. DAT AS
Forlag, Kautokeino
20. SAMISK LEGEFORENING
Arbeider for å bedre helsetilbudet til samisk befolkning
21. AUDIOLAND AS
Produsentselskap (musikk, festivaler)
22. DUOJÁRIID EALÁHUSSEARVI
Næringsorganisasjon for doudji-produsenter
23. SAMIID DUODJI
Arbeider for å bedre doudjiutøvernes rammebetingelser
24. NORRGA SARAHKKA SAMISK KVINNEORGANISASJON
Samisk kvinneorganisasjon

Appendiks B: Liste over intervjuer

1. Silje Karine Muotka, NSR (Karasjok, 29.5.2018)
2. Jørn Are Gaski, Ap (Karasjok, 29.5.2018)
3. Lars Filip Paulsen, H (Karasjok, 30.5.2018)
4. Nancy Charlotte Porsanger Anti, Senterpartiet (Karasjok, 30.5.2018)
5. Laila Susanne Vars, Árja (Karasjok, 30.5.2018)
6. Inger Eline Eriksen, Árja (Karasjok, 30.5.2018)
7. Beaska Niilas, NSR (Karasjok, 30.5.2018)
8. Ronny Wilhelmsen, Ap (Karasjok, 31.5.2018)
9. Bjarne Store-Jakobsen, Samefolkets parti (Karasjok, 31.5.2018)
10. Arthur Tørfoss, FrP (Karasjok, 31.5.2018)
11. Jovna Zakharias Dunfjell, Áarjel-Saemiej Gielh (Karasjok, 31.5.2018)
12. Kjellrun Wilhelmsen, Nordkalottfolket (Karasjok, 31.5.2018)
13. Anders Somby Jr., Flyttsamelista (Karasjok, 1.6.2018)
14. Toril Bakken Kåven, Nordkalottfolket (Alta, 2.6.2018)

KAPITTEL 5

En valgordning til besvær? U30-regelens innvirkning på deltagelsen ved sametingsvalg

Aslak Owren

Master i statsvitenskap, Universitetet i Oslo

Abstract: A particular electoral rule (U30) in Sámi parliamentary elections in Norway requires that registered Sámi voters in municipalities with fewer than thirty eligible voters cast their votes in advance. In this chapter, I explore the questions of whether, how and why this rule has a negative effect on voter turnout. In order to answer these questions, I conduct an analysis of quantitative data from the official tally sheets of the 2017 Sámi parliamentary election in Norway and aggregate data from the official electoral rolls. In addition, I analyse qualitative data from interviews I conducted with registered Sámi voters in Southern Norway from a rational choice theory viewpoint. These analyses suggest that even after three Sámi parliamentary elections across a span of eight years, the U30 rule still has significant negative effects on voter turnout in the municipalities where it applies. Furthermore, while voter turnout in Sámi parliamentary elections in Norway tends to decline the further away from the Sámi heartlands one comes, an opposite pattern seems to apply among the municipalities subject to the U30 rule. Based on my analyses, I discuss the roles that logistics, a lack of information, political cleavages, demographic variations among the registered voters, and the municipal authorities themselves may play in enabling this decline in voter turnout, and the regional variations therein.

Keywords: Sámi parliamentary elections, advance voting, voter turnout, indigenous democracy, indigenous politics, rational choice theory

Sitering av denne artikkelen: Owren, A. (2021). En valgordning til besvær? U30-regelens innvirkning på deltagelsen ved sametingsvalg. I J. Saglie, M. Berg-Nordlie & T. Pettersen (Red.), *Sametingsvalg: Tilhørighet, deltagelse, partipolitikk* (Kap. 5, s. 139–164). Cappelen Damm Akademisk. <https://doi.org/10.23865/noasp.137.ch5>

Lisens: CC BY-NC-ND 4.0

Introduksjon

En valgteknisk regel ved sametingsvalg, som jeg heretter vil omtale som «U30-regelen», går ut på at velgere i kommuner med færre enn 30 stemmeberettigede ikke kan avlegge stemme på valgdagen, men i stedet må forhåndsstemme. Tidligere studier har vist at regelen bidrar til å trekke ned deltagelsen ved valg til Sametinget (Bergh et al., 2018, s. 271). I dette kapitlet undersøker jeg om dette fortsatt er tilfellet – og om det er det, hva det kan skyldes og hvordan det eventuelt kan motvirkes. Heretter vil jeg omtale kommunene der denne regelen gjelder som U30-kommuner, og øvrige kommuner som O30-kommuner. Ved sametingsvalget i 2017 gjaldt U30-regelen i hele 365 av 426 kommuner i Norge.¹ Samtidig utgjorde antallet stemmeberettigede i disse kommunene knapt 15 prosent av det totale antallet personer som var innført i valgmannstallet, heretter omtalt som «valgmannstallsførte».

U30-regelen ble innført i 2009 for å forene to hensyn. På den ene siden skulle det sikres at valgresultatet kunne bli klart på valgnatten, i stedet for flere dager senere, som ved tidligere valg. Samtidig måtte retten til å avgi stemme i hemmelige valg ivaretas. Løsningen ble at det i kommuner med få velgere ikke skulle telles stemmer lokalt, men at disse heller skulle fraktes til opptellingsvalgstyret i de respektive valgkretsene. Siden dette tar tid, må stemmene sendes før valgdagen for at resultatet skal kunne offentliggjøres på valgnatten (Josefsen & Aardal, 2011, s. 49). Virkningen av denne nye regelen viste seg raskt. Ved valget i 2009 falt den prosentvise deltagelsen med 19,6 prosentpoeng i det som da kom til å utgjøre gruppen av U30-kommuner (Bergh & Saglie, 2011, s. 105). I velgerundersøkelsen som ble gjennomført etter det påfølgende valget i 2013 så man at U30-regelen også da hadde hatt en klar negativ virkning på valgdeltagelsen (Bergh et al., 2018, s. 271).

Hvorfor bør man undersøke U30-regelens virkning på deltagelsen ved sametingsvalg? Lav valgdeltagelse kan gi grunn til bekymring over demokratiets tilstand. Det kan nemlig tyde på at det politiske systemet eller de folkevalgte har liten tillit hos befolkningen, eller kanskje det motsatte: At de stemmeberettigede er tilfredse med den gjeldende

---

¹ Det var ingen registrerte stemmeberettigede i 59 av dem.

politikken eller tviler på at valgutfallet i særlig grad vil endre denne, og at de derfor ser det som mindre viktig å delta (Aardal, 2002, s. 20). Ingen av disse tolkningene – misnøye eller likegyldighet – er gunstige for Sametinget. Begge kan brukes til å så tvil om nødvendigheten av Sameetinget som politisk redskap for samer i Norge. Samtidig er det neppe av slike årsaker at valgdeltagelsen har blitt så betydelig lavere i kommunene som omfattes av U30-regelen, siden forskjellene i deltagelse mellom de samme gruppene av kommuner utgjorde knapt fire prosentpoeng ved valget i 2005 (Bergh & Saglie, 2011, s. 105). Det foreligger dermed et tydelig skille mellom før og etter at U30-regelen ble innført. Dette gapet kan bli ytterligere problematisk, tatt i betraktning at det i lengre tid har foregått endringer i sammensetningen til Sametingets valgmanntall. Stadig flere av de innmeldte er bosatt i byer og tettsteder, og ofte utenfor Sápmi – de tradisjonelle samiske områdene i særlig Nord-Norge og Trøndelag. Selv om hovedbildet over lengre tid har vært at innmeldingen i valgmanntallet øker overalt, har veksten vært kraftigst i valgkretsene utenfor Finnmark, og særlig i Sør-Norge valgkrets/Lulli-Norgga válgabiirre, som dekker de delene av Norge som gjerne ikke regnes som en del av Sápmi (Selle et al., 2015, s. 221). Sør-Norge valgkrets har i løpet av de siste tiårene gått fra å være blant de minste til å bli den nest største kretsen (Selle et al., 2015, s. 206). Hvis veksten fortsetter kan denne kretsen på lengre sikt bli størst av alle.

En konsekvens av at størrelsesforholdet mellom valgkretsene er i endring, er at andelen representanter på Sametinget som velges fra kretsene utenfor Finnmark har økt. To eksempler på dette er at antallet representanter som velges fra Sør-Norge økte fra 4 til 6, av totalt 39 mandater i 2013 (Selle et al., 2015, s. 223), og at Gáisi² i 2019 ble tildelt et nytt mandat på bekostning av valgkretsen Ávjovárri³ (Sametinget, 2019).⁴ Denne utviklingen kan ha politiske konsekvenser, som at perspektivene til de stemmeberettigede i sør gis mer oppmerksomhet. Samtidig har det siden

2 Gáisi dekker mesteparten av det tidligere fylket Troms.

3 Ávjovárri dekker kommunene Karasjok, Kautokeino og Porsanger. Den hadde fram til 2021 flest stemmeberettigede, og blir gjerne omtalt i slike ordelag som «det samepolitiske sentrum» (Selle et al., 2015, s. 230).

4 For mer informasjon om mandatfordelingen ved sametingsvalg og justering av denne, se Forskrift om valg til Sametinget på <https://lovdata.no/forskrift/2008-12-19-1480>

det første sametingsvalget vært en tendens til at valgdeltagelsen blir lavere jo lenger sør man kommer (Selle et al., 2015, s. 230). Sett i lys av de endringene som foregår i valgmanntallet vil dette fremstå stadig mer problematisk, både med hensyn til Sametingets legitimitet og opplevelsen av dets relevans.

Det er derfor nødvendig å undersøke årsakene til lavere deltagelse i sametingsvalg, samt hvilken rolle U30-regelen spiller. I dette kapitlet analyserer jeg betydningen av U30-regelen samlet og fordelt på de ulike valgkretsene, ved hjelp av kvantitative data fra valget i 2017 og kvalitative intervjuer med valgmanntallsførte samer bosatt i Sør-Norge valgkrets. Først skal jeg imidlertid beskrive noen teoretiske perspektiver på valgdeltagelse som vil ligge til grunn for min analyse, og presentere tidligere forskning om sametingsvalg og U30-regelen.

Perspektiver på valgdeltagelse

Mye av den tidligere forskningen på deltagelse i sametingsvalg har, som en også ser i annen valgforskning, tatt utgangspunkt i velgernes *ressurser* og *motivasjon* for å stemme, som vi vil se nedenfor (se også Bergh og Saglies kapittel 6). Disse begrepene er godt egnet for å drøfte forskjeller i valgdeltagelse mellom de stemmeberettigede i nord og sør, i bygd og by eller på tvers av ulike samfunnslag. Det er imidlertid mindre sikkert om de er egnet for en diskusjon av hvorfor valgdeltagelsen er så ulik mellom O30- og U30-kommuner. Disse finnes overalt i landet, og vil i mange tilfeller ikke sammenfalle med slike inndelinger.

I analysene av de kvalitative dataene tar jeg derfor også i bruk begreper fra *rasjonell beslutningstaking* (rational choice), en utbredt teoretisk retning innen generell valgforskning.

Teorien bygger på to grunnleggende antagelser: For det første, at velgernes adferd gjenspeiler deres politiske preferanser, holdninger og verdier (Aldrich, 1993, s. 247). De vil avgi stemme hvis de opplever dette som mer nyttig enn å la være, og i så fall støtte den kandidaten som de vurderer at passer best med eller i størst grad vil kunne innfri deres politiske ønsker. Dette kalles *instrumentelle* motiver. For det andre, at det krever noe å stemme. Velgerne må selv finne informasjon om de ulike

alternativene som finnes, vurdere hvor godt disse svarer til deres politiske ønsker, ta stilling til om det er viktig eller nødvendig for dem å delta i valget, og faktisk avgi stemme (Aldrich, 1993, s. 248). Sett i sammenheng danner disse antagelsene en kalkyle der forventet *nytte* av å delta veies mot *kostnaden* av å gjøre det. Dersom en velger forventer at kostnadene ved å delta vil bli større enn den forventede nytten, legger teorien om rasjonell beslutningstaking til grunn at vedkommende heller lar være (Aldrich, 1993, s. 251).

Det finnes lite empirisk støtte for at valgdeltagelse kan forklares med teorier om rasjonalitet som kun tar utgangspunkt i instrumentelle motiver (Aardal, 2002, s. 27). For eksempel fant André Blais i sin studie av kanadiske velgere at instrumentelle overveielser kun var utslagsgivende hos personer som hadde lav interesse for politikk og som ikke anså det som viktig i seg selv å delta i valg (Blais, 2000, s. 102). Ideen om at det i seg selv er viktig og meningsfullt å delta i et valg, uavhengig av dets utfall, omtales ofte i form av en borgerplikt. Dette kan betegnes som et *ekspres-sivt* motiv for deltagelse. En handling som gjøres på grunn av ekspres-sive motiver er en symbolsk handling, noe som gjøres for handlingens skyld heller enn for å oppnå et bestemt utfall (Brennan & Lomasky, 1993, s. 25). Ekspres-sive motiver for valgdeltagelse er likevel ikke uforenlige med teorier om rasjonell beslutningstaking. Riker og Ordeshook (1968) har for eksempel utviklet en modell der både instrumentelle og ekspres-sive motiver passer inn i de stemmeberettigedes kalkyle. I deres modell må den samlede summen av nytten ved å delta i valget og den symbolske verdien det gir være større enn de opplevde kostnadene for at man skal foretrekke å delta (Aldrich, 1993, s. 252).

Hva vet vi om deltagelse i sametingsvalg?

Det meste av den tidligere forskningen på sametingsvalg er gjennomført ved bruk av data fra velgerundersøkelser som ble utført etter sametings-valgene i henholdsvis 2009 og 2013. Noen sentrale funn fra disse er at mange stemmeberettigede oppgir andre hovedmotiver for å melde seg inn i valgmanntallet enn et ønske om å påvirke sametingspolitikken. For mange er det et valg som gjøres for å uttrykke (eller kanskje få bekreftet)

deres samiske identitet. Det er også en klar tendens til at færre melder seg inn for å påvirke sametingspolitikken jo lenger unna samepolitikken geografiske sentrum (her menes særlig Kautokeino og Karasjok, men også deler av Troms og Finnmark for øvrig) en kommer (Selle et al., 2015, s. 230). Det samme mønsteret kan ses i spørsmålene om grad av interesse for sametingspolitikk (Selle et al., 2015, s. 231), tilfredshet med politikken (Selle et al., 2015, s. 263), grad av samisk språkbeherskelse og antall andre samer i ens omgangskrets (Selle et al., 2015, s. 224).

En multivariat analyse av data fra velgerundersøkelsen i 2013 viser at de variablene som vanligvis brukes til å forklare individuell deltagelse ved stortings-, kommune- og fylkestingsvalg også har betydning for deltagelse i valg til Sametinget i Norge. For eksempel vil kvinner, middelaldrende, høyt utdannede og personer med høy inntekt oftere avgi stemme i sametingsvalg enn hva andre gjør (Bergh et al., 2018, s. 271). Bergh et al. fant også klare statistiske sammenhenger mellom deltagelse i sametingsvalg og høy tillit til enten Sametinget eller Stortinget, høy generell politisk interesse og deltagelse i stortingsvalg (2018, s. 276). Slike variabler for sosiøkonomisk bakgrunn og politisk interesse brukes ofte innen generell valgforskning, og oppsummeres gjerne i form av begrepene *ressurser* og *motivasjon* (Bergh et al., 2018, s. 265). Økt interesse for sametingspolitikk hadde også, ikke overraskende, en statistisk signifikant positiv sammenheng med deltagelse i sametingsvalg. Deltagelsen var også høyere blant dem som oppgav høy grad av samisk språkbeherskelse, at de hadde vokst opp i et samisk lokalmiljø eller at de hadde mange venner som var innmeldt i valgmannstallet. Disse variablene, som av Bergh et al. brukes som en samlet indikator på grad av *samisk integrasjon*, kan tenkes å bidra til både økte kunnskaper om og økt interesse for sametingspolitikk. I de siste modellene, der variabler for både grad av samisk integrasjon og sosiøkonomisk stilling inngikk, var det kun de førstnevnte som forble statistisk signifikante (Bergh et al., 2018, s. 278). Sett i det større bildet, er graden av samisk integrasjon ofte høyere i nord, og lavere i sør. Dermed kan det ventes at det blant de stemmeberettigede i økt grad fra nord til sør finnes en opplevelse av *psykologisk avstand* til sametingspolitikken og samisk samfunnsliv, som bidrar til å passivisere dem (Selle et al., 2015, s. 225).

Bergh et al. fant ellers at respondenter som meldte seg inn i valgmann-tallet på grunn av et motiv om å påvirke politikken var mest tilbøyelige til å delta i sametingsvalg. Samtidig, og i motsetning til i valgundersøkelsen i 2009, var deltagelsen også høyere enn gjennomsnittet blant respondenter som oppgav at de først og fremst meldte seg inn for å uttrykke sin samiske identitet. Forfatterne foreslår at *identifisering med og deltagelse* i det samiske samfunnet i seg selv virker positivt på valgdeltagelsen (2018, s. 274). En mulig årsak til at sammenhengen ser ulik ut i de to undersøkelsene er at det fra 2013 har vært mulig å oppgi flere nye motiver, som å ville sikre ens etterkommere muligheten til å melde seg inn, eller «andre årsaker». Dette ser ut til å ha avdekket noen viktige nyanser blant respondentene i undersøkelsen som ikke kunne avdekkes i 2009.

Den enkeltvariabelen som i størst grad evnet å forklare valgdeltagelse i modellen til Bergh et al. var imidlertid spørsmålet om hvorvidt respondenten bodde i en U30-kommune. Deres modell tydet på at sannsynligheten for å delta i sametingsvalg var tjue prosentpoeng lavere for denne gruppen (2018, s. 282). Etter å ha kontrollert for samtlige av variablene jeg til nå har omtalt, fant de at det kun var fire som forble statistisk signifikante: interesse for sametingspolitikk, motiv for innmeldelse i Sametingets valgmannstall, tillit til Sametinget og hvorvidt man kunne avlegge stemme på valgdagen eller ikke.

Datamaterialet

Mitt datamateriale består av to komponenter. Den første, og mest sentrale for mine analyser, er kvantitative data om deltagelsen i de ulike valgkretsene ved sametingsvalget i 2017. Disse er utviklet ved bruk av valgprotokollene fra valgstyret i hver enkelt valgkrets, og oversikter over antall stemmeberettigede i hver kommune samme år. I noen tilfeller valgte jeg på grunn av manglende data for 2017 å bruke tall fra oversikten som lå til grunn for mandatjusteringen per 30. juni 2015. Jeg fikk tilgang til disse dataene av Sametingets administrasjon. Det andre datagrunnlaget består av kvalitative data fra intervjuer med valgmannstallsførte samer bosatt i ulike deler av Sør-Norge valgkrets – opprinnelig

samlet inn og bearbeidet av meg til arbeidet med min masteroppgave (Owren, 2019).⁵

De kvantitative dataene er et mål på deltagelsen ved sametingsvalget i 2017, fordelt på de syv valgkretsene og innen gruppene av O30- og U30-kommuner. Datasettet ble utviklet på bakgrunn av de tre datakildene som jeg mottok fra Sametinget. Mitt arbeid bestod av å notere hvilke kommuner som da var underlagt U30-regelen, føre opp antall stemmeberettigede og avlagte stemmer i hver kommune, samt regne ut valgdeltagelsen på ulike nivåer. I oversikten over antall stemmeberettigede per kommune i 2017 manglet tall fra seks kommuner – fra én kommune i Vesthavet valgkrets og fem i Sør-Norge valgkrets. I mangel av andre datakilder brukte jeg her tallene fra 2015 som stedfortreder. Ettersom det ikke kan utelukkes at antallet stemmeberettigede i disse kommunene har endret seg i det tidsrommet, utgjør dette en mulig feilkilde i mine data.

En annen mulig feilkilde er at jeg opererer med et høyere antall stemmeberettigede og et større antall avgitte stemmer enn det som oppgis av Statistisk sentralbyrå. Ifølge SSB var det 16 958 stemmeberettigede ved valget i 2017, mens antallet godkjente stemmegivninger⁶ var 11 756. I mitt datasett er disse tallene henholdsvis 16 989 og 11 978. En viktig årsak til at forskjellen i antall avgitte stemmer er såpass stor, er at SSB på sine nettsider har oppført galt antall stemmer i Gáisi valgkrets.⁷ Sett bort fra dette, er differansen i form av antall stemmer marginal. Hva som ellers har ledet til et ulikt antall stemmeberettigede er jeg ikke sikker på. Uavhengig av årsak er det lite sannsynlig at disse feilkildene har vesentlige konsekvenser for min analyse. Den offisielle valgdeltagelsen i hele landet var 70,3 prosent, mens den i mitt datasett er på 70,5 prosent. Sett på krets-nivå, er det i den sørsamiske valgkretsen at gapet i valgdeltagelse er størst. Den utgjør her i underkant av ett prosentpoeng. Selv om forskjellene er

⁵ Selve datainnsamlingsprosessen beskrives utførlig i masteroppgaven (Owren, 2019).

⁶ Jeg vil heretter omtale «godkjente stemmegivninger» som «stemmer».

⁷ Dette skyldes muligens en tastefeil, og utgjør en differanse på 200 stemmer. Ved å regne ut prosentvis deltagelse på bakgrunn av deres egne tall, vil en se at denne avviker fra deres oppgitte valgdeltagelse.

små, har jeg vært særlig nøktern i de delene av mine analyser der disse tallene inngår.

De kvalitative dataene ble samlet gjennom intervjuer med tretten valgmanntallsførte samer bosatt ulike steder i Sør-Norge valgkrets. Disse ble utført av meg mellom november 2018 og mai 2019. De fleste ble av praktiske årsaker gjennomført ved bruk av telefon, et par ble gjort på Skype, ett ble gjort over e-post, mens resten foregikk ansikt til ansikt i Bergen og Oslo. Spørsmålene varierte noe, men flere gikk igjen. Blant annet spørsmål om informantenes deltagelse i sametingsvalg, deres eventuelle opplevelser av å stemme, deres motivasjon for å delta, deres opplevelse av Sametinget, deres motivasjon for å melde seg inn valgmanntallet, om de hadde andre samer i sin omgangskrets, hvilken betydning disse eventuelt hadde for deres tanker om eller interesse for sametingspolitikk, hvordan de fikk tak i informasjon om sametingspolitikk samt deres tanker rundt å være same og sametingsvelger i Sør-Norge. Informantene ble rekruttert gjennom utlysninger i ulike fora på Facebook, gjennom mine egne bekjenskaper og med snøballmetoden. Sistnevnte innebærer at man spør personene man kommer i kontakt med om de kan oppgi andre mulige informanter, eller eventuelt fortelle dem om forskningen slik at disse selv kan ta kontakt (Jacobsen, 2016, s. 182). Jeg valgte sistnevnte tilnærming fordi jeg ikke ønsket å få kjennskap til noens personopplysninger uten at de hadde samtykket til dette (se mer om datagrunnlag, metode og etikk i kapittel 1).

Siden intervjudataene som ble samlet inn i forbindelse med min masteroppgave var begrenset til Sør-Norge valgkrets, har jeg ingen kvalitative data fra stemmeberettigede ellers i landet. Dette trenger likevel ikke å være til hinder for mine analyser. Selv om tilværelsen i nordlige U30-kommuner på flere vis er annerledes enn tilværelsen i U30-kommuner sørpå, er det noen fellesnevner som gjør at de likevel ligner. De valgmanntallsførte i slike kommuner vil nærmest per definisjon ha få samer i sin lokale omgangskrets. Dette vil gjerne skape noen utfordringer for bruk eller læring av samiske språk, samt minske tilgangen på møteplasser der man kan informeres om og diskutere sametingspolitikk. En bør likevel ha i mente at samene lenger nord i landet har sterkere rettigheter og større muligheter til å lære seg samiske språk i skolen enn tilfellet

ofte er lenger sør. Ellers er disse utfordringene trolig nokså like i de fleste U30-kommuner, uavhengig av landsdel. Det bør samtidig tas forbehold om at det er ukjent hvor mange av samene i Norge som ikke er med i valgmanntallet, eller hvor i landet samene bor. Det kan hende at det i flere av U30-kommunene, særlig i nord, finnes et vesentlig antall samer som av ulike grunner har valgt å ikke melde seg inn, og at disse kommunene ellers enkelt kunne blitt O30-kommuner.

Videre er det noen skjevheter i utvalget som bør diskuteres. Som en følge av mitt valg av rekrutteringsstrategi fikk jeg et utvalg med klar overvekt av valgmanntallsførte med bosted i og rundt Oslo, og en god del som bodde i Bergen. Dette gjenspeiler at en stor andel av de stemmeberettigede i Sør-Norge er bosatt i større byer, særlig på Østlandet. Det var også blant disse gruppene at det var enklest å rekruttere informanter. Dette skyldtes nok i hovedsak at Facebook-gruppene for samer i og rundt disse to byene er de største av sitt slag i Sør-Norge, men kan også ha vært et uttrykk for at interessen for sametingspolitikk var mer utbredt der enn ellers i kretsen. Tross dette fikk jeg gjennomført intervjuer med flere personer som bodde eller hadde bodd i U30-kommuner. Disse personene er blant dem som det er vanskeligst å komme i kontakt med, særlig om de bor i kommuner der de er den eneste, eller blant svært få valgmanntallsførte samer. Disse deltar ikke nødvendigvis i åpne fora eller kjente samiske miljøer – inkludert grupper for lokale samer på sosiale medier som Facebook, med mindre de bor i nærheten av en kommune der denne typen aktiviteter finner sted.

En siste følge av min rekrutteringsstrategi er at de fleste av mine informanter oppgav at de var mer interesserte i og bedre informert om sametingspolitikken enn hva man kan anta er tilfellet for den gjengse valgmanntallsførte i Sør-Norge. Det skyldtes kanskje i hovedsak at de som har større interesse for sametingspolitikken gjerne er mer interesserte i forskning som angår samiske kår eller Sametinget. Disse skjevhetene i utvalget behøver imidlertid ikke å være problematiske. Formålet med de kvalitative dataene er å illustrere og gi innsikt i hvorfor valgdeltagelsen varierer så mye mellom O30- og U30-kommuner. De gir også et grunnlag for å utvikle nye spørsmål som etter mitt syn bør inngå i fremtidig sametingsvalgforskning.

Det magiske tallet? Forskjeller i valgdeltagelse mellom O30- og U30-kommuner

I tabell 5.1 vises antallet stemmeberettigede og avlagte stemmer i O30- og U30-kommunene ved sametingsvalgene i 2009 og 2017, og forskjellene i prosentvis deltagelse. Hovedbildet fra sametingsvalget i 2017 er at det fortsatt finnes et betydelig gap mellom gruppene av O30- og U30-kommuner, med en deltagelse på henholdsvis 73,8 og 49,7 prosent. Faktisk var gapet større i 2017 enn i 2009 da regelen ble innført.

Tabell 5.1 Samlet valgdeltagelse i gruppene av O30- og U30-kommuner i 2009 og 2017

Kommunetype	Stemmeberettigede		Avlagte stemmer		Valgdeltagelse (prosent)		Differanse 2009-2017 (prosentpoeng)
	2009	2017	2009	2017	2009	2017	
O30-kommune	11989	14633	8654	10807	72,2	73,8	1,6
U30-kommune	1901	2356	932	1171	49,0	49,7	0,7
Totalt	13890	16989	9586	11978	69,0	70,5	1,5

Det er dermed ingen grunn til å tro at U30-regelens virkninger skyldtes en brå, forbigående «sjokkeffekt» som følge av overgangen til en ny og uvant ordning. Regelen synes heller å ha gitt noen varige, negative konsekvenser for valgdeltagelsen. Samtidig har denne forskjellen liten virkning på den totale valgdeltagelsen nasjonalt. Det kan imidlertid endres hvis andelen stemmeberettigede med bosted i U30-kommuner øker, samtidig som de negative virkningene av U30-regelen vedvarer. Det vil derfor være viktig å følge med på hvilken kommunegruppe som vokser mest fremover, og hvorvidt valgdeltagelsen fortsetter å variere i slik en grad mellom dem ved de kommende sametingsvalgene.

På grunn av den store veksten i Sametingets valgmanntall blir antallet O30-kommuner større mellom hvert valg. Det gir noen metodiske utfordringer når valgdeltagelsen innad i de to kommunegruppene skal sammenlignes over tid, fordi kommunegruppene ikke er direkte sammenlignbare. Ved sametingsvalget i 2009 var det for eksempel tre kommuner i Sør-Norge hvor man kunne stemme på valgdagen; i 2017 var antallet steget til elleve. Slike endringer har funnet sted i de fleste valgkretser, men utslagene har vært større i sør. Denne veksten skyldes

særlig at det i løpet av de siste tiårene har funnet sted en oppblomstring av samisk identitet og kultur, men kommer også av at det har foregått aktiv rekruttering til valgmanntallet. Blant annet foregikk det i forkant av valget i 2009 et rekrutteringsarbeid blant de stemmeberettigede i kommuner som lå an til å underlegges U30-regelen. Selv om antall innmeldte økte overalt, var veksten derfor størst i disse kommunene, og særlig i Sør-Norge (Bergh & Saglie, 2011, s. 106). Dette kan tyde på at mange valgte å melde seg inn av hensyn til andres ønske om å ikke bli underlagt U30-regelen, selv om de personlig ikke hadde til hensikt å delta i sametingsvalg.

En mulig konsekvens av veksten i valgmanntallet ville være at deltagelsen i gruppen av O30-kommuner ble lavere over tid – forutsatt at velgerne i forhenværende U30-kommuner fortsatte å ha lavere valgdeltagelse. Dette ser ikke ut til å være tilfellet, i og med at forskjellen mellom de to kommunegruppene ikke har krympet. Forskjellen har derimot heller ikke vokst i særlig grad, slik en kunne ha ventet om store deler av den videre veksten til U30-kommunene skyldtes rekruttering av samer som i utgangspunktet ikke ville meldt seg inn i valgmanntallet. Det ser tvert imot ut til at forskjellene i valgdeltagelse har vedvart, uavhengig av utviklingen i de to kommunegruppene, eller overganger dem imellom. Det tilsier at det er noe konstant ved U30-regelen i seg selv, eller noe den medfører, som påvirker valgdeltagelsen.

Hva er det ved U30-regelen, og hva innebærer den for de stemmeberettigede?

Dette er empiriske spørsmål som ikke stod i fokus for min datainnsamling. Mitt datamateriale kan likevel delvis bidra til å belyse spørsmålene. Jeg vil forsøke å tegne et helhetlig bilde av hva som kan tenkes å forklare den lavere deltagelsen i U30-kommunene, med tanke på U30-regelen i seg selv, kommunene og personene den angår, samt eventuelle samspill mellom disse. Dette innebærer at jeg starter ved å drøfte U30-regelen i seg selv og hva den innebærer for dem som er underlagt den. Deretter vil jeg diskutere betydningen av manglende kjennskap til regelen, valglokalenes tilgjengelighet, valgfunksjonærenes opptreden og kommunens rolle i alle disse henseendene. Deretter vil jeg diskutere tilværelsen i

U30-kommunene, med særlig hensyn til hvordan denne gruppen på den ene siden er svært sammensatt, men også har noen ting til felles. De slutningene og videre antagelser som jeg utarbeider her kan danne et godt grunnlag for, og gi innspill til, fremtidig forskning – både de kvantitative studiene som utføres i etterkant av hvert sametingsvalg, og til kvalitativ forskning som kan utdype og videre belyse de spørsmålene jeg stiller i min analyse.

Hva er det ved U30-regelen som leder til lavere valgdeltagelse? Teknisk sett medfører ikke regelen annet enn at de den gjelder må avgi stemme på forhånd. Det er ikke utpreget vanskelig, og stadig flere gjør det ved valg til kommunestyre, fylkestingsstyrer, Stortinget og Sametinget. Tatt i betraktning at nær halvparten av de stemmeberettigede i U30-kommunene deltar, ser det ikke ut til å være en uoverkommelig barriere å måtte stemme på forhånd. Etter tre sametingsvalg ser vi likevel at det betydelige gapet i valgdeltagelse som oppstod i 2009 vedvarer. Det tilsier at det er noe ved regelen som leder til lavere valgdeltagelse. Det er meget uvanlig i norsk politisk sammenheng at vilkårene for å delta i valg skal variere avhengig av hvilken kommune man bor i. Dermed er det nærliggende å spørre om en vesentlig andel av de stemmeberettigede i U30-kommuner ikke er klare over at de må forhåndsstemme. Innføringen av regelen kom i hvert fall som en overraskelse for noen av de valgmanntallsførte:

Jeg har stemt ved alle valg siden 1989, bortsett fra ett. I 2009 oppdaget jeg på valgdagen at jeg var nødt til å forhåndsstemme. Det var veldig skuffende. Jeg var både skuffet, skamfull og flau da jeg ikke fikk stemme det året, fordi jeg ikke fikk med meg at jeg måtte forhåndsstemme.

Denne mannen, som var i femtiårene da jeg intervjuet ham, bodde i 2009 i en U30-kommune. Han fikk ikke med seg at U30-regelen ble innført, til tross for at han etter eget syn hadde fulgt godt med på sametingspolitikken siden starten. Han var ikke alene om det. En kvinne i femtiårene bosatt i en U30-kommune på Vestlandet fortalte at «Jeg visste ikke at regelen kom i 2009. Jeg har alltid forhåndsstemt». Disse sitatene viser at informasjonen om U30-regelen ikke nådde frem til alle i 2009. Kvinnen i det siste eksempelet fikk dessuten også stemt. Det kan likevel godt tenkes at det også ved senere valg har vært flere stemmeberettigede som ikke

visste at de bodde i en U30-kommune, og hva dette ville innebære om de ønsket å delta i valget.

Hvis det ikke informeres godt nok, kan det ved ethvert sametingsvalg være et antall stemmeberettigede som møter opp på valgdagen for å delta, men ikke får avgi stemme. Det kan gjelde både førstegangsvelgere og erfarne velgere. Det kan dessuten tenkes at det blant dem som i utgangspunktet er kjent med at de må forhåndsstemme finnes noen som ikke husker å gjøre det i tide. Mens mine tall fra valget i 2017 tyder på at de negative virkningene av U30-regelen ikke skyldes en enkeltstående sjokkeffekt, gir dette kanskje grunnlag for å snakke om en *gjentagende sjokkeffekt* som reproduseres fra valg til valg. U30-regelen stiller utvilsomt noen særlige krav til dem den angår. At de stemmeberettigede i U30-kommunene har andre betingelser for å kunne delta, og selv må bli kjent med disse, er en økt kostnad for dem. Dette er imidlertid ikke en direkte relevant kostnad for en rasjonell kalkyle, ettersom den kun tar i betraktning velgernes *opplevelse* av kostnader. Likevel følger det noen kostnader av U30-regelen, selv når den er kjent blant dem som er påvirket av den. Den mest åpenbare er at de selv må huske fristen for å avlegge stemme. Selv om dette uansett vil utgjøre en kostnad for de stemmeberettigede i U30-kommuner, kan godt informasjonsarbeid bidra til å lette denne.

Hovedansvaret for dette ligger hos Valgdirektoratet og hos den enkelte kommune. Det er disse aktørene som har ansvaret for valgavviklingen. Det er imidlertid andre aktører som også er i en posisjon til å spille en viktig rolle, som Sametinget og ulike nyhetsmedier. Det er trolig gjenstand for betydelig variasjon hvorvidt og hvordan ulike kommuner går frem for å informere om sametingsvalg generelt, og U30-regelen spesielt. Det er ikke nødvendigvis slik at U30-kommunene skiller seg ut i disse henseendene, men konsekvensene av mangelfullt informasjonsarbeid er trolig større der. Dette er imidlertid empiriske spørsmål som jeg ikke har data til å undersøke nærmere her. Kjennskap til U30-regelen utgjør en viktig, og ofte helt nødvendig, betingelse for deltagelse i sametingsvalg i U30-kommuner. Disse spørsmålene bør derfor vies oppmerksomhet i den fremtidige forskningen på sametingsvalg. Kjennskap til U30-regelen er likevel ikke en tilstrekkelig betingelse for å delta. Selv om den skulle

være kjent for de fleste stemmeberettigede i en kommune, kan den oppleves så upraktisk for noen at de lar være å stemme. Dette kan blant annet knyttes til de to aspektene *tid* og *avstand*.

Hva gjelder *tid* kan det tenkes at man er bortreist i perioden der forhåndsstemmingen skjer, eller at valglokalet ikke er åpent til tider som passer akkurat da. Siden perioden der man kan avgi stemme er noe kortere i U30-kommuner enn ellers, vil dette i ulik grad kunne være en problemstilling i de to kommunegruppene. Hvis en i vesentlig grad er nødt til å legge om sine prioriteringer for å delta, utgjør det utvilsomt kostnader som kan oppleves så store for noen stemmeberettigede at de velger å la være. Det kan også hende at man ikke befinner seg i sin folkeregistrerte kommune i perioden der en kan forhåndsstemme, og at man ikke vet at man har rett til å gjøre dette også i andre kommuner. Studenter er en gruppe som kan tenkes å være særlig utsatt i så måte. Dette illustrerer også at de opplevde kostnadene av å delta i sametingsvalget er betinget av den informasjonen man har. Det er altså underordnet om denne informasjonen er korrekt, så lenge den utgjør grunnlaget for ens beslutninger. For eksempel ville det kreve særlig høy motivasjon å reise hjem fra studenttilværelsen et annet sted i landet for å delta i et sametingsvalg. Dessuten, om man er usikker på sitt partivalg, kan den kortere tidsfristen for å fatte sitt valg, eller et overdrevet inntrykk av hvor mye kortere den er, fremstå såpass urimelig at man heller lar være å stemme. Kortere tid til å vurdere de ulike politiske alternativene kan med andre ord oppleves som en økning i kostnadene ved å delta. I så fall er det grunnlag for å hevde at tvilerne gis mindre mulighet til å delta i U30-kommuner. Det er problematisk, ikke minst fordi denne gruppen kan ha stor betydning for valgresultatet.

Hva gjelder *avstand* er det to forhold som kan tenkes å ha særlig betydning: Om en kan stemme ved sametingsvalget i alle valglokaler der man ellers kan avgi stemme i valget til Stortinget, og hvor tilgjengelige selve valglokalene er. Begge deler kan by på klare kostnader. I kommuner med et forholdsvis høyt innbyggertall er det lite trolig at dette er et problem. Det samme gjelder om det tilfeldigvis er mulig å avgi stemme i same-tingsvalg nær der en bor. En kvinne i tjuårene fra en U30-kommune på Østlandet fortalte for eksempel at det kun var «ti minutter med bil

til stemmelokalet». Utover at dette vil forutsette at man har tilgang til å kjøre en bil, som gjør avstanden til en *betinget kostnad*, er slike avstander neppe til hinder. Slike betingede kostnader kan raskt bli et spørsmål om den enkeltes ressurser. For dem som av for eksempel økonomiske årsaker eller på grunn av en funksjonshemning er mindre mobile, og helst skulle deltatt i både sametings- og stortingsvalget på valgdagen, kan U30-regelen i seg selv virke ekskluderende. De opplevde kostnadene kan også bli større for andre som er bosatt i en kommune med store avstander. Slike kommuner finnes overalt, og vil ofte være underlagt U30-regelen. Dette kan være en viktig og hittil undervurdert forklaring på at deltagelsen er lavere i U30-kommunene.

Hvis en U30-kommune i tillegg til å ha store geografiske avstander kun tar imot stemmer til sametingsvalg i utvalgte valglokaler, kan avstandene lett bli så store for noen at de velger å ikke delta, eller har vanskelig for å finne tid til å gjøre det. Utover kostnadene lengre avstander i seg selv medfører, vil også arbeidet med å finne ut hvilke valglokaler i kommunen som eventuelt tar imot stemmer i sametingsvalg utgjøre en kostnad. I kapittel 6 viser Johannes Bergh og Jo Saglie at det blant respondentene i valgundersøkelsen fra 2017 var forskjeller mellom hjemmesittere og velgere i deres vurdering av de praktiske forholdene rundt å delta i valget. Respondentene som var bosatt i U30-kommuner oppgav i større grad at de opplevde at det var upraktisk å stemme, uavhengig av om de var hjemmesittere eller velgere. Det gir ikke bare støtte til antagelsene som ligger til grunn for rasjonell beslutningstakingsteori, men gir også grunn til å hevde at de ekstra kostnadene som følger med U30-regelen er omfattende og dessuten ubetinget av motivasjon eller politisk interesse.

Flere av personene som jeg intervjuet fortalte at valgfunksjonærene ikke var forberedt på å ta imot sametingsstemmer, og i enkelte tilfeller ikke engang var klare over at de skulle gjøre det. For eksempel fortalte en kvinne i femtiårene med bosted i en U30-kommune på Vestlandet at valgfunksjonærene ved flere valg ikke hadde vært forberedt: «Det har blitt bedre siden, men det har også hendt at mine barn har måtte vente på at de skal finne ut hvordan man tar imot sametingsstemmer». Hvis prosessen med å avlegge stemme tar lengre tid enn ved andre valg, utgjør

dette en klar kostnadsøkning – ikke minst fordi de stemmeberettigede vil ha grunn til å anta at det også ved senere valg vil være lengre ventetid. En mann i tjuårene fra en U30-kommune på Østlandet fortalte om en lignende opplevelse: «Ved valget i 2017 stemte jeg i Steinkjer, som er en relativt stor samisk by. Likevel opplevde jeg at valgarbeiderne der var usikre på hvordan man skulle håndtere sametingsvelgere». Som han selv sa, kan slike opplevelser bidra til å gjøre «terskelen for å stemme høyere, for det kan fort bli pinlig». Ubekvemhet eller vegring over å være til bry kan utgjøre store kostnader for mange stemmeberettigede. En annen kvinne i femtiårene i en U30-kommune på Vestlandet fortalte at: «Da jeg først skulle stemme i sametingsvalget, ble det litt oppstyr. De samlet alle de ansatte i valglokalet, så de kunne få opplæring». Slik oppmerksomhet kan oppleves som pinlig, og ikke minst useriøst. For noen velgere, og kanskje især dem som skal delta for første gang, kan det være nok til at de snur i døren til valglokalet. Det klart drøyeste eksemplet kom fra en kvinne i tjuårene som bodde i Bergen. Hun fortalte at de ansatte i valglokalet ikke var klare over at de skulle ta imot sametingsstemmer:

Da jeg skulle stemme, så de ganske rart på meg. De spurte meg om det var hos dem man kunne stemme i sametingsvalget. Det tok ganske lang tid, kanskje femten eller tjue minutter ekstra, fordi de måtte finne ut hvordan de skulle gjøre det.

Det er klanderverdig om valgfunksjonærer ikke har fått tilstrekkelig opplæring til å kunne ta imot stemmer i sametingsvalg. Det er derimot drøyere om de ikke engang er kjent med at de skal gjøre det. Det tyder på at forarbeidet fra både Valgdirektoratets og en del kommuners side ikke var godt nok. Utover at det kan lede til lavere valgdeltagelse, kan det oppfattes som at myndighetene ikke tar sametingsvalget på alvor. Det kan bidra til å svekke tilliten til både myndighetene og Sametinget, og dermed også motivasjonen til å delta i sametingsvalg. Slike feil kan forekomme overalt, og er derfor ikke en unik kostnad for stemmeberettigede i U30-kommuner. Eksempelet over var i Bergen, som er blant de kommunene i Sør-Norge med flest valgmanntallsførte. Det kan likevel tenkes at slike feil er mer utbredte lenger sør i landet, og i kommuner der få eller ingen deltar i sametingsvalg – som i U30-kommuner. Dette er viktige

spørsmål som bør vies mer oppmerksomhet fremover, av både forskere og valgmyndigheter.

Hvis en stemmeberettiget blir fortalt av valgfunksjonæren at de ikke tar imot stemmer til sametingsvalget, vil det i første rekke kunne føre til at vedkommende ikke får stemt. Det kan hende at vedkommende deretter tror at det ikke er mulig å stemme i den kommunen, eller at de er nødt til å dra til et annet valglokale som kanskje er langt unna. Slike oppfatninger kan også spres blant de stemmeberettigede, og bidra til minsket valgdeltagelse i hele kommunen. Selv om en stemmeberettiget holder på sitt og får gitt stemme, kan opplevelsen likevel virke så ubehagelig at vedkommende ikke har lyst til å gjøre det igjen.

Det er neppe slik at all variasjon i deltagelse mellom O30- og U30-kommuner har sitt utspring i U30-regelen. Det var noe variasjon mellom kommunegruppene også før regelen trådte i kraft (Bergh & Saglie, 2011, s. 105). Det kan tyde på at det også er andre forhold ved tilværelsen i U30-kommunene som bidrar til lavere valgdeltagelse. Vi skal se nærmere på det.

Tilværelsen i U30-kommunene

Hvordan det er å bo og stemme i U30-kommunene er et sammensatt spørsmål, siden gruppen av U30-kommuner også er sammensatt. Den består av ulike kommuner i alle deler av landet. De er også av ulik størrelse med hensyn til både areal og innbyggertall. Dermed vil nok også tilværelsen i kommunene variere. For eksempel vil valgmanntallsinnførte som er bosatt i U30-kommuner lenger nord kanskje være bedre informerte og ha mer formeninger om sametingspolitikk, siden denne ofte både omgir og angår dem i en annen grad enn hva tilfellet er lenger sør. Andelen valgmanntallsførte som i velgerundersøkelsene oppgir at de i noen grad behersker et samisk språk er også jevnt over større i nord enn i sør, i likhet med andelen som oppgir å ha flere andre samer i sin omgangskrets. Sistnevnte gjenspeiler trolig at U30-kommunene i sør ofte er større byer eller tettsteder, der det er mindre sannsynlig at de valgmanntallsførte kjenner hverandre. I nord har U30-kommunene lave innbyggertall. Sett i sammenheng, tilsier dette at motivasjonen til å delta vil være høyere, og at kostnadene ved å gjøre det er lavere i nord enn i sør. Derfor burde vi også

kunne forvente at gapet i deltagelse mellom O30- og U30-kommunene var lavere i de nordlige valgkretsene enn lenger sør. Dette ser imidlertid ikke ut til å stemme. I tabell 5.2 ser vi at ulikheten i deltagelse mellom disse to kommunegruppene følger et motsatt mønster.

Tabell 5.2 Forskjeller i valgdeltagelse mellom gruppene av O30- og U30-kommuner

Valgkrets	Kommune- type	Stemme- berettigede	Avlagte stemmer	Valg- deltagelse (prosent)	Differanse O30-U30 (prosentpoeng)
1 Østre	O30	2216	1762	79,5	35,8
	U30	87	38	43,7	
2 Ávjovárri	Kun O30	3738	2833	75,8	-
3 Nordre	Kun O30	2540	1800	70,9	-
4 Gáisi	O30	2481	1816	73,2	26,2
	U30	66	31	47,0	
5 Vesthavet	O30	1429	1005	70,3	26,0
	U30	359	159	44,3	
6 Sørsamisk	O30	746	543	72,7	18,0
	U30	402	220	54,7	
7 Sør-Norge	O30	1483	1048	70,7	20,6
	U30	1442	723	50,1	
Totalt	O30	14633	10807	73,8	24,1
	U30	2356	1171	49,7	

Det første en kan legge merke til er at selv om forskjellen i valgdeltagelse i O30- og U30-kommuner varierer noe, er den likevel anelig og nær like stor i de fleste kretser – unntatt i Østre valgkrets, hvor forskjellen er klart størst.⁸ Sistnevnte er overraskende ettersom Østre valgkrets er i Finnmark, der det er grunn til å anta at kommunene informerer godt om U30-regelen og at denne uansett er kjent blant de fleste stemmeberettigede. I tillegg er Finnmark det området som i størst grad kan sies å bli berørt av sametingspolitikken, blant annet på grunn av rollen Sametinget har i utvelgelsen av styremedlemmer til Finnmarkseiendommen (FeFo).

8 Tatt i betraktning at både antallet og andelen som bor i U30-kommuner er meget lavt i de nordlige kretsene, er det viktig å ha to ting i mente. For det første vil deres utslag på den kretsvisе deltagelsen være marginal. For det andre vil hver enkelte stemmeberettigede i U30-kommunene ha stor innvirkning på den lokale valgdeltagelsen.

De stemmeberettigede i Finnmark vil gjerne også ha bedre generelle kunnskaper om sametingspolitikken. Alt dette taler for at man kunne forvente mindre forskjell mellom de to kommunegruppene der, men det stemmer ikke.

Det er også overraskende at forskjellen mellom O30- og U30-kommunene er mindre i Sør-Norge valgkrets enn i de fleste andre valgkretser. Det er grunn til å tro at motivasjonen til å delta er lavere, og at opplevelsen av kostnader er høyere der. I denne kretsen kan man anta at det informeres mindre om sametingsvalget enn ellers, og det er vanskelig å drive valgkamp der (se mer i kapittel 9). Dette kunne tale for at gapet i valgdeltagelse skulle være større der enn ellers, men slik er det ikke. En mulig forklaring ville være at informasjon ikke har så stor betydning for valgdeltagelsen som jeg til nå har anført. På den andre siden utgjør kjennskap og tilpasning til U30-regelen en nødvendig, men ikke tilstrekkelig forutsetning for deltagelse i sametingsvalg i kommunene der den gjelder. En forklaring som bør vurderes, er hvorvidt det er *ulike* årsaker til at deltagelsen blir lavere blant U30-kommunene i henholdsvis nord og sør. Det kan tenkes at forskjeller sør i større grad skyldes manglende kjennskap til U30-regelen, mens det nordpå oftere heller er slik at praktiske forhold og opplevde kostnader knyttet til avstander påvirker valgdeltagelsen negativt.

En annen forklaring kan være at det er noen lokale politiske forhold i de nordlige U30-kommunene som spiller inn. Det kan for eksempel være at forholdsvis mange lar være å delta som en ekspressiv handling. Det kan være et uttrykk for en opplevelse av at Sametinget ikke representerer deres gruppe eller ivaretar deres interesser godt nok. Dette kan gjenspeile en generell konfliktlinje mellom et geografisk og politisk sentrum og dets periferi, eller mellom spesifikke skillelinjer som dem mellom fastboende og reindriftsnæringen, eller mellom sjøsamer og innlandssamer. En kvinne i femtiårene jeg intervjuet var bosatt i Oslo, men vokste opp i Nord-Norge. Hun mente at det på Sametinget var «mye snakk om innlandssamer og reindrift, og jeg skulle ønske at det ble snakket mer om sjøsamiske kår. Den kulturen er nesten helt utradert». Hvis slike inntrykk er utbredte i de nordligere U30-kommunene, er det mulig at de til dels kan forklare ulikheten i valgdeltagelse mellom de to kommunegruppene der.

Det kan også tenkes å finnes lignende opplevelser hos noen av dem som snakker, eller på grunn av deres herkomst gjerne skulle snakket, sjeldnere og mer truede samiske språk, som lule- eller sørsamisk. Disse gruppene er mer utbredte i de andre valgkretsene nordpå. Hvis det stemmer, kan dette være en del av forklaringen på at det større gapet i valgdeltagelse er et nordnorsk fenomen, heller enn et som opptrer kun i Finnmark.

Nok en mulighet som bør vurderes, er om de stemmeberettigede i U30-kommunene i nord og sør er ulike med hensyn til andre variabler som forklarer valgdeltagelse – og om dette kan forklare hvorfor gapet mellom de to kommunegruppene er større lenger nord. En mulig faktor i denne sammenheng er grad av høyere utdanning, som har en klar positiv sammenheng med deltagelse i sametingsvalg (se mer i kapittel 6). Dette kan knyttes til både større politisk interesse, mer kunnskap om politikk, samt en opplevelse av borgerplikt – noe som i seg selv motiverer deltagelse. Sett i lys av rasjonell beslutningstakingsteori vil disse faktorene antas å generelt øke motivasjonen til å delta, og minske de forventede kostnadene ved å gjøre det. Det gir også et grunnlag for å hevde at flere av kostnadene ved deltagelse er betingede kostnader – i dette tilfellet betinget av i hvert fall utdanningsnivå, om ikke også klasse.

Klare data finnes ikke, men flere forhold gjør det trolig at andelen stemmeberettigede med høyere utdanning er lavere i de nordligere U30-kommunene enn lenger sør. To større befolkningstrender har foregått over lang tid: Bevegelse fra bygder og tettsteder til byer, og fra nord til sør i landet. Flyttevalg begrunnes ofte med et ønske om å ta en høyere utdanning, eller å finne arbeid som passer til denne. Man kan ikke utelukke at en eventuell større andel med høyere utdanning lenger sør bidrar til å minske de negative virkningene av U30-regelen og de opplevde kostnadene ved å delta i valg, mens den lavere andelen i U30-kommuner lenger nord bidrar til å forsterke dem. Selv om man med valgundersøkelsen kan forsøke å gi et svar på dette spørsmålet, er det vanskelig å vurdere hvor pålitelige akkurat disse dataene er. En viktig grunn til dette er at det er ukjent hvor mange av samene i eller utenfor Sametingets valgmannfall som har høyere utdanning, samt hvor de bor. I tillegg vil de som deltar i valg, har interesse for politikk og har høyere utdanning oftere enn andre være villige til å delta i valgundersøkelser. Dette er et kjent problem innen

all valgforskning, og dermed også innen forskningen på sametingsvalg. Av de samme grunnene er det mulig at U30-regelen bidrar til å øke forskjellene i valgdeltagelse mellom personer med og uten høyere utdanning i U30-kommunene.

Konklusjoner

I dette kapitlet har jeg påvist at det fremdeles, etter tre sametingsvalg, finnes et klart gap i deltagelse mellom de kommunene hvor man kan avgi stemme på valgdagen og gruppen av kommuner som er underlagt U30-regelen. Gapet har vedvart selv om veksten i valgmanntallet har gjort at flere U30-kommuner er blitt til O30-kommuner. Dette tyder på at U30-regelen har selvstendige, varige og negative konsekvenser for deltagelsen i sametingsvalg. I analysen av mine kvalitative intervjudata tok jeg i bruk rasjonell beslutningstakingsteori (*rational choice*), og dets begrepspar om *nytte* og *kostnader*. Den grunnleggende antagelsen i denne teorien er at de stemmeberettigedes forventede nytte av å delta må være større enn de ulike kostnadene det innebærer for at de skal ønske å avgi stemme. Disse begrepene har vært nyttige verktøy i min analyse av intervjudataene. Med utgangspunkt i disse har jeg drøftet U30-regelen, og forsøkt å kartlegge og kategorisere hva den ber av de stemmeberettigede. Det har munnet ut i noen nye perspektiver på tilværelsen i U30-kommunene, og noen nye forslag til forklaringer på hvorfor valgdeltagelsen er lavere der. De gir ikke hele forklaringen, men kan likevel være gode bidrag til den videre forskningen.

Jeg har argumentert for at U30-regelen medfører noen særskilte kostnader for dem den angår, og at disse kan være så omfattende at de blir utslagsgivende i deres valg om å stemme i sametingsvalg eller ikke. De stemmeberettigede i U30-kommunene er nødt til å selv huske på fristen for å delta, og finne tid til å gjøre det før valgdagen. De er også nødt til å fatte sitt valg tidligere enn andre velgere. For usikre velgere kan det oppleves urimelig. Jeg har også drøftet betydningen av den fysiske avstanden til valglokalet. Det er ikke en unik problemstilling for U30-kommuner, men den angår mange av dem. Jeg har også drøftet noen kostnader som kan gjelde overalt, som at valgfunksjonærene i kommuner ikke er klare

til å ta imot stemmer til sametingsvalg. Den åpenbare kostnaden ved dette er at prosessen med å delta i valget kan ta mer tid, men det kan også oppleves pinlig og ubehagelig av dem som påvirkes av det. Det kan føre til at de ikke vil delta i senere valg. Jeg har også argumentert for at det kan svekke tilliten til myndigheter og Sametinget, og dermed motivasjonen til å delta. Mens dette ikke er et unikt problem for U30-kommuner, har jeg fremsatt noen grunner til at det kan være mer utbredt der enn andre steder, og i større grad sørpå enn i nord.

Jeg har også argumentert for at særkravene til informasjon som U30-regelen stiller til de stemmeberettigede i U30-kommunene kan ha resultert i en *gjentagende sjokkeffekt* som reproduseres fra valg til valg. Det er mulig at U30-regelen er ukjent for mange av dem den angår – eller at de er kjent med den, men likevel glemmer å avgi stemme i tide. Det er kan hende en umulig oppgave å sikre at alle stemmeberettigede i U30-kommuner kjenner til denne regelen, og husker fristen for å stemme. Det er likevel mulig å gjøre mer for å informere om regelen enn hva gjøres i dag. Ansvaret for dette påligger Valgdirektoratet og den enkelte kommune, siden det er disse som har ansvaret for valgavviklingen – men nyhetsmedier og Sametinget kan også spille en viktig rolle. Det er trolig varierende hvorvidt og hvordan landets kommuner prøver å informere om sameatingsvalg generelt, og om U30-regelen spesielt. Mine intervjudata tyder dessuten på at kommunene i ulik grad var forberedt på å ta imot stemmer til sametingsvalget. Det er ikke kjent hvordan dette fordeler seg mellom O30- og U30-kommuner, eller mellom nord og sør. Kommuners praksis i forbindelse med sameatingsvalg har vært viet lite oppmerksomhet i forskningen hittil.

Det er usikkert om, og eventuelt i hvilken grad, en gjentagende sjokkeffekt finnes. Det kan ikke endelig avgjøres ved bruk av de tilgjengelige dataene fra valgundersøkelsene. Det benyttes allerede et filterspørsmål hvor respondentene som svarer at de ikke deltok i sameatingsvalget bes om å oppgi hvilket parti de stemte på ved det forrige valget, dersom de stemte da. Etter mitt syn bør fremtidige valgundersøkelser stille et oppfølgingsspørsmål der respondentene bes om å svare på hvorfor de ikke deltok. Mulige svaralternativer kan være at de ikke hadde fått med seg at de måtte forhåndsstemme, eller at de glemte fristen for å gjøre det.

En kunne dessuten inkludere svaralternativer som ikke har med U30-regelen å gjøre. Til spørsmålet om motiver for innmeldelse i Sametingets valgmanntall bør det i de fremtidige velgerundersøkelsene bli mulig å velge et svaralternativ som handler om at man meldte seg inn for å bidra til å gjøre ens lokale U30-kommune til en O30-kommune. Dersom dette har foregått i et visst omfang over tid, vil det være av interesse å avdekke dette og å undersøke om denne gruppen respondenter skiller seg nevneverdig fra andre stemmeberettigede.

Det var overraskende at forskjellen i valgdeltagelse mellom O30- og U30-kommunene var større i nord enn i sør. Det tyder på at det er flere forhold enn selve U30-regelen som leder til lavere deltagelse i U30-kommunene, og at disse kan være ulike innad i kommunegruppen. Også dette åpner for videre spørsmål: Er det slik at gapet er større enn ventet i nord, eller er det mindre enn ventet i sør? Jeg har i dette kapitlet foreslått noen mulige lokale forhold som kan variere mellom de to landsdelene og bidra til å påvirke deltagelsen positivt eller negativt – blant annet andel personer med høyere utdanning. Denne andelen er trolig høyere i de sørlige U30-kommunene. Jeg foreslo også at det kan hende at flere stemmeberettigede i nord aktivt *velger* å ikke delta i sametingsvalg som en ekspressiv handling, og at dette er motivert ut fra politiske konflikter knyttet til sentrum og periferi, eller mellom ulike samiske grupperinger. Det er et empirisk spørsmål som det kan være vanskelig å undersøke kvantitativt. Det er derimot et godt utgangspunkt for fremtidig kvalitativ forskning.

U30-regelen angår knapt femten prosent av de stemmeberettigede. Mens regelen har betydelige konsekvenser for valgdeltagelsen i kommunene der den gjelder, gir den derfor ikke et stort utslag på den nasjonale valgdeltagelsen. En kan hevde at regelens negative virkninger bør aksepteres fordi den sikrer retten til hemmelige valg og bidrar til at valgresultatet kan offentliggjøres allerede valgnatten. På den andre siden er det ikke tilfeldig hvilke velgere som faller fra eller hvor i landet de bor. U30-regelen kan i sitt vesen virke spesielt utelukkende på stemmeberettigede som er usikre på sitt partivalg, samt på dem som ikke nødvendigvis deltar i hvert valg. Regelen påvirker trolig særlig førstegangsvelgerne, noe som kan tenkes å bidra til at de heller ikke deltar i fremtidige valg. Hvis

det stemmer at de fysiske avstandene er en viktig årsak til at færre deltar i U30-kommuner, er det også risiko for at de som er mindre mobile av for eksempel økonomiske årsaker eller på grunn av funksjonshemninger ikke deltar. U30-regelen kan dessuten tenkes å øke forskjellene i deltakelse mellom personer med og uten høyere utdanning. Samlet sett, kan det dermed ikke utelukkes at U30-regelen ikke bare påvirker valgdeltagelsen, men også valgresultatet.

U30-regelen påvirker også valgdeltagelsen særlig i de to sørligste valgkretsene. Størst er utfallet i Sør-Norge valgkrets, der nær halvparten av de stemmeberettigede er bosatt i U30-kommuner. Denne valgkretsen er i vekst, og er i ferd med å danne et tyngdepunkt i sametingspolitikken. Hvis de negative virkningene av U30-regelen vedvarer, kan dette bidra til at valgdeltagelsen forblir lavere der. Det kan gi et grunnlag for påstander om Sametingets svinnende relevans, eller til å fremme mobilisering langs politiske konfliktlinjer mellom det samepolitiske sentrum i nord og den samepolitiske periferi i sør. Sett under ett er det viktig at det fortsatt forskes på U30-regelens virkninger, og at de myndighetene og aktørene som har ansvaret for sametingsvalget gjør mer for å motvirke det som fungerer negativt. Det bør også tas opp til vurdering om U30-regelen faktisk er den beste løsningen for å ivareta hensynene til personvern og rask avklaring av valgresultatet, eller om det kan utformes et nytt system som i mindre grad påvirker valgdeltagelsen. Det er i norsk politisk sammenheng meget uvanlig at forutsetningene for å delta i valg skal variere fra kommune til kommune. Dette bør derfor være godt begrunnet, og det bør gjennomføres på måter som er til minst mulig besvær for de stemmeberettigede som må forholde seg til dem.

Referanser

- Aldrich, J. (1993). Rational choice and turnout. *American Journal of Political Science*, 37(1), 246–278. <https://doi.org/10.2307/2111531>
- Bergh J., Dahlberg, S., Mörkenstam, U. & Saglie, J. (2018). Participation in indigenous democracy: Voter turnout in Sámi parliamentary elections in Norway and Sweden. *Scandinavian Political Studies*, 41(4), 263–287. <https://doi.org/10.1111/1467-9477.12129>

- Bergh, J. & Saglie, J. (2011). Valgdeltakelsen ved sametingsvalg: Hvor viktig er tilgjengeligheten? I E. Josefsen & J. Saglie (Red.), *Sametingsvalg: Velgere, partier, medier* (s. 85–112). Abstrakt forlag.
- Blais, A. (2000). *To vote or not to vote? The merits and limits of rational choice theory*. University of Pittsburgh Press.
- Brennan, G. & Lomasky, L. (1993). *Democracy and decision: The pure theory of electoral preference*. Cambridge University Press.
- Jacobsen, D. I. (2016). *Hvordan gjennomføre undersøkelser? Innføring i samfunnsvitenskapelig metode* (3. utg.). Cappelen Damm Akademisk.
- Josefsen, E. & Aardal, B. (2011). Valgordningen ved sametingsvalg – en viktig rammebetingelse. I E. Josefsen & J. Saglie (Red.), *Sametingsvalg: Velgere, partier, medier* (s. 32–55). Abstrakt forlag.
- Owren, A. (2019). *Den sametingspolitiske utkanten: En studie av valgdeltagelsen i Sør-Norge valgkrets* [Masteroppgave, Universitetet i Oslo]. DUO vitenarkiv. <http://hdl.handle.net/10852/69744>
- Riker, W. H. & Ordeshook, P. C. (1968). A theory of the calculus of voting. *The American Political Science Review*, 62(1), 25–42. <https://doi.org/10.2307/1953324>
- Sametinget. (2019). *Valgordningen og valgkretsene*. Hentet 22.04.21 fra <https://sametinget.no/politikk/valg/valgordningen-og-valgkretsene/>
- Selle, P., Semb, A., Strømsnes, K. & Nordø, Å. (2015). *Den samiske medborgeren*. Cappelen Damm Akademisk.
- Statistisk sentralbyrå. (2017, 31. oktober). *Sametingsvalet* [Statistikk]. <https://www.ssb.no/valg/statistikker/sametingsvalg>
- Aardal, B. (2002). Demokrati og valgdeltakelse – en innføring og oversikt. I B. Aardal (Red.), *Valgdeltakelse og lokaldemokrati* (s. 11–43). Kommuneforlaget.

KAPITTEL 6

Passive innmeldte: Om hjemmesitterne ved sametingsvalg

Johannes Bergh

Institutt for samfunnsforskning

Jo Saglie

Institutt for samfunnsforskning

Abstract: The 2017 Sámi parliamentary elections saw an increase in turnout (measured in percent) for the first time since 2005. Although voter registration had increased, the number of votes increased even more. However, considering that one must register in the electoral roll to vote, 30 percent non-voters is a significant proportion. In this chapter, we use the voter survey to describe the non-voters. Regarding institutional factors, the analyses confirm the findings in Owren's chapter: Although most of the electorate did not find it difficult to vote in the Sámi parliamentary elections, the exception was non-voters living in municipalities where only advance voting is allowed. Regarding individual factors, political resources matter. People with less education were especially overrepresented among the non-voters. Motivation is also important, and the non-voters were naturally less interested in politics in general and Sámi politics in particular. Those who joined the electoral roll to influence Sámi politics were seldom non-voters. On the other hand, those who signed up to express their Sámi identity were almost equally represented among the voters and non-voters. Although an instrumental motive for registration leads to high turnout, an expressive motive does not hinder electoral participation. We also find that non-voters to a lesser extent felt that their voice mattered or that there were political alternatives that represented their views. On the other hand, voters and non-voters did not differ substantially regarding perceived political differences between the parties and lists.

Keywords: Sámi elections, turnout, non-voters, political resources, political motivation

Sitering av denne artikkelen: Bergh, J. & Saglie, J. (2021). Passive innmeldte: Om hjemmesitterne ved sametingsvalg. I J. Saglie, M. Berg-Nordlie & T. Pettersen (Red.), *Sametingsvalg: Tilhørighet, deltakelse, partipolitikk* (Kap. 6, s. 165–179). Cappelen Damm Akademisk. <https://doi.org/10.23865/noasp.137.ch6>
Lisens: CC BY-NC-ND 4.0

Introduksjon

Hjemmesitting ved valg er ofte opphav til bekymring over demokratiets tilstand. Slik bekymring bygger ikke minst på at hjemmesitting generelt har vist seg å være sosialt skjevt fordelt, med særlig mange hjemmesittere blant lavt utdannede og innvandrere (Bergh & Christensen, 2017, 2019). Dermed reiser hjemmesitting spørsmål om demokratiets virkemåte; om det er noen gruppers standpunkter som ikke blir representert i politikken. Bekymring om hjemmesitting har blant annet ledet til kampanjer for å få folk til å bruke stemmeretten. Ved lokalvalget i Norge i 2019 sendte for eksempel Valgdirektoratet ut en SMS til alle velgere med oppfordring om å bruke stemmeretten, etter at forsøk ved tidligere valg hadde vist at dette hadde en effekt (Bergh et al., 2019).

Hjemmesitting ved sametingsvalg er på to grunnleggende måter forskjellig fra hjemmesitting ved valg til Stortinget, fylkesting og kommunestyre. Den ene forskjellen ligger i at for å kunne stemme ved sametingsvalg, må man først melde seg inn i Sametingets valgmanntall. Dermed kunne man tro at hjemmesitting ved sametingsvalg vil være et begrenset fenomen; de som oppfyller kriteriene for innmelding i valgmanntallet, men ikke er interessert i å delta ved valg, vil heller ikke ta seg bryet med å registrere seg. Med dette som utgangspunkt kan valgdeltakelsen på 70 prosent ved sametingsvalget i 2017 oppfattes som overraskende lav. Men, som vi skal se, man kan ikke forutsette at de som melder seg inn i valgmanntallet alltid gjør det ut fra et ønske om å stemme ved valg.

Den andre forskjellen er at antall manntallsførte ved sametingsvalg har vokst kraftig, i motsetning til det vi ser ved andre valg. Valgmanntallet er blitt tredoblet fra det første valget i 1989 til 2017. Valgdeltakelsen målt i prosent har vist en fallende tendens i denne perioden, selv om det var oppgang ved ett enkelt valg – i 2005 (Bergh et al., 2018, s. 270).¹ Nedgangen i prosent skjuler imidlertid to stigende trender: flere har registrert seg som stemmeberettiget, og flere innmeldte – i absolutte tall – har avgitt

¹ Oppgangen i 2005 kan skyldes at det ved dette valget ble innført fire utjevningsmandater som skulle gå til de valgkretsene der det ble avlagt flest stemmer, noe som førte til en mobilisering (Pettersen, 2011, s. 79). Utjevningsmandatene ble avskaffet i den nye valgordningen som ble tatt i bruk i 2009.

stemme. Men ved at veksten i manntallet har vært kraftigere enn veksten i avgitte stemmer, har det blitt flere hjemmesittere – målt i prosent. Så lenge tallet på avlagte stemmer stiger, blir det likevel misvisende å konkludere, slik Statistisk sentralbyrå (2013) gjorde ved valget i 2013, nemlig at «færre deltek i sametingsvalet». I stedet fremtrer et slags paradoks: Omfanget av nye manntallsførte har vært en suksess, men denne veksten har samtidig fanget opp velgergrupper som kanskje ikke er like interesserte i sametingspolitikk. En del samer kan med andre ord ha gått fra å være ikke-manntallsførte, og dermed usynlige som sametingsvelgere, til å bli manntallsførte hjemmesittere – og dermed tellende i statistikken for sametingsvalg.

Ved sametingsvalget i 2017 så vi imidlertid et brudd med det tidligere hovedmønsteret. Som før hadde flere nye velgere registrert seg, men denne gangen ble veksten i antall avgitte stemmer enda større. Dermed gikk hjemmesitterandelen ned for første gang siden 2005. En andel på 30 prosent hjemmesittere er likevel betydelig.

Vårt spørsmål er derfor hvem disse hjemmesitterne er og hvorfor de ikke deltar. I analysene i dette kapitlet er hovedformålet å sammenlikne hjemmesitterne med de som stemmer ved sametingsvalg, med data fra velgerundersøkelsen fra 2017. Hva kjennetegner dem som aktivt har meldt seg inn i Sametingets valgmanntall, men som likevel velger å ikke stemme? Er dette en bevisst beslutning, for eksempel begrunnet av at man primært ønsker å uttrykke sin samiske identitet ved å melde seg inn, men samtidig har et såpass distansert forhold til samisk politikk at man velger å ikke delta? En annen mulighet er at hjemmesitterne ved same-tingsvalg ikke er så forskjellige fra andre hjemmesittere, og at de lar være å stemme ut fra en kombinasjon av praktiske grunner og lav interesse for politikk. Før analysene starter, begynner vi med en gjennomgang av funnene fra forskning om valgdeltakelse generelt og deltakelse ved same-tingsvalg spesielt.

Hva vet vi fra før?

Forskning om hva som påvirker valgdeltakelse skiller gjerne mellom individuelle og institusjonelle faktorer. Individuelle faktorer er egenskaper

ved den enkelte hjemmesitteren, og her skiller man gjerne mellom ressurser som gjør det enklere å delta, og motivasjon for å delta. I tidligere forskning om deltakelse ved sametingsvalg (Bergh et al., 2018; Bergh & Saglie, 2011) har vi også sett på noen samiskrelaterte forhold som fremmer politisk deltakelse.

Når det gjelder *ressurser* for deltakelse viser valgforskningen at blant annet høy utdanning og inntekt bidrar til høyere valgdeltakelse. Det er også aldersforskjeller, med generelt lavere deltakelse blant de unge. I Norge har tilgang til registerdata gjort det mulig å undersøke hvem de permanente hjemmesitterne er, det vil si de som sitter hjemme ved flere valg på rad og ikke bare sporadisk. Her er det spesielt de lavt utdannede og innvandrere som har høyere sannsynlighet for å være permanente hjemmesittere (Bergh & Christensen, 2017, 2019).

Når det gjelder den enkeltes *motivasjon* for valgdeltakelse, har (ikke overraskende) forhold som politisk interesse stor betydning. Vi kan skille mellom ulike typer motiver for å delta – både for å skrive seg inn i manntallet og for å stemme. I forskningen trekkes et skille mellom *instrumentelle* og *ekspressive* motiver (se f.eks. Brennan & Lomasky, 1993). Med instrumentelle motiver menes ønsket om å påvirke utfallet av de politiske prosessene, mens ekspressive motiver viser til mer symbolske verdier, som for eksempel ideen om borgerplikt (se Owrens kapittel 5).

Analyser av permanent hjemmesitting har ikke inngått i tidligere sametingsvalgundersøkelser, men generelt har de fleste av de nevnte forklaringsfaktorene også betydning for hjemmesitting ved sametingsvalg i Norge (Bergh et al., 2018; Bergh & Saglie, 2011). Samtidig ser vi at spesifikt samiske forhold har enda mer å si. Selv om generell politisk interesse har betydning for deltakelse, er interesse for samepolitikk viktigere. Tilhørighet til det samiske samfunnet, målt blant annet ved samiske språkferdigheter og en samisk omgangskrets, slår også ut i høyere valgdeltakelse.

Vi har også sammenlignet valgdeltakelse i sametingsvalg i Norge og Sverige, med materiale fra begge lands sametingsvalgundersøkelser fra 2013 (Bergh et al., 2018). I Sverige dominerer de spesifikt samiske forholdene når vi skal forklare valgdeltakelse, mens de generelle forklaringene har mindre å si. Dahlberg og Mörkenstam (2019) har sammenlignet

samers deltakelse i sametingsvalg, riksdagsvalg og europavalg i Sverige, og fant klare forskjeller i forklaringsfaktorer. Tradisjonelle variabler fra internasjonal valgforskning fungerer godt til å forklare samers deltakelse i nasjonale valg og europavalg, men ikke for sametingsvalg. Integrasjon i det samiske samfunnet har en sterk positiv effekt på deltakelse i same-tingsvalg i Sverige, men derimot en negativ sammenheng med deltakelse i riksdagsvalg.

Hvorfor har så samiske forhold større betydning for deltakelse i same-tingsvalg i Sverige enn i Norge? Da må vi gå til de institusjonelle fak-torene. En sentral forskjell mellom landene er at mens sametingsvalg i Norge holdes på samme dag som stortingsvalget, holdes sametingsvalg i Sverige på en egen dag, tidsmessig adskilt fra alle andre valg. De ulike ordningene bidrar ikke bare til høyere valgdeltakelse ved sametingsvalg i Norge enn i Sverige (Bergh et al., 2018), men trolig også til å gi hjemme-sitterne en annen profil. I Norge vil det være lett å avgi stemme ved same-tingsvalg hvis en velger uansett har dratt til valglokalet for å stemme ved stortingsvalg – selv om man i utgangspunktet ikke er så veldig opptatt av samepolitikk.

At stortings- og sametingsvalg i Norge holdes samtidig, har både nega-tive og positive sider. På den ene siden kan det bidra til at stortingsvalget overskygger sametingsvalget i mediene, slik at spesifikt samiske saker kan få mindre oppmerksomhet. På den andre siden gir samtidigheten en «drahjelp» til sametingsvalget ved å trekke flere velgere til stemmeu-rnene. Denne typen dilemma ble tydelig illustrert ved kommunevalget i 2003, da Nittedal kommune som et forsøk fikk holde valg i juni, tre måneder før resten av landet. Hensikten var å skape et genuint lokalt kommunevalg, som ikke var dominert av rikspolitikere og rikspolitikk. Det oppnådde man da også, men valgdeltakelsen falt med 16 prosentpo-eng (Skålnes, 2005).

Forskjellen mellom Norge og Sverige i hva som først og fremst kan forklare valgdeltakelse, kan likevel ikke føres tilbake til felles versus ulik valgdag alene. Det kan også spille inn at samepolitikk i Norge mer gene-relt ser ut til å være tettere integrert i storsamfunnets politikk. At nor-ske stortingspartier deltar i sametingsvalg mens svenske riksdagspartier avstår, er en illustrasjon på denne forskjellen.

Institusjonelle faktorer har imidlertid også betydning *innenfor* Norge. I kommuner med færre enn 30 manntallsførte velgere kan ikke velgerne stemme på valgdagen, men må forhåndsstemme. Denne ordningen ble innført ved valget i 2009 for å bidra til raskere stemmeopptelling. I kommuner med få registrerte sametingsvelgere må nemlig stemmer fraktes til et felles opptellingsstyre i valgkretsen og telles der, for at ikke prinsippet om hemmelig valg skal komme i fare. Denne transporten kan forsinke den endelige opptellingen. Det ble derfor lovfestet en regel om at same-tingsvelgerne i disse kommunene *må* forhåndsstemme. Våre analyser av endringer fra 2005 til 2009, basert på valgstyrenes møtebøker, viste imidlertid at dette hadde en negativ effekt på valgdeltakelsen: I kommuner der muligheten til å stemme på valgdagen ble avskaffet, falt valgdeltakelsen (målt i prosent) betydelig, mens den var bortimot uforandret i resten av landet (Bergh & Saglie, 2011). Aslak Owren følger opp disse analysene for 2017-valget i kapittel 5, og finner at den negative effekten av å ikke kunne stemme på valgdagen var omtrent like stor i 2017 som i 2009.

Data og metode

Vårt bidrag i dette kapitlet er å utforske hva som kjennetegner hjemmesitterne som gruppe anno 2017, ut fra velgerundersøkelsen som ble gjennomført etter sametingsvalget i 2017 (se kapittel 1 for mer informasjon om gjennomføringen av undersøkelsen). På den måten utfyller vi Owrens analyser i kapittel 5, der han utnytter data fra valgstyrenes protokoller til å sammenligne valgdeltakelsen i kommuner der man kunne stemme på valgdagen med kommuner der bare forhåndsstemmegivning var mulig. Fordi våre data er fra en utvalgsundersøkelse er de mer usikre enn Owrens. Samtidig har de den fordel at de gir innsikt i mer subjektive forhold. Vi må likevel ta et forbehold ved funnene i dette kapitlet. De fleste som svarte på velgerundersøkelsen, stemte ved valget. Selv om vi har mange nok hjemmesittere i utvalget til statistiske analyser, er det ikke sikkert at de hjemmesitterne som svarte er representative for hjemmesitterne som helhet. Slik vil det være i alle velgerundersøkelser av denne typen.

Analyser

I de følgende analysene ser vi dels på bakgrunnsfaktorer som er analysert i tidligere sametingsvalgundersøkelser, men òg på spørsmål som ikke før er blitt utforsket, nemlig hvordan folk opplevde valget og valgkampen. I hvilken grad velgerne er permanente hjemmesittere utforskes ikke her, men dette spørsmålet blir berørt i kapittel 7, i forbindelse med analysen av velgeroverganger.

Vi ser først på hjemmesitternes og velgernes sosiodemografiske profil, med sikte på å utforske betydningen av denne formen for politiske ressurser. I tabell 6.1 ser vi at det er noen flere menn og personer over 45 år blant velgerne enn blant hjemmesitterne, men forskjellene er små og ligger innenfor feilmarginen. Forskjellene mellom grupper med ulikt utdanningsnivå er tydeligere. De som ikke har universitets- eller høyskoleutdanning er overrepresentert blant hjemmesitterne, slik vi også ser det ved andre valg i Norge.

Tabell 6.1 Fordeling etter kjønn, utdanning og alder, blant hjemmesittere og velgere. Prosent

	Hjemmesittere	Velgere	Forskjell
Kjønn			
Mann	47	51	+4
Kvinne	53	49	-4
<i>N</i>	93	944	
Utdanning			
Grunnskoleutdanning	17	8	-9*
Videregående skole	30	24	-6
Universitet/høyskole (3 år eller mindre)	16	24	+8*
Universitet/høyskole (mer enn 3 år)	36	44	+8
<i>N</i>	90	928	
Alder			
Under 30 år	17	11	-6
30-44 år	29	25	-4
45-60 år	29	35	+6
Over 60 år	26	28	+2
<i>N</i>	95	957	

*Forskjellen er statistisk signifikant på 5%-nivå.

I tabell 6.2 ser vi på en politisk ressurs som bare er relevant for sametingsvalg: om man behersker samisk språk. Undersøkelsen har tre spørsmål om hvor godt man snakker, forstår og skriver samisk, og vi har lagd en indeks som kombinerer svarene på disse tre spørsmålene (se også Josefsen og Skogerbøs kapittel 8, som bruker samme indeks). Blant hjemmesitterne er det så vidt noen flere som ikke bruker det samiske språket enn det er blant velgerne, men forskjellene er små og mindre enn ventet ut fra tidligere undersøkelser (Bergh et al., 2018, s. 275). Hjemmesitterne behersker det samiske språket i omtrent like stor grad som de som stemmer.

Tabell 6.2 Samisk språkkompetanse (indeks*) blant hjemmesittere og velgere. Prosent

	Hjemmesittere	Velgere	Forskjell
1 Bruker ikke det samiske språket	47	43	-4
2	21	22	+1
3	10	13	+3
4 Flytende (snakker, forstår, skriver)	22	23	+1
<i>N</i>	94	953	

*Indeksen er basert på tre spørsmål som er nesten likelydende: Hvor godt snakker du selv samisk? Hvor godt leser du selv samisk? Hvor godt forstår du muntlig samisk? Vi har lagd en additiv indeks hvor vi legger sammen verdiene på hvert spørsmål og deler på 3 (siden det er 3 spørsmål). Deretter har vi rundet av verdiene til hele tall.

Som kjent skiller sametingsvalg seg fra andre valg ved at innmelding i valgmanntallet er nødvendig. Dermed er det også interessant å se om forhold ved innmeldingen kan ha betydning for hvem som deltar og ikke deltar. I tabell 6.3 ser vi først på tidspunkt for innmelding i manntallet og alder ved innmelding. I analysene fra sametingsvalget i 2009 fant vi at valgdeltakelsen var høyest blant de som hadde vært innmeldt lenge (Bergh & Saglie, 2011, s. 96). Det er også naturlig å tenke seg at de mest trofaste velgerne er de som melder seg inn så snart de får anledning, altså når de blir 18 år. Tabell 6.3 viser imidlertid et annet mønster: Det er snarere slik at det blant hjemmesitterene er en større andel som meldte seg inn ved 18 år, enn blant velgerne.

Tabell 6.3 har også med svarfordelingen på et spørsmål som kan si noe om motivasjonen for å delta: hva som var hovedgrunnen til at man meldte seg inn i Sametingets valgmanntall. Dette spørsmålet skal fange opp det vi ovenfor omtalte som skillet mellom instrumentelle og ekspressive

Tabell 6.3 Tidspunkt for, alder ved og grunner til innmelding i Sametingets valgmanntall, blant hjemmesittere og velgere. Prosent

	Hjemmesittere	Velgere	Forskjell
Tidspunkt for innmelding			
1989	18	19	+1
1990-2001	35	35	0
2002-2013	34	28	-6
2014-2017	13	18	+5
<i>N</i>	88	911	
Alder ved innmelding			
18 år	24	14	-10*
19-29 år	31	28	-3
30-44 år	26	34	+8
45-60 år	17	19	+2
Over 60 år	2	4	+2
<i>N</i>	86	910	
Grunner til innmelding			
Å kunne påvirke samepolitikken	16	40	+24*
Å gi uttrykk for en samisk identitet	49	42	-7
Å sikre at mine barn skal kunne få stemmerett	4	5	+1
En annen grunn er viktigere	13	9	-4
Vet ikke/ubesvart	19	4	-15*
<i>N</i>	95	957	

*Forskjellen er statistisk signifikant på 5%-nivå.

motiver for deltakelse. Spørsmålet handler om motiver for innmelding, men vi antar at innmeldingsgrunn også har betydning for senere valgadfærd – selv om motivasjon også kan utvikle seg og endres over tid.

Tabellen viser en betydelig forskjell mellom hjemmesittere og velgere når vi ser på dem som sier at de primært meldte seg inn for å påvirke samepolitikken. Relativt få hjemmesittere oppgir denne grunnen. Det er ikke overraskende. Når man oppgir en slik instrumentell motivasjon – ønsket om å påvirke samepolitikken – så er det naturlig å benytte den påvirkningsmuligheten som ligger i å avgi stemme ved valg. Samtidig er det små forskjeller mellom hjemmesittere og velgere i andelen som oppgir det å uttrykke samisk identitet som en grunn til innmelding. Med andre ord er det mange som deltar ved valg, selv om de nevner et slikt ekspresivt motiv for innmelding, snarere enn et mer instrumentelt motiv.

Derimot skiller hjemmesitterne seg ut ved at en høyere andel oppgir «andre grunner» til innmelding eller sier «vet ikke». Det kan peke i retning av manglende interesse og opptatthet av selve spørsmålet, og kanskje manglende interesse for samisk politikk.

I tabell 6.4 ser vi på et annet spørsmål som skal fange opp folks motivasjon for å stemme: politisk interesse. Tabellen bekrefter at de som er lite interessert i politikk, enten det er politikk generelt eller samisk politikk, oftere er hjemmesittere. Vi ser imidlertid også at både blant velgere og hjemmesittere er interessen for generell politikk større enn den samepolitiske interessen. Blant hjemmesitterne er hele 23 prosent overhodet ikke interessert i samepolitikk, mens 9 prosent sier det samme om politikk generelt.

Tabell 6.4 Interesse for politikk generelt, samt samisk politikk, blant hjemmesittere og velgere. Prosent

	Hjemmesittere	Velgere	Forskjell
Interesse for politikk generelt			
Meget interessert	10	27	+17*
Ganske interessert	48	56	+8
Lite interessert	34	16	-18*
Overhodet ikke interessert	9	1	-8*
<i>N</i>	92	948	
Interesse for samisk politikk			
Meget interessert	3	22	+19*
Ganske interessert	37	48	+11*
Lite interessert	37	28	-9*
Overhodet ikke interessert	23	2	-21*
<i>N</i>	92	940	

*Forskjellen er statistisk signifikant på 5%-nivå.

I velgerundersøkelsen satte vi også fram en del påstander om sametingsvalget som respondentene ble bedt om å ta stilling til. Ser hjemmesittere og velgere ulikt på disse påstandene? Svarene finnes i tabell 6.5, der vi blant annet ser at hjemmesitterne er mer tilbøyelige til å svare at de i liten grad har satt seg inn i hva valget handler om. Dette er ikke overraskende, når den politiske interessen er lavere. Hjemmesitterne er også mer tilbøyelige til å mene at det er vanskelig å forstå debattene i aviser, radio og TV,

men her er forskjellene mellom velgere og hjemmesittere ganske små. En mulig tolkning er at det er interessen for å holde seg orientert, mer enn problemer med å forstå debatten, som skiller velgere fra hjemmesittere.

Tabell 6.5 Syn på sametingsvalget blant hjemmesittere og velgere, på en skala fra 1 (stemmer ikke i det hele tatt) til 7 (stemmer helt og holdent). Gjennomsnitt

	Hjemmesittere	Velgere	Forskjell
Min stemme har betydning for valgresultatet	4,0	5,4	1,4*
Partiet/listen jeg liker best fremmer mine synspunkter i viktige saker	3,7	5,1	1,4*
Der finnes partier/liste som representerer mine synspunkter	4,0	5,1	1,1*
Det er klare forskjeller mellom partiene/listene	4,1	4,5	0,4
Jeg har i liten grad satt meg inn i hva valget handler om	4,5	3,4	-1,1*
Det er vanskelig å forstå debattene i aviser, radio og TV	3,6	3,1	-0,5*
Det er tungvint å avgi stemme i sametingsvalget	3,1	1,7	-1,4*
Det er vanskelig for meg å finne tid til å stemme	2,6	1,5	-1,1*
N	83	925	

*Forskjellen er statistisk signifikant på 5%-nivå.

Videre mener hjemmesitterne i mindre grad at deres stemme har betydning for valgresultatet, at det finnes partier og lister som representerer deres synspunkter samt at deres liste eller parti fremmer deres synspunkter i viktige saker. Dette er også slik man skulle vente, men for spørsmålet om det var klare forskjeller mellom partiene, er forskjellen derimot ikke statistisk signifikant. Sett i sammenheng kan svarene tyde på at det ikke nødvendigvis er opplevelsen av faktisk avstand mellom de politiske alternativene som skiller hjemmesitterne fra velgerne, men heller en subjektiv tilknytning; at man opplever å ha et tydelig førstevalg blant partiene.

To av spørsmålene i tabell 6.5 handler om praktiske utfordringer med å stemme: at det er tungvint å stemme, og at det er vanskelig å finne tid. De som har stemt er klart uenige i disse påstandene. På en skala fra 1 til 7, der 1 står for «stemmer ikke i det hele tatt», har de gjennomsnittsverdier på henholdsvis 1,7 og 1,5. Hjemmesitterne er noe mer enige i påstandene, men plasserer seg likevel under midtpunktet på skalaen. Praktiske problemer ser dermed ikke ut til å være avgjørende for valgdeltakelsen når velgerskaren ses under ett.

Aslak Owrens kapittel 5 viser likevel at den forskjellen i valgdeltakelse mellom kommuner med under 30 manntallsførte (U30) og de med 30 eller flere personer i manntallet (O30) som oppstod i 2009 (Bergh & Saglie, 2011), fremdeles gjør seg gjeldende. Den mest nærliggende forklaringen på denne forskjellen er det rent praktiske: at velgere i U30-kommuner ikke kan stemme på valgdagen; de er nødt til å forhåndsstemme for å delta i sametingsvalget. Tabell 6.6 er tatt med for å vise hvordan svarene på de to spørsmålene om praktiske problemer ser ut når vi både skiller mellom hjemmesittere og velgere, og mellom de som er bosatt i U30- og O30-kommuner. Blant hjemmesittere i U30-kommunene har vi kun 20 respondenter, så resultatene må tolkes med forsiktighet.

Tabell 6.6 Syn på sametingsvalget blant hjemmesittere og velgere i U30- og O30-kommuner, på en skala fra 1 (stemmer ikke i det hele tatt) til 7 (stemmer helt og holdent). Gjennomsnitt

	Hjemmesittere		Velgere	
	U30	O30	U30	O30
Det er vanskelig for meg å finne tid til å stemme	3,8	2,3	1,6	1,5
Det er tungvint å avgi stemme i sametingsvalget	4,6	2,7	2,1	1,6
N	20	63	128	797

Resultatene i tabell 6.6 tyder på at de praktiske utfordringene, at det er vanskelig å finne tid og at det er tungvint å stemme, i særlig grad nevnes blant hjemmesitterne i U30-kommunene. Disse skiller seg både fra hjemmesitterne i O30-kommunene, og fra dem som stemmer i U30-kommunene. Dette bekrefter altså at det rent praktiske, at man ikke kan stemme på valgdagen, er et hinder for valgdeltakelse i kommuner med under 30 manntallsførte.

Hva vet vi om hjemmesitterne?

Hensikten med analysene i dette kapitlet har vært å tegne et bilde av gruppen hjemmesittere ved sametingsvalg. Vi tok utgangspunkt i litteraturen som skiller mellom institusjonelle og individuelle faktorer, og – innenfor den sistnevnte kategorien – mellom motivasjon og ressurser. Analysene bekrefter at alle tre har betydning for hjemmesitting ved sametingsvalg.

Når det gjelder *institusjonelle faktorer*, så vi på forskjellen mellom kommuner med bare forhåndsstemmegivning og kommuner der man kan stemme på valgdagen. Siden forhåndsstemmegivning har blitt stadig mer utbredt ved alle valg i Norge, kan dette tilsi at ulempen ved å måtte forhåndsstemme blir stadig mindre. De aller fleste i utvalget vårt mener da også at det ikke er tungvint å stemme ved sametingsvalg. Unntaket er hjemmesitterne i U30-kommunene som mener at dette er et større problem enn det resten av utvalget gjør. Vi har riktignok et spinkelt grunnlag for å analysere hjemmesitterne i U30-kommunene, men funnene støtter og supplerer likevel Owrens kapittel 5, som er basert på et mer omfattende materiale.

Går vi til de individuelle faktorene som kan forklare valgdeltakelse, er ett av funnene at *politiske ressurser* har betydning. Særlig de lavt utdannede var overrepresentert blant hjemmesitterne. Dette er i tråd med funn både fra tidligere sametingsvalgforskning og fra norsk og internasjonal valgforskning generelt. Noe mer overraskende er det at sammenhengen mellom hjemmesitting og manglende samisk språkkunnskap var forholdsvis svak i disse analysene. Her må vi understreke at vi har bare har sett på én variabel som kan knyttes til integrasjon i det samiske samfunnet; vi har ikke tatt med tilknytning til et samisk nærmiljø og det å ha en samisk omgangskrets.

Når det gjelder *motivasjon* for deltakelse er naturlig nok hjemmesitterne mindre interessert i politikk generelt og samepolitikk spesielt. Ved å se på hovedgrunner for innmelding i Sametingets valgmannstall, fant vi – igjen rimelig nok – at de som meldte seg inn for å påvirke samepolitikken, sjelden var blant hjemmesitterne. På den annen side fant vi også at en slik innmeldingsgrunn ikke var en nødvendig betingelse for å delta: De som meldte seg inn for å gi uttrykk for sin samiske identitet, var nesten like godt representert blant velgerne som blant hjemmesitterne. For å bruke statsvitenskapelige begreper: Selv om et instrumentelt motiv for innmelding fremmer valgdeltakelse, er et ekspressivt motiv for innmelding langt fra noe hinder for å delta.

I dette kapitlet har vi også forsøkt å kartlegge betydningen av motivasjon på nye måter, sammenlignet med tidligere sametingsvalgforskning. Vi har bedt de stemmeberettigede ta stilling til ulike oppfatninger om

sametingsvalget, og undersøkt om hjemmesitternes oppfatninger skiller seg fra velgernes. Her ser vi at hjemmesitterne sjeldnere opplevde at deres stemme hadde betydning eller at det var politiske alternativer som representerte deres synspunkter og fremmet deres saker. Derimot var avstanden mellom velgere og hjemmesittere liten når det gjelder oppfattede forskjeller mellom listene. Den politiske avstanden er også tema for andre kapitler i denne boka, der to hindringer for det samiske demokratiet trer fram: Den politiske forskjellen mellom hovedtyngden av de konkurrerende partiene og listene kan framstå som utydelig, og begrenset mediedekning av valget kan gjøre det vanskelig for velgerne å fange opp de forskjellene som finnes. Hvis en stemmeberettiget skulle følge idealmodellen for en rasjonell velger (se kapittel 5) – samle inn informasjon om politikken til alle partier og lister, vurdere disse programmene opp mot hverandre og så velge det beste – så byr dagens samiske demokrati på utfordringer. Analysene av velgernes oppfatninger om valget kan likevel tolkes slik at dette ikke er så viktig. De fleste velgere oppfatter at det finnes partier som både representerer deres synspunkter og som fremmer disse synspunktene gjennom politisk arbeid. For mange er dette kan hende tilstrekkelig for å avlegge stemme ved sametingsvalg.

Referanser

- Bergh, J. & Christensen, D. A. (2017). Hvem er hjemmesitterne? En analyse av valgdeltakelse ved tre påfølgende valg. I J. Saglie & D. A. Christensen (Red.), *Lokalvalget 2015 – et valg i kommunereformens tegn* (s. 61–78). Abstrakt.
- Bergh, J. & Christensen, D. A. (2019). Sporadiske velgere eller permanente hjemmesittere? I J. Bergh & B. Aardal (Red.), *Velgere og valgkamp. En studie av stortingsvalget 2017* (s. 223–236). Cappelen Damm Akademisk.
- Bergh, J., Christensen, D. A. & Matland, R. E. (2019). When is a reminder enough? Text message voter mobilization in a European context. *Political Behavior*. <https://doi.org/10.1007/s11109-019-09578-1>
- Bergh, J., Dahlberg, S., Mörkenstam, U. & Saglie, J. (2018). Participation in indigenous democracy: Voter turnout in Sámi parliamentary elections in Norway and Sweden. *Scandinavian Political Studies*, 41(4), 263–287. <https://doi.org/10.1111/1467-9477.12129>

- Bergh, J. & Saglie, J. (2011). Valgdeltakelsen ved sametingsvalg: Hvor viktig er tilgjengelighet? I E. Josefsen & J. Saglie (Red.), *Sametingsvalg: Velgere, partier, medier* (s. 85–111). Abstrakt.
- Brennan, G. & Lomasky, L. (1993). *Democracy and decision: The pure theory of electoral preference*. Cambridge University Press.
- Dahlberg, S. & Mörkenstam, U. (2019). Social identification, in-group integration and voter turnout in three parliamentary elections: An analysis of the Swedish Sámi electorate. *Electoral Studies*, 59, 99–108. <https://doi.org/10.1016/j.electstud.2019.03.012>
- Pettersen, T. (2011). Valgmanntall og valgdeltakelse 1989–2009: Grunnlag, utvikling og hovedtendenser. I E. Josefsen & J. Saglie (Red.), *Sametingsvalg: Velgere, partier, medier* (s. 56–84). Abstrakt.
- Skålnes, S. (2005). Uklar diagnose og tvilsam medisin? Erfaringar med eigen valdag i Nittedal i 2003. I J. Saglie & T. Bjørklund (Red.), *Lokalvalg og lokalt folkestyre* (s. 83–101). Gyldendal Akademisk.
- Statistisk sentralbyrå. (2013, 29. oktober). *Færre deltek i sametingsvalet*. <https://www.ssb.no/valg/artikler-og-publikasjoner/faerre-delte-i-sametingsvalet>

Politisk avstand ved sametingsvalg: En kartlegging av det samiske ideologiske landskapet i Norge¹

Johannes Bergh

Institutt for samfunnsforskning

Jo Saglie

Institutt for samfunnsforskning

Abstract: In this chapter, we explore the ideological and political landscape of Sámi electoral politics. Which ideological and political cleavages are important in Sámi politics, and how do these cleavages manifest themselves in voting patterns and party differences? We use the Sámi election surveys from 2013 to 2017. The analysis describes a Sámi political landscape with small ideological and political differences, where primarily the Progress Party stands out. Voters who favour this party are far from other party voters on the central issue of Sámi self-determination, and there is a mutually frosty relationship between Progress Party voters and other voters. On some issues, Conservative Party voters are in an intermediate position between the Progress Party voters and the rest, and voters for the *Nordkalottfolket* party also have a somewhat different profile. However, the differences between the remaining parties are less clear. This also applies to the two main competitors, the NSR and the Labour Party, and the political distances found in our survey questions cannot explain the pattern of coalition formation in the Sámi Parliament. The relatively small distances between the largest parties can be advantageous in dealing outwardly with the Norwegian state. Internally, however, small political distances can blur the political landscape in the eyes of the voters and make it difficult to choose between parties.

Keywords: Sámi politics, Sámi voters, indigenous politics, political distance, party choice

---

1 En tidligere versjon ble presentert på arbeidsgruppa «Politisk atferd» på Nasjonal fagkonferanse i statsvitenskap, Tromsø, 6.–8. januar 2020. Vi vil takke deltakerne for nyttige kommentarer.

Sitering av denne artikkelen: Bergh, J. & Saglie, J. (2021). Politisk avstand ved sametingsvalg: En kartlegging av det samiske ideologiske landskapet i Norge. I J. Saglie, M. Berg-Nordlie & T. Pettersen (Red.), *Sametingsvalg: Tilhørighet, deltakelse, partipolitikk* (Kap. 7, s. 181–204). Cappelen Damm Akademisk. <https://doi.org/10.23865/noasp.137.ch7>
Lisens: CC BY-NC-ND 4.0

Introduksjon

Urfolks politiske representasjon kan analyseres fra to perspektiver, det eksterne og det interne. Mens det eksterne handler om urfolkernes forhold til statene de lever i, handler det interne om de politiske debattene som foregår blant medlemmene av et urfolk og om beslutningene som folket selv treffer. I mye av forskningen, både i Norge og internasjonalt, har det eksterne perspektivet stått sentralt. Felles for urfolk verden rundt er historiske og/eller nåværende erfaringer med marginalisering og undertrykkelse fra en dominerende stat som er opprettet av et annet folk – noe som regnes som et definatorisk kjennetegn ved urfolk (Berg-Nordlie et al., 2015, s. 9–11). Kampen for anerkjennelse og rettigheter skaper behov for å tale med én samlet stemme eksternt, noe som kan gjøre at det interne perspektivet kommer i skyggen. I Norge er kanskje forholdet til staten særlig sentralt, siden samisk politikk i Norge i mindre grad har dreid seg om å bygge opp separate samiske institusjoner, adskilt fra den norske staten. Strategien har ikke vært å bryte ut, men snarere det Eva Josefsen (2014) kaller «breaking in»: at Sametinget har søkt å få innpass i statlige, fylkeskommunale og kommunale beslutningsprosesser gjennom formaliserte samstyringsordninger.

Ser vi på ulike lands institusjoner for urfolks representasjon i det nasjonale politiske systemet, finner vi mange ulike løsninger (Robbins, 2015). I noen land, som USA og Canada, har urfolk først og fremst tilgang til nasjonale politiske beslutningsprosesser gjennom ikke-statlige interesseorganisasjoner. Andre steder, som i New Zealand, finnes reserverte plasser for urfolk i det nasjonale parlamentet. Også i Norge har ulike former for samisk representasjon blitt diskutert, inkludert samisk representasjon i de norske stortingspartiene, egne samiske valglistor eller partier og egne samiske plasser på Stortinget (Semb, 2014). I Norge, som i Sverige og Finland, har det likevel blitt slik at et samisk folkevalgt organ – Sametinget – er den sentrale institusjonen for samisk politisk representasjon.

Sametingsmodellen kan sies å forene eksterne og interne hensyn ved å gi rom for både enhet utad og mangfold innad. Gjennom flertallsbeslutninger eller kompromisser på Sametinget – en prosess som skal sikre demokratisk legitimitet – kommer det fram et offisielt samisk syn. Dette kan være en fordel for samene – men også for staten; som dermed får en

autorisert partner, eller en motpart, å forholde seg til. Samtidig ivaretar sametingsmodellen hensynet til et samisk mangfold. Nils Oskal (2003) peker på at urfolk ofte møter forventninger fra omverdenen om konformitet – om å passe inn i det som oppfattes som «autentisk» samisk. Han beskriver etableringen av Sametinget som en institusjonalisering av «retten til å være politisk uenige som samer og retten til å være forskjellige som samer» (Oskal, 2003, s. 337).

Med utgangspunkt i et internt perspektiv ser vi i dette kapitlet nærmere på forskjeller blant dem som er stemmeberettiget ved sametingsvalg: Hva skiller de ulike sametingspartienes og -listenes velgere? Et velfungerende demokrati, hvor velgerne deltar, er engasjerte og interesserte i politikk, trenger noen grad av motsetninger og politisk avstand. Hvis slike motsetninger ikke eksisterte – hvis borgere og parter var enige om det meste – så ville det ikke være noe grunnlag for å engasjere seg politisk eller for å delta i demokratiet. Ingenting ville da stå på spill. På den andre siden kan motsetningene og den politiske polariseringen bli for voldsomme, og gjøre det umulig å komme frem til kompromisser, og dermed gjøre det vanskelig å utforme politikk. Da fungerer heller ikke demokratiet særlig godt. Det kan derfor være et ideal å ha moderate politiske avstander.

Hva er situasjonen i så måte internt i det samiske demokratiet i Norge? Hvilke ideologiske og politiske motsetninger gjør seg gjeldende innenfor sametingspolitikken, og hvor store er de politiske avstandene? Vi er særlig interessert i endringer fra ett valg til det neste. Har avstandene og de politiske motsetningene blitt større eller mindre fra valget i 2013 til 2017? Vi benytter sametingsvalgundersøkelsene fra disse valgene som datamateriale. Dette materialet er nærmere beskrevet i kapittel 1.

Vi starter med å studere det politiske innholdet i forskjellene mellom partiene og listene som stiller til valg til Sametinget. Vi har i tidligere arbeider vist at det er særlig to skillelinjer som gjør seg gjeldende ved sametingsvalg: en motsetning som knytter seg til graden av samisk selvbestemmelse, og den tradisjonelle venstre–høyre-aksen som særlig kommer inn ved at de tradisjonelle norske politiske partiene stiller til valg ved sametingsvalg (Bergh & Saglie, 2011, 2015; Mörkenstam et al., 2017; Saglie et al., 2020). I dette kapitlet studerer vi velgernes plassering på disse ideologiske dimensjonene, forskjeller mellom de ulike partienes velgere

og hvordan dette har endret seg over tid. Vi ser dessuten på noen andre ideologiske/politiske spørsmål som representerer de viktigste skillelinjene ved nasjonale politiske valg i Norge. Spiller disse også en rolle ved sametingsvalg?

Deretter ser vi på velgernes oppfatninger av de ulike partiene og listene som stiller til valg. Er det slik at velgerne elsker sitt eget parti og hater alle andre? Trolig har velgerne varierende vurderinger av ulike partier; noen partier ligger nært hverandre, andre lenger unna. Det er særlig interessant å studere de to største partiene på Sametinget, NSR (Norske Samers Riksforbund) og Arbeiderpartiet. Hvor stor avstand – målt som gjensidig sympati/antipati – er det mellom partiene, og har det vært noen endring mellom valgene i 2013 og 2017?

Til slutt tar vi for oss velgerbevegelser mellom sametingsvalgene i 2013 og 2017. Får vi bekreftet bildet av nærhet/avstand mellom ulike partier som tegner seg i våre analyser, også når vi ser på hvilke partier som «bytter» på velgerne mellom disse valgene?

Skillelinjer ved sametingsvalg: Tidligere forskning

I analyser fra tidligere sametingsvalgundersøkelser (Bergh & Saglie, 2011, 2015; Mörkenstam et al., 2017) har vi tatt utgangspunkt i Lipset og Rokkans (1967) skillelinjeperspektiv. En skillelinje beskrives vanligvis som noe mer enn bare politiske forskjeller: det er snakk om sosiale og kulturelle motsetninger som også er grunnlag for en kollektiv identitet, og som er institusjonalisert gjennom dannelse av partier og andre organisasjoner (Bartolini & Mair, 1990, s. 198–204). Et hovedpoeng for Lipset og Rokkan er historiens betydning for dagens politikk. Selv om endringer har funnet sted, er europeiske partisystemer fortsatt preget av fortidas valg og alliansebygging. Lipset og Rokkan nevnte ikke urfolk, men de generelle perspektivene deres kan være nyttige også for å forstå urfolks partisystemer (Saglie et al., 2020; Falch & Selle, 2018, s. 157–164). Dette gjelder særlig konflikter knyttet til nasjonsbyggingsprosesser. Her har kampen stått mellom politiske eliter som søker å bygge en sentralisert nasjonalstat på den ene siden, og på den andre siden språklige og

kulturelle minoriteter som blir utsatt for denne politikken – og kjemper mot den.

I tidligere analyser har vi funnet at holdninger til samisk selvbestemmelse – målt blant annet gjennom holdninger til Sametingets innflytelse på ulike områder – skiller sametingspartienes velgere. Ut fra Lipset og Rokkans perspektiv kan dette forstås som en konsekvens av nasjonsbyggingsprosesser. Norsk nasjonsbygging har historisk betydd forforskning, og møtes nå av en nyere samisk nasjonsbyggingsprosess. Spørsmålet om hvor sterk den samiske selvbestemmelsen skal være, er det likevel ikke intern enighet om blant samene. Dette illustrerer også hvordan urfolks interne politikk ikke kan forstås løsrevet fra eksterne forhold; forholdet til statsmakten kan spille en sentral rolle også i intern politikk.

De to største partiene på Sametinget har historisk sett helt ulike utgangspunkter (se kapittel 1 for en nærmere beskrivelse av sametingspartiene og deres velgeroppslutning og representasjon). Selv om forskjellen i synet på samisk selvbestemmelse i dag kanskje ikke er så stor i praktisk politikk, kan den uansett komme til uttrykk i partienes retorikk (Gaski, 2008). NSR har representert samisk kulturell og politisk mobilisering, dels i opposisjon mot Arbeiderpartiet og dets politikk på nasjonalt og regionalt nivå. Riktignok var Finnmark Arbeiderparti i en tidlig fase knyttet til samebevegelsen, og den første samiske stortingsrepresentanten, Isak Saba, var Ap-mann fra Finnmark (Zachariassen, 2012). Tross dette kom særlig Finnmark Arbeiderparti etter hvert til å representerte en assimileringslinje fram til dets nyorientering på 1980-tallet (Minde, 2003; Falch & Selle, 2018, s. 51–60). Så må det sies at selv om NSR-velgerne er sterkere tilhengere av selvbestemmelse enn Ap-velgerne (målt som holdninger til en rekke spørsmål om Sametingets rolle og innflytelse), bør forskjellen ikke overdrives. I tidligere sametingsvalgundersøkelser er det ikke Aps velgere, men Fremskrittspartiets velgere som har vært motpolen til NSR i spørsmål om selvbestemmelse. Det er ikke overraskende, siden FrP ønsker å nedlegge Sametinget.

Venstre–høyre-aksen er et samlebegrep som kan fange opp mange motsetninger i samfunnet, men det sentrale innholdet i begrepene «venstre» og «høyre» gjenspeiler likevel Lipset og Rokkans arbeidsmarkedskonflikt. I de tidligere sametingsvalgundersøkelsene har vi sett at et

spørsmål om selv plassering på venstre–høyre-aksen skiller mellom velgerne til sametingspartiene. Dette er likevel først og fremst et resultat av de norske stortingspartienes deltakelse i sametingsvalg; vi ser for eksempel at Høyres velgere plasserer seg på høyresiden og Arbeiderpartiets til venstre. At det ble dannet en koalisjon der både Arbeiderpartiet og Høyre inngikk, illustrerer at venstre–høyre-aksen ikke framstår som et grunnleggende skille mellom partiene på Sametinget.

Vi har også sammenlignet skillelinjer ved sametingsvalg i Norge og Sverige (Mörkenstam et al., 2017; Saglie et al., 2020). Mens selvbestemmelse i mindre grad skiller sametingspartiene i Sverige, framstår motsetningen mellom *samer* i og utenfor samebyene som sentral i svensk samepolitikk. Også her er det snakk om en motsetning med dype historiske røtter, som kan føres tilbake til den svenske statens samepolitikk. Svenske riksdagspartier stiller ikke til sametingsvalg i Sverige, og venstre–høyre-dimensjonen skiller da heller ikke mellom sametingspartiene i Sverige.

En viktig forskjell mellom sametingsvalg og andre valg i Norge, er at det foregår langt større endringer i sammensetningen av velgermassen ved sametingsvalg. Det har blitt stadig flere registrerte velgere for hvert nye valg. Økningen har vært særlig sterk i Sør-Norge og i byene, slik at Indre Finnmark får en stadig mindre andel av de registrerte velgerne (Falch & Selle, 2018, s. 139–147; Pettersen & Saglie, 2019). Dette har ført til spørsmål om vi ser en samepolitisk maktforskyvning, og om det oppstår en samepolitisk skillelinje mellom *bysamer* og *samer* i det tradisjonelle bosetningsområdet. Så langt tyder lite på at dette har blitt en partipolitisert konflikt innad i samepolitikken. En gjennomgang av programmer til sametingsvalg viser at selv om *bysamene* har fått økt oppmerksomhet, er det ingen av de større listestillerne som utvetydig prioriterer enten *bysamer* eller *bygdesamer* (Pettersen & Saglie, 2019).

I de tidligere sametingsvalgundersøkelsene har vi først og fremst vært opptatt av grunnleggende politiske skillelinjer, i tradisjonen etter Lipset og Rokkan. Dette er fremdeles et tema i dette kapitlet, men her vil vi utvide dette perspektivet. Dette gjør vi på to måter.

For det første ser vi på politisk avstand mer generelt, og ikke bare ut fra politiske skillelinjer. Andre betraktninger enn de rent politiske og

ideologiske kan skape nærhet og avstand mellom partier. Vi analyserer derfor også velgernes sympati for ulike partier, og velgerbevegelser mellom partiene.

For det andre analyserer vi endringer fra ett valg til det neste, altså fra 2013 til 2017. Som nærmere beskrevet i kapittel 1, var det siste året før 2017-valget en turbulent periode på Sametinget. Et mindretallsråd fra NSR hadde ledet Sametinget i mesteparten av valgperioden, men ble felt av et mistillitsforslag i desember 2016. Mistillitsforslaget var omstridt. På den ene siden hadde NSR ikke maktet å samle tilstrekkelig støtte til sitt budsjettforslag, men på den andre siden ble det reist spørsmål ved om det var saklig grunn for et mistillitsforslag. En koalisjon av Arbeiderpartiet, Høyre og Árja overtok. Perioden fram til valget var preget av intern uro i Arbeiderpartiet, som endte med at den sittende sametingspresidenten, Vibeke Larsen, meldte seg ut av partiet. Hun fortsatte likevel som president i den samme koalisjonen, og stiftet et frittstående samisk sosialdemokratisk parti – Šiella – foran valget. Valgresultatet ga framgang for NSR, som etter valget dannet en flertallskoalisjon med Senterpartiet, Flyttsamelista (Joh-tisápmelaččaid listu) og den sørsamiske lista Áarjel-Saemiej Gielh. Med en slik utvikling er det interessant å se hvordan avstandene og de politiske motsetningene utviklet seg fra valget i 2013 til 2017, og hvilken betydning utviklingen på Sametinget det siste året før valget kan ha hatt.

Ideologiske og politiske forskjeller i samepolitikken

Forskning om norsk rikspolitikk viser at avstanden mellom ulike politiske partiers velgere i hovedsak skyldes uenigheter om politikken innhold, om de politiske sakene og om ideologisk ståsted (Bergh & Aardal, 2019). Når det gjelder samepolitikken, har vi tidligere vist at særlig to ideologiske dimensjoner, eller skillelinjer, gjør seg gjeldende ved sametingsvalg. Velgerne har konsistente holdninger langs disse dimensjonene, de plasserer seg ulikt, og velgernes holdninger/plassering har betydning for hvordan de stemmer.

Den første skillelinjen er eksplisitt knyttet til samisk politikk, og handler om graden av selvbestemmelse i det samiske samfunnet. På den ene

siden står de velgerne og partiene som ønsker økt selvbestemmelse og økt makt og innflytelse til Sametinget. På den andre siden ønsker noen mindre grad av autonomi til Sametinget og det samiske samfunnet; noen tar til og med til orde for å legge ned Sametinget som institusjon.² Samestingsvalgundersøkelsene inneholder en rekke spørsmål om slike temaer. Basert på seks av disse spørsmålene konstruerer vi en indeks fra 0 til 10, hvor høye verdier indikerer at man ønsker økt grad av samisk selvbestemmelse.³ Alle spørsmålene er med i undersøkelsen i 2013 og i 2017, noe som gjøre det mulig å studere endring mellom to valg.⁴ Indeksene har Cronbachs Alpha-verdier på 0,90 både i 2013 og i 2017. Det er en svært høy verdi (skalaen går fra 0 til 1), som indikerer at spørsmålene henger sammen og egner seg for å lage en indeks.

Den andre ideologiske skillelinjen er den tradisjonelle venstre–høyre-aksen, som jo henger nært sammen med stemmegivning i norsk rikspolitikk. Her benytter vi selvplassering på venstre–høyre-skalaen, som måles ved å stille følgende spørsmål: «I norsk politikk snakkes det gjerne om høyresiden og venstresiden. Hvor vil du plassere deg selv på en skala fra 0 til 10 der 0 betyr venstresiden og 10 betyr høyresiden?»

Velgernes gjennomsnittlige plassering på disse to dimensjonene, totalt sett og etter parti, presenteres i tabell 7.1. Sett under ett uttrykker de stemmeberettigede ved samestingsvalg et tydelig ønske om økt samisk selvbestemmelse, og de heller mot den politiske venstresiden. Når det gjelder førstnevnte indeks ser vi tydelige partipolitiske forskjeller. De som stemmer på NSR har den høyeste verdien på indeksen, og ønsker altså i særlig grad økt selvbestemmelse. Det er en signifikant forskjell til Aps velgere, men også de ønsker økt selvbestemmelse. Årja og Sps velgere heller også

2 Fremskrittspartiet har programfestet at Sametinget bør nedlegges; 14 prosent av de manntallsførte i 2017 var enige i dette standpunktet.

3 De seks spørsmålene, eller påstandene, som respondentene sa seg helt/delvis enig eller helt/delvis uenige i er: «Sametinget bør få økt innflytelse over kyst- og fjordfisket i samiske områder», «Stortinget bør kunne omgjøre Sametingets vedtak», «Bergverksindustri i samiske områder bør yte vederlag til det samiske samfunn», «Sametinget bør nedlegges», «Sametinget bør få mindre innflytelse over bruken av naturressurser i samiske områder» og «Sametinget bør få mindre innflytelse over Finnmarkseiendommen (FeFo)».

4 I tidligere publikasjoner har vi presentert sammenliknbare men ikke identiske versjoner av denne selvbestemmelsesindeksen, da vi i noen grad har hatt med spørsmål som bare er stilt i 2013 eller bare i 2017.

Tabell 7.1 Velgernes plassering på to ideologiske dimensjoner (0-10): selvbestemmelse (høy verdi= økt samisk selvbestemmelse) og venstre-høyre (høy verdi=høyre), etter stemmegivning i 2017. **Gjennomsnitt** (standardfeil)

	Selvbestemmelse	Venstre-høyre	N
Alle velgere	6,9 (0,09)	4,3 (0,08)	1030
Norske Samers Riksforbund (NSR)	8,5 (0,09)	3,5 (0,12)	363
Arbeiderpartiet	7,0 (0,19)	3,2 (0,15)	149
Árja	7,5 (0,27)	4,6 (0,32)	57
Senterpartiet	6,1 (0,37)	4,6 (0,29)	43
Fremskrittspartiet	2,5 (0,34)	8,1 (0,24)	58
Nordkalottfolket	5,1 (0,30)	5,1 (0,27)	77
Høyre	5,0 (0,49)	7,4 (0,34)	35
Andre	7,1 (0,29)	4,0 (0,27)	80
Stemte ikke	5,4 (0,32)	5,1 (0,29)	80

i samme retning på denne skalaen. Det er FrPs velgere som utmerker seg ved å være kritiske til selvbestemmelse. Motpolene på denne ideologiske skalaen er altså NSR og FrP. Velgerne til Høyre, Nordkalottfolket og de som satt hjemme ved 2017-valget ligger omtrent midt på skalaen.

Hvis vi sammenlikner med 2013 (tabell 7.2), ser vi at utviklingen har gått i retning av et ønske om økt selvbestemmelse. Endringen er på 0,4 skalaenheter på indeksen fra 0 til 10, og er statistisk signifikant. I perioden fra 2013 til 2017 vokste Sametingets valgmannstall med nesten 2000 personer, og som nevnt kom hoveddelen av økningen fra personer i Sør-Norge og i byene. Tilsiget av velgere som geografisk sett befinner seg langt fra Sametinget bidrar altså ikke til at ønsket om økt makt og innflytelse til dette organet samlet sett svekkes; snarere tvert imot. Endringen i retning av et ønske om økt selvbestemmelse ser ut til å fordele seg jevnt

mellom partiene, men er kun statistisk signifikant når vi ser på alle velgere under ett.

Når det gjelder venstre–høyre-aksen, så er altså velgerne totalt sett noe venstreorienterte, men dette totaltallet skjuler den betydelige variasjonen mellom de ulike partienes velgere. Velgerne til de norske politiske partiene skiller seg fra hverandre på en forutsigbar måte. Ap-velgerne ligger til venstre; Høyre- og FrP-velgerne ligger på høyresiden. De samiske listene avviker i liten grad fra gjennomsnittet for alle velgere på venstre–høyre-aksen, men det er grunn til å påpeke at NSR sine velgere ligger klart på venstresiden. Det er altså slik at begge de to hovedrivalene i det norske Sametingets partisystem har velgermasser som er til venstre for snittet, og det igjen av et snitt som er mer venstre- enn høyreorientert. Tabell 7.2 viser at det har vært en svak bevegelse mot venstresiden i hele velgermassen fra 2013 til 2017. Endringen mot venstre er størst blant NSR sine velgere, mens Fremskrittspartiets velgere har gått til høyre.

Tabell 7.2 Endring i velgernes plassering på selvbestemmelse- og venstre–høyre-skalaene fra 2013 til 2017. **Endring i gjennomsnitt*** (p-verdi)

	Selvbestemmelse	Venstre–høyre
Alle velgere	0,4 (0,00)	-0,2 (0,04)
Norske Samers Riksforbund (NSR)	0,2 (0,09)	-0,4 (0,03)
Arbeiderpartiet	0,3 (0,16)	0,0 (0,40)
Árja	0,5 (0,12)	-0,2 (0,36)
Senterpartiet	-0,2 (0,37)	-0,0 (0,39)
Fremskrittspartiet	0,5 (0,18)	0,9 (0,03)
Nordkalottfolket	0,4 (0,28)	0,3 (0,30)
Høyre	-0,1 (0,39)	-0,1 (0,39)
Andre	-0,0 (0,40)	-1,1 (0,01)
Stemte ikke	0,6 (0,10)	0,0 (0,40)

*Datagrunnlaget for beregning av endring i gjennomsnitt er tabell 7.1 og tabell 7.A i appendiks.

For å se nærmere på hva som skiller de politiske alternativene i samepolitikken, har vi også stilt noen utvalgte spørsmål som inngår i fem ideologiske dimensjoner fra norsk rikspolitik, slik de er definert av den norske valgundersøkelsen (se Aardal et al., 2019). Tanken er at hvert av disse spørsmålene skal brukes som indikatorer på en underliggende holdningsdimensjon. I hvilken grad disse sakene står på Sametingets dagsorden, er varierende, men spørsmålene gjør det mulig å sammenligne det samiske partisystemet med de ideologiske og partipolitiske motsetningene vi kjenner fra norsk rikspolitik.

I tabell 7.3 har vi beregnet opinionsbalanser for fem slike spørsmål, for hvert partis velgere. Dette er prosentandelen som sier seg enig i et utsagn, minus andelen som er uenig. Balansen kan altså variere fra 100 (alle er enige) til minus 100 (alle er uenige). I tabellen har hvert spørsmål fått et kortnavn, som er valgt slik at en positiv opinionsbalanse uttrykker en positiv holdning til innholdet i kortnavnet.

Tabell 7.3 Holdninger til norske politiske stridsspørsmål, etter stemmegivning. Opinionsbalanser¹

	Privatisering ²	Distrikts-Norge ³	Innvandrere ⁴	Kristne verdier ⁵	Miljøvern ⁶	N
Alle velgere	-34	75	3	-20	29	1005-1031
NSR	-51	78	23	-31	53	356-363
Arbeiderpartiet	-72	69	30	-33	31	146-149
Árja	-22	86	14	-24	8	55-57
Senterpartiet	-38	88	-9	-7	38	39-43
Fremskrittspartiet	60	70	-70	26	-49	57-58
Nordkalottfolket	-26	82	2	-23	22	72-76
Høyre	56	44	-35	3	-25	32-34

1. Prosentandel som er enig i påstanden, minus andelen som er uenig. Svaralternativer: Helt enig, nokså enig, både og, nokså uenig, helt uenig og vet ikke. Vet ikke og ubesvart er utelatt fra beregningene.

2. Mange offentlige aktiviteter kunne blitt utført både bedre og billigere, hvis de ble overlatt til private.

3. Politikere og byråkrater i Oslo forstår lite av det som skjer i Distrikts-Norge.

4. Flyktninger og innvandrere bør ha samme rett til sosialhjelp som nordmenn, selv om de ikke er norske statsborgere.

5. Vi bør satse på et samfunn der kristne verdier spiller en større rolle.

6. Det legges altfor liten vekt på miljøvern i dagens Norge.

Det første utsagnet i tabell 7.3 handler om privatisering, og representerer offentlig-privat-dimensjonen. Med andre ord fanger dette spørsmålet opp et sentralt element i venstre-høyre-aksen fra tabell 7.1, og partiene plasserer seg da også omtrent på samme måte. Arbeiderpartiets velgere

står lengst til venstre, fulgt av NSR, mens Fremskrittspartiet og Høyre er de eneste som plasserer seg på høyresiden. Selv om det er nyanseforskjeller mellom velgermassene til Ap og NSR, er det verdt å notere seg at de to store partiene har de velgerne som er mest kritiske til privatisering.

Påstanden om at politikere og byråkrater i Oslo forstår lite av det som skjer i Distrikts-Norge skal representere sentrum–periferi-dimensjonen. I en norsk sammenheng tilhører Sápmi periferien, så det er ikke overraskende at et stort flertall i alle partier – med delvis unntak for Høyre – sier seg enig i denne påstanden. Aller mest distriktsorienterte er Senterpartiets, Árjas og Nordkalottfolkets velgere, men dette er i stor grad et spørsmål som de samiske velgerne kan samle seg om.

Spørsmålet som skal fange opp innvandringsdimensjonen viser – ikke overraskende – at Fremskrittspartiets velgere skiller seg ut på den skeptiske siden. De andre partiene befinner seg nærmere sentrum, og det er Arbeiderpartiets velgere, fulgt av NSR, som i størst grad slutter opp om likebehandling av innvandrere og nordmenn.

I norsk rikspolitikkk – som i mange andre land – finnes en religiøs–sekulær dimensjon. Kristne verdier har gjennom tidene hatt stor betydning i det samiske samfunnet, blant annet gjennom læstadianismen. Religiøse spørsmål har imidlertid ikke spilt noen særlig rolle i sametingspolitikken. Resultatene viser at ingen partiers velgergrupper plasserer seg på ytterfløyene i dette spørsmålet, men det er Fremskrittspartiets velgere som i størst grad støtter kristne verdier. Arbeiderpartiet og NSR befinner seg på motsatt side.

Til slutt spørsmålet om det legges for lite vekt på miljøvern, som representerer vekst–vern-dimensjonen. Denne dimensjonen er ikke helt entydig i norsk rikspolitikkk, siden klimatiltak kan komme i konflikt med klassisk naturvern (Gullberg & Aardal, 2019). Også i en samisk sammenheng kan miljøvern gi litt ulike assosiasjoner. Vindkraft kan være klimavennlig, men også i strid med naturvern og ikke minst med reindriftnæringen. Noen kan assosiere miljøvern med kampen mot gruvedrift, mens andre kan tenke på restriksjoner på snøskuterkjøring eller vern av ulv og andre rovdyr. Uansett er det ikke overraskende at Fremskrittspartiets velgere i minst grad vil legge vekt på miljøvern, fulgt av Høyre. På motsatt fløy finner vi NSRs velgere, fulgt av Senterpartiet og

Arbeiderpartiet. Her finnes altså en forskjell mellom Arbeiderpartiets og NSRs velgere, der sistnevntes velgere i større grad vil legge vekt på miljøvern. Begge de to store partienes velgermasser tipper imidlertid i retning av at miljøvern må vektlegges mer.

At avstanden mellom NSR og Arbeiderpartiet ikke er så stor, gjenspeiler et gjennomgående funn ved alle spørsmålene i tabell 7.3: Det er vanskelig å se store forskjeller mellom velgerne til disse to hovedkonkurrentene. Det finnes nyanser, men forskjellene er ikke betydelige. I alle de fem spørsmålene er det snakk om gradsforskjeller, ikke at NSR og Ap plasserer seg på hver sin side av en politisk skillelinje.

Liker/likes ikke

Til nå har vi sett på den ideologiske avstanden og graden av polarisering i det samiske samfunnet. En annen innfallsvinkel er det man gjerne kaller «affektiv polarisering»: om man liker eller misliker et parti. Slike vurderinger kan være baserte på ideologi, men kan også handle om følelser, vurderinger av personer eller andre ting.

Vi ba velgere plassere partier på en skala fra -5 (misliker sterkt) til +5 (liker svært godt).⁵ Tabell 7.4 viser gjennomsnittsverdier på disse skalaene. Den øverste raden viser gjennomsnitt for hvert parti, blant alle stemmeberettigede ved sametingsvalget i 2017. Tallene viser altså hvor godt likt hvert enkelt parti er.⁶ Velgernes syn på det partiet de stemte på kommer fram i de skyggelagte feltene, diagonalt i tabellen. Spørsmålet gjaldt partier og lister som stiller til sametingsvalg, men velgernes vurdering av de fire sametingspartiene som også stiller til stortingsvalg vil trolig også være preget av deres syn på partiet i riks- og lokalpolitikken.

For det første ser vi, ikke overraskende, at velgerne likte det partiet de faktisk stemte på. Slik sett er forskjellen mellom partiene liten: oppslutningen om eget parti varierer mellom 3,3 (Ap) og 3,9 (NSR). Ingen velgere

5 Vi ba velgerne om å vurdere 7 partier. Dette var de partiene som stilte lister i flere kretser og som var representert på Sametinget i valgperioden 2013–2017. I tillegg tok vi med Šiella, som den sittende sametingspresidentens parti. Dette innebærer at Senterpartiet ikke er blant de partiene som velgerne fikk vurdere.

6 Standardfeilen i parentes under viser hvor presist dette estimatet er. En tommelfingerregel er at feilmarginen er +/- 2*standardavviket (pluss/minus to standardavvik).

er altså mer glade i eget parti enn de som stemte på NSR i 2017. NSR er også samlet sett det mest populære partiet. Det er kanskje ikke så rart, når dette partiet også får flest stemmer.

Tabell 7.4 Vurdering av partier/liste som stiller til valg ved sametingsvalg på en skala fra –5 (misliker sterkt) til +5 (liker svært godt), etter stemmegivning ved sametingsvalget i 2017.*
Gjennomsnitt (standardfeil)

		Vurdering av følgende partier:							N
		NSR	Ap	Árja	FrP	NKF	Høyre	Šiella	
Stemte ved sametingsvalget 2017:	Alle velgere	1,3 (0,10)	-0,1 (0,09)	0,2 (0,07)	-2,7 (0,10)	-0,2 (0,08)	-1,0 (0,08)	-0,7 (0,07)	990-1013
	Norske Samers Riksforbund (NSR)	3,9 (0,07)	-0,8 (0,13)	0,3 (0,10)	-3,9 (0,12)	-0,8 (0,12)	-1,6 (0,12)	-0,7 (0,12)	358-368
	Arbeiderpartiet	-0,1 (0,22)	3,3 (0,16)	0,0 (0,17)	-3,7 (0,18)	-0,2 (0,18)	-1,5 (0,20)	-0,9 (0,18)	137-147
	Árja	-0,1 (0,36)	-0,2 (0,35)	3,6 (0,21)	-2,9 (0,37)	0,3 (0,28)	-1,3 (0,30)	-0,6 (0,28)	55-57
	Senterpartiet	0,2 (0,35)	-0,2 (0,31)	-0,4 (0,24)	-2,3 (0,43)	-0,5 (0,31)	-1,4 (0,33)	-0,8 (0,26)	41-43
	Fremskrittspartiet	-1,6 (0,36)	-1,6 (0,32)	-1,2 (0,30)	3,7 (0,24)	-0,5 (0,32)	0,9 (0,30)	-1,5 (0,34)	53-56
	Nordkalottfolket	-0,9 (0,28)	-0,2 (0,26)	-0,1 (0,21)	-1,6 (0,37)	3,7 (0,20)	-0,6 (0,27)	-0,5 (0,18)	71-75
	Høyre	-0,6 (0,43)	-0,9 (0,38)	-0,4 (0,30)	-0,5 (0,54)	-0,1 (0,29)	3,6 (0,32)	-0,4 (0,32)	34-35

*Spørsmål: «Vi vil gjerne vite i hvilken grad du liker eller misliker noen av de politiske partiene eller listene som stiller til valg ved sametingsvalget i flere kretser. Hvor vil du plassere de ulike partiene på skalaen nedenfor?»

For det andre ser vi at Fremskrittspartiet er det mest upopulære partiet, samlet sett. Mange velgere har sterke meninger om FrP, både i nasjonal norsk politikk og i forbindelse med samisk politikk. FrPs ønske om å legge ned Sametinget møter motstand blant mange som er innført i Sametingets valgmannstall. Dette gir seg utslag i en lav gjennomsnittsscore blant alle velgere under ett (-2,7). NSR-velgerne er svært kritiske til FrP, og gir partiet en score på -3,9, men dette mønsteret finner vi igjen i de fleste partienes velgergrupper. I alle partier inntar Fremskrittspartiet en klar sisteplass, unntatt blant egne velgere og blant Høyre-velgerne (som vurderer FrP omtrent på linje med de andre partiene). Disse negative følelsene blir

gjengjeldt: FrP-velgerne vurderer alle de andre partiene negativt, bortsett fra Høyre. Både NSR, Arbeiderpartiet, Árja og Šiella får en score lavere enn minus 1.

Et tredje hovedinntrykk er at mens de fleste liker eget parti og misliker Fremskrittspartiet, så stiller de seg ganske nøytralt til de øvrige partiene. Alle andre partier blir stort sett plassert nær midten på skalaen, mellom pluss 1 og minus 1. Høyre bryter likevel med dette mønsteret, ved å få en score lavere enn minus 1 både i NSR, Arbeiderpartiet, Árja og Senterpartiet. Ut fra velgernes partisympatier ligger dermed Høyre i en mellomposisjon mellom Fremskrittspartiet og resten. Høyre er bedre likt av FrP og dårligere likt av hovedtyngden av partier, samtidig som Høyre-velgerne ikke synes FrP er verre enn de andre partiene.

Ser vi på forholdet mellom de to største partiene, ser vi at NSR-velgerne i snitt er mer negative enn positive til Arbeiderpartiet. Arbeiderpartiets velgere er nøytrale til NSR;⁷ de er altså verken positive eller negative. Det er altså en moderat distanse mellom de to største partienes velgere. Spørsmålet er om dette er en reaksjon på begivenheter i valgperioden, for eksempel på dramaet rundt skiftet av sametingsråd ved årsskiftet 2016/2017, eller om dette er mer stabile avstander.

Tabell 75 viser *endring* i vurdering av ulike partier fra 2013 til 2017.⁸ Et tall større enn null betyr at et partis velgere vurderer et bestemt parti mer positivt i 2017 enn de gjorde i 2013, mens et negativt tall betyr at dette partiet er blitt dårligere likt. Her har vi bare med vurderingen av de partiene vi stilte spørsmål om i 2013, som altså var NSR, Ap, Árja, FrP og Høyre. Et hovedfunn er at velgerne har blitt mer positive til NSR og mer negative til Ap i denne perioden. Særlig har NSR-velgerne blitt mer negativt innstilt til Arbeiderpartiet. Avstanden mellom de to største partiene på Sametinget har altså økt i perioden fra 2013 til 2017. Velgernes vurderinger av Árja har også blitt merkbart mer kritiske. NSR og Senterpartiets velgere har blitt mer skeptiske til Árja, mens Árijas egne velgere har en mer negativ vurdering av NSR i 2017 enn i 2013. Her har altså også de politiske avstandene økt, kanskje som et resultat av konfliktene rundt

7 Verdien $-0,1$ er ikke statistisk signifikant forskjellig fra 0.

8 P-verdiene i parentes viser om endringen er statistisk signifikant forskjellig fra 0. Verdier som er mindre enn 0,05 regnes som statistisk signifikante.

Tabell 7.5 Endring i vurdering av partier/lister som stiller til valg ved sametingsvalg fra 2013 til 2017. **Endring i gjennomsnitt*** (p-verdi)

	Vurdering av følgende partier:					
	NSR	Ap	Årja	FrP	Høyre	
Alle velgere	0,3 (0,03)	-0,4 (0,00)	-0,3 (0,01)	0,2 (0,06)	-0,1 (0,31)	
Stemte ved sametingsvalget 2017:	Norske Samers Riksforbund (NSR)	0,1 (0,18)	-0,7 (0,00)	-0,5 (0,00)	0,5 (0,00)	0,1 (0,32)
	Arbeiderpartiet	-0,3 (0,22)	-0,1 (0,32)	0,0 (0,40)	0,4 (0,06)	0,1 (0,34)
	Årja	-1,2 (0,01)	0,3 (0,32)	-0,3 (0,22)	0,7 (0,12)	0,0 (0,39)
	Senterpartiet	-0,1 (0,40)	-0,6 (0,18)	-1,7 (0,00)	0,8 (0,14)	0,0 (0,40)
	Fremskrittspartiet	0,4 (0,28)	-0,1 (0,39)	0,4 (0,27)	0,6 (0,09)	-0,4 (0,28)
	Nordkalottfolket	0,3 (0,32)	-0,3 (0,27)	0,0 (0,40)	0,8 (0,09)	0,2 (0,33)
	Høyre	-0,6 (0,24)	-0,2 (0,37)	-0,3 (0,33)	1,1 (0,13)	0,0 (0,40)

* Tallgrunnlaget for endringene er tabell 7.4 og tabell 7.B i appendiks.

hvilke partier som skulle danne sametingsråd ved årsskiftet 2016/2017 (se en nærmere omtale i kapittel 1).

Velgeroverganger

Politisk avstand i det samepolitiske landskapet kan altså måles gjennom ideologiske og holdningsmessige forskjeller, samt gjennom velgernes syn på de ulike partiene/listene som stiller til valg. En tredje måte å studere dette på, er gjennom velgerbevegelser. Vi forventer at velgerovergangene fra 2013 til 2017 er et uttrykk for avstand/nærhet mellom partiene; at de største velgerovergangene skjer mellom partier som står nært hverandre. I tillegg er disse overgangene interessante i seg selv, som en forklaring på valgresultatet i 2017. Vi har imidlertid ikke paneldata (der de samme personene blir spurt på to tidspunkter), så denne analysen bygger på hva velgerne sier at de stemte på ved forrige valg. Her ligger en feilkilde, siden man ikke alltid husker korrekt hva man stemte ved forrige valg.

Tabell 7.6 Hvor gikk 2013-velgerne? (prosent)

Parti 2017	Parti 2013									
	NSR	Ap	Árja	Sp	FrP	NKF	H	Andre	Stemte ikke	Ikke stemmerett
NSR	65	8	16	3	0	3	7	17	10	25
Ap	2	50	5	17	0	0	0	4	5	12
Árja	5	3	35	12	2	0	5	5	4	7
Sp	3	5	0	47	7	10	3	2	4	2
FrP	1	0	0	0	50	8	8	2	5	5
NKF	1	2	1	5	4	74	2	1	3	8
H	1	2	0	0	5	0	65	4	4	0
Andre	7	5	13	0	7	5	0	42	6	19
Stemte ikke	15	24	30	16	26	0	10	24	59	21
I alt	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
N	282	165	44	21	48	35	30	53	142	55

I tabell 7.6 tar vi utgangspunkt i hva velgerne stemte ved valget i 2013. For eksempel viser den første kolonnen hvordan de som stemte NSR i 2013, stemte i 2017. Her var det et klart flertall, 65 prosent, som valgte samme parti i 2017. I diagonalen fra øverste venstre hjørne og nedover mot høyre finner vi andelen av hvert partis 2013-velgere som holdt fast ved samme parti i 2017. Dette tallet (med uthevet skrift) viser altså velgernes lojalitet til det enkelte parti.

Nordkalottfolkets (NKF) velgere utviste mest lojalitet til sitt parti, mens NSRs og Høyres velgere også er blant de mest lojale. De som stemte Árja i 2013 utviste lite lojalitet (35 prosent) til det samme partiet i 2017. Arbeiderpartiet hadde heller ikke spesielt lojale velgere ved dette valget. Kun halvparten av de som stemte Ap i 2013 holdt fast på partiet i 2017. Variasjonsbredden i velgernes lojalitet ved sametingsvalg er sammenliknbar med tilsvarende tall ved stortingsvalg. Nesten en fjerdedel (24 prosent) av Aps 2013-velgere valgte å sitte hjemme i 2017. Både Ap, Árja og FrPs velgere ser ut til å ha blitt demobiliserte i perioden fra 2013 til 2017. Disse partiene mistet mange velgere til hjemmesittergruppen. Ap og Árja mistet også en del av sine velgere (henholdsvis 8 og 16 prosent) til NSR.

Kombinasjonen av demobilisering og overgang til NSR blant velgerne hos Árja og Ap kan være i alle fall delvis en konsekvens av konfliktene

på Sametinget 2016–2017, der Árja og Ap tok over «regjeringsmakta» fra NSR (se kapittel 1). Ifølge disse dataene opplevde også Senterpartiet en viss demobilisering av gamle velgere (47 prosent lojalitet), men de mottok til gjengjeld nye velgere fra Ap og Árja. Her er det snakk om altså snakk om en viss grad av velgerutskifting hos Sp, som til syvende og sist gjorde et godt sametingsvalg i 2017, og gikk fra null til to representanter. Senterpartiets framgang i sametingsvalget 2017 kan ses i sammenheng med partiets generelle vekst i norsk politikk, og at partiet også ved stortingsvalget tok mange velgere fra Arbeiderpartiet, men vi kan altså ikke se bort fra at begivenhetene på Sametinget 2016–2017 også har spilt en rolle.

Blant de som ikke var stemmeberettigede i 2013, altså de som ble innskrevet i manntallet i perioden 2013–2017, er NSR det klart mest populære partiet, samt andre-gruppen. Noen mulige forklaringer på at NSR er populært hos førstegangselgere er at de som ledende parti på Sametinget over lang tid framstår som et slags *default*-parti, et trygt valg, blant en del nye velgere. Det spiller nok også inn at NSR og dets lokale aktivister er godt synlige i lokale samiske miljøer pga. dobbeltrollen som både parti og sentral samisk kulturorganisasjon (jf. Selle og Strømsnes' kapittel 4).

Alt i alt får vi bekreftet bildet av at velgerne beveger seg mellom partier som ligger nære hverandre: en del av de største bevegelsene har skjedd mellom NSR, Ap, Sp og Árja. Det er også betydelige bevegelser inn og ut av hjemmesittergruppen. Samtidig er det en betydelig gruppe som oppgir at de er hjemmesittere ved begge valg. Man kunne tro at permanente hjemmesittere ville være sjeldne i et system der man må registrere seg for å kunne stemme, men slik er det altså ikke – som vi går nærmere inn på i kapittel 6.

Avslutning: Det samepolitiske landskapet

Analysene i dette kapitlet tegner et bilde av et sametingspolitisk landskap der det først og fremst er Fremskrittspartiet som skiller seg ut. Partiets velgere står langt fra de andre partiene i et helt sentralt spørsmål som samisk selvbestemmelse, og det er også et gjensidig kjølig forhold mellom FrP-velgerne og de andre velgerne. Dette er på ingen måte overraskende, siden Fremskrittspartiet med sin samepolitikk stiller seg i opposisjon til

alle andre partier, blant annet med sitt standpunkt om at Sametinget bør nedlegges. Men som nevnt innledningsvis trenger et demokrati et element av motsetninger og politisk avstand. Slik sett bidrar Fremskrittspartiet til å tydeliggjøre at ulike standpunkter finnes. Videre viser Fremskrittspartiets tilstedeværelse at det sametingspolitiske systemet er inkluderende, og har rom for dem som avviser hele samepolitikkenes grunnlag.

Når det gjelder venstre–høyre-plassering og holdninger til privatisering, står Høyre- og FrP-velgerne nært hverandre, og utgjør slik sett en slags borgerlig blokk. Men i det viktige spørsmålet om selvbestemmelse, og i gjensidig sympati, befinner Høyres velgere seg i en mellomposisjon mellom FrP og resten av partiene. At Høyre står nært Fremskrittspartiet i tradisjonelle venstre–høyre-spørsmål, men fjernere i en del andre saker, stemmer overens med Høyres plassering i norsk rikspolitikk. Noen borgerlig blokk i sametingspolitikken kan vi likevel ikke snakke om, i motsetning til rikspolitikken, siden selvbestemmelse er så viktig i samepolitikken – og venstre–høyre-aksen tilsvarende mindre viktig. Ut fra våre data kan vi ikke kartlegge hvilken rolle rikspolitiske forhold har hatt for sametingsvelgernes holdninger og vurderinger. Det kan likevel være grunn til å tro at norsk rikspolitikk spiller inn for velgernes vurdering av de fire stortingspartiene. I Høyres tilfelle kan dette være særlig viktig, siden partiet er et stort regjeringsparti i rikspolitikken og et mindre parti i samepolitikken.

Nordkalottfolkets velgere har også en noe avvikende profil sammenliknet med hovedtyngden av partier. Det gjelder først og fremst selvbestemmelsesdimensjonen, der partiet inntar en mellomposisjon mens hovedtyngden av partiene vil gå lenger i retning av selvbestemmelse. Det stemmer godt overens med at partiet profilerer seg som representant for den blandingen mellom tre folk som bor på Nordkalotten – samer, kvenner og nordmenn – heller enn det spesifikt samiske. Ser vi på andre politiske saker, og på sympatiforholdet mellom partiene, skiller imidlertid ikke Nordkalottfolket seg særlig ut.

Ser vi på avstanden mellom hovedtyngden av partier og lister, blir forskjellene mindre tydelige. Det gjelder blant annet de to hovedkonkurrentene NSR og Arbeiderpartiet. Velgerundersøkelsen peker riktignok på noen forskjeller, som ikke er overraskende ut fra partienes politikk.

NSR-velgerne framstår som sterkere tilhengere av samisk selvbestemmelse og av miljøvern, mens Ap-velgerne er noe sterkere motstandere av privatisering. Men selv om vi kan skille partienes velgere på noen områder er dette snakk om gradforskjeller, og ikke spørsmål der Sametingets to dominerende partier står på hver sin side i den politiske kampen. Felles for NSR og Ap er at hovedtyngden av velgerne står til venstre for sentrum, både når vi ser på velgernes selv plassering på venstre–høyre-aksen og i det konkrete spørsmålet om privatisering.

Senterpartiets og Árjas velgere befinner seg heller ikke langt unna Arbeiderpartiet og NSR. I norsk rikspolitik er Senterpartiet utkantens forsvarer, men dette er mindre relevant i en samisk sammenheng, der motstand mot sentralisering og Oslo-dominans er mer av et politisk fellesgods. Árjas politiske utgangspunkt har mye til felles med Senterpartiet, og da partiet ble stiftet i 2009 var kampen for små grender og samiske bygdesamfunn en kjernesak. Partiprogrammene viser imidlertid at selv om dette fortsatt er en viktig sak, vil Árja nå – i likhet med de andre samiske partiene – arbeide både for bygdesamfunn og bysamer (Pettersen & Saglie, 2019).

Kan så resultatene våre kaste lys over koalisjonsdannelse på Sametinget? Omstendighetene rundt skiftet av sametingsråd ett år før valget har trolig satt spor hos velgerne, i form av mindre gjensidig sympati mellom NSR på den ene siden og Arbeiderpartiet og Árja på den andre. Selv om vi ikke kan fastslå nøyaktig hva årsakene til utviklingen i sympati for partiene er, så er resultatene våre i hvert fall forenlige med en slik tolkning. Velgerbevegelsene tyder på at det var NSR som tjente på denne konflikten – og på de etterfølgende stridighetene innad i Arbeiderpartiet. Det kan også virke som at Senterpartiet tjente på at mange av Aps og Árjas velgere så seg om etter alternativer.

Materialet vårt gir derimot få svar på spørsmålet om det holdningsmessige eller ideologiske grunnlaget for koalisjonsdannelsen. Etter valget i 2017 ble en koalisjon av Arbeiderpartiet, Høyre og Árja avløst av en koalisjon av NSR, Senterpartiet, Flyttsamelisten og ÅSG. Dette er ikke koalisjoner som umiddelbart kunne forutses ut fra våre holdningsspørsmål. Det kan selvsagt tenkes at svaret ligger i politiske saker som ikke fanges opp av våre spørsmål, men svaret må kanskje også søkes i andre forhold enn politisk avstand. I et partisystem med to store og mange små partier

kan koalisjonsdannelsen få sin egen dynamikk. Ett av de to partiene vil utgjøre kjernen i koalisjonen, og trenger så å samle tilstrekkelig støtte fra de mindre partiene for å danne flertall.

Som nevnt har vi i dette kapitlet hatt et internt perspektiv på samepolitikken. De relativt små avstandene mellom de største partiene kan være en styrke utad, i forhold til staten og det norske storsamfunnet for øvrig. Det gir et ganske stabilt hovedgrunnlag for samepolitikken, selv om maktforholdene på Sametinget endres.

Internt kan imidlertid små politiske avstander være problematiske, hvis utfallet er et utydelig politisk landskap. Hvis partiene blir for like, hvordan skal velgerne treffe et begrunnet valg? Et svar kan være at samepolitikken (for dem som ikke er enige med Fremskrittspartiet) får et preg av valenspolitikk (Stokes, 1992), der kampen ikke står om hvilke mål man skal nå, men om hvem som anses å ha best gjennomføringskraft til å nå allment aksepterte mål. Videre kan personlig kjennskap til kandidatene ha betydning. Selv om Sápmi er stort i areal, er den samiske velgerskaren tallmessig liten – slik at flere velgere har slik personlig kjennskap til kandidater. Et uoversiktlig landskap kan likevel skape problemer for nye velgere – særlig for dem med svakere tilknytning til det samiske samfunnet. Manglende mediedekning av samepolitikken (se kapittel 8 og 9) gjør ikke saken enklere.

Referanser

- Bartolini, S. & Mair, P. (1990). *Identity, competition and electoral availability*. Cambridge University Press.
- Berg-Nordlie, M., Saglie, J. & Sullivan, A. (2015). Introduction: Perspectives on indigenous politics. I M. Berg-Nordlie, J. Saglie & A. Sullivan (Red.), *Indigenous politics: Institutions, representation, mobilisation* (s. 1–21). ECPR Press.
- Bergh, J. & Saglie, J. (2011). Stemmegivning ved sametingsvalg: Selvbestemmelse som skillelinje. I E. Josefsen & J. Saglie (Red.), *Sametingsvalg: Velgere, partier, medier* (s. 138–158). Abstrakt.
- Bergh, J. & Saglie, J. (2015). Partisystem og skillelinjer i samepolitikken. I B. Bjerkli & P. Selle (Red.), *Samepolitikken utvikling* (s. 225–248). Gyldendal Akademisk.
- Bergh, J. & Aardal, B. (Red.). (2019). *Velgere og valgkamp. En studie av stortingsvalget 2017*. Cappelen Damm Akademisk.
- Falch, T. & Selle, P. (2018). *Sametinget. Institusjonalisering av en ny samepolitikk*. Gyldendal Akademisk.

- Gaski, L. (2008). Contesting the Sami polity: Discursive representations in the Sami electoral campaign in 2005. *Acta Borealia*, 25(1), 1–21. <https://doi.org/10.1080/08003830802302836>
- Gullberg, A. T. & Aardal, B. (2019). Is climate change mitigation compatible with environmental protection? Exploring voter attitudes as expressed through «old» and «new» politics in Norway. *Environmental Policy and Governance*, 29(1), 67–80. <https://doi.org/10.1002/eet.1844>
- Josefsen, E. (2014). *Selvbestemmelse og samstyring: En studie av Sametingets plass i politiske prosesser i Norge* [Doktoravhandling, UiT Norges arktiske universitet]. UiT Munin. <https://hdl.handle.net/10037/7089>
- Lipset, S. M. & Rokkan, S. (1967). Cleavage structure, party systems, and voter alignments: An introduction. I S. M. Lipset & S. Rokkan (Red.), *Party systems and voter alignments* (s. 1–64). The Free Press.
- Minde, H. (2003). Urfolksoffensiv, folkerettsfokus og styringskrise: Kampen for en ny samepolitikk 1960–1990. I B. Bjerkli & P. Selle (Red.), *Samer, makt og demokrati* (s. 87–123). Gyldendal Akademisk.
- Mörkenstam, U., Bergh, J., Nilsson, R., Saglie, J. & Svensson, R. (2017). Politiska skiljelinjer i den samiska väljarkåren i Norge och Sverige. I E. Josefsen, U. Mörkenstam, R. Nilsson & J. Saglie (Red.), *Ett folk, ulike valg. Sametingsvalg i Norge og Sverige* (s. 195–219). Gyldendal Akademisk.
- Oskal, N. (2003). Samisk offentlighet og demokrati på norsk. I B. Bjerkli & P. Selle (Red.), *Samer, makt og demokrati* (s. 318–337). Gyldendal Akademisk.
- Pettersen, T. & Saglie, J. (2019). Hand i hand? Om bysamer som tema i valgprogram ved sametingsvalg i Norge 2009–2017. *Norsk statsvitenskapelig tidsskrift*, 35(3), 115–140. <https://doi.org/10.18261/issn.1504-2936-2019-03-01>
- Robbins, J. (2015). Indigenous political representation in liberal-democratic countries: A comparative analysis. I M. Berg-Nordlie, J. Saglie & A. Sullivan (Red.), *Indigenous politics: Institutions, representation, mobilisation* (s. 61–95). ECPR Press.
- Saglie, J., Mörkenstam, U. & Bergh, J. (2020). Political cleavages in indigenous representation: The case of the Norwegian and Swedish *Samediggis*. *Nationalism and Ethnic Politics*, 26(2), 105–125. <https://doi.org/10.1080/13537113.2020.1754555>
- Semb, A. J. (2014). Ett folk? Samenes plass. I H. M. Narud, K. Heidar & T. Grønlie (Red.), *Stortingets historie 1964–2014* (s. 257–271). Fagbokforlaget.
- Stokes, D. (1992). Valence politics. I D. Kavanagh (Red), *Electoral politics* (s. 141–164). Clarendon Press.
- Zachariassen, K. (2012). *Samiske nasjonale strategar. Samepolitikk og nasjonsbygging 1900–1940: Isak Saba, Anders Larsen og Per Fokstad*. ČálliidLágáduš.
- Aardal, B., Bergh, J. & Haugsgjerd, A. (2019). Politiske stridsspørsmål, ideologiske dimensjoner og stemmegivning. I J. Bergh & B. Aardal (Red.), *Velgere og valgkamp. En studie av stortingsvalget 2017* (s. 44–80). Cappelen Damm Akademisk.

Appendiks

Tabell 7.A Velgernes plassering på to ideologiske dimensjoner (0-10): selvbestemmelse (høy verdi= økt samisk selvbestemmelse) og venstre-høyre (høy verdi=høyre), etter stemmegivning i 2013. **Gjennomsnitt** (standardfeil)

	Selvbestemmelse	Venstre-høyre	N
Alle velgere	6,4 0,08	4,6 0,07	1340
Norske Samers Riksforbund (NSR)	8,3 0,09	3,8 0,12	344
Arbeiderpartiet	6,7 0,15	3,2 0,13	226
Árja	7,0 0,22	4,7 0,22	108
Senterpartiet	6,3 0,36	4,6 0,27	45
Fremskrittspartiet	2,0 0,26	7,2 0,28	70
Nordkalottfolket	4,7 0,30	4,8 0,29	66
Høyre	5,1 0,38	7,5 0,25	49
Andre	7,1 0,23	5,0 0,25	110
Stemte ikke	4,8 0,21	5,0 0,22	172

Tabell 7.B Vurdering av partier/liste som stiller til valg ved sametingsvalg på en skala fra -5 (misliker sterkt) til +5 (liker svært godt), etter stemmegivning ved sametingsvalget i 2013.
Gjennomsnitt (standardfeil)

		Vurdering av følgende partier:					N
		NSR	Ap	Árja	FrP	Høyre	
Stemte ved sametingsvalget 2017:	Alle velgere	1,0 (0,08)	0,3 (0,08)	0,5 (0,07)	-2,9 (0,08)	-0,9 (0,07)	1274-1329
	Norske Samers Riksforbund (NSR)	3,8 (0,08)	-0,1 (0,14)	0,9 (0,13)	-4,3 (0,09)	-1,7 (0,14)	321-344
	Arbeiderpartiet	0,2 (0,18)	3,4 (0,12)	0,0 (0,15)	-4,1 (0,12)	-1,6 (0,16)	220-230
	Árja	1,1 (0,25)	-0,5 (0,25)	3,8 (0,11)	-3,6 (0,22)	-1,2 (0,25)	108-111
	Senterpartiet	0,2 (0,50)	0,5 (0,40)	1,3 (0,35)	-3,2 (0,39)	-1,4 (0,43)	38-41
	Fremskrittspartiet	-2,0 (0,36)	-1,5 (0,38)	-1,6 (0,34)	3,1 (0,27)	1,3 (0,30)	66-68
	Nordkalottfolket	-1,1 (0,27)	0,1 (0,24)	-0,1 (0,22)	-2,4 (0,31)	-0,8 (0,26)	62-66
	Høyre	0,0 (0,43)	-0,7 (0,41)	-0,1 (0,36)	-1,5 (0,44)	3,6 (0,23)	46-48
	Andre	0,9 (0,27)	-0,8 (0,25)	0,4 (0,24)	-3,0 (0,28)	-0,6 (0,24)	109-111
	Stemte ikke	-0,6 (0,18)	0,0 (0,18)	-0,4 (0,16)	-1,7 (0,22)	-0,6 (0,19)	162-171

KAPITTEL 8

Mediebruk og medietillit

Eva Josefsen

UiT Norges arktiske universitet

Eli Skogerbø

Universitetet i Oslo

Abstract: To evaluate issues and party positions in the Sámi parliamentary elections, voters are dependent on information about political alternatives. Based on The 2017 Sámi Parliamentary Election Study, this chapter examines Sámi voters' use of various information sources, how this use has changed over time, conditions that explain differences in use between voter groups, and whether voters have confidence in these information sources. An important finding is that the position of traditional news media has deteriorated between 2009 and 2017, while social arenas and social media's position are increasing. This may indicate that the conditions for a joint Sámi public sphere are being weakened. The development can, however, be labeled as a hybridization where the Sámi public sphere has become increasingly diverse. We do not have data to determine whether this development will have a positive or a negative effect on Sámi democracy. Another significant finding is that Sámi speakers perceive most information sources as more important than those with less knowledge of Sámi language do. This applies to both Sámi-language and Norwegian-language media. However, the pattern is different regarding trust, where those who have Sámi language skills tend to have lower trust in traditional Norwegian-language media, compared with those who have weaker Sámi language skills.

Keywords: information sources, news media, social media, Sámi Parliament, election, Sámi language, trust

Introduksjon

For å kunne ta stilling til saker og partistandpunkter er velgerne avhengige av informasjon om alternativer. Dette er et grunnleggende prinsipp for ytringsfrihet, mediefrihet og demokrati generelt, og handler dypsett om hvilke betingelser medborgerne har for å bli inkludert i politisk kommunikasjon og beslutningstaking. Dersom velgerne ikke får informasjon om valgets partier, saker og kandidater, blir det vanskelig eller umulig å delta. Dette gjelder ved sametingsvalget som ved alle andre valg. Et særtrekk ved sametingsvalg sammenlignet med lokal- og stortingsvalg (se f.eks. Haugsgjerd et al., 2019; Karlsen, 2017), er imidlertid at velgernes informasjonskilder er færre og mindre relevante. Sametingsvalg får lite dekning i riksdekkende nyhetsmedier og er heller ikke rutinemessig dekket i lokal- og regionmedier i valgkretsene sør for Gáisi (se f.eks. Josefsen et al., 2017; Josefsen & Saglie, 2011; samt Berg-Nordlie & Skogerbø i denne bokas kapittel 9).

I dette kapitlet undersøker vi hvilke informasjonskilder sametingsvelgere bruker, hvordan bruk av kilder har endret seg over tid, hvilke forhold som forklarer forskjeller i bruk mellom velgergrupper og om velgerne har tillit til disse informasjonskildene. Spørsmålene vi stiller tar utgangspunkt i det vi vet fra tidligere medie- og valgundersøkelser. I kapitlet sammenligner vi velgernes informasjonskilder i 2017-valget med tidligere funn om valgene i 2009 og 2013. I den grad vi har sammenlignbare data, viser vi til utviklingstrekk og endringer over tid. Datamaterialet fra 2017 er hentet fra spørreundersøkelsen (se kapittel 1 i denne boka for en beskrivelse av datamaterialet og metoden), mens tallene fra 2009 og 2013 kan finnes i Karlsen (2011) og Josefsen et al. 2017.

Fra tidligere studier og andre deler av valgundersøkelsen 2017 vet vi at velgerne ofte må hente informasjon om sametingsvalgets lister, partier og kandidater fra andre kilder enn de som er tilgjengelig ved stortings-, fylkestings- og kommunevalg. Både i 2009 og 2013 rangerte sametingsvelgerne riksdekkende nyhetsmedier som lite viktig for informasjonsinnhenting, mens personlig kommunikasjon – som samtaler og diskusjoner med familie og venner og kontakt med sametingspolitikere – hadde vesentlig større betydning. Internettbaserte medier og sosiale medier var svært mye viktigere informasjonskilder for sametingsvelgerne enn for

velgerne som stemte til stortingsvalget på samme valgdag (Josefsen et al., 2017, s. 122; Karlsen & Aalberg, 2015, s. 123). For 2017 ventet vi å finne et lignende mønster som i 2013.

Ulikheter i mediebruk

I tillegg til å se på sametingsvelgernes bruk av ulike informasjonskilder generelt, har vi sett på noen forhold som kan tenkes å påvirke denne bruken, nemlig valgkrets, språk og alder. Med utgangspunkt i kunnskap om mediebruk i befolkningen generelt antar vi at det kan være forskjeller i bruk og rangering av ulike informasjonskilder mellom ulike aldersgrupper, spesielt i bruk av sosiale medier og internett. Videre vet vi, som nevnt ovenfor, at det er store ulikheter mellom valgkretsene i nord og sør med hensyn til hvor sametingsvalgkampen foregår og hvordan den rapporteres. Dermed antar vi at velgerne i ulike valgkretser vil ha ulike vilkår for å følge med på valgkampen.

Blant informasjonskildene finner vi de samiske mediene som produserer nyheter og politisk journalistikk for et samisk publikum.¹ NRK Sápmi produserer nyheter og dekker valgkamp på tre samiske språk i tillegg til norsk på flere medieplattformer (radio, TV, nett og sosiale medier). Ávvir er en samiskspråklig avis som dekker valgkampen på nett og papir, mens Ságat gjør det samme på norsk. I tråd med funn fra tidligere undersøkelser, antar vi at velgere med ulik kompetanse i samisk har ulik bruk av disse nyhetsmediene. De samiske mediene – både i samisk og norsk språkdrakt – har, som vist i valgundersøkelsene av valgene i 2009 og 2013 og i tidligere undersøkelser av samisk mediebruk (Skogerbø, 2000, 2003), vært mer brukt og blitt rangert som viktig av velgere som forstår og leser samisk. I valgundersøkelsen 2009 ble dette sett i sammenheng med velgernes tilhørighet til det samiske samfunnet, der faktorer som språk, bosted, samepolitisk interesse og tilgang til informasjonskilder hadde betydning for om de fulgte med på valgkampen (Karlsen, 2011,

1 Ságat og Ávvir får i likhet med NRK mediestøtte for å bidra til mangfold i samisk nyhetsproduksjon. Som mange andre medier krever Ávvir og Ságat abonnement for å gi tilgang til alt stoff på nett.

s. 262). Vi antar at disse faktorene fremdeles har betydning, og at det å være samiskspråklig er en politisk ressurs for velgerne.

Generelt forventer vi at sametingsvelgere preges av de samme endringene i mediebruk som andre velgergrupper. Bruken av sosiale medier er høy i befolkningen. I 2017 brukte 66 prosent Facebook på en gjennomsnittsdag, og andelen som har Facebook som sin viktigste nyhetskilde, har også økt vesentlig de siste årene (Medienorge, 2020). Digitalisering og utbredelsen av internett, sosiale medier og smarttelefoner har endret måten nyheter distribueres, leses og spres videre. Lesing av aviser på papir har falt dramatisk de siste to tiårene, lesing på nett har økt, og andelen som ser fjernsyn har gått ned. Folk flest abonnerer i mindre grad på aviser, og i den grad de leser digitale nyheter, krever disse ofte digitale abonnementer fordi nyheter gjerne ligger bak betalingsmurer (Olsen & Solvoll, 2018a, 2018b). Dette refereres ofte til som framvekst av et «hybrid mediesystem» der «gamle» og «nye» medier inngår i et gjensidig avhengig forhold til produksjon og distribusjon av nyheter (Chadwick, 2017). Dette gjelder også for samiske medier som produseres og distribueres på mange ulike teknologiske plattformer. Sametingsvelgere deltar i samtaler og henter informasjon fra både sosiale medier, nyhetsmedier og på andre måter. Denne hybridiseringen og fragmenteringen endrer måten politisk kommunikasjon foregår på, både i og mellom valgkamper.

Tillit

Et aspekt ved medieutviklingen som har fått massiv oppmerksomhet de siste årene, er spørsmålet om hvilke medier som har tillit hos befolkningen (Kohring & Matthes, 2007; Newton, 2017). Tillit til mediene handler om i hvilken grad velgerne stoler på at den informasjonen de får hos ulike medier og på ulike plattformer er troverdig og sannferdig, men dette er samtidig vanskelig å operasjonalisere, ettersom det kan vise til både institusjonell tillit – tillit til medieorganisasjoner og institusjoner som f.eks. NRK, Ságat – og tillit til det konkrete innholdet på plattformen, f.eks. poster og nyheter på Facebook, Twitter. Samiske velgere i Norge har gjennomgående høy tillit til politiske institusjoner (Balto, 2011; Nilsson & Möller, 2017; Selle et al., 2015), men det er ikke tidligere undersøkt om

de stoler på medier og informasjonskilder. I denne undersøkelsen gjør vi det. Fra undersøkelser i den norske befolkningen vet vi at NRK har generelt høy tillit, mens aviser skårer noe lavere og sosiale medier, spesielt Facebook, har lav tillit (Medietilsynet, 2019b). Det er også relativt store forskjeller mellom aldersgrupper (Medietilsynet, 2019a). Internasjonale undersøkelser viser samme tendens: Sosiale medier har vesentlig lavere tillit enn redigerte nyhetsmedier, og allmennkringkastere, som NRK, har jevnt over høyere tillit enn andre medier (European Broadcasting Union [EBU], 2020).

Vår undersøkelse, i likhet med de fleste andre surveybaserte studier, gir heller ikke konkrete svar på hvorfor sosiale medier – i dette tilfellet Facebook – har lav tillit i forhold til nyhetsmedier, og den forklarer heller ikke umiddelbart det tilsynelatende paradokset at mange samtidig har Facebook som sin hovedkilde til nyheter. Noen av forklaringene på hvorfor folk likevel oppgir lav tillit kan være metodologiske: Spørsmålene i surveyundersøkelser gir som regel ikke mulighet til å differensiere mellom tillit til institusjonen og til ulike typer innhold; eller generelt til «nyheter», som også kan ha mange uttrykk og opphav. Andre forklaringer kan være substansielle og handler om egenskapene ved Facebook: Plattformen er ikke redigert, og den brukes for å spre innhold av både lav og høy troverdighet. Det er godt kjent at rykter, usannheter og «falske nyheter» ofte spres på Facebook og andre sosiale medier (Kalsnes, 2019). Vi venter lignende resultater for disse mediene blant sametingsvelgerne. I de neste avsnittene går vi gjennom resultatene fra analysen.

Informasjonskilder over tid

I tabell 8.1 har vi sammenstilt data om bruk av informasjonskilder ved sametingsvalgene i 2009, 2013 og 2017. Når vi ser på hvor velgerne hentet sin informasjon fra i 2017, kan vi umiddelbart slå fast at mønsteret fra tidligere undersøkelser til dels er gjenkjennelig (tabell 8.1). Et særtrekk ved informasjonsinnhenting hos sametingsvelgere er at personlig kommunikasjon betyr mye, og aller viktigst er diskusjoner med familie og venner. Over halvdelen av velgerne sier dette er svært viktig, og andelen har økt i forhold til valgene i 2009 og 2013. Nesten like mange nevner

partiprogrammene som svært viktige kilder, og nærmere en tredjedel peker på at de får informasjon gjennom direkte kontakt med sametingsrepresentanter. Fordi medielandskapet har endret seg siden 2009, har vi ikke sammenlignbare tall over tid når det gjelder sosiale medier. I 2017 var Facebook en viktig kilde for nesten 40 prosent av velgerne, mens bare 6 prosent mente det samme om Twitter. Ved det samtidige stortingsvalget var det omkring 20 prosent som oppga at de får med seg nyheter om valget på Facebook (Haugsgjerd et al., 2019).

Tabell 8.1 Prosentandel som oppfattet ulike informasjonskilder som viktige ved sametingsvalget,* 2009-2017

	2009***	2013**	2017
Diskusjoner med familie og venner	48	54	55
Partiinformasjon og partiprogrammer	-	51	49
Region- og lokalaviser	49	39	40
NRKs distriktssendinger	-	-	41
NRK Sápmis TV-sendinger	-	51	40
Facebook	-	-	39
Andre internettkanaler, FB, Twitter, blogger	25	36	-
Direkte kontakt med kandidater til Sametinget	34	34	31
NRK Sápmi internett	-	35	30
Lokalradio	-	-	24
Ságat	30	32	22
NRK Sápmis radiosendinger	-	30	22
Ávvir	14	19	15
Twitter	-	6	6

Spørsmål: «Nedenfor følger ulike informasjonskilder. Angi hvor viktig den enkelte kilden har vært for deg når det gjelder informasjon om sametingsvalget.» «Vet ikke» og ubesvart er utelatt fra beregningene.

*Som «viktige» regnes verdi 4-5 på en skala fra 1-5, hvor 1 betyr ikke viktig og 5 betyr svært viktig.

**Tall hentet fra Josefsen, Skogerbø et al., 2017, s. 122

***Tall hentet fra Karlsen, 2011, s. 264

-Data mangler

De tydeligste trekkene i denne tabellen er at nyhetsmedienes posisjon som kilder ble svekket mellom 2009 og 2017. Dette gjelder både de samiske, med unntak av Ávvir, og de norske mediene. NRK Sápmi svekket sin posisjon som kilde på alle plattformer. NRKs distriktssendinger nevnes som viktige av 41 prosent i 2017, men vi har dessverre ikke data til å si noe om utviklingen over tid. Per 2017 hadde både NRK Sápmis ulike plattformer,

Sáгат og lokal- og regionavisene tapt terreng til Facebook og til familie og venner. Dette betyr at på tross av et økt mediemangfold, er sannsynligvis vilkårene for å skape en *felles* samisk offentlighet blitt svekket siden 2009: Betydningen av de ulike kildene endres, og det er kilder som enten er knyttet til personlige forhold eller til personlige, algoritmebaserte nettverk som øker. Sagt med andre ord: I 2017 var velgernes informasjon blitt mer avhengig av hva som ble diskutert i venne- og familiekreten og på Facebook enn tidligere, mens de tradisjonelle nyhetsmedienes dekning var blitt mindre viktig. I tråd med tidligere valgstudier tror vi imidlertid ikke at betydningen av disse endringene er felles for alle velgere. Tidligere velgerundersøkelser har vist at ulike kilder har hatt større og mindre betydning avhengig av hvilken valgkrets velgerne tilhører, hvilke språk de kan forstå og/eller lese samt deres alder. I de følgende avsnittene skal vi derfor gå inn på noen av disse forskjellene.

Valgkrets

Valgkretsene strukturerer valgkampen, og det er i kretsene lokale og kretsspesifikke saker blir aktualisert. Ettersom velgerne har ulik tilgang til informasjonskilder i ulike kretser, er kildene sannsynligvis også av forskjellig viktighet. Tabell 8.2 bekrefter at betydningen av informasjonskildene varierer mellom valgkretsene.

To trekk er slående i tabellen: forskjellen mellom Ávjovárri og andre valgkretser, samt betydningen av personlige kilder. I Ávjovárri er så godt som alle nyhetskilder viktige, og spesielt Ávvir har, naturlig nok etter som utgiverstedet er Kautokeino, sin sterkeste posisjon som kilde her. Tidligere valgundersøkelser har vist at Ávjovárri er den kretsen som dekkes best av samiske nyhetsmedier, og dette reflekteres tydelig i velgernes vektlegging av dem. I kontrast til dette har de samiske mediene liten betydning i nabokretsen Nordre valgkrets. Nordre valgkrets har, sammen med Sør-Norge-kretsen, den laveste andelen respondenter som ser på de samiske mediekanalene som viktigst. For eksempel er NRK Sápmis internettside viktig for kun 14 prosent av velgerne i Nordre valgkrets. Heller ikke helt eller delvis norskspråklige kanaler som Sáгат og NRK Sápmi internett og TV er viktig i denne kretsen. Hvorfor dette er såpass

Tabell 8.2 Prosentandel som oppfatter ulike nyhetskilder som viktige,* etter valgkrets

	VALGKRETS							Alle	p-verdi
	Østre	Ávjovari	Nordre	Gáisi	Vesthavet	Sørsamisk	Sør-Norge		
Region- eller lokalaviser	46	43	42	45	41	32	30	41	0,022
Diskusjoner med familie og venner	51	67	53	51	56	65	49	55	0,005
Sáгат	32	39	15	15	17	13	13	22	0,000
Ávvir	20	36	8	12	9	4	4	15	0,000
NRK Sápmi TV	40	48	36	39	48	38	34	40	0,083
NRK Sápmi radio	25	38	14	24	24	13	12	22	0,000
NRK Sápmi internett	25	39	14	30	37	45	26	30	0,000
NRKs distriktssendinger	43	41	52	44	46	25	32	41	0,001
Lokalradio	29	39	27	21	21	8	10	24	0,000
Facebook	33	44	33	41	52	37	39	39	0,054
Twitter	5	6	8	4	9	2	8	6	0,304
Direkte kontakt med kandidater	30	33	34	33	34	33	25	31	0,591
Partiinformasjon og -program	42	41	47	54	49	56	61	49	0,001
Frivillige organisasjoner	16	21	14	17	25	10	13	17	0,080
Minste og største N (uveid)	132-151	161-175	127-142	148-162	99-105	56-71	194-210	931-1008	

Se tabell 8.1 for spørsmålsformuleringen. «Vet ikke» og ubesvart er utelatt fra beregningene.

*Som «viktige» regnes verdi 4-5 på en skala fra 1-5, hvor 1 betyr ikke viktig og 5 betyr svært viktig.

markant i Nordre valgkrets er et spørsmål som vi vil komme tilbake til nedenfor i forbindelse med velgernes tillit til medier.

Videre viser tabell 8.2 at NRK Sápmis ulike tilbud med noen få unntak rangeres som viktige av mellom en fjerdedel og halvparten av sameingsvelgere i alle valgkretser. Lokalavisene er viktige for mellom 40 og 50 prosent i de nordlige kretsene, men har mindre betydning i kretsene Sørsamisk og Sør-Norge, hvor omkring 30 prosent anser dem som viktige. Tatt i betraktning at lokalavisenes dekning av sametingsvalget er sporadisk i disse kretsene (Josefsen & Skogerbø, 2011; se også Berg-Nordlie & Skogerbø i denne bokas kapittel 9), er det relativt overraskende at

omkring en tredjedel av velgerne rangerer dem som viktige kilder. En mulig tolkning er at i disse kretsene er mange velgere innflyttere som leser lokalaviser fra sine opprinnelige hjemtrakter og får informasjon om valget på den måten.

Det andre hovedtrekket som fremgår av tabell 8.2, er at betydningen av personlige kilder er stor i alle valgkretsene. Det er ikke slik at når nyhetsmedier er viktige, er andre kilder uviktige. Familie og venner betyr mest i Ávjovárri og Sørsamisk valgkrets, hvor godt over to tredjedeler av velgerne regner dem som viktigst. I Sør-Norge-kretsen er denne kilden viktig for halvdelen av velgerne. Mens betydningen av partiinformasjon og -program er lavest i Østre og Ávjovárri valgkrets, hvor rett i overkant av 40 prosent sier at dette er viktige kilder, øker denne andelen jo lenger sør man kommer. I Sør-Norge oppgir hele 61 prosent at partiprogrammene er en av de viktigste kildene, mens nyhetsmedier som aviser, radio og TV scorer lavest (se kapittel 9). Facebook er jevnt over viktig for mellom en tredjedel og halvparten av respondentene i alle valgkretsene.

Alder og kjønn

Studier av andre valg har vist at alder og kjønn har betydning for hvilke informasjonskilder som anses som viktige i valgkamp (Haugsgjerd et al., 2019; Karlsen & Aalberg, 2015). Jevnt over brukes sosiale medier mer som nyhetskilde av unge enn eldre, og vi har derfor sett på om dette er tilfelle også for sametingsvelgere. Tabell 8.3 viser at også ved sametingsvalget i 2017 hadde alder betydning for vurdering av viktighet for informasjonskildene.

For de yngste velgergruppene er familie og venner den viktigste informasjonskilden blant de under tretti år. De digitale kildene Facebook og NRK Sápmi internett er også viktige kilder, mens Twitter framstår som ganske uviktig for alle aldersgrupper. I synet på tradisjonelle nyhetsmedier som minst viktige er dermed samisk ungdom på linje med det vi finner generelt i befolkningen (Statistisk sentralbyrå, 2020). Andelen som finner at NRK distriktsradio og regional- og lokalaviser er viktige kilder, er høyest hos de eldste. Når det gjelder direkte kontakt med kandidater, partiinformasjon/-program og frivillige organisasjoner, ser det ikke ut

Tabell 8.3 Prosentandel som oppfatter ulike nyhetskilder som viktige,* etter alder

	ALDER				Total	p-verdi
	18-30 år	31-50 år	51-70 år	71 år og eldre		
Region- eller lokalaviser	26	40	44	50	40	0,001
Diskusjoner med familie og venner	69	56	53	41	55	0,000
Sågat	16	17	27	29	22	0,000
Ávvir	17	15	15	13	15	0,841
NRK Sápmi TV	31	36	44	55	40	0,001
NRK Sápmi radio	25	16	25	31	22	0,003
NRK Sápmi internett	37	32	28	17	30	0,011
NRKs distriktssendinger	25	35	47	63	41	0,000
Lokalradio	18	20	25	40	24	0,000
Facebook	50	43	36	20	40	0,000
Twitter	9	5	7	1	6	0,134
Direkte kontakt med kandidater	27	29	34	34	31	0,268
Partiinformatjon og -program	51	52	48	43	49	0,380
Frivillige organisasjoner	17	12	19	26	17	0,012
Minste og største N (uveid)	98-109	327-350	407-448	87-108	931-1008	

Se tabell 8.1 for spørsmålsformuleringen. «Vet ikke» og ubesvart er utelatt fra beregningene.

*Som «viktige» regnes verdi 4-5 på en skala fra 1-5, hvor 1 betyr ikke viktig og 5 betyr svært viktig.

til at alder gjør utslag på om kilden oppfattes som viktig. Bortsett fra NRK Sápmi internett, tiltar betydningen av de samiske nyhetsmediene for sametingsvelgerne, sammen med region- og lokalaviser og NRKs distriktssendinger, med økende alder. Igjen er dette et mønster vi finner i hele befolkningen: Radio, fjernsyn og aviser er de viktigste kildene for de eldste aldersgruppene (Statistisk sentralbyrå, 2020).

I motsetning til alder, har kjønn liten betydning (data ikke vist). Det er kun for Facebook og partiinformatjon/-program at det er en signifikant forskjell mellom kvinner og menn. Andelen kvinner som vurderer disse kildene til å være viktige er høyere enn for menn, henholdsvis 46 og 56 prosent kvinner og 33 og 43 prosent menn. En mulig forklaring på kjønnsforskjellene er at partiprogrammer og Facebook for kvinner kompensere for tilgang til informasjon gjennom uformelle nettverk som færre kvinner har tilgang til.

Språk

Språk er viktig for hvilke medier velgerne kan bruke. En god del av valgdekningen i NRK Sápmi foregår på samisk (Josefsen et al., 2017), noe som nødvendigvis medfører at velgere vil ha ulikt utgangspunkt for informasjonshenting derfra. I tabell 8.4 anvender vi en språkindex som skiller mellom de som a) kan samisk godt eller ganske godt, og b) de som kan språket mindre godt eller ikke i det hele tatt. Tabellen viser at det kun er NRKs distriktssendinger, region- og lokalaviser og parti-program som rangeres noenlunde likt av de to språkkompetansekategoriene. For rangeringen av alle andre informasjonskilder er det store forskjeller.

Tabell 8.4 Prosentandel som oppfatter ulike nyhetskilder som viktige,* etter samiske språkkunnskaper

	Samisk språkindex**			p-verdi
	Godt/ ganske godt	Litt/ ingenting	Total	
Region- eller lokalaviser	41	41	41	0,998
Diskusjoner med familie og venner	68	49	55	0,000
Ságat	32	17	22	0,000
Ávvir	37	3	15	0,000
NRK Sápmi TV	55	32	40	0,000
NRK Sápmi radio	43	11	22	0,000
NRK Sápmi internett	46	21	30	0,000
NRKs distriktssendinger	39	42	41	0,251
Lokalradio	30	20	24	0,000
Facebook	50	34	40	0,000
Twitter	8	5	6	0,097
Direkte kontakt med kandidater	42	25	31	0,000
Partiinformasjon og-program	46	51	49	0,199
Frivillige organisasjoner	25	12	17	0,000
Minste og største N (uveid)	307-333	609-672	928-1005	

«Vet ikke» og ubesvart er utelatt fra beregningene.

*Som «viktige» regnes verdi 4-5 på en skala fra 1-5, hvor 1 betyr ikke viktig og 5 betyr svært viktig.

**Språkindexen er satt sammen av tre spørsmål: «Hvor godt snakker du selv samisk? Hvor godt leser du selv samisk? Hvor godt forstår du muntlig samisk?» Alle tre spørsmålene hadde fire svaralternativer, fra «flytende/forstår alt» til «Kan ikke snakke samisk/kan ikke lese samisk/forstår ikke». Vi har lagt en additiv indeks hvor vi legger sammen verdiene på hvert spørsmål og deler på 3 (siden det er 3 spørsmål). Godt/ganske godt i tabellen er de som ligger over midtpunktet på indexen.

At samisk språkkompetanse har stor betydning for hvordan velgerne henter og vurderer informasjon om valget, kan tyde på at velgere med samisk språkkompetanse har en politisk ressurs som velgere uten samisk språkkompetanse ikke har. Det er en langt høyere andel av de som forstår alt eller ganske mye som anser informasjonskildene som viktige, sett opp mot de som forstår litt eller ikke forstår samisk. Denne tendensen gjelder altså ikke kun for de samiskspråklige informasjonskildene, men omfatter de fleste kildene. Tallene viser at Ságat – som er den norsk-språklige avis-kilden som rapporterer mest om samepolitikk i valgkampen – er en viktig kilde for 32 prosent av de som behersker samisk, mens den er viktig for kun 17 prosent av de som forstår litt eller ikke forstår samisk. Også en annen lett tilgjengelig informasjonskilde for ikke-samisktalende, nemlig NRK Sápmis TV-sendinger som alltid er teksten til norsk, er viktigere for de som forstår samisk enn for de som kan litt eller ingenting.

Hva kan forklare denne systematiske ulikheten i vurderingen av viktighet av kilder med hensyn til samisk språkkompetanse? En mulig forklaring er at de som ikke leser eller forstår samisk, i høyere grad tenderer til å ikke delta i sametingsvalget. Bergh og Saglie (kapittel 6) viser at samisk språkkompetanse er noe høyere blant de som stemmer enn blant hjemmesitterne, men forskjellene er ikke store. Den kretsvisе valgdeltakelsen viser at valgkretsene Østre og Ávjovárri, hvor andelen samisktalende samer antas å være størst, har høyest valgdeltakelse, samt at valgdeltakelsen faller jo lenger sør man kommer. Det kan derfor tenkes at det som framkommer i tabell 8.4 kan forklare, eller forklares i, valgdeltakelse. Å være informert kan være en motivasjon for å delta i valg. På den andre siden, dersom man ikke har tenkt å delta i valget, vil det heller ikke være relevant å søke etter informasjon om valget, kandidater eller politiske saker.

Det kan også tenkes at bruk av informasjonskilder har sammenheng med hvilken tillit velgerne har til disse kildene. Nedenfor skal vi derfor se nærmere på respondentenes tillit til ulike informasjonskilder. Disse presenteres noe mindre «finkornet» enn i tabellene 8.1–8.4, blant annet ved at NRK Sápmi er slått sammen til én kategori, men materialet vil uansett kunne si noe om tillit har betydning for bruk av mediekilder.

Har velgerne tillit til sine informasjonskilder?

Å måle sosial og politisk tillit er, som omtalt over, utfordrende (Zmerli & van der Meer, 2017). Det er ikke gjort større undersøkelser om tillit til medier blant samer, slik det er gjort i den norske befolkningen (Medietilsynet, 2019b; Newman et al., 2019). I det følgende baserer vi oss på data fra et spørsmål i 2017-surveyen hvor sametingsvelgerne ble spurt hvor mye tillit de hadde til nyheter i ni ulike medier (tabell 8.5). Det framgår ikke eksplisitt av spørsmålet om det er snakk om tillit til nyheter om samiske forhold eller til mediene generelt.

Tabell 8.5 Prosentandel med stor tillit til ulike medier*

	Prosent	N
NRKs riksdekkende nyheter (radio, TV, nett)	72	1032
TV2 (TV, nett)	52	981
NRK Sápmi (radio, TV, nett)	66	912
NRKs distriktssendinger	73	1011
Lokalradio	47	792
Ságat (papir og nett)	41	693
Ávvir (papir og nett)	34	561
Din region-/lokalavis	52	912
Facebook	16	910

Spørsmål: «På en skala fra 0 til 10, der 0 betyr ingen tillit og 10 betyr svært stor tillit, hvor mye tillit har du har til nyheter du får med deg gjennom følgende medier?». «Vet ikke» og ubesvart er utelatt fra beregningene.

*Som «stor tillit» regnes verdi 7-10 på skalaen

Tabell 8,5 viser at NRK har stor tillit hos sametingsvelgere: For riksdekkende nyheter og distriktsnyheter krysser over 70 prosent av velgerne av på de høyeste skårene for tillit. Dette tilsvarer omtrent det samme som Medietilsynet fant for hele befolkningen; over 80 prosent hadde høy eller ganske høy tillit til NRK i 2019 (Medietilsynet, 2019b). Mer overraskende er det at også lokalradio har relativt høy tillit. Omvendt er Facebook, som godt over en tredjedel rangerte som sin viktigste kilde til informasjon om sametingsvalget, den nyhetskilden som færrest velgere, bare 16 prosent, har tillit til (og 17 prosent oppgir «ingen tillit»). Dette stemmer overens med andre rapporter – folk bruker i stor grad Facebook, men de stoler ikke på plattformen. Som vi har vært inne på, kan det være flere forklaringer på

manglende tillit, men også internasjonale undersøkelser finner at sosiale medier har svært lav tillit (EBU, 2020; Newman et al., 2019).

Tabell 8.6 Prosentandel med stor tillit til ulike medier,* etter valgkrets

	Østre	Åvjovari	Nordre	Gåisi	Vesthavet	Sørsamisk	Sør-Norge	Totalt	p-verdi
NRKs riksdekkende nyheter (radio, TV, nett)	72	66	68	75	66	79	81	72	0,016
TV2 (TV, nett)	49	52	53	52	53	53	52	52	0,997
NRK Sápmi (radio, TV, nett)	65	62	47	72	64	80	77	66	0,000
NRKs distriktssendinger	68	65	72	79	72	74	78	73	0,043
Lokalradio	45	49	45	50	48	43	47	47	0,943
Sáгат (papir og nett)	52	39	23	36	32	41	51	41	0,000
Ávvir (papir og nett)	44	43	13	35	25	19	31	34	0,000
Din region-/lokalavis	52	44	46	60	58	56	55	52	0,052
Facebook	18	19	11	14	22	14	12	16	0,181
Minste og største N (uveid)	87- 149	139- 176	86- 148	73- 169	67- 106	28- 71	83- 213	561- 1032	

Se tabell 8.5 for spørsmålsformuleringen. «Vet ikke» og ubesvart er utelatt fra beregningene.

*Som «stor tillit» regnes verdi 7-10 på en skala fra 0-10, hvor 0 betyr ingen tillit og 10 betyr svært stor tillit.

Henter vi valgkrets fram igjen, finner vi at tilhørighet til valgkrets kun har betydning for tilliten til NRK Sápmi, Sáгат og Ávvir (tabell 8.6). Velgere i Nordre valgkrets skårer gjennomgående lavest av alle valgkretsene når det gjelder tillit til de samiske mediene NRK Sápmi, Sáгат og Ávvir. At mediene skårer lavere i Nordre valgkrets på tillit, kan ses i sammenheng med hvilke informasjonskilder som anses som viktige i de ulike valgkretsene (jf. tabell 8.2). Forklaringen på den markante forskjellen mellom Nordre valgkrets og de øvrige valgkretsene kan også ligge i velgernes partipreferanser og politiske standpunkter i samepolitikken. Andelen respondenter som oppga å ha stemt på enten Nordkalottfolket (25 prosent) eller Fremskrittspartiet (13 prosent) i Nordre valgkrets lå langt over oppslutning om disse to partiene på landsbasis, henholdsvis 7,5 og 5,3 prosent. Begge disse partiene har utfordret forståelsen som dagens samepolitikk hviler på. Nordkalottfolket ved at de «ønsker å fortrengte det som oppfattes som et feil bilde av det samiske» til erstatning for

en felles finnmarkskultur (Olsen, 2010, s. 122), mens Fremskrittspartiet ønsker å legge ned Sametinget og avvikle alt av samiske rettigheter. Det kan derfor tenkes at den lavere tilliten til samiske medier som vi finner i Nordre valgkrets kan forklares i at Nordkalottfolkets og Fremskrittspartiets velgere i større grad enn andre velger bort samiske medier, inkludert norskspråklige medieoppslag, som informasjonskilder fordi disse mediene formidler samiske samfunnsverdier som de er uenige i. I en tidligere undersøkelse av tillit til Sametinget blant sametingsvelgere, var et av funnene at tilliten i Nordre valgkrets var signifikant lavere enn tilliten i de øvrige valgkretsene (Balto, 2011, s. 178, 181). Den relativt sett lave tilliten til samiske medier i Nordre valgkrets kan derfor tenkes forklart i et større bilde av lav tillit til samepolitikken og samiske institusjoner generelt i delen av velgermassen.

I tabell 8.7 tar vi for oss tillit og språk. Vi finner at det er statistisk signifikante variasjoner som kan forklares ut fra samisk språkkompetanse. Sammenhengene skiller seg imidlertid fra det vi så for vurdering av informasjonskildenes viktighet i tabell 8.4 – der de som behersket samisk språk vurderte de fleste informasjonskildene som viktigere enn det de med dårligere språkferdigheter gjorde. Når vi ser på tillit, er det derimot bare ett medium som de samiskspråklige har høyere tillit til enn de ikke-samiskspråklige: Flere av de som forstår samisk rapporterer å ha høy tillit til den samiskspråklige avisa Ávvir. En åpenbar forklaring er at de har forutsetninger for å vurdere avisas innhold. For flere av de tradisjonelle norskspråklige nyhetsmediene er det derimot de som behersker samisk dårligst som har høyest tillit. Det er flere blant de som snakker samisk litt eller ikke i det hele tatt som har stor tillit til riksdekkende medier som NRK og TV2, og også til NRKs distriktssendinger og lokalradiosendinger. Språk spiller ingen rolle for tilliten til Facebook, Ságat og NRK Sápmi. Det bør likevel sies at NRKs sendinger generelt sett har høy tillit hos en stor del av respondentene, uavhengig av språkbakgrunn. Også blant dem med gode samiske språkferdigheter er det NRKs sendinger (riks, distrikt og NRK Sápmi) som ligger på tillitstoppen.

Til forskjell fra valgkretstilhørighet og språkbakgrunn har *alder* liten eller ingen betydning for tilliten til informasjonskilder; variasjonene mellom alderskategoriene er for små til at de kan sies å ha forklaringskraft.

Tabell 8.7 Prosentandel med stor tillit til ulike medier,* etter samisk språkkompetanse

	Samisk språkindeks			
	Godt/ ganske godt	ikke/litt	total	p-verdi
NRK riksdekkende nyheter (radio, TV, nett)	66	76	72	0,002
TV2 (TV, nett)	48	54	52	0,079
NRK Sápmi (radio, TV, nett)	67	65	66	0,657
NRKs distriktssendinger	66	76	72	0,002
Lokalradio	40	51	47	0,005
Ságat (papir og nett)	40	42	41	0,507
Ávvir (papir og nett)	46	21	34	0,000
Din region-/lokalavis	45	56	52	0,001
Facebook	17	15	16	0,337
Minste og største N (uveid)	265-340	281-688	558-1028	

Se tabell 8.5 for spørsmålsformuleringen. «Vet ikke» og ubesvart er utelatt fra beregningene.

*Som «stor tillit» regnes verdi 7-10 på en skala fra 0-10, hvor 0 betyr ingen tillit og 10 betyr svært stor tillit.

Derimot ser det ut til at *kjønn* kan være en faktor, da vi finner at flere kvinner enn menn har høy tillit til medier (data ikke vist). Resultatet er i tråd med Medietilsynets (2019b) undersøkelse av tillit til mediene i befolkningen som helhet.

Viktighet og tillit til medier

Ovenfor har vi sett på bruk av medier og tillit til medier hver for seg. Disse to kategoriene kan også ses i sammenheng ut fra en antakelse om at bruk av medier er et resultat av tillit til medier, selv om spørsmålet om tillit her ikke er spesifikt rettet inn mot tillit til rapportering i forbindelse med sametingsvalg. I tabell 8.8 tar vi for oss NRK distriktsnyheter, NRK Sápmi, Ságat, Ávvir og Facebook og ser på om og hvordan tillit samvirker med hvor viktige disse mediene er. Tabellen viser i hvilket omfang respondenter som anser et medium som en viktig informasjonskilde, også har stor tillit til det samme mediet.

Som vi så i tabell 8.5 nyter både NRK Sápmi og NRK distriktssendinger stor tillit hos respondentene (henholdsvis 66 og 72 prosent), mens Facebook ligger i den andre enden av skalaen: kun 16 prosent har stor tillit til denne kilden. I tabell 8.1 så vi at det er stor variasjon med hensyn

Tabell 8.8 Prosentandel som har stor tillit til ulike medier,* blant de som ser på disse mediene som viktige og ikke viktige

	Ikke viktig informasjonskilde	Viktig informasjonskilde	Totalt
Stor tillit til Ságat	30	67	41
Stor tillit til Ávvir	21	70	33
Stor tillit til NRK Sápmi**	51	81	66
Stor tillit til NRK distrikt	65	83	72
Stor tillit til Facebook	5	31	16
Minste og største N (uveid)	413-555	126-471	539-968

«Vet ikke» og ubesvart er utelatt fra beregningene.

*Som «stor tillit» regnes verdi 7-10 på en skala fra 0-10, hvor 0 betyr ingen tillit og 10 betyr svært stor tillit.

**I spørreskjemaet er NRK Sápmi som informasjonskilde differensiert til radio, TV og internett. I denne tabellen har vi slått disse tre sammen til én indeks som forteller om NRK Sápmi som informasjonskilde. Indeksen er en samlevariabel som er konstruert slik at alle som har svart enten 4 eller 5 på minst én av de tre plattformene, altså at *enten* NRK Sápmi TV, radio eller internett (eller flere av dem), er viktige, har fått verdien «viktig» på samlevariabelen, og resten av utvalget har fått verdien «ikke viktig». De som har svart vet ikke, eller latt være å svare, på alle tre spørsmål, er utelatt fra indeksen.

til hvordan respondentene vurderer informasjonskilders viktighet. For eksempel er Ávvir en viktig informasjonskilde for 15 prosent, mens NRK distrikt er ført opp som viktig av 41 prosent.

Tabell 8.8 viser at det er stor variasjon i tillit til informasjonskilder som ikke oppfattes som viktige. Blant de som *ikke* vurderer NRK Sápmi og NRK distrikt som viktige informasjonskilder, er det likevel en stor andel som har stor tillit til disse mediene (henholdsvis 51 og 65 prosent). En forklaring er at tilliten til NRK er institusjonell og ikke koblet til det redaksjonelle innholdet, mens konkret informasjon om valget henter velgerne andre steder. For Ságat og Ávvir ser vi en sterkere sammenheng mellom stor tillit og viktig informasjonskilde: Blant de som ikke ser på Ságat og Ávvir som viktige informasjonskilder, rapporterer bare henholdsvis 30 og 21 prosent at de har stor tillit til disse avisene. Hva denne forskjellen skyldes, er usikkert. En mulig forklaring kan være at disse to avisene ikke er sterke merkevarer, slik NRK er, og at tillit derfor i større grad må basere seg på konkret erfaring.

For forholdet mellom det å være ansett som en viktig informasjonskilde og det å inngi stor tillit, er likevel ikke forskjellen markant, med unntak av Facebook. Både NRK, Ságat og Ávvir har altså høy tillit blant de som anser dem som viktige. At Facebook derimot skårer lavt på tillit også blant de som anser mediet som en viktig informasjonskilde, kan

forklares med at man vet at informasjonen på Facebook ikke alltid er troverdig, men at Facebook likevel er et sted hvor man får tak i informasjon. Velgerne velger både hvilken informasjon de forholder seg til, hvem de vil være venn med, hvilke grupper de ønsker å være medlem i og, til syvende og sist, hva og hvem de stoler på. Det betyr at brukerne av Facebook sannsynligvis siler informasjonen de får.

Konklusjon

Et av hovedfunnene i dette kapitlet er at bruken av nyhetsmedier svekkes blant sametingsvelgere samtidig som sosiale medier øker i betydning. Dette er trender som vi ser over hele verden: Med digitalisering og hybridisering av mediestrukturene, endres velgernes bruk av nyhetsmedier, deres posisjon svekkes og sosiale og ikke-redaksjonelt styrte digitale medier blir viktigere (Chadwick, 2017; Newman et al., 2019; Statistisk sentralbyrå, 2020). Dette skaper nye vilkår både for velgerne og valgets aktører. I den grad det er forskjeller mellom sametingsvelgerne og andre velgergrupper, ligger det i at velgere ved sametingsvalget vesentlig oftere henter informasjon fra Facebook enn det velgerne til stortingsvalg og lokalvalg gjør. Dette må forstås ut fra den generelt lavere dekningen av sametingsvalget i nyhetsmediene. På Facebook kan velgere finne informasjon og ta kontakt med om partier og kandidater som i liten grad omtales på andre plattformer. Sametingsvelgerne har fått flere informasjonskilder enn tidligere, samtidig som personlig kommunikasjon med venner og familie er av stor betydning.

Et annet funn som også faller sammen med trender man finner i andre land, er at unge samiske velgere ofte velger digitale medier. Det er ingen holdepunkter i vår studie for å si at økt bruk av digitale plattformer peker i retning av mindre politisk engasjement, men viser at samiske velgere, i likhet med andre velgere, endrer sitt medieforbruk og at ulike politiske kommunikasjonskilder og -former utfyller hverandre (Skogerbø & Krumsvik, 2015). Samtidig har de unge i større grad enn eldre diskusjoner med familie og venner som en viktig informasjonskilde.

Et tredje hovedfunn er knyttet til tillit. Det er gjort få studier av institusjonell tillit til samiske institusjoner, og da har de dreid seg om tillit til

politiske institusjoner (Balto, 2011; Nilsson & Möller, 2016). Som diskutert over, har samiske velgere i likhet med befolkningen for øvrig større tillit til redigerte nyhetsmedier enn til Facebook, et funn som sammenfaller med det man finner nasjonalt og internasjonalt (Elvestad et al., 2018). Vi finner også at velgerne har høy tillit til både norske nyhetsmedier (særlig NRKs riksdekkende og distriktssendinger) og NRK Sápmi. De to samiske avisene nyter ikke så stor tillit som region- og lokalaviser, noe som kan forklares med at disse avisene både er nasjonale samiske aviser og aviser med spesifikke regionale nedslagsfelt. Det er heller ikke en motsetning mellom liten institusjonell tillit til Facebook og en økt bruk av plattformen som informasjonskilde. Ettersom partiene i stor grad bruker Facebook som informasjonskanal, er spørsmålet heller om velgerne stoler på informasjonen som partiene gir her. Dette har vi imidlertid ikke data på.

En av konklusjonene vi kan trekke ut fra våre funn er at den samiske offentligheten er blitt mer fragmentert enn tidligere, i den forstand at samepolitikken dekkes både i flere nyhetsmedier og på flere plattformer. Slik sett er det indikasjoner på at vilkårene for en felles samisk offentlighet er blitt svekket: nyhetsmedienes rolle som informasjonskilder og arenaer for samepolitikkenes aktører er blitt mindre viktig. Dersom dette viser seg å være et funn som holder seg ved senere undersøkelser, kan det være en negativ utvikling for det samiske demokratiet. Den samiske offentligheten kan imidlertid også ses på som en hybridisering; et økt mangfold og dermed en utvidelse av det samiske demokratiet. Eldre studier viser nemlig at før den digitale tidsalder ble samepolitikken, med unntak av de samiske mediene, dekket relativt sporadisk, preget av stereotyper og konfliktjournalistikk (Berg, 2001; Ljäs, 2012; Skogerbø, 2000). Samtidig har vi en studie fra sametingsvalgkampen i 2009 som viser at norske lokalaviser – særlig i nord – dekket samepolitikken på en systematisk måte (Josefsen & Skogerbø, 2011). Digitale plattformer og internett bidrar til et ytterligere mangfold og nye areaer for å uttrykke meninger og diskutere politikk, og dette gjelder også for det samiske samfunnet. Aldri før har muligheten til å vise fram samisk kultur og politikk på digitale medier vært større. Det er også trekk vi kjenner igjen fra forskning om urfolk og medier verden over: Digitale medier gir rom og plass for både politisk aktivitet og kulturuttrykk (DuBois, 2019). Økt hybridisering kan

også ses på som en normalisering i betydningen av at sametingsvelgerne i likhet med andre velgergrupper får tilgang til flere informasjonskilder, både fra personlige kilder, nyhetsmedier og sosiale medier. Samiske velgere nærmer seg også andre velgergrupper ved at de dreier bruken fra nyhetsmedier til digitale medier. Det er imidlertid et tankekors at økte ytringsmuligheter ikke nødvendigvis øker synligheten av samepolitikken – verken for samiske velgere eller for majoritetsbefolkningen.

Referanser

- Balto, Á. M. V. (2011). Sametingets tillit blant egne velgere: Holdninger til et demokrati i støpeskjeen. I E. Josefsen & J. Saglie (Red.), *Sametingsvalg: Velgere, partier, medier* (s. 159–196). Abstrakt forlag.
- Berg, B. A. (2001). *Holdninger til samer og samiske forhold 1996–2000* (Senter for samiske studier, skriftserie nr. 11). Universitetet i Tromsø.
- Chadwick, A. (2017). *The hybrid media system: Politics and power* (2. utg.). Oxford University Press.
- DuBois, T. A. (2019). *Sámi media and indigenous agency in the Arctic north*. University of Washington Press.
- European Broadcasting Union. (2020, 29. april). *Market insights: Trust in media 2020*. https://www.ebu.ch/publications/research/login_only/report/trust-in-media
- Elvestad, E., Phillips, A. & Feuerstein, M. (2018). Can trust in traditional news media explain cross-national differences in news exposure of young people online? *Digital Journalism*, 6(2), 216–235. <https://doi.org/10.1080/21670811.2017.1332484>
- Haugsgjerd, A., Karlsen, R. & Aalberg, T. (2019). Velgere i valgkamp – forsterkes politiske forskjeller? I J. Bergh & B. Aardal (Red.), *Velgere og valgkamp. En studie av stortingsvalgkampen 2017* (s. 81–102). Cappelen Damm Akademisk.
- Iiäs, A. J. (2012). Samer i to norske nyhetsmedier. En undersøkelse av samer med samisk hovedfokus i Nordlys og Dagsrevyen i perioden 1970–2000. *Diedüt*, (1). <https://hdl.handle.net/11250/2672035>
- Josefsen, E., Mörkenstam, U., Nilsson, R. & Saglie, J. (Red.). (2017). *Ett folk, ulike valg. Sametingsvalg i Norge og Sverige*. Gyldendal Akademisk.
- Josefsen, E. & Saglie, J. (Red.). (2011). *Sametingsvalg: Velgere, partier, medier*. Abstrakt forlag.
- Josefsen, E. & Skogerbø, E. (2011). Den samiske offentligheten: Mediedekningen av sametingsvalgkampen 2009. I E. Josefsen & J. Saglie (Red.), *Sametingsvalg: Velgere, partier, medier* (s. 104–128). Abstrakt forlag.

- Josefsen, E., Skogerbø, E. & Vestli, E. K. S. (2017). Valgdekningen i de samiske allmennkringkasterne og velgernes informasjonskilder. I E. Josefsen, U. Mörkenstam, R. Nilsson & J. Saglie (Red.), *Ett folk, ulike valg. Sametingsvalg i Norge og Sverige*. (221–251). Gyldendal Akademisk.
- Kalsnes, B. (2019). *Falske nyheter: Løgn, desinformasjon og propaganda i den digitale offentligheten* (1. utg.). Cappelen Damm Akademisk.
- Karlsen, R. (2011). Velgere i sametingsvalgkamp: Den samiske offentligheten i praksis. I J. Saglie & E. Josefsen (Red.), *Sametingsvalg: Velgere, partier, medier* (s. 252–270). Abstrakt forlag.
- Karlsen, R. (2017). Mediebruk i lokalvalgkampen 2015: Informasjon om politikk og kandidater. I J. Saglie & D. A. Christensen (Red.), *Lokalvalget 2015 – et valg i kommunereformens tegn?* (s. 113–124). Abstrakt forlag.
- Karlsen, R. & Aalberg, T. (2015). Selektiv eksponering for medievalgkampen. I B. Aardal & J. Bergh (Red.), *Valg og velgere. En studie av stortingsvalget 2013* (s. 119–134). Cappelen Damm Akademisk.
- Kohring, M. & Matthes, J. (2007). Trust in news media: Development and validation of a multidimensional scale. *Communication Research*, 34(2), 231–252. <https://doi.org/10.1177/0093650206298071>
- Medienorge. (2020). *Bruk av sosiale medier en gjennomsnittsdag* [Statistikk]. <http://www.medienorge.uib.no/statistikk/medium/ikt/412>
- Medietilsynet. (2019a). *Kritisk medieforståelse i den norske befolkningen* (Delrapport 1). <https://medietilsynet.no/globalassets/publikasjoner/2020/kritisk-medieforstaelse-samlerappport-og-delrapporter/delrapport-1-kmf-falske-nyheter.pdf>
- Medietilsynet. (2019b). *Kritisk medieforståelse i den norske befolkningen* (Delrapport 4). <https://medietilsynet.no/globalassets/publikasjoner/2020/kritisk-medieforstaelse-samlerappport-og-delrapporter/delrapport-4-kmf-tillit-til-mediene-kunnskap-om-mediene.pdf>
- Newman, N., Fletcher, R., Kalogeropoulos, A. & Nielsen, R. K. (2019). *Reuters institute digital news report 2019*. Reuters Institute. https://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/sites/default/files/2019-06/DNR_2019_FINAL_o.pdf
- Newton, K. (2017). Political trust and the mass media. I S. Zmerli & T. W. G. van der Meer (Red.), *Handbook on political trust* (s. 353–372). Edward Elgar Publishing.
- Nilsson, R. & Möller, T. (2017). Tillit och förtroende bland sametingsväljarne. I E. Josefsen, U. Mörkenstam, R. Nilsson & J. Saglie (Red.), *Ett folk, ulike valg. Sametingsvalg i Norge og Sverige* (s. 220–237). Gyldendal Akademisk.
- Olsen, K. O. K. (2010). Stat, urfolk og «settlers» i Finnmark. *Norsk antropologisk tidsskrift*, 21(2–3), 110–126.
- Olsen, R. K., & Solvoll, M. K. (2018a). Bouncing off the paywall – understanding misalignments between local newspaper value propositions and audience

- responses. *International Journal on Media Management*, 20(3), 174–192.
<https://doi.org/10.1080/14241277.2018.1529672>
- Olsen, R. K. & Solvoll, M. K. (2018b). Reinventing the business model for local newspapers by building walls. *Journal of Media Business Studies*, 15(1), 24–41.
<https://doi.org/10.1080/16522354.2018.1445160>
- Selle, P., Semb, A. J., Strømsnes, K. & Nordø, Å. D. (2015). *Den samiske medborgeren*. Cappelen Damm Akademisk.
- Skogerbø, E. (2000). Konflikt eller kuriososa? Om representasjon av den samiske minoriteten i majoritetsmedier i Norge. *Nordicom Information*, 22(3–4), 65–75.
- Skogerbø, E. (2003). Mediene og det samiske samfunnet: Stereotypier og identitetskonflikter. I B. Bjerkli & P. Selle (Red.), *Samer, makt og demokrati. Sametinget og den nye samiske offentligheten* (s. 361–397). Gyldendal Akademisk.
- Skogerbø, E. & Krumsvik, A. H. (2015). Newspapers, Facebook and Twitter. *Journalism Practice*, 9(3), 350–366. <https://doi.org/10.1080/17512786.2014.950471>
- Statistisk sentralbyrå. (2020, 19. mai). *Norsk mediebarometer: Bruk av ulike medier, etter kjønn og alder 2015–2019*. <https://www.ssb.no/statbank/table/12947/>
- Zmerli, S. & van der Meer, T. W. G. (Red.). (2017). *The handbook on political trust*. Edward Elgar.

Sametingsvalg på sørnorsk. Valgkamp i en utfordrende valgkrets

Mikkel Berg-Nordlie

NIBR, OsloMet – Stuorragávpotuniversitehta

Eli Skogerbø

Universitetet i Oslo

Abstract: During election campaigns for the Sámediggi – the representative organ of the Indigenous Sámi – candidates in the South Norway Constituency face special challenges: How do they communicate with potential voters residing within a large group of non-voters and spread over a large area, when the constituency’s news media barely cover the election? The chapter looks at different means of reaching voters under such challenging conditions. The candidates prioritized getting traditional media coverage to a very little degree. Social media were seen as important and used actively, particularly Facebook, although only a few parties had developed more advanced strategies for utilization of this tool. Some parties created and implemented a special visual identity to communicate their values and attract attention, and one of the constituency’s parties achieved extra media attention because of their style. The existence of physical spaces for Indigenous politics in the constituency’s central urban area was of importance, not least because the 2017 election featured a special project to make the Indigenous election visible, which should be possible to replicate elsewhere. The utilization of organizational and social networks was important and gave a special advantage to established party organizations with registered members. Targeted campaign mailing was of key importance to counterbalance the problematic aspects of the constituency.

Keywords: Sámi politics, Sámi voters, indigenous politics, indigenous urbanization, electoral strategy

Introduksjon: Hvorfor er det vanskelig å nå velgere i Sør-Norge?

Dette kapitlet tar for seg hvilke strategier sametingspolitikere bruker for å informere og diskutere med sine potensielle velgere, spesifikt under forhold der geografi, demografi og medielandskap gjør denne kommunikasjonen vanskelig. Vi har tatt for oss valgkrets nr. 7 Sør-Norge/Lulli-Norga (nordsamisk), under 2017-valget. Bakgrunnen for å velge akkurat denne kretsen ligger både i funn fra tidligere studier av sametingsvalgene, og at det finnes relativt lite forskningslitteratur om denne valgkretsen. Fra tidligere studier vet vi at mens sametingsvalget dekkes relativt omfattende og rutinemessig i nord, er mediedekningen av valget i sør sporadisk og mer tilfeldig (Josefsen et al., 2017; Josefsen & Skogerbø 2011; Skogerbø et al., 2017). Fra tidligere valgstudier og andre studier av samepolitikk, vet vi også en del om hvordan samiske partier arbeider og hvilke vilkår for politisk arbeid som er til stede i de samiske valgkretsene i nord, spesielt i Finnmark. Vi har vesentlig mindre kunnskap om vilkårene for å drive sametingsvalgkamp i en krets der velgerne bor spredt, får ingen eller svært lite informasjon fra mediene og har få andre samiske velgere i nærheten. Dette kunnskapsgapet søker vi å dekke ved å studere valgkrets 7 som et særegent case. Kapitlets forskningsspørsmål er: *Hvordan identifiserer partiene sine potensielle velgere og kommuniserer med dem når velgerne er en liten minoritetsbefolkning spredt ut over et stort område, og mediene i stor grad ikke dekker valget?*

Kapitlet starter med å gi et bilde av valgkrets 7, inkludert valgresultatet og spesielle utfordringer denne kretsen har i forhold til både demografi, geografi og mediedekning. I de neste avsnittene tar vi opp partienes strategier for å identifisere og kommunisere med sine potensielle velgere. Kapitlet har ikke fokus på meningsbrytning og ulikheter i standpunkter mellom kandidatene, siden våre forskningsspørsmål dreier seg om strategier for kommunikasjon med velgere i valgkretsen. Avslutningsvis diskuteres funn og videre forskning.

Sør-Norge er rikt på sametingsvelgere og utgjør en av de raskest voksende valgkretsene. Det er derfor viktig for forskning på samepolitikk å se nærmere på denne valgkretsen. Funnene fra kretsen er dessuten mer generelt relevante for forståelsen av sametingspolitikk i andre deler av

landet: Flere av Sør-Norges spesialutfordringer er nemlig ikke unike, men også til stede i andre valgkretser, dog i mindre utprega grad. Studien er også interessant sett i kontekst av det bredere studiefeltet urfolksrepresentasjon, siden det gir et sjeldent fokusert innblikk i representasjonen av urfolk som bor i «intern diaspora» – dvs. innenfor staten de kommer fra, men utenfor sitt urfolks hjemområde. I tillegg er kapitlet et bidrag til studiet av urfolks urbanisering: En stor andel av velgerne i valgkretsen bor i landets største by, og noe av problematikken i valgkretsen – dvs. at urfolksvelgere er «gjemt» i ei stor majoritetsbefolkning – vil gjenfinnes i mange større byer verden over (Berg-Nordlie et al., under utgivelse; Dorries et al., 2019; Howard-Wagner, 2021; Pedersen & Nyseth, 2015; Peters & Andersen, 2013).

Metode

Denne studien kan karakteriseres som en «embedded» casestudie (Yin, 2009), i den forstand at vi prøver å gi et helhetlig bilde av valgkampen i valgkrets Sør-Norge. Det betyr at vi har brukt mange typer data – hovedsakelig intervjuer med representanter for partier som stilte lister til sametingsvalget 2017, bruk av kvantitative og kvalitative data fra nyhetsmedier og sosiale medier, deltakelse/tilstedeværelse på valgmøter o.l., samt dokumentstudier (f.eks. partiprogrammer, fysisk valgmaterieell).

Mediedataene er hentet fra nyhetsmedier som inngår i Retrievers mediedatabase Atekst. Atekst dekker de fleste, men ikke alle norske medier. Vi har gjort to typer søk, spesifikke på valgkrets 7 Sør-Norge og generelle for hele landet. De spesifikke søkestrengene er bygd opp slik at de fanger inn dekning av toppkandidater og partier som stiller lister i Sør-Norge, mens generelle referanser til Sametinget og annen samepolitikk ikke kommer med, slik de spesifikke søkene ble bygd opp. For å gi denne konteksten, har vi i tillegg kjørt generelle søk på sametingsvalget. Disse søkene omfattet søkeordene *sameting** og *valg**. Vi har kjørt søkene for både det vi omtaler som «den lange valgkampen» (hele året før valget) og «den korte valgkampen» (månedene før valget).

Intervjudataene kommer fra semi-strukturerte intervjuer med representanter for alle partiene/listene som stilte til sametingsvalget 2017

i valgkrets Sør-Norge. Målsetninga var å intervju alle lokale listetopper, og med ett unntak lyktes dette. Informantene ga med noen unntak tillatelse til at intervjuene ble tatt opp på bånd.¹ I sitatene som brukes i dette kapitlet vil det verken framgå hvem som er sitert eller hvilket parti vedkommende representerte. For de som kjenner til sametingspolitikken vil det tidvis være noe gjennomsiktig hvilke partier det er snakk om når man diskuterer ulike visuelle stiler o.l., og i noen tilfeller vil kombinasjonen av billedmateriale, kildehenvisning og sitat gjøre det mulig å nøste opp hvilke partier det er snakk om. Vi har likevel valgt å holde på anonymisering gjennomgående i teksten både for å ivareta kravene til person-sensitive data, og fordi anonymiseringa likevel vil være reell for et større publikum uten kjennskap til det konkrete feltet. Det er dessuten ikke noe poeng for oss å beskrive de konkrete partiene og politikerne, men kun å framheve politikeres ideer og adferd som eksempler på mulige strategiske valg.

For å få et kvantitativt bilde på sametingspolitikernes og partienes bruk av sosiale medier, forsøkte vi å følge deres Twitter-kontoer og åpne Facebook-sider. Dette viste seg å være vanskelig ettersom få kandidater og partier faktisk hadde slike. Mens noen av partiene hadde opprettet slike kontoer og profiler, var det svært få av listekandidatene som hadde en Twitter-konto og enda færre som hadde åpne Facebook-sider. Som vi skal se under, var dette i noen grad et bevisst valg, noe som indikerer en forskjell mellom generell politikeradferd i Norge og adferden til kandidater ved sametingsvalget (i alle fall i Sør-Norge – siden vi ikke har data på politikerstrategier i andre valgkretser)

Casestudier har både fordeler og begrensninger. Fordelene knyttes til å kunne hente inn unike data, gå i dybden på problemstillinger og finne detaljer som gir innsikter generaliserende metoder ikke vil fange opp. Det er hovedfordelen med å spesielt studere valgkrets 7. De samiske partiene har små ressurser til å drive valgkamp i en enorm valgkrets der samiske velgere bor spredt i flere hundre kommuner, og sametingsvalget foregår

---

¹ Disse intervjuene ble renskrevet av Aslak Owren, som på det tidspunkt arbeidet som forsknings-assistent, og deretter anonymisert. Et lite antall av informantene ønska ikke å få intervjuene tatt opp på bånd, og det ble da i stedet tatt notater underveis med informantenes godkjenning. Også disse filene ble anonymisert.

helt i skyggen av stortingsvalget. Partienes handlingsrom og strategier under slike forhold får vi innsikt i ved å hente spesifikke data, slik vi har gjort gjennom intervjuer, mediedata og sosiale medier. Begrensningene ved casestudier er at resultatene ikke er statistisk generaliserbare og dermed ikke direkte overførbare til andre steder. Likevel mener vi at vilkårene for valgkamp i valgkrets 7 gir innsikter som vil være anvendbare for andre kretser og for urfolksrepresentasjon mer generelt.

Kretsen, kandidatene og resultatet

Valgkretsen og dens utfordringer

Kretsen Sør-Norge dekker Norge utenfor Sápmi. Det er den største valgkretsen i areal, og den har mange millioner flere innbyggere enn den nest mest folkerike kretsen, Sør-Sápmi (*Áarjel-Saepmie*). Sør-Norge hadde i 2017 Norges nest største antall registrerte sametingsvelgere. Siden har den vokst til den største, men tallene i dette kapitlet forholder seg til situasjonen ved valget 2017. Kretsen har 6 av Sametingets 39 mandater, et mandattall som er beregnet ut fra antallet registrerte sametingsvelgere i valgkretsen (tabell 9.1). Imidlertid er Sør-Norge også den kretsen som er minst av alle når det kommer til samepolitisk tetthet² (Pettersen, 2011, se også tabell 1.1, kapittel 1). Disse særegenhetene gir partier og politikere spesielle utfordringer med å nå ut til velgermassen.

Tabell 9.1 Valgkrets 7 Sør-Norge, 2017

Antall registrerte velgere	2 894
Antall velgere i U30-kommuner	1 174
Største velgerkonsentrasjon	848, Oslo kommune
Areal	Ca. 152 500 km ²
Samepolitisk tetthet	0,001
Antall mandater	6
Valgdeltakelse	61,4 %

² Man finner samepolitisk tetthet ved å sammenlikne antallet personer innført i Sametingets valgmannantall med antallet stemmeberettigede til stortingsvalg.

Sametingsvelgerne utgjør kun én promille av de stemmeberettigede til stortingsvalg, mens det tilsvarende tallet i valgkretsens rake motsetning Ávjovárri var 51,3 % i 2017. Den eneste valgkretsen som er sammenliknbar med Sør-Norge i så måte er Sør-Sápmi, der den samepolitiske tettheten er 0,003. Både i Sør-Norge og Sør-Sápmi «drukner» same-tingsvelgerne i en befolkning som ikke er registrert til å stemme ved sametingsvalget. Det er en svært stor andel personer som ikke oppfyller kriteriene til å være registrert i valgmanntallet, og man må forvente at den generelle interessen for sametingspolitikk blant den store ikke-registrerte befolkninga er mindre enn lenge nord. Dette fører til at det blir vanskeligere for kandidater og de som bistår dem i valgkampen å finne fram til sametingsvelgerne.

De ovennevnte demografiske utfordringene blir forsterka av valgkretsens enorme geografiske størrelse. Ingen av Sametingets valgkretser kan kalles «små» – en av de geografisk mindre valgkretsene, Ávjovárri, er større enn det sammenslåtte Vestfold og Telemark fylke. Sør-Norge er imidlertid desidert størst. Den nest største sametingsvalgkretsen, Sør-Sápmi, har litt under halvparten av Sør-Norges areal. Disse store avstandene gir politikere store utfordringer med å oppnå velgerkontakt: i møtet mellom mye geografi og lite økonomi, tid og personell blir det vanskelig å ha fysisk tilstedeværelse i annet enn noen få deler av den store valgkretsen. Velgerne bor i tillegg særdeles spredt: Ingen valgkrets har en større andel velgere som bor i kommuner der mindre enn 30 sametingsvelgere er registrert (tabell 9.1, se også Berg-Nordlie & Saglie i kapittel 1).

Det er imidlertid ett område i valgkretsen som stikker seg ut med en større andel registrerte sametingsvelgere: Oslo og omegn. Av 2 894 velgere i kretsen var 848 registrert i Oslo kommune, og det var også mange registrerte i området rundt hovedstadskommunen. Kommunen i Sør-Norge med nest flest registrerte velgere er Bergen, men denne kommunen kan likevel ikke sammenlignes med Oslo-området hva velgerkonsentrasjon gjelder: Bergen (137 velgere) har ikke så mange flere velgere enn Bærum kommune (101) rett vest for hovedstaden. Sametingsvelgere bor altså konsentrert i det geografisk sett ikke så store Oslo-området, men dette er til gjengjeld Norges desidert mest tettbefolkede område. Slik sett er sametingspolitikken demografiske utfordringer til stede

også her: Den samiske velgerbefolkninga er vanskelig å finne blant så mange mennesker.

Nyhetsmedienes dekning av valgkrets Sør-Norge

Når vi sammenligner sametingsvalgkampen 2017 med dekningen av stortingsvalgkampen som pågikk samtidig, kan vi umiddelbart slå fast at ikke-samiske mediers oppmerksomhet ble tildelt sistnevnte. Enkle søk i Retriever viser at mens stortingsvalget fikk ca 72 000 oppslag i året før valget, fikk sametingsvalget 2 647 i samme periode. Med andre ord ble sametingsvalget dekket helt marginalt i norske nyhetsmedier når vi ser på alle medier under ett. Dette gjenspeiler tidligere funn (Josefsen & Skogerbø, 2011).

De spesifikke søkene på dekningen av partier og kandidater i valgkrets Sør-Norge viste også et beskjedent antall artikler gjennom hele den lange valgkampen. Oppslagene omhandler partier og kandidater som stilte lister i valgkretsen, i kringkasting, nett- og papirbaserte medier. Totalt er det 98 oppslag, hvorav de fleste kommer i «den korte valgkampen», altså i løpet av den siste måneden før valgdagen. Dette er som forventet: Det meste skjer i måneden før valget og når valgresultatet er klart. Det er i denne perioden partiene og kandidatene er mest aktive for å selge inn sine saker, at usikre velgere tar sine endelige valg og nyhetsmediene har flest oppslag (Karlsen, 2019; Skogerbø & Simonsen, under utgivelse).

Hvis vi ser bort fra avisenes nettutgaver, finner vi kun fem oppslag i riksavisene, mens lokalavisene hadde 36. Lokalavisene viet med andre ord sametingsvalget mer oppmerksomhet enn riksdekkende nyhetsmedier, men oppslagene om sametingsvalget er totalt sett få. Forklaringene på lav mediedekning kan være flere, men et helt sentralt strukturelt poeng er at det ikke er noen enkeltmedier som har valgkretsen som sitt dekningsområde. De riksdekkende mediene dekker hele landet, og spesielt i valgkamp-tider er det trangt om plassen både i NRK og TV2s nyhetssendinger og i løssalgsavisene. Det betyr ikke at sametingsvalget ikke ble dekket, men at det var få artikler om det. Sametingskandidatene i sør er med noen få unntak lite kjente, og har dermed mindre mulighet til å få oppslag.

De samiske mediene stilte i en annen kategori. Alle valgkretser og partier fikk presentasjoner og artikler i NRK Sápmi, Ávvir og Ságat, men

nyhetsdekningen av valget i Sør-Norge var sannsynligvis mindre ruti- nisert enn den var i disse mediens lokalområder i Finnmark. Som vi skal se under, regnet de sørnorske politikerne dem heller ikke blant sine viktigste arenaer.

Kandidater og resultat

I 2017 stilte følgende partier til valg i valgkrets Sør-Norge: Ap, Árja, FrP, Høyre, NSR, Nordkalottfolket, Samefolkets parti (SáB), Senterpartiet og Šiella (for mer om partiene, se Berg-Nordlie & Saglie i kap. 1).

De aller fleste toppkandidatene bodde i eller relativt nært Oslo. Av toppkandidatene var NSR, SáB og Senterpartiets kandidater bosatt i Oslo. Flere andre kandidater bodde i Oslos nærområde: Nordkalottfolket sitt toppkandidat bodde i Drammen, Šiellas kandidat i Indre Akershus, Fremskrittspartiets kandidat i Follo og Árjas kandidat i Fredrikstad. Kun Ap og Høyre hadde toppkandidater bosatt helt andre steder i valgkretsen enn det sentrale Østlandet, da henholdsvis i Bergen og Haugesund.

Når det gjelder politiske forskjeller mellom kandidatene er ikke dette kapitlets fokus, men vi kan merke oss at i intervju med NRK ble alle kandidatene spurt direkte om hvilke saker de var opptatt av, og da framhevet nesten samtlige kandidater i Sør-Norge språkopplæring og språktilbud, særlig for barn og unge. Noen vektla i tillegg samiske møteplasser/språk- og kultursentre, flere snakket om bysamiske spesialutfordringer, og SáB ønsket en bysamisk handlingsplan. Politikernes prioritering av arenaer for språk og kultur er i tråd med funn fra forskningsprosjektet NUOR-GÁV, som identifiserte etablering av «urbane samiske rom» som helt sentralt for bysamiske miljøer. I en kontekst der urfolket er en minoritet som bor spredt rundt i bysamfunnet blir eksistensen av samlingspunkter som kulturhus, barnehager, opplæringsinstitusjoner o.l. viktige – for videreføring og revitalisering av språk, kultur og identitet, og for at det skal finnes sosiale arenaer der et urbant samisk lokalsamfunn kan trives og vokse (Berg-Nordlie, 2018; Berg-Nordlie et al., under utgivelse). Politikernes prioriteringer gjenspeilet dette, med ett unntak: Nordkalottfolket skilte seg grunnleggende ut, siden toppkandidaten i stedet for å nevne språkopplæring og legge vekt på spesielle urbane samiske utfordringer, trakk

fram «rettferdighet mellom ulike samiske interesser» og mellom «den samiske og norsk/kvenske lokalbefolkning» nord i landet. For dette partiet var altså det ønskede fokuset nordområdene, og rettighetssituasjonen mellom ulike etnisiteter der (Paulsen & Norvang, 2017). Senterpartiets og Šiellas kandidater deltok ikke i NRKs spørreunde.

Valgresultatene i kretsen ble at NSR fikk 3 mandater (Tor Gunnar Nystad, Aili Guttorm, Piera Heaika Muotka), AP fikk 1 (Jørn Are Gaski), SáB fikk 1 (Ann-Elise Finbog), og Nordkalottfolket fikk 1 (Kjellrun Wilhelmsen). SáBs representant var en nykommer på Sametingets «Sør-Norge-benk». Det partiet som mistet et mandat, *Sámit lulde* («Samer sørpå»), hadde ikke stilt til valg i 2017. Det var altså i praksis deres «ledige» mandat som ble kapra av SáB. Ellers var det *status quo* – ingen endring i mandatfordelinga. I prosent fikk de fire partiene som kom inn henholdsvis 38,1 % (NSR), 17,2 % (Ap), 10,4 % (SáB) og 9,9 % (Nordkalottfolket). NSR gikk fram med 3,9 % uten at det fikk innvirkning på mandatfordelinga. SáB økte med 3,5 %, og for deres del førte dette altså til at de kom inn med én representant. Høyre, som tapte 2,5 %, og Ap, som tapte 1,7 %, gikk mest tilbake. Høyre hadde heller ikke tidligere vært inne på Sametinget fra Sør-Norge, mens Arbeiderpartiets nedgang ikke førte til noen endring i mandat. Valgdeltakelsen gikk opp fra 57,7 % til 61,4 % (www.valgresultat.no). Det som skiller seg tydeligst fra trendene på landsbasis er SáBs større framgang i denne valgkretsen.

Dekning i nyhetsmedia

Da vi intervjuet sametingskandidater i Sør-Norge spurte vi om i hvilken grad de anså det som viktig å få dekning i nyhetsmedia, og om hvilke strategier de eventuelt hadde for å oppnå mediedekning.

Jevnt over hadde de samiske partiene i sør ikke utarbeidet spesielle strategier for å nå *riksmedier og lokale medier*. Det ble ansett som urealistisk å få «napp» hos slike, og dermed brukte man heller ikke mye tid på det. Flere anså også at de ikke hadde nok medieerfaring til å utforme suksessfulle strategier for å komme i media, eller at de i for stor grad mangla nettverk med journalister som ville gjort det enklere å få medieoppmerksomhet. De som hadde gjort forsøk på å nå ikke-samiske nyhetsmedier med pressemeldinger,

oppringinger osv. kunne bekrefte at det ikke var lett å få gjennomslag. Noen hadde likevel erfaring med at det plutselig kunne være et utspill som nådde fram, uten at de nødvendigvis selv kunne forklare hvorfor.

En av politikerne vi intervjuet framhevet at når riksmidier retter blikket mot det samiske, så er de kun interessert i det samiske nordpå. Hvis dette stemmer, kan det være et resultat av stereotyp samebilde og lav kjennskap til det samiske i Sør-Norge blant journalister i riksmidier: Det er mulig at journalister rett og slett ikke vet hva som kan tenkes å være «samiske saker» i en del av landet der gjenkjennbare stereotyper som reindriftsnæring og samiskspråklig viddeliv er fraværende. Det kan også komme av tilbakeholdenhet med å skrive om en type samiskhet som ikke vil være gjenkjennbar for mange lesere. Ei tredje forklaring kan være at mediernes orientering nordover når sametingsvalget skal dekkes, gjenspeiler ei oppfatning om at det samiske i Sør-Norge er perifert innad i det samiske samfunnet, og at når riksmidier først skal skrive om sametingsvalget så bør oppmerksomheten rettes mot sentrale samiske strøk. Angående lokalmedier opplevde kandidatene også lav interesse på den fronten. Noen av dem antok at dette handlet om journalistiske prioriteringer hos lokalavisenes redaksjoner: Samepolitikken ble ikke ansett som lokal nok til at det var verdt å bruke plass på.

Lokale medier, og kanskje regionale, er mest opptatt av, litt sånn stygt sagt, katten til Fru Hansen. Dette derimot selger ikke, og da er de ikke interessert.

En relevant forskjell mellom lokalaviser langt nordpå og sørpå, er at det i nord finnes en del lesere som kan ha interesse for samepolitikk uten å være sametingsvelgere selv. Samepolitikken oppleves som relevant for dem uansett – mens i sør vil nok sametingsvalg ofte oppleves som helt irrelevant for ikke-samer.

En strategi for å få oppmerksomhet fra media er å ha kandidater som journalister vet om eller kommer i kontakt med pga. kandidatens virke eller status utenom politikken. Å ha listekandidater med noen form for «kjendisstatus» kan være nyttig i så måte. Dette har ikke kun å gjøre med å utnytte mediernes interesse for å rapportere om folk som allerede er kjente ansikter for deres lesere, det har også å gjøre med at slike personer gjerne har kompetanse på å vekke mediers interesse og vet hvordan de

skal få et budskap fram, samt at de har et eksisterende kontaktnettverk med personer som arbeider i mediene. Et anna synspunkt som kom fram i intervjuene var at kandidater som er «kjendiser» fra andre felter enn politikk kan sies å ha bevist en viss egnethet ved å demonstrere at de er dyktige og driftige folk.

... de er jo flinke på sine områder. Det er jo en grunn til at de har blitt kjendiser, for de jobber hardt med skuespill, joik og fotografi. De har ikke levd på kjendis-tilværelsen hele livet.

I Sør-Norges 2017-valgkamp utmerka SáB seg med å ha flere listekandidater som allerede var kjent for mediene. Fotografen Per Heimly og skuespilleren Mikkel Gaup er rikskjendiser, mens nysjamanisme-utøveren Erik Myrhaug i noen grad er kjent gjennom samiske medier og blant samiske velgere. Deres tilstedeværelse på listene hadde begrensa effekt i form av oppmerksomhet fra ikke-samiske medier sørpå, men ga noen utslag i form av dekning fra lokalmedier nordpå (Isaksen, 2017). Slike oppslag nordpå må antas å nå en del sametingsvelgere sørpå – via sørnorske velgeres abonnement på aviser fra sitt hjemområde, lesing av deres nettsider, at de får med seg nyhetssaker som blir delt i sosiale medier, og samtaler med familie og venner nordpå. Facebook oppgis som en viktig kilde til informasjon for velgere i Sør-Norge (39 %), og enda mer diskusjoner med venner og familie (49 %) (se Josefsen & Skogerbø i kap. 8). Som vi skal se under under førte kjendisfaktoren også til oppslag i samiske medier. Likevel kunne Per Heimly oppsummere sine erfaringer fra valgkampen slik i intervju med OsloMet-journaliststudentenes avis Journalen:

Media har vært utrolig dårlig. Jeg synes det er underlig at de ikke er mer interessert – vi må kjempe for å bli hørt. Det generelle inntrykket er at de landsdekkende mediene tror at sametingsvalget er en lokalsak i Finnmark, og ikke noe som angår resten av Norge. Men det bor samer i hele landet, mange av dem bor i Oslo. (Tharaldsen, 2017)

Oppslag i ikke-samiske medier er altså høythengende frukt sørpå, og sametingskandidater i kretsen er bevisste på dette. Når det gjelder lokalmedier spesifikt mente noen dertil at frukten ikke er spesielt søt: selv om man faktisk får oppslag, så treffer man ikke nødvendigvis så mange

sametingsvelgere gjennom slike medier. Vi vet fra velgerundersøkelsen at 30 % av velgerne i Sør-Norge sier regionale og lokale aviser er en viktig kilde til informasjon om sametingsvalget, men vi kan ikke si sikkert om velgerne referer til sørnorske regions- og lokalaviser eller om de mer henter informasjon fra lokal- og regionaviser som kommer ut i andre valgkretser (se Josefsen & Skogerbø i kap. 8). Sannsynligheten er nok ikke så liten for at det dreier seg om sistnevnte.

I alle tilfelle: Sametingspolitikkerne sørpå har ikke så store økonomiske og tidsmessige ressurser til å drive valgkamp, og dette fører til at flere av dem aktivt prioriterer de mest effektive tiltakene. Å fokusere på ikke-samiske medier, spesielt lokale medier, er ikke anerkjent som et spesielt effektivt tiltak.

Når det gjelder samiske medier, var NRK Sápmis kandidatintervjuer (Paulsen & Norvang, 2017) det enkelttiltaket fra deres side som kanskje bidro mest til å hjelpe fram kandidaturene til politikere i Sør-Norge. NRK Sápmi, som leses av velgere fra hele landet, hadde bygd opp sine valgsider på en måte som gjorde at lesere enkelt kunne navigere til sin valgkrets og der finne fram til standardiserte intervjuer med samtlige toppkandidater. Dette ga kandidatene en unik mulighet til å presentere seg både personlig og politisk for velgerne. Intervjuene forelå på både norsk og samisk. I en valgkrets prega av store avstander mellom velgerne og små budsjetter til valgkamp, skal man ikke undervurdere hvor mye dette hadde å si for å øke velgernes praktiske mulighet til å lære kandidatene å kjenne. NRK Sápmi ble oppgitt å være en viktig kilde for 38 % av velgerne i Sør-Norge (se kap. 8), noe som er lavere enn mange andre valgkretser, men fortsatt ikke noen liten andel.

Andre samiske nyhetsmedier i Norge er den nordsamiskspråklige avisa Ávvir og den norskspråklige avisa Ságat. Begge har Finnmark og dels Troms som hoveddekningsområde. Likevel tok disse to avisene også kontakt med listekandidater i Sør-Norge ved noen få anledninger. Når dette skjedde ble det oppfatta som overraskende og «tilfeldig» av noen kandidater. Kandidatene selv ga stort sett uttrykk for at de ikke hadde prioritert særlig høyt å nå samiske medier. Det var få som ga uttrykk for at de hadde tenkt på det som et «must» å for eksempel skaffe seg minst ett oppslag i samiske medier i løpet av valgkampen og lagt en plan for

hvordan det skulle gå til. Det er tilsvarende også relativt få av kretsens velgere som oppgir at Ságat er en viktig kilde til informasjon om valget for dem (13 %), og veldig få som oppgir Ávvir (4 %) (se også kap. 8).

SáBs liste i Sør-Norge oppnådde et eget oppslag på NRK Sápmi i valgkampen. Skjønt det var partiets «kjendisfaktor» som ble tema for artikkelen, ble anledningen brukt av partiet til å snakke om politiske standpunkter (Anti, 2017). I en NRK Sápmi-sak etter valget ble SáB i Sør-Norge vurdert som at partiet hadde vært spesielt synlig i valgkampen. En av grunnene som ble framhevet var partiets særpregede visuelle stil:

Dersom du har fulgt med i årets sametingsvalg i Oslo-området, kan du umulig ha unngått å legge merke til dem – gjengen i Samefolkets parti. Med sin farge-sprakende og noe utradisjonelle politikerframferd, og med en valgliste bestående av mer enn én kjendis, har de av enkelte blitt oppfattet som et friskt pust i sametingsvalgkampen. (Schanche, 2017)

Målrettet visuell stil

Partiene og kandidatenes visuelle profil kan, avhengig av hvor aktivt og på hvilke arenaer den brukes, være et strategisk middel til å nå fram i flere kanaler – det kan f.eks. trekke oppmerksomheten til nyhetsmedier, være blikkfang på sosiale medier, og/eller brukes i utsendt valgkampmateriale. Kandidater fra tre av listene oppga at de – i ulik grad – hadde tenkt helhetlig på visuell profil. Alle disse partiene kom inn på Sametinget fra valgkrets Sør-Norge.

De tre listene der kandidater og aktivister hadde tenkt mest gjennom sin visuelle profil endte opp med å gå i temmelig ulike retninger. Ett av partiene valgte et billedspråk der noen av kandidatene hadde sterke og iøynefallende klær, og omga seg med hiphop-inspirert estetikk og andre urbane elementer. Et annet parti gikk inn for mer tradisjonelle politikerportrettbilder, og ønska ifølge en av kandidatene å vektlegge et inntrykk av «samarbeidsvilje», «positivitet», og «å stå samla».

Vi ønsker å vise at vi er samarbeidsvillige. Det er jo en ting. En annen ting, er at jeg tror at folk liker positive bilder. Folk liker at samiske miljøer er samlet, og at man kan fremstå samlet utad.

Dette ønsket om å bruke bilder til å artikulere samarbeidsvillighet og rolig, positiv framferd må også sees i sammenheng med den politiske situasjonen på Sametinget i den lange valgkampen, som hadde vært sterkt prega av uro, konflikt og skiftende konstallasjoner (se Berg-Nordlie & Saglie i kap. 1).

Begge de to ovennevnte partiene brukte visse bilder av kandidatene til stede i Oslos bymiljø, mens det tredje partiets frontkandidat i valgkretsen derimot gjorde et poeng av at det var naturen som skulle være til stede i kandidatbilder og filmer. Hen forlot aktivt det urbane miljøet til fordel for marka og fjæra når valgkampmaterieell skulle lages. En kandidat fra dette partiet gjorde også et poeng av å ta en promoteringsfilm til valgkampen i Sør-Norge mens hen var på «hjemstedet mitt», dvs. i opprinnelsesfylket Finnmark, og ikke på bostedet i Sør-Norge. I tenkningen rundt billedspråk ser vi her en merkbar kontrast: Det gjøres i praksis et valg mellom å henvende seg til velgere med identitet eller bakgrunn mer knytta til det urbane og kanskje i noen grad spesifikt Oslo vs. de som føler en tilhørighet mer koplå til det rurale og naturen.

Et av de tre partiene hadde en merkbart uformell, uhøytidelig og konfronterende visuell stil. Dette er adferd Brubaker (2017) identifiserer som elementer i *populismens repertoar*. Populismebegrepet benyttes her i sin verdinøytrale form, der det ikke beskriver en ideologi, men en form for politikeradferd der bestemte teknikker brukes. Det sentrale i populismens repertoar er politikeres bruk av en diskurs der de fronter seg selv som talspersoner for en folkelig majoritet opp mot indre eller ytre eliter, og de uttrykker en visjon om å styre på vegne av, i kommunikasjon med og til fordel for «folket» som de appellerer til. Man kan se hos NRKs kandidatintervjuer (Paulsen & Norvang, 2017) at førstekandidaten til dette partiet også i språkbruk opererte med et budskap som slekter på det populistiske repertoaret:

Sametinget har en stor utfordring med nærhet til folket. En stor del av samene mener Sametinget har fjernet seg mer og mer fra folket. Folket leser om Rådet som reiser hit og dit. Representasjon, taler og store middager. Men; hvor er nærheten til folket? Hvor er Sametinget når den vanlige mann og kvinne opplever urett.

Stil og tale som utfordrer det etablerte er både velegnet til å nå velgere som har lav tillit til det bestående systemet (jf. Berg-Nordlie & Pettersen i kap. 3) og kapabelt til å øke medias interesse – i motsetning til en kanskje mer «forventet» symbolbruk i en samisk sammenheng, som naturbasert symbolbruk. Det sistnevnte er ikke heller noen dårlig strategi for å mobilisere velgere i et sametingsvalg, der mange av velgerne nok har en sterk identitetsforbindelse til nordområdene – men det blir nok i mindre grad sett på som direkte nyhetsverdige at man gjør det. Den tredje strategien, å satse på å framstå som samarbeidsvillig, rolig, saklig og kompetent, skiller seg ut fra de andre: Den innebærer ikke å kommunisere gruppeidentitet eller misnøye med eliter, men spiller mer på *valenspolitikk*, altså man søker å framstå som best egnet til å gjennomføre politiske mål som det er bred enighet om blant politikere og velgere (Bjørklund & Saglie, 2002; Karlsen, 2004; se også kap. 7). Som vi har sett og skal se, kan det være grunn til å kategorisere sametingsvalget i Sør-Norge som i noen grad et valg prega av lite brytning mellom partiene når det gjelder sak, slik at både fokus på å framstå som ekstra gjennomføringsdyktige og aktiviteter som skaper en spesiell identitetsforbindelse til partiet eller kandidatene, kan gjøre at man skiller seg positivt ut.

Når alt dette er sagt må man selvfølgelig også være bevisst på at det finnes ikke-strategiske grunner til å benytte seg av ulike stilvalg og diskurser: De kan også være valgt fordi politikerne mener de resonnerer godt med deres reelle verdier og ideologier. Mye i politikken er strategisk handling, men på ingen måte alt.

Sosiale medier

Sosiale medier er blitt en integrert del av kommunikasjonen mellom partier/politikere og velgere, også i sametingsvalgkampen. For de samiske velgerne som helhet, er sosiale medier vesentlig viktigere informasjonskilder enn tilsvarende er for velgerne i den parallelle stortingsvalget (Josefsen & Skogerbø i kap. 8; Haugsgjerd et al., 2019). Vår antakelse var at siden nyhetsmediene har liten dekning av valget, ville sosiale medier være spesielt viktig i valgkrets 7. Våre analyser viser imidlertid at det bare er delvis tilfelle at sosiale medier ble aktivt og planmessig brukt av partier

og kandidater. Funnene viser også et sprik mellom partier som på ulik måte og i ulik grad hadde dette som del av sin strategi.

Vi fant svært få Twitter-kontoer tilhørende listekandidater, og de fleste brukte dem lite. Analysene viser at Twitter var lite brukt av partier og kandidater. Både partier og kandidater hadde Facebook-sider, men de aller fleste av disse var private og lukkede, og dermed stengt for automatisk innsamling av data (som i 2017 ellers var tillatt).

De fleste vi intervjuet ga uttrykk for at sosiale medier var viktige og burde brukes, og det var bevissthet på at dette var en lett tilgjengelig kanal for partier og kandidater i Sør-Norge, og dessuten en økonomisk rasjonell kanal å bruke når man var i en situasjon med knappe ressurser.

Vi hadde ikke ressurser til å ha stand overalt, så vi prøvde å være mer synlig på Facebook og sosiale medier.

Får vi mer i valgkampstøtte, kan vi bli flinkere til å nå flere velgere utenfor sosiale medier. Det er veldig lett med sosiale medier, for det koster ikke noe.

Noen hadde litt mer klare planer for hvordan sosiale medier skulle brukes i løpet av valgkampen: De hadde tanker om hvor ofte de burde ha utspill, og hadde bestemt seg for hva som skulle kommuniseres ut som deres viktigste saker. Mer systematisk koordinering av aktiviteten i sosiale medier var imidlertid sjelden. Kun ett parti skilte seg ut med en spesielt grundig utarbeidet strategi for sosiale medier.

Det var en utbredt tanke blant ulike partiers kandidater at Facebook var det sosiale mediet som skulle gis prioritet. Instagram ble også trukket fram av noen, mens svært få anså Twitter som viktig. Politikere brukte sine private Facebook-sider til å fronte politikk, heller enn å stifte åpne politikersider, i motsetning til hva som har blitt normen for stortingspolitikere (Rogstad, 2015). Å lage politikersider ble ansett som unødvendig ressursbruk, og forskjellen kan dermed gjenspeile en ressurskjevhet mellom kandidater i stortingsvalg og sametingsvalg. Partienes egne Facebook-sider ble brukt til intern mønstring, mens lukkede Facebook- og PM-grupper (Messenger) ble brukt til koordinering blant valgkampaktivister.

I valgkrets Sør-Norge oppsøkte noen politikere også spesifikke Facebook-grupper for å informere om at deres parti stilte til valg. Dette var

blant lokale Facebook-grupper for samer bosatt i spesifikke områder av Sør-Norge; m.a.o. ble sosiale medier brukt som et hendig redskap til å finne velgere i et område med lav samepolitisk tetthet. Noen oppsøkte også Facebook-grupper hvor spesielle målgrupper for partiet befant seg, med den hensikt å styrke tilknytninga til partiet blant mulige velgere i disse gruppene.

Under valgkampen har jeg under tillatelse fra administrator vært inne på [målgruppes] sider for å informere om oss. Mange av våre velgere har [målgruppe] bakgrunn, og jeg er nok ganske kjent i en del [målgruppe] miljøer.

Blant intervjuobjekter fra lister der partiaktivister hadde diskutert mer detaljert hvordan man best kan bruke sosiale medier, ble det ansett som viktig å unngå «skyttergravskrig» med andre politikere og med folk i velgermassen. Det vil si at man skulle prøve så langt mulig å bruke positive formuleringer og snakke om egen politikk, heller enn å angripe andre. Man skulle også unngå å gå inn i kommentarfeltsdiskusjoner på grunn av at disse lett kunne få en veldig lite konstruktiv tone. Ett intervjuobjekt oppga at hen i det lengste unngikk å lese kommentarfelt i det hele tatt, pga. debattformene som kan forekomme der.

Blant andre mer avanserte strategier for bruk av sosiale medier var for eksempel ansvarsfordeling mellom listekandidater for når de skal poste hvor, fastsetting av spesifikke intervaller mellom postinger og bruk av PM-grupper til å koordinere besvaring av henvendelser og kommentarer.

... vi bestemte oss for å presentere de profilene vi lagde for hver av de første seks kandidatene på Facebook og Instagram. En i uka. Så skulle alle kandidatene dele dette på sine private profiler, sånn at vi kunne nå mange velgere. Pluss andre saker innimellom, som hjertesaker og sånn. NN hadde mye med Instagram å gjøre, og publiserte profilene der ukentlig.

... hvis det var noen spørsmål vi ikke kunne svare på, så hadde vi en felles chat på Facebook hvor vi kunne spørre «okei, kan noen svare på det spørsmålet der». Så hadde vi alle listekandidatene der.

Vi stilte konkrete spørsmål om bruk av Facebook, som er en viktig kilde til informasjon om sametingsvalget for velgere i Sør-Norge (Josefsen &

Skogerbø i kap. 8). Flere av informantene kunne melde at når de la ut ting på Facebook fikk de lite respons, og noen uttrykte også overraskelse over dette. Folk som kommenterte ville ifølge noen av intervjuobjektene gjerne heller krangle enn å gå i dialog. Kandidatene tolket disse situasjonene som at «kranglerne» egentlig var andre partiers sympatisører, og ikke potensielle velgere, slik at det var lite fruktbart å gå i dialog med dem. Likevel var slik «skyttergravskrig» heller ikke noe utbredt fenomen, ifølge intervjuobjektene. En av kandidatene formulerte det som at «jeg har mottatt forbausende lite kjeft på Facebook». Kandidatene kunne derimot gjerne oppleve å bli møtt med praktiske spørsmål om hvordan man stemmer, noe som kan tyde på at velgermassen opplever informasjonsmangel rundt dette.

Likevel meldte noen enkeltpolitikere om ganske mange henvendelser via Facebook. Én oppsummerte at «det som er så fint med Facebook, er at det er så utrolig lav terskel for å ta kontakt. Man spør bare». Det var imidlertid ikke uvanlig at de litt grundigere responsene kom som privat melding via Messenger, ikke offentlig som kommentar under innlegg. Slik kommunikasjon i direktemeldinger har som en klar svakhet at den ikke skaper *offentlig* debatt rundt de politiske sakene. Graden av offentlighet i en debatt på Facebook kan uansett diskuteres. Siden politikerne i denne valgkampen ikke brukte politikerkontoer, men sine egne private kontoer og grupper retta inn mot deler av velgermassen, har den offentlige debatten på Facebook en risiko for å bli fragmentert. Dette gjelder særlig når politikerne primært bruker sin egen Facebook-side, og ikke setter startposten på offentlig innstilling, slik at verken budskap eller diskusjon blir synlig utenfor politikerens egen kontaktliste.

Fysiske møter

I valgkamp er det vanlig å gjøre forsøk på å møte potensielle velgere til direkte samtaler utenom internett. Dette er selvfølgelig utfordrende når det er sametingsvalgkamp i en krets med lav samepolitisk tetthet og relativt stor geografisk spredning av velgerne. Kandidatene var bevisste på dette, og deres valgkampstrategier gjenspeilet dette. Utfordringa kan også sies å gjenspeiles i funn presentert i kapittel 8 (Josefsen & Skogerbø),

der valgkrets Sør-Norge har den laveste andelen respondenter som mener direkte kontakt med kandidater er en viktig kilde til informasjon (25 %).

I det følgende vil vi gjennomgå ulike måter å legge opp til møter med velgere utenom internett mellom velgere og kandidater/valgkampaktivister, og hvordan disse ble vurdert av kandidatene.

Husbesøk er en god mulighet å komme i kontakt med mennesker som ikke nødvendigvis tilhører politikernes vanlige velgergrupper, få nyttige innspill til framtidig politikktutforming og rekruttere nye velgere. Det er imidlertid svært usannsynlig å treffe på en sametingsvelger når man banker på ei tilfeldig dør i Sør-Norge, og selv med navn og adresse på alle registrerte velgere er det en økonomisk og tidsmessig særdeles stor oppgave for listene å rekke over noe større antall av dem. Som en kandidat formulerte det:

Jeg har fått mange gode tilbakemeldinger på det med dørbank og at folk kan stille direkte spørsmål. Men i vår valgkrets i sametingsvalg? Glem det!

Det ble også poengtert at noen oppfatter det som en emosjonelt personlig ting å stå innmeldt i Sametingets valgmanntall. Slik kan man risikere å trække over ei sosial grense hvis man oppsøker mennesker privat pga. at de står i valgmanntallet, og som konsekvens gi velgere et negativt heller enn positivt inntrykk av seg selv og sitt parti.

Å stå på *stands* med samepolitisk materiale ble ansett som ei lite rasjonell prioritering av ressurser. Å dra ut til absolutt alle steder med noen konsentrasjon av samiske velgere i Sør-Norge er ikke gjennomførbart, og selv om man holder seg til én eller to områder med et relativt sett større antall samiske velgere, så er sjansen for at noen av disse tilfeldigvis skal gå forbi standen relativt liten. Som en kandidat uttrykte det: «Om jeg kommer med noen brosjyrer [til partistanden], hvem skal jeg gi dem til da?» Tross dette ble stands likevel brukt av noen partier, om enn i begrensa grad. For eksempel fikk et parti som også stilte liste til stortingsvalget lagd en egen samepolitisk roll-up som kunne settes opp på partiets stand i sentrale deler av Østlandet. Et annet stortingsparti fikk laga samepolitisk materiell som de hadde tilgjengelig for velgere som ønsket dette i de ordinære valgkodene.

I en så stor krets som Sør-Norge er det åpenbart at lister må *gjøre et utvalg av geografiske områder* der de skal satse ekstra tungt. De fleste trakk fram at man måtte satse ekstra hardt i Oslo grunnet den unikt store velgerkonsentrasjonen der. Noen av partiene hadde toppkandidater fra andre kommuner enn Oslo, og disse hadde en viss forhøyet aktivitet i sitt nærområde. Et av partiene bestemte seg – tross den lave samepolitiske tettheten – for å behandle Oslo som et sted der det *er* mulig tilfeldig å treffe samiske velgere på byen. Dermed organiserte man at folk som var involvert i valgkampen gikk ut i *gåkti* (no: kofte/tradisjonelle samiske klær) og oppsøkte sosiale møteplasser. Målet var å tiltrekke seg diskusjoner om samiskhet og det å være same i Oslo, og på den måten finne potensielle velgere. Det ble oppgitt at man på den måten ikke bare rekrutterte nye velgere til partiet, men også at nye personer meldte seg inn i Sametingets valgmannstall.

... en seks-syv forskjellige ganger hvor vi dro ut på forskjellige puber [etter møter, i kofte] [...] Jeg fikk i hvert fall to stykker til å melde seg inn i samemannstallet. Mens NN fikk flere ...

Andre deler av valgkretsen ble i svært liten grad besøkt. Ingen av partiene så reising som rasjonell ressursbruk innafor smale budsjetter og med listekandidater som ikke er heltidspolitikere. Dette gjorde ikke bare valgkamp vanskelig, men ble også i noen grad oppfatta som et problem for rekruttering av listekandidater i andre deler av kretsen.

De [noen andre valgkampaktivister] dro vel til to byer på Vestlandet for å få også samer [der] med, men de fant ut at det var altfor stor avstand og med det lille valgkampbudsjettet som vi har var det ikke midler til å reise dit på valgkamp, og eventuelt nominere noen der.

Geografisk spredning blant listekandidatene er imidlertid en mindre fordel enn man kanskje kan tro, siden de store valgkampsatsingene uansett måtte gjøres i Oslo. Noen av toppkandidatene som ikke var basert i Oslo beskrev dette som ei utfordring:

Det skyldes jo at det ikke finnes sentrale møteplasser andre steder enn i Oslo, så det var vanskelig å vite hvor valgkamp kunne føres ellers.

Å oppsøke *samiske møteplasser* – kulturbegivenheter og samiske institusjoner – er i seg selv en mulig strategi for å opprette kontakt med potensielle sametingsvelgere. Samiske politikere er selvfølgelig bevisste på at det å være synlige deltakere i samiske miljøer er positivt for omdømmet, noe som kan gjøre det ekstra attraktivt for dem å delta på de sosiale og kulturelle arenaene som finnes, selv om man må anta at de likevel har en sterk interesse av å oppsøke disse arenaene rett og slett i egenskap av å være samer. Når politikerne ble spurt om de oppsøkte lokale kulturbegivenheter spesifikt som arena for å drive valgkamp, svarte de at de i liten grad gjorde dette. Én informant fortalte derimot at hans parti hadde søkt seg ut festivaler nordpå, i Sápmi, pga. mulighetene det medførte til å nå medier og potensielle velgere på besøk sørfra.

... vi skulle bli intervjuet på Riddu og på Márkomeannu og debatten som var i slutten av august i Tromsø, men vi hadde ikke penger til å sende noen av kandidatene opp dit. [...] Jeg brukte av mine egne penger da.

Når det gjelder kulturbegivenheter som valgkampstrategi må man også nevne at Norske Samers Riksforbund (NSR) drar særlig fordel av at de er både et parti og en kulturorganisasjon. Kulturarrangementer i regi av NSR og deres lokallag må antas å ha en mobiliserende effekt for arrangøren, på den måten at det bygger opp bevegelsens troverdighet som aktør i kampen for samisk kultur. NSR har flere lokallag i Sør-Norge, og er mange steder en hjørnestein i lokalt samisk kulturliv. Denne fordelingen framfor andre partier må anses å være markant, skjønt dobbeltrollen som parti og kulturorganisasjon også kan gjøre partiet til gjenstand for kritikk (Berg-Nordlie, 2018).

Hva angår samiske institusjoner som valgkamparena, er det kun i Oslo at man overhodet har slike i Sør-Norge: Kulturhuset Samisk Hus (AS eid av Sametinget, NSR-laget Oslo Sámi Searvi, Samefolkets Parti, og Ap-organisasjonen Samisk Sosialdemokratisk Forum), samt kommunens samiske barnehage og samiskopplæring. Barnehagen og skolen ble ikke vurdert som valgkamparenaer av politikerne. Noen av intervjuobjektene oppga derimot at de var innstilt på å bruke Samisk Hus som arena til å rekruttere velgere.

... om jeg skal oppsøke dem [velgere] direkte, må det bli i samiske miljøet som Samisk Hus, i Oslo. Det er ikke mange møtepunkter vi har her i Sør-Norge, og vi burde hatt flere.

Det var likevel vanskelig å gjøre dette i 2017 pga. at huset var i en flytteprosess fra mindre lokaler på Indre Øst til større lokaler i Sentrum. Dermed er våre resultater for bruk av Samisk Hus som valgkamparena ikke representative for et valgår med huset i normal drift. En av intervjuobjektene ga uttrykk for at Samisk Hus generelt kunne brukes mer intensivt til valgkampaktiviteter.

Samisk Hus kan brukes [enda] mer til møter og at velgerne kan møte politikere på et tryggere grunnlag og komme med spørsmål. Hele august måned burde Samisk Hus være åpent til forskjellige valgkampsformål.

Det må også nevnes at noen få ikke anså Samisk Hus som en like aktuell arena, da de oppfatta dette som «domenet» til NSR og Samefolkets Parti. Det dreier seg her ikke om formell utesperring, eller en utesperring som ble utøvd av de som driver huset til daglig, men som en opplevelse av sosial utesperring utøvd av andre personer på huset.

Et særtrekk ved valget i Sør-Norge 2017, er rollen som ble spilt av institusjonen Eldorado i Oslo (www.eldo.no). Mellom 2013 og 2018 ble den gamle kinoen Eldorado i Oslo sentrum drevet som en bokhandel med flere saler som kunne brukes fritt til politikk- og samfunnsorienterte arrangement. Bokhandelen tok en rolle som aktør som ga plass til politisk informering og frie ytringer (www.bok365.no). I 2017 kjørte de et prosjekt hvor de ga bred og synlig presentasjon til alle partier som deltok i stortings- og sametingsvalgkampen. Denne aktiviteten innebar at store bannere med partiers navn og logo ble hengt opp i Torggata, en av Oslo sentrums travlere handlegater, hvert parti fikk tilbud om å lage en reklamevideo i studio, og «veggaviser» om valget hang over lang tid inne i lokalene. Det medførte at sametingsvalget og sametingslistene ble mer synlige i Oslo sentrum enn de har vært i noe tidligere valgår. Flere trakk dette fram som viktig for velgere i Oslo og omegn.

Av og til møtte vi på noen velgere, og særlig unge velgere. [...] De var usikre på hva de skulle stemme på – og for dem var det nok veldig bra at det var stands

[her i betydningen plakater og rollups, ikke bemannede valgboder]. Eldorado er jo åpent seks dager i uken, så de kunne bare dra dit for å lære, heller enn å google og lese partiprogrammene på egen PC.

Eldorado sendte også ut spørsmål til partiene tidlig i prosessen, og for noen av disse partiene var disse standardspørsmålene «disiplinerende» når det gjaldt deres utforming av både program og materiell. Eldorados opplegg ser dermed ut til å ha hatt en standardiserende og kanskje spisende effekt på noen partiers sametingsvalgkamp i Sør-Norge.

Et annet viktig tiltak fra Eldorados side var at de innkalte samtlige partier til paneldebatt. Dette var selvfølgelig en gylden anledning for politikerne i sør til å debattere hverandre offentlig, og få fram hva som skilte dem fra de andre. Nesten alle som ble spurt var fornøyd med måten debatten ble holdt på, og noen mente det var et mer åpent og omfangsrikt opplegg enn valgdebattene som hadde vært holdt på Samisk Hus i tidligere år. Én av informantene uttrykte at debatten i større grad burde involvert publikum. Når det gjelder hvorvidt debatten fikk forskjeller fram, så var det flere av toppkandidatene som tvert imot mente debatten tydeliggjorde at forskjellene i sak slett ikke var så store. Noen av de intervjuede mente selv at det ble stilt flere lister i kretsen enn det saklig sett var grunn til:

Vi skyter oss litt i leggen i Sametingsvalget, når vi har hundreogørtogfem lister, som gjør at det bare skal en stemme eller to til for å vippe folk inn eller ut. Jeg tror kanskje at vi skulle gått sammen litt flere, og slått oss sammen i koalisjoner eller noe. Jeg vet ikke helt, men vi har helt hinsides mange lister til veldig, veldig få velgere.

Om inntrykket av generell saksenighet er delt av velgerne, så understøtter dette at strategier basert på valenspolitikk eller appell til gruppeidentifikasjon kan vise seg å være særlig effektive.

Noen toppkandidater som bodde langt fra Oslo anså derimot opplegget på Eldorado som litt utfordrende, siden man da går glipp av en stor sjanse til å vise seg fram til velgere hvis man ikke kommer seg til hovedstaden på en bestemt dato. En av toppkandidatene endte for eksempel opp med å bli representert i debatten av en kandidat lenger ned på lista, som var bosatt i hovedstaden.

Mønstring av sine «egne»

De listene som springer ut av, eller har etablert, medlemsorganisasjoner, sitter på en særdeles viktig ressurs: kontaktinformasjon til personer som kan tenkes å være spesielt tilbøyelig til å stemme på dem, i alle fall hvis de blir «mønstret» til å stemme. *Aktiv mønstring av egen organisasjon* kan være klokt både for å sørge for at overbeviste medlemmer faktisk stemmer, men også fordi det ikke er gitt at medlemmene har tenkt å stemme på den organisasjonen de er med i. Karlsen (2011) anser det som sannsynlig at Ap og NSR nyter godt av partilojalitet pga. sin lange fartstid i partisystemet, status som «de to store» i systemet, og deres høye organisatoriske tilstedeværelse. Det er imidlertid selv ikke for disse gitt at medlemmer i kulturorganisasjonen NSR stemmer på dem som parti, eller at samer i «storsamfunnspartiet» Ap mener at Ap-kandidatene er de beste til å sitte på Sametinget.

Mønstringsstrategier som ble brukt var medlemsbrev, postinger i egen organisasjons sosiale medier, ringerunder og i mindre grad private meldinger. Dette siste ble imidlertid i større grad oppfatta som å trå inn i den private sfæren, og hadde en risiko for å bli oppfatta som «pushy». Det samme gjaldt i noen grad ringerunder. En strategi som var spesifikk for etablerte stortingspartier var å kontakte medlemmer for å få dem til å registrere seg i valgmanntallet og stemme. Disse partiene verver bredt i det norske samfunnet, og kan gjerne ha medlemmer som har mulighet til å registrere seg i Sametingets valgmanntall, men bare ennå ikke har gjort det.

Vi startet tidlig i prosessen ved å oppfordre medlemmer til å melde seg inn i manntallet, og å bruke sine nettverk til å få andre til å melde seg inn. Det var det vi startet med, før selve valgkampprosessen begynte.

En annen gruppe som kan anses som «mønsterbare» av politikere er *slekt, venner og øvrig nettverk*. Slike sosiale nettverk kan være viktige arenaer for politiske diskusjoner, innspill til politikk, og rekruttering av velgere. Selv om dette ikke ble vektlagt særlig av kandidatene i Sør-Norge, ble det anerkjent at mange stemmer på slekt og venner. Man skal nok ikke overdrive effekten av dette i Sør-Norge, der velgerne kommer fra en stor variasjon av områder og slekter, og det ikke er tette, samiske samfunn på samme måte som i en del andre valgkretser.

Postlegging

Partienes valgkamp i Sør-Norge nyter godt av at politikerne får utdelt lister over valgmanntallsregistrerte til bruk i valgkampen. Postlegging av partiprogrammet og valgkampmateriell til velgere registrert i Sametingets valgmanntall er en spesielt egna måte å sørge for at valgmateriell når velgerne direkte – uten at man trenger å gjøre husbesøk, som jo er vanskelig å gjennomføre i praksis pga. valgkretsens geografi og demografi. Kandidatene får tilgang på adressene til de registrerte sametingsvelgerne, og har dermed informasjonen de trenger til å gjennomføre slike målrettede postutsendinger. Denne metoden er selvfølgelig økonomisk og tidsmessig utfordrende, men den ble oppfatta som effektiv nok til at de aller fleste listene gjennomførte den. Partiene satte av store andeler av sine økonomiske ressurser til å sørge for at husstander i hele Sør-Norge der det bodde folk registrert i Sametingets valgmanntall skulle motta forsendelser fra dem.

En tredjedel av de pengene [valgkampstøtten] gikk til å postlegge valgprogrammene og sende dem til alle dem som er registrerte sametingsvelgere i valgkrets 7 [Sør-Norge]. Det tok mye av budsjettet.

Hvorvidt valgkampmateriellet som ble postlagt var spesifikt retta inn mot Sør-Norge, varierte sterkt. For eksempel sendte et parti ut en brosjyre som var felles for hele landet, med fokus på toppkandidatene i alle valgkretsene. Denne brosjyren hadde bilder som i all hovedsak var nordfra, og det var ikke noe særlig blick på Sør-Norge. Ifølge en informant fra partiet gjenspeilet dette rett og slett at partiet «har ingen spesielle samesaker i sør». Et annet parti sendte derimot ut et hefte som var utelukkende om kandidater og politikk i Sør-Norge. Et tredje parti sendte ut ei valgkampavis for hele landet, og i tillegg et kort og en pamflett som var spesifikt om kandidatene i Sør-Norge.

Data fra kapittel 8 indikerer at postlagt valgkampmateriell virkelig er en viktig kilde til informasjon for velgerne i Sør-Norge: Kretsen har den høyeste andelen velgere som mener partiprogram og informasjon er en viktig kilde til informasjon om valget, hele 61 %. Den begrensede muligheten til å motta slik informasjon via andre kanaler, gjør at postlegginga er den sannsynlige kanalen for å motta slik informasjon.

Oppsummering: Diskusjon av funn og resultater

I det følgende oppsummerer vi kort strategiene brukt av partiene, før vi ser litt på hva slags framgangsmåter kretsens særegenheter kan sies å «favorisere», og diskuterer deretter hvorvidt det er mulig å gjøre noe med de grunnleggende utfordringene som det kan anses at valgkretsen har. Helt til slutt kommenterer vi mulig overføringsverdi mellom dette studiet av sametingsvalgkamp i Sør-Norge og annen forskning på urfolksrepresentasjon, særlig med tanke på andre sametingsvalgkretser i Norge, men også andre steder i verden der urfolksrepresentasjon utføres under liknende kår som i Sør-Norge: under medieskygge, med sterk geografisk spredning av velgere, og demografisk «gjemt» i ei overveldende stor majoritetsbefolkning.

Strategier

I det ovenstående har vi gått gjennom sametingskandidater i Sør-Norges bruk av *nyhetsmedier, visuell stil, sosiale medier, fysiske møter, organisatoriske og sosiale nettverk*, samt *postlegging av materiale*. Kanskje noe overraskende var nyhetsmedier ikke så høyt prioritert som kanal for å nå ut til samiske medier. Det er mulig at en del politikere her undervurderer i hvilken grad saker sørfra kan selges inn til samiske medier, mens det er åpenbare utfordringer med å nå ikke-samiske medier lokalt. Medieskyggen ble ansett i noen grad som et *fait accompli*, noe man bare måtte forholde seg til. Dette kan også ha hatt en selvforsterkende effekt. *Valg av kandidater med kjendisfaktor og målbevisst valg av visuell profil* var spesielle strategier som ble brukt for å bryte gjennom, og som i alle fall i ett av tilfellene hadde en viss merkbar effekt på mediedekninga. Ulike partier vektla ulik symbolbruk og retorikk. Vi har her sett mest på visuelle grep, og observerte da grep forbundet med *populistisk repertoar*, billedbruk som spiller på *identitetstilknytning* – for eksempel til natur og nord eller til urbanitet – og *valenspolitiske strategier*. Ulike forsøk på få til *fysiske møter* ble tatt i bruk. *Stand*s ble i noen, men liten grad brukt, i utgangspunktet først og fremst av de partiene som uansett hadde stands i forbindelse med stortingsvalg. Imidlertid, pga. det spesielle «Eldorado-prosjektet» i

2017 var det også flere andre partier som fikk fysiske presentasjonssteder i akkurat denne valgkampen. *Fokus på utvalgte steder* der man kan møte velgere ble praktisert på den måten at Oslo ble universelt ansett som et sted det var viktig å være til stede på ulike arenaer – mens andre steder i kretsen ble ansett som vanskelige å nå, og begrensa fruktbare å reise ut til. *Institusjoner og kulturarrangementer* ble ansett som viktige arenaer, men akkurat dette året var den mest aktuelle institusjonen – Samisk Hus i Oslo – i en flytteprosess under valgkampen, og kunne dermed i mindre grad enn vanlig brukes. Institusjonen Eldorado var til gjengjeld en viktig arena for valgkamp akkurat dette året. Eldorado-prosjektet bidro sterkt til å gjøre sametingsvalget synlig i Oslo. Det hjalp velgere å finne informasjon om partiene, og inspirerte noen av partiene til å arbeide med program og kommunikasjon. Det kan ved framtidige sametingsvalg vurderes å satse på liknende prosjekter for å øke bevisstheten om valget og gjøre det enklere for velgere og partier å «møte hverandre», både i denne og andre valgkretser. *Mønstring av egne organisatoriske og til dels sosiale nettverk* ble framhevet som viktig. Bruk av *sosiale medier* ble av alle framhevet som viktig, men det var stor variasjon når det gjelder i hvilken grad ulike lister arbeidet systematisk med sosiale medier og la detaljerte strategier. Sist, men slett ikke minst, ble *postlegging av materiell* ansett som særdeles viktig, og kandidatene oppga at de brukte mye valgkampmidler på dette verktøyet som gjorde det mulig for partiene å med sikkerhet nå ut til velgere individuelt, noe som ellers ikke er mulig pga. valgkretsens særtrekk.

En krets som favoriserer de etablerte og kjente

En mulig konklusjon vi kan dra av valgresultatene, sammenholdt med særtrekk ved valgkretsen og det vi har sett av dekning og hørt gjennom intervjuer, er at veletablerte partier kanskje har ekstra stor fordel i valgkretser med kjennetegn som det Sør-Norge har. Når medier er relativt tause og det er vanskelig å nå velgere, har de som velgerne allerede kjenner til et åpenbart fortrinn.

De to partiene som fikk flest stemmer er begge landsomfattende og velkjente – NSR og Ap. Velgere som konsumerer samiske medier vet godt om begge disse partiene, i tilfellet Ap er de også kjent for folk som kun

leser ikke-samiske medier. Velgerne har allerede «kroket å henge» disse partiene på når de skal vurdere de ulike partiene som stiller i kretsen. At man trekker mye på et landsomfattende omdømme kan for så vidt slå ut både positivt og negativt, og nedgangen for Ap i sør kan man nok relatere til den generelle nedgangen for Ap i Sametingsvalget 2017 (kap. 1) heller enn lokale forhold. NSR og Ap er også listestillere som høster fordeler av at de organiserer velgere utenom sametingsvalgene – NSR som kulturorganisasjon, Ap som parti med aktivitet i hele storsamfunnet – og kan dermed mønstre medlemmer fra egen organisasjon. En annen fordel for storsamfunnspartiene er at fordi sametingsvalgkampen sammenfaller med stortingsvalgkampen, så organiserer og bemanner storsamfunnspartiene uansett stands på dette tidspunktet. Informasjonsmateriell om sametingsvalget kan legges ut på disse bodene, og dermed gjøres relativt bredt tilgjengelig selv om det er få av personene i partiet som primært er aktive i sametingsvalgkampen. Selv om de som står på standen ikke kan svare på samepolitiske spørsmål, kan bare det at partiet faktisk har samepolitisk valgmateriell på standen gi et positivt inntrykk som kan slå godt ut i sametingsvalget, og for så vidt også slå ut positivt for stortingsvalget. Stortingsparti som Ap har likevel også en ulempe, som poengtert av Josefsen (2019): Deres organisering går på tvers av de samiske valgkretsene, noe som kan gjøre organisering og koordinering utfordrende.

I noe mindre grad enn NSR og Ap er også Nordkalottfolket en kjent størrelse for de som leser nyheter om samisk politikk. Nordkalottfolket sitt fokus på den kvenske nasjonale minoriteten gjør at også de i noen grad er posisjonert til å sikte seg inn mot spesifikke velgergrupper med egne organisasjoner og sosiale medie-arenaer, og drar nytte av dette. Hva angår det fjerde partiet som kom inn fra Sør-Norge, SáB, så er dette en etablert størrelse i Oslos samepolitiske og samekulturelle liv. De er medeier i Samisk Hus og har relativt profilerte folk lokalt i Oslo. De rekrutterte også kjente personligheter til lista, og nyttiggjorde seg derigjennom ekstra av mye av den «kjent og etablert»-effekten som muligens er ekstra viktig i sør.

En krets som favoriserer gode sosiale medier-løp

De to partiene som økte mest – NSR og SáB – var også de som hadde de mest detaljerte strategiene for bruk av sosiale medier. I begge disse

partiene var bruken av sosiale medier mer planmessig og detaljert enn hos de andre.

Facebook var den klart favoriserte sosial medie-kanalen for politikerne under 2017-valget. Dette var dels et resultat av at politikerne bruker de kanalene de allerede er på og kjenner, men som strategisk valg passer det også den samiske situasjonen: Det er kjent at Facebook er i svært aktiv bruk som arena for å samle den spredte samebefolkninga for både kulturelle, politiske og rent sosiale formål (Berg-Nordlie, 2018), så det er naturlig å rette oppmerksomheten mot den når man skal drive valgkamp. Som Josefsen & Skogerbø viser i kapittel 8 er Facebook en velbrukt kanal for sametingsvelgerne til å hente informasjon.

De partiene som hadde mest planmessig bruk av sosiale medier var også de som hadde tenkt mest over sin visuelle profil, skjønt i ulik grad: Det var SåB som hadde den mest utstuderte visuelle profilen, og bilder av dette partiets kandidater ble svært synlige i løpet av valgkampen. De to partiene hadde svært ulik stil både grafisk og retorisk. Man må anse at når partier bevisst velger visse visuelle profiler, er dette ikke kun for å få medias interesse, men også for å trekke bestemte velgergrupper til det aktuelle partiet/kandidaten. Via den visuelle profilen søker man å symbolsk uttrykke verdier, idéer eller kulturtrekk som ettertraktede velgergrupper deler – eller man søker å få fram at kandidatene deler deskriptive trekk med slike velgergrupper, slik som klasse, bakgrunn, eller geografisk tilhørighet (Karlsen, 2011; Stokke & Selboe, 2009). Å appellere til partiidentifikasjon kan være en god strategi ved sametingsvalg. Funn fra svensk samepolitikk viser at sametingsvelgere i større grad enn velgere generelt identifiserer seg med partier, skjønt politiske saker likevel framstod som viktigere for velgerne enn personlig identifikasjon med visse partier (Dahlberg & Mörkenstam, 2016).³ Når det er sagt, antyder både en gjennomgang av kandidatintervjuer og noen av kandidatenes egne utsagn at de politiske forskjellene kanskje ikke var så veldig store mellom de fleste av partiene, noe som igjen vil gjøre personrelatert «gjenkjennelseeffekt» og valenspolitikk mer viktig. Hvis man kan knytte suksessene

---

3 Funn fra Sverige er ikke nødvendigvis overførbare til Norge i sametingsvalgsammenheng. Partisystem, valgordning og innflytelsesnivået til organet det er valg til, er alle ulike i Norge og Sverige.

til deres stilvalg, kan man konkludere med at både valenspolitisk og populistisk strategi når fram, sannsynligvis til ulike typer velgere.

En krets som favoriserer kandidater som er sentralt bosatt

Oslo er det stedet i kretsen der man har mest mulighet til å møte velgere pga. velgerdemografi og institusjonelt landskap, og det er i Oslo at valgkampens éne store valgdebatt foregår. Det er ikke noen ulempe for et parti i Sør-Norges valgkamp å ha en sterk tilstedeværelse i Oslo-området og ha storby-saker på programmet. Nesten alle partiene frontet i noen grad typiske «by-saker», men SáB framsto nok i denne valgkampen som et spesielt Oslo-orientert parti, både i sak med sitt spesialfokus på «urbane saker», ei liste med sterk dominans av Oslo-bosatte kandidater og en strategi som la vekt på rekruttering av velgere i Oslo. Det kan også nevnes at når SáB kom inn på Sametinget i 2017 erstatta de i praksis et parti som ikke stilte i 2017: *Sámit lulde/Samer sørpå*. Tross det regionalt orienterte navnet hadde dette partiet bygd seg opp primært i Oslo. Valgvinneren NSR stilte også med to toppkandidater fra Oslo, samt én fra en småby nær Oslo. Av de som kom inn fra Sør-Norge var det kun Aps toppkandidat som hadde sin base et annet sted enn Stor-Oslo, og dette var en veletablert og kjent kandidat i kretsen. På den annen side kan man ta med seg at ett av partiene som kom inn, Nordkalottfolket, hadde en profil som overhodet ikke orienterte seg mot Oslo, eller for den saks skyld Sør-Norge, men tvert i mot vektla nordområde-identitet og det kvensk/norsk/samiske i nord. Dette skiller seg noe ut, men når tydeligvis også en målgruppe i sør.

Det er ikke overraskende at et så klart demografisk og institusjonelt sentrum i valgkretsen som hva Oslo er, får en spesiell status i valgkampen, og at kandidater som bor der har en fordel. Man skal imidlertid heller ikke overdrive sametingsvalgets grad av synlighet i Oslo. I 2017 var valgkampen i Oslo ekstra synlig pga. Eldorado-prosjektet, som ga muligheter til å spre informasjon om valget og drive valgkamp som man i tidligere år ikke har vært i nærheten av å ha. Et spørsmål er hvem som skal fylle de store skoene Eldorado etterlot seg etter at institusjonen ble avvikla, og prøve å gjenskape en lignende arena for sametingsvalg i kommende år. Her kan flere aktører være relevante, muligens i samarbeid med andre

institusjoner og bedrifter i Oslo, for eksempel Samisk Hus – som nå, i motsetning til under valgkampen 2017, er i drift i relativt store og sentrale lokaler i Oslo.

Kan valgkretsens utfordringer gjøres noe med?

Valgkretsens grunnleggende utfordringer er en kombinasjon av manglende mediedekning av den søndre «periferien» i det samiske Norge, og visse trekk ved geografi og demografi i Sør-Norge. Sistnevnte kan man ikke vedta seg vekk fra, men det man eventuelt kan gjøre noe med, er å endre selve det premisset at Sør-Norge er én valgkrets. Man kan for eksempel tenke seg at Oslo og omegn skilles ut som én valgkrets, mens resten av Sør-Norge, eventuelt med noen få kommuner overført til Sør-Sápmi, blir en separat valgkrets. Dette ville minsket størrelsen på det geografiske området som kandidatene må forholde seg til, og Oslo-dominansen ville blitt forbeholdt den delen av landet der byen faktisk ligger. Hvis antallet registrerte sametingsvelgere i Sør-Norge utenom Oslo og omegn når et antall hvor det blir ansett som forsvarlig at det utgjør en egen valgkrets, er denne løsninga noe som man kunne vurdere. Å endre valgkretsene er selvfølgelig ei radikal løsning, og det er åpenbart både prinsipielle og praktiske spørsmål som må utredes og diskuteres før man kan vurdere å ta et slikt grep.

Et interessant spørsmål er også hvorfor samiske medier ikke vier større oppmerksomhet til Sør-Norge. Kapitlet har ikke har tatt mål av seg til å svare, men flere grunner kan tenkes. Et viktig poeng er at politikerne selv ikke går helt fri for ansvar når det gjelder mediesituasjonen, da det virker som kontakt med samiske medier slett ikke er høyt prioritert hos de fleste. Ulike typer «høylydte» kommunikasjonsstrategier hos kandidater sørpå – som særlig SáB opererte med i valget 2017 – kan kanskje være et verktøy å trekke oppmerksomheten mot valget i sør. Dette er imidlertid heller ikke helt uten risiko, da denne typen strategier også kan støte fra seg velgere som ønsker primært fokus på saksuendighet eller valens. Fra mediernes side kan det dreie seg om at samiske medier har personellmangel og svak eller ustabil bemanning i sør, det kan dreie seg om kunnskapsmangel om sør i samiske medier, og kanskje kan det også være et

utslag av en generell holdning om at Sápmi skal dekkes først, eller at mer samisk-sentrale og nordlige områder enn dette igjen har forrang. Mantallsveksten i sør tyder uansett på at et større fokus på samepolitikk i sør hos de samiske mediene, absolutt er berettiget. Av «suksesser» kan man nevne NRK Sápmis kandidatpresentasjoner, som fikk gode skussmål og er et verktøy som svarer godt på spesielle utfordringer som tilligger valgkrets Sør-Norge. Dette er et valgdekningsgrep som potensielle velgere nok vil sette pris på at rikskringkastingen viderefører for framtidige sametingsvalg.

Sluttord

Funn presentert i denne artikkelen gir et visst grunnlag for videre studier, både av Norge og andre land. Med tanke på de andre valgkretsene på norsk side av Sápmi, kunne det være interessant å gjennomføre komparative studier av hva som blir ansett av kandidater å være grunnleggende utfordringer i egen krets, og sammenlikninger av deres strategiske valg for å nå velgere. Man kan forvente å finne en del av utfordringene som er til stede i Sør-Norge også i andre valgkretser, spesielt i Sør-Sápmi der den samepolitiske tettheten er sammenlignbar med Sør-Norges (Berg-Nordlie & Saglie i kap. 1) og valgkretsens areal er stort. Sør-Sápmi har imidlertid ikke i så stor grad et så utpreget samisk «tyngdepunkt» som Sør-Norge har med Oslo – i det sørsamiske området er det flere samiske sentra (Berg-Nordlie, 2018). Lenger nord og øst vil disse typisk sydlige utfordringene med tanke på geografi og demografi i ulik grad være mindre til stede, og man kan forvente at kandidater vektlegger andre utfordringer og gjør andre strategiske vurderinger.

I de andre statene som har sametingsvalg ligger det en del andre forutsetninger til grunn som et eventuelt sammenlignende studium må ta hensyn til. I motsetning til i Norge har man ikke på svensk og finsk side noen valgkretsinndeling som garanterer representasjon på Sametinget for områder ansett som utenfor Sápmi men innenfor staten, via en egen krets for velgere og kandidater som bor i en slik «innenriks diaspora»-situasjon. Det vil imidlertid fortsatt være mulig å undersøke hvilke begrensinger og strategier kandidater til Sametinget anser at er

forbundet med å stille til valg når man er bosatt utenfor Sápmi, eller med å nå sametingsvelgerne som bor utenfor Sápmi – ei velgergruppe som ikke er ubetydelig i verken Norge, Sverige og Finland (Berg-Nordlie et al., under utgivelse).

Går man utenfor Norge, Sverige og Finland møter man på systemer for urfolksrepresentasjon som er grunnleggende annerledes enn sameingene, men tross det spesifikke ved både sametingsmodellen som sådan og ved caset vi har gått inn på her, vil man imidlertid også ute i den vide urfolksverden kunne finne grunnlag for sammenligning. Mange andre urfolk er i den situasjonen at skjønt de har sine «kjerneområder» bor samtidig en stor del av gruppa i «innenriks diaspora» – de lever i områder der kulturen ikke står sterkt, og er bosatt på en måte som sprer dem ut i en overveldende stor majoritetbefolkning. Når man ser på organisering av urfolk i slike områder er det mulig at man finner både interessante fellestrekk og forskjeller når man ser på utfordringer og dynamikker som oppstår i det politikere søker å bli ledere eller representanter for et delvis «gjemt» demos.

Referanser

- Anti, L. A. (2017, 14. juni). Sámi násti dáhtošii beassat sámediggái jođáneabbo go njuolla NRK Sápmi. <https://www.nrk.no/sapmi/beakkalmasat-samediggai-1.13559213>
- Berg-Nordlie, M. (2018). The governance of urban indigenous spaces: Norwegian Sámi examples. *Acta Borealia*, 35(1), 49–72. <https://doi.org/10.1080/08003831.2018.1457316>
- Berg-Nordlie, M., Dankertsen, A. & Winsvold, M. S. (Red.). (under utgivelse). *An urban future for Sápmi? Indigenous urbanization in the Nordic states and Russia*. Berghahn.
- Bjørklund, T. & Saglie, J. (2002). Velferdsstat og valenspolitikk: lokalvalget i 1999. *Norsk statsvitenskapelig tidsskrift*, 18(1), 3–37. <https://doi.org/10.18261/ISSN1504-2936-2002-01-01>
- Bok365.no. (2018, 1. februar). Norli overtar Eldorado. *Bok365*. <https://bok365.no/artikkel/norli-overtar-eldorado/>
- Brubaker, R. (2017). Why populism? *Theory and Society*, 46, 357–385. <https://doi.org/10.1007/s11186-017-9301-7>

- Dahlberg, S. & Mørkenstam, U. (2016). Partiernes väljare och väljarnas val av parti. I R. Nilsson, S. Dahlberg & U. Mørkenstam (Red.), *Sametingsval. Väljare, partier och media* (s. 155–179). Santerus Förlag.
- Dorries, H., Henry, R., Hugill, D., McCreary T. & Tomiak J. (Red.). (2019). *Settler city limits: Indigenous resurgence and colonial violence in the urban prairie West*. Michigan State University Press.
- Eldo.no. (2017). Fritt ord, fritt valg i praksis. *Eldo.no*. <http://www.eldo.no/tingvalg>
- Haugsgjerd, A., Karlsen, R. & Aalberg, T. (2019). Velgere i valgkamp – forsterkes politiske forskjeller? I J. Bergh & B. Aardal (Red.), *Velgere og valgkamp* (s. 81–102). Cappelen Damm Akademisk.
- Howard-Wagner, D. (2021). *Indigenous invisibility in the city. Successful resurgence and community development hidden in plain sight*. Routledge.
- Isaksen, O. (2017, 12. april). Nå stiller han til valg på Sametinget. *Fremover.no*. <https://www.fremover.no/per-heimly/samiske-nyheter/sametinget/na-stiller-han-til-valg-pa-sametinget/s/5-17-257049>
- Josefsen, E. (2019). Sametingsvalg i Norge – betydningen av valgsystemets utforming. *Norsk statsvitenskapelig tidsskrift*, 35(2), 92–108. <https://doi.org/10.18261/issn.1504-2936-2019-02-03>
- Josefsen, E. & Skogerbø, E. (2011). Den samiske offentligheten: mediedekningen av sametingsvalgkampen 2009. I E. Josefsen & J. Saglie (Red.), *Sametingsvalg. Velgere, partier, medier* (s. 221–251). Abstrakt forlag.
- Josefsen, E., Skogerbø, E. & Vestli, E. K. S. (2017). Valgdekningen i de samiske allmennkringkasterne og velgernes informasjonskilder. I E. Josefsen, U. Mørkenstam, R. Nilsson & J. Saglie (Red.), *Ett folk, ulike valg. Sametingsvalg i Norge og Sverige* (s. 104–128). Gyldendal Akademisk.
- Karlsen, R. (2004). Valgkamp i flerpartisystem; aktualisering av saker og kamp om eierskap. *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 45(4), 611–635. <https://doi.org/10.18261/ISSN1504-291X-2004-04-01>
- Karlsen, R. (2011). Velgere i sametingsvalgkamp: den samiske offentligheten i praksis. I E. Josefsen & J. Saglie (Red.) *Sametingsvalg. Velgere, partier, medier* (s. 252–270). Abstrakt forlag.
- Karlsen, R. (2019). Mediebruk i lokalvalgkampen 2015: informasjon om politikk og kandidater. I J. Saglie & D. A. Christensen (Red.), *Lokalvalget 2015 – et valg i kommunereformens tegn?* (s. 125–145). Abstrakt forlag.
- Paulsen, S. P. & Norvang, K. (2017, 14. august). Her er den ultimate oversikten til sametingsvalget. *NRK Sápmi*. <https://www.nrk.no/sapmi/her-er-den-ultimate-oversikten-til-sametingsvalget-1.13608635>
- Pedersen, P. & Nyseth, T. (Red.). (2015). *City-Saami. Same i byen eller bysame? Skandinaviske byer i et samisk perspektiv*. ČálliidLágáduš

- Peters, E. & Andersen, C. (Red.). (2013). *Indigenous in the city. Contemporary identities and cultural innovation*. UBC Press.
- Pettersen, T. (2011). Valgmanntall og valgdeltakelse 1989–2009. I E. Josefsen & J. Saglie (Red.), *Sametingsvalg. Velgere, partier, medier* (s. 56–84). Abstrakt forlag.
- Rogstad, I. (2015). Et glimt inn bak scenen? – Partilederes bruk av Facebook i valgkamp. *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 56(2), 126–158. <https://doi.org/10.18261/ISSN1504-291X-2015-02-01>
- Schanche, T. E. (2017, 21. september). Er disse samepolitikkenes «rakkerunger»? *NRK Sápmi*. https://www.nrk.no/sapmi/er-_kjendispartiet_-fra-sor-samepolitikkenes-_rakkerunger_-_vi-er-sametingets-fargeklatt_-1.13699419
- Skogerbø, E., Josefsen, E. & Fjellström, A.-M. (2017). Samisk allmennkringkasting – samfunnsoppdrag og urfolksjournalistikk. I E. Josefsen, U. Mörkenstam, R. Nilsson & J. Saglie (Red.), *Ett folk, ulike valg. Sametingsvalg i Norge og Sverige* (s. 80–103). Gyldendal Akademisk.
- Skogerbø, E. & Simonsen C.-A. (under utgivelse). Medievalgkampen 2017: Mediedekningen av partier, politikere og saker. *Norsk medietidsskrift*.
- Stokke, K. & Selboe, E. (2009). Symbolic representation as political practice. I O. Törnquist, N. Webster & K. Stokke (Red.), *Rethinking popular representation* (s. 59–78). Palgrave MacMillan. https://doi.org/10.1057/9780230102095_4
- Tharaldsen, A. (2017) – Mediene tror sametingsvalget er en lokalsak i Finnmark. *Journalen*. <https://journalen.oslomet.no/2017/09/sametingsvalget-er-en-liten-lokalsak-i-finnmark>
- Valgresultat.no (2017) Sør-Norge valgkrets fylke. *Valg*. <https://valgresultat.no/s%C3%B8r-norge%2Bvalgkrets?type=sa&year=2017>
- Yin, R. K. (2009). *Case study research: Design and methods*. Sage.

Appendiks: Eksempler på visuell stil

Figur 9.A Samefolkets parti. Foto: Per Heimly. Alle rettigheter forbeholdt

Figur 9.B Postkort valgmateriell NSR. Foto: Norske Samers Riksforbund (NSR) / Jonas Driveklepp. Alle rettigheter forbeholdt

Figur 9.C Kjellrun Wilhelmsen. Foto: Nordkalottfolket. Alle rettigheter forbeholdt

Om forfatterne

Jo Saglie (f. 1965) er forsker I ved Institutt for samfunnsforskning og har en doktorgrad i statsvitenskap fra Universitetet i Oslo. Hans forskningsområder omfatter blant annet politiske partier og partiorganisasjoner, lokalvalg og lokaldemokrati, og sametingsvalg og urfolkspolitikk. For tiden leder han Lokalvalgsundersøkelsene 2019 og 2023 (sammen med Signe Bock Segard) og Sametingsvalgundersøkelsen 2021.

Mikkel Berg-Nordlie (f. 1983) er forsker II ved By- og regionforskningsinstituttet NIBR – OsloMet og har en doktorgrad i historie fra UiT Norges arktiske universitet. Hans forskningsområder omfatter blant annet urfolks representasjon, nettverk mellom stat og sivilsamfunn, etnopolitiske bevegelser, urfolks urbanisering og diskurs om etniske minoriteter. For tiden deltar han i Sametingsvalgundersøkelsen 2021 og et forskningsprosjekt om samisk urbanisering.

Torunn Pettersen (f. 1959) er for tiden ansatt ved Sámi allaskuvla / Samisk høgskole som forsker og som prosjektleder for Faglig analysegruppe for samisk statistikk. Hun har hovedfag i statsvitenskap og doktorgrad i helsevitenskap, begge fra UiT Norges arktiske universitet. Hennes sentrale forskningsinteresse er vilkår og datagrunnlag for kunnskapsutvikling og meningsdanning om samiske samfunnsforhold med vekt på samers og andre urfolks helse- og levekår, samt ulike aspekter ved same-tingsvalg.

Johannes Bergh (f. 1975) har en doktorgrad i statsvitenskap fra Universitetet i Oslo, og er leder av Stortingsvalgundersøkelsen ved Institutt for samfunnsforskning. Han har vært tilknyttet sametingsvalgundersøkelsene siden den første i 2009. Bergh forsker på tema som politisk deltagelse, stemmegivning, politisk mobilisering av ungdom,

valgordninger og ulike prosjekter knyttet til demokratiske innovasjoner og reformer.

Eva Josefsen (f. 1961) er ph.d (statsvitenskap) og førsteamanuensis ved Institutt for barnevern og sosialt arbeid, UiT Norges arktiske universitet. Hennes forskningsområde er samiske rettigheter og utvikling i nord, herunder ulike dimensjoner ved sametingsvalg, governance- og samstyringsordninger samt areal- og ressursforvaltning. For tiden leder hun forskningsprosjektet *Expectations, truth and reconciliation in a democratic welfare state* med fokus på det pågående arbeidet til Sannhets- og forsoningskommisjonen i Norge.

Aslak Owren (f. 1993) har en mastergrad i statsvitenskap fra Universitetet i Oslo. Hans faglige interessefelt omfatter blant annet valgsystemer, valgdeltagelse og sametingsvalg.

Per Selle (f. 1954) er professor ved Institutt for sammenliknende politikk, Universitetet i Bergen og professor II ved UiT Norges arktiske universitet. Hans forskningsområder omfatter blant annet komparativ urfolkspolitikk med særlig vekt på Norge (Norden) og Canada, Sametinget som politisk institusjon og frivillig sektors rolle i demokratiet.

Eli Skogerbø (f. 1962) har doktorgrad i statsvitenskap fra Universitetet i Oslo (UiO) og er professor ved Institutt for medier og kommunikasjon (IMK), UiO. Hun leder POLKOM – Senter for studier av politisk kommunikasjon sammen med professor Øyvind Ihlen. Hun forsker på politisk kommunikasjon og journalistikk, blant annet valg og valgkamp, sosiale medier, samiske medier og urfolkmedier, og har publisert bredt på disse feltene.

Kristin Strømsnes (f. 1967) er dr.polit. og professor ved Institutt for sammenliknende politikk ved Universitetet i Bergen. Hun har i sin forskning vært opptatt av politisk deltagelse og mobilisering, frivillig organisering og sosial kapital, samt samisk medborgerskap, identitet og engasjement.